Nezavisna Država Hrvatska

Prof. dr. MATE UJEVIĆ

SJETVA

HRVATSKA ČITANKA ZA IV. RAZRED SREDNJIH ŠKOLA

ZAGREB 1943

SJETVA

HRVATSKA ČITANKA ZA IV. RAZRED SREDNJIH ŠKOLA

PRIREDIO

Prof. dr. MATE UJEVIĆ

Ova je knjiga odobrena kao privremena školska knjiga odlukom Ministarstva narodne prosvjete Nezavisne Države Hrvatske br. 11742-1943. od 23. veljače 1943.

ZAGREB 1943

IZDANJE NAKLADNOG ODJELA HRVATSKE DRŽAVNE TISKARE

TISAK. HRVATSKI TISKARSKI ZAVOD D. D., ZAGREB, FRANKOPANSKA 12

LIEPA NAŠA DOMOVINO

HRVATSKA DOMOVINA

Liepa naša domovino,
oj junačka zemljo mila,
stare slave djedovino,
da bi vazda sretna bila!
Mila, kano si nam slavna,
mila si nam ti jedina,
mila, kuda si nam ravna,
mila, kuda si planina!

Vedro nebo, vedro čelo,
blaga prsa, blage noći,
toplo ljeto, toplo djelo,
bistre vode, bistre oči;
vele gore, veli ljudi,
rujna lica, rujna vina,
silni gromi, silni udi —
to je naša domovina!

Žanju srpi, mašu kose,
djed se žuri, snoplje broji,
škriplju vozi, brašno nose,
snaša preduć malo doji;
pase marva, rog se čuje,
oj, oj zwenči, oj, u tmine,
k ognju star i mlad šetuje; —
evo t' naše domovine!

Luč iz mraka dal'ko sija,
po veseloj livadici,
pjesme glasno brieg odbija,
dragi poje k tamburici;
kolo vode, živo kolo,
i na brdu i u dolini,
plešu mlađi sve okolo; —
to smo mi u domovini!

Magla, što li, Unu skriva?
Nije l' naših jauk turobni?
Tko li moleć smrt zaziva?
Il' slobodni, il' su robni?
»Rat je, braćo, rat, junaci,
pušku hvataj, sablju paši,
sedlaj konjče, hajd' pješaci,
slava budi, gdje su naši!«

Buči bura, magla prođe —
puca zora, tmina bježi, —
tuga mine, radost dođe, —
mi slobodni, — dušman leži!
Veseli se, tužna mati,
padoše ti vrli sini
ko junaci, ko Hrvati
daše krvcu domovini!

Dravo, Savo, Drino teci,
nit' ti Dunav silu gubi,
kud li šumiš, svietu reci,
da svoj narod Hrvat ljubi,
dok mu njive sunce grije,
dok mu hrašće bura vije,
dok mu mrtve grob sakrije,
dok mu živo srdce bije!

Noćne tajne morskih dubina

Sad već možemo krenuti. Kad izplovimo na pučinu i dođemo u ribarske vode, mjesec će već zaći. Razstanak je s njime okrutan. Kapljice mora, koje kaplju s vesla, nalik su na krv — ciela pučina je otvorena grimizna rana. Ljubičaste sjene na sjeveru javljaju dolazak pravoga mraka. Prieko na Rabu, kod Lopara, kamo više ne dopire mjesečev trak, igraju već dvie biele iskre. Tamo je lov već započeo..

Zagonetno mrmori more pod kljunom barke. Kadkad u sitnim valićima njegovim kao da se javlja fosforescentna sjena neke podmorske aveti. Ali čim se javi, već umine — more brižno krije svoje tajne ljudskome oku. Iza naših leđa na pučini viri samo još dielak mjesečeve kružnice; ugasila se već — od nje kao da dolazi taj hlad. U njezinu slabom odrazu nakazno se pred nama ocrtava kljun naše barke; nije vitak ni nizak: kao da je sovuljaga na nj sjela i zamišljeno se zagledala u more pod sobom.

— Još malo!... Šijaj desno! — ječi tihi glas ribarskoga vođe malome na krmi.

Noć juri na nas kaotična, bezoblična. Progutala je sve naokolo — i Rab, i Krk, i visoke stiene obale. Nagonska strepnja obavija ljudsko srdce — nigdje se čovjek ne osjeća tako malen, nemoćan kao sred crne noćne morske pučine. Nejasni, prigušeni šapat valova, koji se ciepaju pred pramcem, još pojačava taj sablastni utisak. Ulazimo u zagonetni, neznani sviet...

— Tu smo! — više samom sebi mrmlja naš vođa, dižući se i kolebljivim korakom pristupajući mrkoj, nakaznoj spravi na pramcu. Dva, tri puta sievne iskra, da se opet ugasi i još prodube noć. A l i s v i e t l o u v i e k p o b j e đ u j e. Jedan čas, i nakaza na pramcu stane guditi tihim mrmorom, a njezino lice zasja bliještavim mlazom. I kao na niemi dogovor, u mraku pred nama — možda kilometar, možda manje, a možda i više (osjećaj za udaljenosti na noćnom moru sasvim je nesiguran), bljesne drugo bielo oko, kolebljivo, nemirno, da se kao i naše smiri u tihom ritmu pučine.

Mali na krmi promienio je svoje držanje. Ide to sve bez rieči. Ne će mu biti više od deset godina, ali već razumije svoj zanat u tančine. Suvišne su mu zapoviedi. Tri udarca veslom — i onda mir. Jedva osjetljivo barka klizi crnom pučinom... Pada samo po koja šaputava rieč, kojom vođa ribara upozorava došljaka na novu tajnu mora...

To se zove ribarenje »na sviću« (svieću).

Nadneseni smo na pramcu nad morem. Do ušiju nam jednolično soptavo zuji reflektorska petrolejka. Ona baca snop svoga svietla ravno u dubinu. Kadkad se zaleti u nju po koja mušica bljesnuvši zasljepljivo poput sunčanog ivera. Bljesne i ugasne — ožežena svietlom pada u more.

Novo je to more, koje nam se odkrilo u taj čas, sasvim novi kraj. Kadkad pred nama izkrsne visoka stiena blizke obale — nismo ni slutili, da smo tako blizu kraja — bljedonarančasta, sablastna, da odmah zatim potone u noć. Kao neočekivane udarce primamo te trenutne pojave kopna. Trgnemo se — barka malo krene u stranu — i sad nas sasvim zahvaća u svoj čar slika morske dubine.

Zelena je poput trave u svietlu reflektora. Čini se, da uobće nema dna. Nebo, koje se podvuklo pod nas i zazelenjelo — kadkad samo nešto zasljepljivo bljesne, munja propara zelenu sferu.

Barka kao da se ukočila i predala nevidljivim valima. Samo se čuje još tiho zujanje svjetiljke, jer i ona kao da je spustila svoj dah. Starac ribar nadnio se nad zelenu dubinu jedva čujnim glasom:

— Vidjet ćete sad odmah. Pazite... Ono bielo, što je šmugnulo To je prva... Ne bojte se — ne će nam umaći... Pavo mi je rekao da ih tu ima gomila, dvadeset, trideset čenti... I to samih skuša..

— Vele, da je riba glupa... A šta bi bila glupa? Ima često više mozga od samoga čovjeka... Ne da se lako uhvatiti... Treba je opiti, omamiti svietlom — svietlo je za ribu kao prošek za nenaviklоga čovjeka — polako, ljubezno je namamiti i povući za sobom — a još i onda često umakne... Znamo često izgubiti cielu noć — i u posljednji nam tren pobjegne. A utrošili smo za trista Kuna petroleja. Nisu to male pare za nas ribare... Mnogi tamo kod vas ne znaju, kako je težak ribarski zanat... Ali evo je...

— Riblja država je sređena... Divna mora biti organizacija tamo dolje u dubinama... Znaju ribe taktiku bolje od mnogih vojskovodja... Pazite... Pazite!...

Izpod nas u dubini nešto je šmugnulo, nešto zasljepljivo bielo. Onda još jedanput. Opet zelena, svietla bezdanost s fosfornom patinom...

— To su prve izvidnice... One kao da uviek stražare na površini. Jeste li vidjeli? Nisu ni došle do gore, i već zaronile. To je najbolji znak. Dolje ima, jamčim vam, mnogo njihovih druga, ciela vojska. Samo polagano, tiho i oprezno...

— Ha, evo ih!

Zelena bezdanost trenom kao da se razlomila u stotinu iskričavih briljanata. Na metar-dva pred nama naglo je srnula ribica, prebacila se u zraku tik pred »svićom« i opet zaronila. Zelena bezdanost se bielo namrežkavala poput svile...

— Sad je vidjela. Sad javlja. Eto ih — dolaze nove...

Polagano, oprezno, poput lepršave misli, poput sjene ptice u letu, negdje daleko i duboko javilo se nekoliko ribica. Deset, najviše petnaest. Kruže tako reći na jednom mjestu u vrlo brzom krugu. I taj podvodni vrtuljak penje se sve naviše. Barka je stala. Ribe vode kolo uz niemu svoju glasbu. Uporno, jednolično, prpošno. More se samo namrežka, kad koja, poput neobuzdanog plesača, poskoči nad pučinu. I ona i sve njezine druge kao da su se prepale gornjega, surovog svietla, pa jure, jure, nestaju u zelenilu mora...

— Tu smo. Sad ćete odmah vidjeti. Glavna predstraža se javila. Začas, evo ih...

Kristalna zelen-voda, kao da je na svom dnu uzavrela, kao da se sámo dno diže k nama, da nas primi na svoj dlan... Sve je kao nevjerojatan san. Sedefast oblak zamutio je zelenilo mora, leti k nama. Misao staje — jedino oko može još zabilježiti neslućeni prizor.

More kao da se izgubilo, nekud procurilo. Na njegovo mjesto došao je živi sitni sviet. Stotine, tisuće riba — jata, kakvih ne vidi nijedan nebeski lazur. Težko se snalazi oko u tom prizoru. Ali postepeno odkriva čudnu činjenicu. Poznaje stari vođa ribarâ svoj sviet. Zaista divna organizacija postoji u dubini morskoj. U tom kaosu sitnih tjelešca, koja jure s neslućenom brzinom, vlada nevjerojatan red. Upravo bojni postroj. Isti sustav kao kod vojničkih izvidnica i kod jata divljih gusaka. Ta gomila riba stvarno se raspada u stotine malih grupa — svaka od njih poredana je u šiljastom kutu, a na čelu joj predvodnik, za kojim njegov odio sliepo juri. I svaka ta desetina čete pomno pazi, da se ne pomieša s drugom, uzorno vrši svoje taktično kruženje, pleše svoje virovite spirale, od kojih se razasiplje jato iskrica kao raztopljeno zlato.

— Tako je to; više puta ih ima, da ih rukom možeš hvatati i bacati u barku... Sada je već dobro... Već su opijene svietlom... Ako to dalje bude ovako pridolazilo, onda — —

More se pretvara u židku kovinu. Zelenilo se obasipa zlatnim i srebrnim iskrama. Iz mora izskaču briljantne kaplje, koje se lome u stotinu boja. Sve je nalik na fantastičan balet, kakav nam nijedno kazalište ovoga svieta ne može prirediti... Podvodkinje vile vode svoje kolo. Na takvom jednom ribarenju, kad se prvi put odkrila čovjeku tajna noćnoga mora, porodila se i prva bajka o morskim kraljevnama, zagonetnom carstvu dubinâ, koje mami čovjeka svojim čarom.

Osjećaj vremena i mjesta gubi se. Možda smo sat, možda već tri sata na moru. I tko će to znati? Oko se nikako ne može nasititi toga prizora, koji je uviek jednak, ali svakog trenutka opet nov.

Ali odjedanput kao da se je jastreb zaletio među piliće. I tko će znati, što se desilo. Jato riba najednom je zadrhtalo kao pijano, i zakolebalo, i palo. Samo se još zelenom vodom vuku sedefasti mjehuri — ribe je nestalo, kao da je nikad nije ni bilo... I more je sad nekud tužno, pusto — kristalni zeleni grob.

— Dešava se to često tako. Ali mislim, da nije svršeno. Kadkad, istina — velim vam — riba ima pameti... Nije nju lako hvatati...

I doista, začas se opet javi nekoliko predhodnika, opet se započne dražestni ples oko svietla. Opet zeleni ponor. I opet cielo jato oko nas pleše pijano kolo, predaje se opojnom svietlu srljajući s ljepotom u smrt...

I tako to ide u bezkraj. Cielu noć. Samo barka jedva čujno klizi približavajući se svojoj dragi. I kadkad, na zaokretu, naglo izkrsne pred nama krajina obale poput raztrgane kazalištne kulise.

Lice našega vođe postaje pažljivije. Dolazi presudan čas. Kadkad dopre do nas koji doglas. Na ulazu smo u mrežu. Sad je potrebna najveća pažnja. Živci se izcrpljuju. Napetost, koju ne daje najnapetiji film, steže sve naše pokrete... Riba oko nas poigrava, bacaka se, libi i uzmiče, i opet se javlja...

— Steži mrežu!...

More zapljeska pod veslima. Glasovi ljudski su bučni.

Riba još uviek pijana, pleše, pleše nasmijano... Hoćemo li je uhvatiti? Borba je pri kraju. Otegnuto se odvija jeka oštrih ljudskih

glasova. Dvie baklje na kraju maloga zatona nemirno bojadišu velebitske stiene.

— Brže, brže!...

Osjećamo, kako se barka trza. Riba još pliva pred nama. Tu smo, Sad je odlučno... Opet je oko nas zelen, sad sve žuća, rumenija... Njome se podvlače crne sjene mreže, koja se trza, živi otimlje...

Lov je dovršen! Tamo s Velebita već se pomalja prvi dan. Bučno potežu mrežu kraju, ore se i kletve i smieh. Riba nas je prevarila.

— A bilo ih je dobrih petnaest. Velim vam — riba ima pameti — zaključuje još jednom stari ribar svoje pripoviedanje, dok odnekle, iz nevidljiva zaselka, pietao već pozdravlja novi bliedi dan.

Josip Horvat

Djelovanje mora

Silno je djelovanje mora u vjekovima! Kada treska, trese i urla biesna bura, pjeni se i praši more, a bučni južnjak valja šumsko more i duboko ruje i kida kamenu obalu. Pobjesnjelo more krši, lomi i razara obalu, a kad se jednom smiri, kao da je nježnom rukom ljubko miluje:

Tiho. Samo čuješ, kako koralj diše;
Morska ruža srče trak srebrne lune;
A kad lahor noćni po pučini dune,
Halugâ se šuma nečujno zanjiše.

(Nazor)

Dan je bio u Boga krasota. Zrak rezak, sipak i pun one dobrotvorne kiseline, koja otvara začepljene i omlohavljele plućne stanice tako, da punim ustima jedeš svježinu. Na gustom i mirnom moru obično počiva najljepša i najelegantnija naša morska ptica galeb, »ptica oluje i vjetra, smioni vjestnik bure i gromova«. Nadaleko se po površini valjaju crne nemani, pliskavice, što dušu i opet nestaju u dubljinama, pa se opet negdje drugdje pojavljuju i ponavljaju istu igru. Za čas se dupini približavaju brodu, pa se »igraju kao telići, a more se iskri, kao da netko odvrtava i zavrtava električne žarulje u dubljini vode«. Prekrasni se prizori boja ukazuju našemu oku za zapada sunca, kad primjerice plovimo lađom kroz burna Senjska vrata. More je mirovalo kao razliveno ulje, a kroza nj se probija lađa između otoka Krka s jedne strane, a s druge strane stršе otoci Prvić, Grgur i Goli, koji otok nalikuje na golema kita. Otok Goli je danas posve gol; na njemu nema nikakva raslinstvâ, nego još nekoliko grmova, a svu zelen je odniela bura i neprijateljska ruka. Kad sunce tone iza tamnomodrog otoka Cresa, tada je površina mora narančastožuta, a visoki Velebit pokazuje se od časa do časa u drugoj boji i razsvjeti; sad ga prekrivaju grimizne boje, a sad opet svi mogući prielazi u ljubičaste boje, koje se konačno smiruju u sivoj boji. Burom i kišom ogoljeni i izprani otoci pokazuju različitu sliku zelenila u zakloništu od oštre i biesne velebitske bure Dalje se prema jugu proteže zelen i šumovit otok Rab, zbog posebnih prirodnih krasota zanimljiva točka na Jadranu; otok je poznat nadaleko kao odlično odmaralište i kupalište.

Drugačije ti se slike pružaju oku, kad ploviš po istome moru, dok prši, huči i ruši se senjska bura s izdubljena Vratnika; valja se i praši more, a snažni ga vjetar prska na hrbtu svakoga vala u bezbrojne kapljice bielih pramenova u bojama duge. Vjerni pratilac galeb kruži oko lađe, diže se i spušta i smiono opire snažnom zamahu vjetra, pa svakog časa kao da cjeliva to sinje i drago more. Riečima se ne mogu opisati nianse i kombinacije u bojama i mienama svih tih pojava i prizora, između boja i razsvjete, između kopna, magle i oblaka, između uzduha i mora u sjenama sunca. Priroda se gleda i osjeća, ali se ne može opisati, jer rieči nedostaju! Priroda se razbacuje različnim pojavama, ona razsipava na najrazkošniji način svoje pojave! Sve to treba vidjeti i gledati, pa tu raznolikost boja i pojava može primiti samo naše osjetilo vida, riečima se to ne da vjerno prikazati!

Dugotrajnim mlatanjem mora i otapanjem vapnenca nastadoše i nastaju mnoge bušotine, škrape, uvale i spilje u obali, pa je tako podno pitomog otoka Visa nastala biser-spilja na otoku Biševu. U toj spilji, rekli bismo, sjedinše se sve krasote modrog mora. U pećinu samu ulazi svietlo kroz morsku vodu jedne rezpukline, pa kako voda propušta samo modro svietlo u većoj količini, a sve druge zrake sunčanog spektra brzo upija, zbog toga je unutrašnjost te

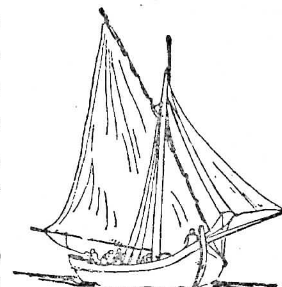
pećine modro razsvietljena. Devet kilometara od komižke luke protegnuo se malen otok Biševo, poznat širom svieta i na glasu zbog svoje čarobne modrine. Godine 1884. odkrit nam je taj dragulj privlačive južnoprimorske naše prirode, i odonda pohađa domaći i strani sviet taj otok. Kad je more mirnije i nema visokih morskih valova, može se u tu pećinu kroz jedan nizki otvor, kroz koji se lađica oprezno provuče. Uzak hodnik vodi u širu prostoriju spilje, a s desna ti se najednom ukaže pravo vilino carstvo, zapanjuju te igre i složaji skladnih boja i svjetlosti. Nad pećinom je ljubičasto razsvietljen visok svod, a dolje se briljantima ljeska duboko more u neopisivim šarama srebrnila i modrila. Čamac ti obrubljuje i liže plamen azurna modrila, a s vesala ili zamočene ruke kaplju biserkaplje. More je u spilji čarobno, mirno, bistro i prozirno, a na dnu mu se od 10 metara dubljine bieli veliko stienje. Prvu i drugu prostoriju dieli hridinasti prag, preko kojeg se plimom prelieva more, pa pod njim običavaju roniti djećaci, da se vidi krasota uzljuljana mora uz igru različnih boja i svakim časom drugačije razsvjete.

Krunoslav Babić

Povratak broda s morskog puta

Lȉepo ti je o svanúću òbzorje s Gòrice! Nȁd tobom je čȉsto jȕžnō nȅbo bèz oblaka; zlatnòrudo na ìztoku glâsī se i plávī pòmalo, kȁko òdmičē pût visìne; na sredìni ràzlievā se ù modro, à ōnda òpēt slȁzēći nà zāpad támnī, támnī, te prì dnu, gdjȅ se s môrem grlī, òstajē sînjē s cȓvenkastim rûbom. Pȍd tobom je Jàdranskō môre, od ìztoka prȅko jȕga dò zāpada krȁja mu ne dòsēžēš, a nà jutārnjoj tišìni vâl zȁ vālom tȉho se gíbajūći krâsno ti òdsievā svȕ nèbeskū vedrìnu. Òd sjevera do ìztoka brda ti ustàvljujū pȍglēd, ȁli sȅla, štȍ su pòbrđem nàmještena, kȁd ih glȅdāš kròz onū vlȁžnū mȁglu, kȍjē jȍš níje sûnce ràztrgalo, ukàzujū ti se ȕprāvo čȁrōbna. Tȕda se bûnī Trstèno sa svòjīm gòrostasnim mȁkljenima, Òrašac s dùbravom mȁslīnā, Pètrovo Sèlo sa svòjōm závjetnom crkvicom, Góspe od Vȉdīcā s lèdenim vrútkom Žlȉebi; Srđ s ȕbavim svòjīm Konálom; vároš Pȉle sa svòjīm pèrivojima. Vȉdīš pȍd sobom kȍmād Dùbrōvnika i gòlemū Mìnčetu; vȉdīš òtok Lòkrum i za

njīm òtočiće Mrkan i Bȍbāru; nà lievu im je Càvtat, a preko njèga gúbē se Kònāvli s vrsima kȍtorskīh planínā.

Dvâ prímorca stòjē na Gòrici; jèdan je vìsok, drȕgī nȉzak; zànosī ih divòta ȍvōga prízora, te i nèhotice òkrēćū tȁmo i âmo ȍči i pò više púta, dȍk ih ne ùstavē nȁpokon tȁmo nȅgdje mȉmo Lòkrum nà nešto vȅliko, bièlo, nàpereno ȕsred môra, rèkao bi: lȁbūd rȁzastrtīh krílā.

Ȍštrō je pómorčevo ȍko, òno se dálèko sêžē, i vjȅšto je razàznati na pȕčini brôd ȍd broda, i pòznati ga, kȍjī je.

Tô je pȕlaka[1]). S pȕnīm jȁdrima priblížāvā se grâdu; tô je hvâljenī bród stâre grûžkē kȕće Vileníkā. Svȑšīvši svôj četverogòdišnjī pût, vrȁćā se srȅtnī brôd u dòmāću lúku, ȍnō štȍ se rèčē, rȕšan i krȕšan, da zìmujē i dȁ se pòpravī.

Ȍvāj vìsokī čòvjek, štȍ čȅkā brôd, Vȉcko je Vilènīk, stârī kapètan, kȍjī prèdāvši sinòvima zȁpovied brȍda, zamjènjujē s dòmāćim pòkojem pòmorskā strádanja. Onāj mȁnjī, tô je mòrnār Krîle, vjèštijī môru nȅgoli súhu; njèmu je od Kàlkute do Bràzīlije kȁo drȕgīma od Tàganrȍga do Marsìlje.

Sûnce se pomòlilo ȉza Žârkovice i sjâjnīm zrȁkama ùdarājūći ù jedra pulaci, zlâtī ih. Rȅkao bi, dȁ je i drvo oćútjelo sunčànī pȍzdrāv; jêr pòd dahom ìztočnōga vjȅtra nàperī se sprva ȕvīs, kȁo da bȍljē òglēdā sûnce, pȁk ȍnda, zarònīvši nȍsom u válove, ràztjerā ih oko sèbe ȕ prāh, i čím nàpried zaplòvī, gîbnē mȁlo nȁdēsno, pȁk nȁlievo, i òdvrātī mu pȍzdrāv.

Dȍprla pȕlaka nà rt lòkrumski i ùpravila vȅć mȉmo grād. Glàvnī stȉeg vȉjē se na kŕmi; svȁ trî jèdrila nȍsē na vȑšku ràzvite rázlične stjȅgove; òkitila se lâđa, nèka bi ljȅpšā nà dom prìspjela. Eto je vȅć prȅma grádu; nèviđenom se rúkom savíjājū dônjā vȅlika jȅdra, pȁk kròz bok žȉcnē plâm, zà plāmom ȍblāk dȉma, zà dimom jêknē tȍp, a kòpno mu òdjēknē. Jèdan pȕknē, pȁk drȕgī, do sȅdam: tô je pȍzdrāv Dùbrōvniku. Tô je nȅkōć bȉo pȍzdrāv; stârī pȍzdrāv, mȉlī pȍzdrāv òndašnjīh vreménā: kȍjī bi nàpunio veséljem srdca stârīh Dùbrōvčānā, kȍjī bi sȕze rȁdosti odtiskívao niz òbraz mȁjkama i záručnicama, kȍjī bi pòdigao mâlō i vȅlikō, da trčē nà Pile, da glȅdājū pûtnīka, kȍji se srȅtno kroz mòrskē pȍgube vrȁćā kȕći, da zàgrlī svòjē. Ȏnda je obílnōst nȁ mōru plòvila, pȁk se u Dùbrōvnik slièvala i glásila se ù svōm dòlazku; a dànas lȁkomā

rúka bròdārskīh gospodárā i nëhājnost mlâdih kapetána zanemárila je ȍvāj vȅselī pȍzdrāv. Glûho òdlazī brôd s dòmaćīh žâla, a jȍš glȕšē dòlazī; zâ nj nȉtko nè znā do sáma mu gospodára, kȍjī ga s ùhitnōm rȁdosti dočèkujē i nèsvȉetla líca, dȍk nè vidī, dȁ je dȍbīt nadìšla trȍšak i kȍjā mu je tȉsuća ùpala u gvòzdenī zátvor.

Poláko dojèdrī prèma Góspi od milòsrđa ì tū ȍpēt pòzdravī Bȍžjū Mâjku ì svōga párca[2]) sv. Vláha na Gòrici s pêt žèstokīh hȉtăcā; pȁk ônda razàpinjajūći savijèna jȅdra, ùprāvljā vȅselo pût grûžkīh žâlā.

Dȅvet je ûrā s jȕtra; ćȕh s krȁja, kȍjī je pòmalo tjȅrao pȕlaku Vileníkovu pût Grúža, òtīdē, štȍ rȅkū pòmōrci, zà sūncem, s čèga, kȁd òna dolazùkā prȅma Grȅbenima, stȉgnē je vjètrīć pódnevnī i tȉsnē je ȉzmeđu Dȁkse i Lápada.

Jèdrī pȕlaka mimò Daksu, pȁk òkrēćūći kòrmilom nà lievu, dîvno zȁvijē pût Kantafíka. Nȁ glās kapetánov dȉo mornárā lètī uz prèprēdane ljȅstvice dòvrh jèdrīlā i spûštā i kȕpī gôrnjā jȅdra, a dȉo kròva dûšī dônjā, nèka bi plâv s ùmānjenom sȉlom uljèzla u lúku i pristúpila žûđenom počivalu. Mnôž plâvčīcā[3]), pȕnīh grûžke mládeži, zavèzē nȁ susret dobròdošlē pòmōrkinje, ù njima vȍzē jèdni, dà što prȉje pòzdrāvē svòje, vȍzē dȕgī, dȁ bi joj pomògli òsidrati se i zà krāj se vézati.

Prȍšla je Kantàfīk, mimoìšla je prvē škȁre[4]), plòvī do prèd kuću Vileníkovu, pȁk ônda pljȕsnē ù mōre gòlemō sȉdro, jȅdra se prèvrnū, a vjȅštim čînom bród se òkrēnē kȑmom pût ìgala[5]), kròz oka[6] ìzpustī dèbela čȅla[7]), kȍjā prìhvatajūći pridòšle plâvčice, vúkū ih i svèzujū oko kȁmenitih stúpōvā.

Ùzklik je na ìgalu, vȉka je na bròdu, vȉjū se kȁpe, mâšū ùbrusići, gŕmē čestítanja i pȍzdrāvi, ȁli sà svim tîm pòsao se ne òstāvljā. Kapètan zapòviedā s kŕme[8]), nòstromo[9]) odjèkujē s prôve[10]); škrípē prekrstáči[11]), kačîm se nȉžē snímajū, grȁjū pò njima mornári, čîm jȅdra zavèzajū, màrot[12]) lȅventujē[13]) na pìku[14]) i rându[15]) zàvījā; štȕcajū[16]) čȅla po kròvu, ȍnō se vȇžē, ȍvō se ukòlač sàkūpljā, ȍnō se prìtēžē, da nè vjetrē[17]) prekrstáči. Svȁk znâ, štō čīnī, i ràbota tȁko lètī, da ù malo dȍba svȅ je nà svōm mjȅstu, a pȁluba ùmōrna s ìgrē po mòrskīm válovima, pòljūljā se jȍš mȁlo, pȁk sjȅde da se òdmārā, ùtegnuta sȉdrima i svȅzima, kȁo ȉbava gȍspođica nákon nȍćnōga plêsa, kȁd lȅgnē na dòmāću svìlenu lȍžnicu.

Mate Vodopić

---

[1]) brod na tri jedrila; [2]) zaštitnik; [3]) čamaca; [4]) mjesto, gdje su se gradili brodovi; [5]) obala; [6]) otvor na brodu kroz koji prolazi konop; [7]) debeli konop; [8]) zadnji dio broda; [9]) najstariji čovjek iza kapetana, koji upravlja mornarima; [10]) prova, pramac broda, prednji dio; [11]) dugi balvan, za koji se veže jedro; [12]) mladi mornar, koji poslužuje kapetana; [13]) lieniti se; [14]) prekrstač od rande; [15]) jedro od krme slično nepravilnom trapezu; [16]) lupati; [17]) drmati se od vjetra.

Jemanje

Jesen je stala kradom na granje
slagati prve naslage zlata.
Jutros je zorom svuda jemanje[1]),
raztvoriše širom konobe[2]) vrata.

Lastavice u gustom već jatu
predaju krila lepetima.
Sunce zlati u jutarnjem satu
grožđe u sepetima[3]).

Nekoliko tako proći će dana,
i vinogradi ostat će pusti.
Iz grožđa, ko krv iz svježih rana,
u konobi mast[4]) se lije gusti.

A onda će vjetar, kad povoljan dune,
donieti morem trabakule[5])
i odniet ih opet vina pune
netragom kao glas iz frule.

I ostat će prazne redom sve bačve;
težaku će ostat gorčina i tuga;
opet će brašna poželjeti naćve,
platiti ne će duga.

O, jutros je zorom svuda jemanje
raztvorilo širom konobe vrata.
Jesen je stala kradom na granje
slagati prve naslage zlata.

Ivo Lendić

---

[1]) berba; [2]) podrumi; [3]) koševima; [4]) mošt; [5]) lađa na dva jedra.

Stradun

Postoji li na svietu mnogo ulica tako liepih kao što je Stradun u Dubrovniku?

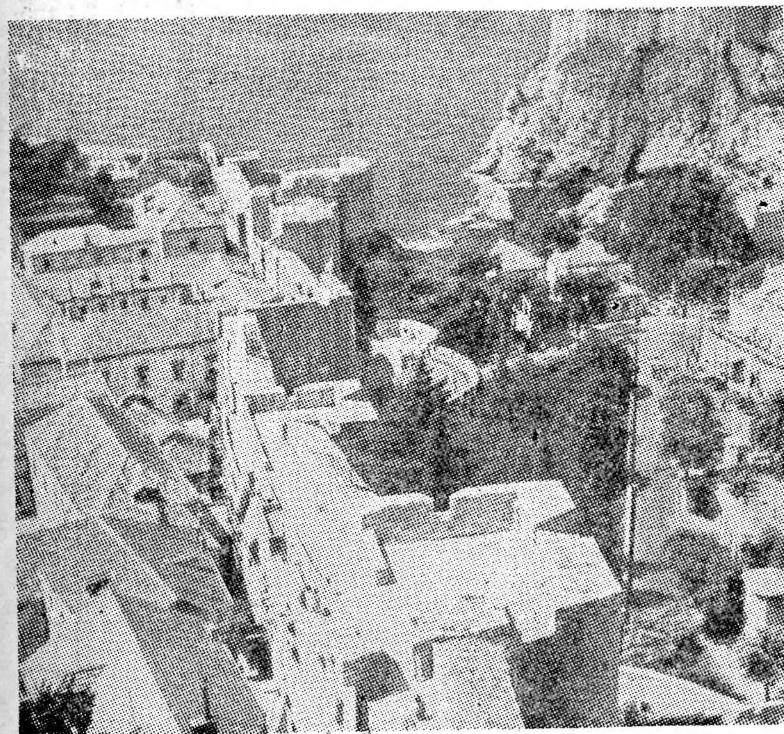
Ima li mnogo ulica isto tako opločenih gladkim, svjetlucavim kamenim pločama poput svečane dvorane? Da, Stradun je zaista svečana dvorana, velika svečana dvorana grada Dubrovnika za primanje. Po njemu ne smije gaziti konjsko kopito, kola ne smiju po njemu ostavljati trag svojih kotača, i nikad još nisu konjske izmetine obezčastile njegovo bielo kamenje. Po stradunu se hoda, postajkuje i šeta, ali se ne vozi. Za vožnju ima dovoljno mjesta u prostranom velikom svietu, po širokim državnim cestama i kolnim putovima, kao na primjer po karavanskom putu, što južno od samostana svetog Nikole kreće prema iztoku, i po kojemu su nekoć izaslanstva dubrovačke republike u zlatom izvezenim odorama i s blistavim oružjem putovala preko cieloga Balkana u Bizant, o čemu ti još mogu pričati mnogi stari ljudi. Kola mogu voziti po cestama, što vode kroz strani, bogati, veliki sviet, gdje se strani, bogati i obrazovani ljudi voze u razkošnim kočijama. Mnogo se govori o tome, a i u časopisima se može vidjeti naslikano, kako su u nekim zemljama — gdje su ljudi pametni, pa se bave kojekakvim izumima — počeli graditi posve ravne ceste sa željeznim tračnicama, po kojima jure strahoviti parni strojevi vukući za sobom duge redove kola.

Po svim tim cestama možeš se voziti, ako ti je po volji, ali kad stupiš na Stradun, idi pješice i sa strahopoštovanjem, jer ni u sobu svoje majke, a ni u crkvu ne ćeš ulaziti s volovskim kolima.

Reci mi iskreno, zar postoji igdje ljepša ulica? Nije doduše vrlo duga, ne! Kako bi mogla biti duga, kad se cieli Dubrovnik sa svojim čvrstim, silnim bedemima, svojim prekrasnim crkvama i samostanima, svojim kipovima, bunarima, stepenicama i dvorištima, s kneževim dvorom sa sedam stupova i sa svim svojim mnogobrojnim bielim kamenim kućama mora stisnuti na malenom poluotoku? Reci mi, što će ti ulica, koja bi bila duga, a ne bi bila liepa?

Evo, samo pogledaj taj Stradun! Zar nije krasan. Kako se proteže ravno i mirno od jednih velikih gradskih vrata do drugih, od vrata od Pila, koja su u ratnim vremenima morali braniti franjevci, do vrata od Ploča, za kojih su se sigurnost morali brinuti bieli fratri dominikanci. Pogledaj, kako su slične jedna drugoj te plemenite stare biele kuće, što ga zatvaraju, slične kao što su slične divlje

sabljičice na livadama u Lapadu, i kako se opet svaka pojedina razlikuje od druge, isto kao što ne možeš naći nijednu stabljiku, koja bi bila podpuno nalik na svoju sestru, ali ćeš zato u prodavaonici umjetnog cvieća naći samo podpuno jednake ruže i karanfile od tkanine.

Zidine Dubrovnika

Jesi li već primietio, da na Stradunu svaka kuća stoji na uglu ulice? I možeš li mi navesti koju drugu ulicu po najznamenitijim gradovima svieta, koja bi se mogla pohvaliti s tako čudnom prednosti? Dabome, ako samo letimično pogledaš, vidjet ćeš neprekinut red bielih kuća. Ali hodaš li polagano, primietit ćeš, da svaku kuću dieli od susjedne kuće posve uzka, tamna uličica, toliko uzka, da je jedva i primjećuješ, ali koja ipak daje svakoj kući ponosnu i plemenitu samostalnost.

Paula Preradović

Badnjak u Konavlima

Neke dane prije Božića u konavoskim kućama svak je u poslu. Žene peru platno i prtènjače[1]) — nek su čiste; taru bakrena posuđa — nek su svietla; djevojke šiju košulje, jačermice[2]), dokoljenice, jer za Božić treba da svak štogod novo obuče. Domaćice izčinjaju žito i spravljaju[3]) za mlin; mlađe ga tovare i gone. Mladići sa sjekirom preko ramena a s mazgom pred sobom rane u debela drva, da nabave grijanja u dugim noćnim posielima s prijateljima, koji se o Božiću saberu na razgovor. Domaćini s pomoću mlađešine ubijajų prasce, pale ih i diele, što je za so, što za prijatelja. Boža iliti prasičica utovljena, određena da bude pečenka onoga dana, kojega ime nosi, visi ubijena i oparena pod podom. Djevojke su se vrnule iz mlina, čeka ih drugi posao: u košićima drob svinjski, da ga operu na rieci ili na drugoj vodi. A kad se odtuda vrate eto domaćici novoga posla: djesti kuljene i kobasice — i tada stoj daleko, daleko od njih, jer običajno svaka je tako uzkošena, da će te za malu stvar odpraviti s liepim vragom. Ni dječica ne stoje zaludu: kalaše[4]) u domaćina komad pečenice (malahno jetre ili praščjega mesa), da izpeku i ručaju; idu u stopanice[5]), da im umiesi kolač, što bi s pečenim pojeli; obsjedaju spreme i zatvore, da ukradu mjendela[6]) ili oraha za božićne igre; pa kad svega toga nabave, stane ih graka i pjevanje:

Čestito vam Božić,
I na bedri nožić,
I na grasti[7]) lončić
I na pragu roščić.

Svemu ovomu priloži još bieljenje soba, metivo i razpremanje kuća, grnivo obora i druge manje zabave, i vidjet ćeš, da se i veliko i malo kreće i posluje, da ovu glavnu, a našim seljanima najveseliju svetkovinu liepo pričekaju.

*

Što bijaše obćenito u Konavlima, ne mogaše biti inače ni u kući Mihajla, otca Marijina. Mihajlo bijaše odpravio Ivana u drva s jednom mazgom, a s drugom mlađu kćer Janju u mlin na Ljutu. Stariji mu sin Pero bielio je sobe, a Nikolica mlađi pomagao mu razpravljati dva zaklata prasca, od kojih je svaki teglio po osamdeset i više oka. Iz jednoga izvadi starac svu lonzu[8]), razsieče ga na komade, i stavivši jedan srdčan komadić u košičić, okiti ga lovorom i ružmarinom, pak naredi Nikolici, da ga odmah ponese gospodaru župniku, a ostale spremi, da ih šalje prijateljima u grad. Stara Lucija bijaše u veliku poslu; djela je kobase i kuljene.

Marija sama na podu u svojoj sobici pospješno[9]) je svršila jednu mužku košulju; i privivši joj već kite na rukave, na prsi i na zauze[10]) pod grlom, složi je i stavi na postelju.

S ovakim zabavama osvane Badnji dan staromu Mihajlu i nađe u njegovoj kući sve spravno[11]) za Božić. Sve je razpremljeno, čisto i na svome mjestu, a nadasve u ognjištu.[12]) Tu se sudi otreni svietle; tu su drva izciepana u hrpi spravna za vatru; tu planji[13]), vrata, kako i sva kuća lovorom izkićena; tu uza zid prislonjen i lovorom, maslinom i ružmarinom okićen počiva badnjak, cieli dubov panj, ono isto jutro usječen i onamo donesen. Djeca iz susjedstva dolaze, da ga ogledaju; zaviruju ga s jedne strane, s druge strane mjere malim svojim pedima[14]) duljinu, debelinu, klade se, da nema većega u selu.

Staromu Mihajlu raholi se srdce na djetinji razgovor, pristaje uz njih, pogleda na badnjak, šali se s djecom, pak ih najposlije daruje mjendelima, a djeca s noge na nogu niz obor, pa pred avliju, tko će bolje gađati grace[15]).

*

Večer je. Svi su na domu, smolilo se r o z a r i j e[16]); blizu je ura noći. Ustane domaći i uputi se s poda put ognjišta, a za njime sva obitelj. U ognjištu gori vatra u plame neobične; domaćin je sagleda, pak okrenuo se k svojima:

— He, djeco, — reče im — evo stopanica pripravila gospodsku vatru, eto badnjaka, zlamen-božić, da ponovimo starinske običaje, da se pomladimo i Božić proslavimo. Nu moja djeco, ja sam ostario, snagom oslabio, ovo drvo pristaviti sam ne mogu, de nu da mi pomožete.

— Evo nas, ćaća, koji ćemo — odgovore skupa.

— He, Ivure, Pero, vi ste stariji među družinom, amo po ruku.

Prihvatiše ova dva i Mihajlo s njima, i pristave Badnjak na oganj. Domaćin skine kapu pak počne:

— »U ime Božje, u čas dobar! Na dobro vam ovaj večer vazda dolazio i sutra nas slavnomu Isusovu porođenju zdrave predao! Daj,

mili Bože, da budemo za mnogo ljeta i dobrih godina njemu se veselili kućnim mirom i ljubavlju okićeni, kako ovo drvo maslinom i lovorom, a Božjom milošću najviše! Hej, dobri Bože, u ovome domu raztiči mladce, podrži starce, koji bi doduga domom vladali, ovake sprave ogradili, tebe Boga slavili, a svoje duše ne ogriešili!«

Svi domaći odgovore: »Amen, Bože! U dobar čas!«

Poškropi zatim domaćin vodom krštenom badnjak, pospe ga pšenicom i okadi tamjanom. Najposlije uzme bokaru[17]) s vinom, nazdravi, napije se i preda je bližnjemu kod sebe, neka bi se svi naokolo obredili i božićnu kapcu okusili.

Netom se ovaj glavni domaći posao svrši, mladost izide na predkuće, izpali nekoliko pušaka, a u isto doba počne i po selu pucanje pušaka združena s dozivanjem od jedne kuće do druge. Dozivlje prijatelj prijatelja, susjed susjeda, nazivlje mu dobar veče, pak — ala da se puca. Ta vesela buka i vika traje do dvie ure noći, pak prestane. Svak se u kuću vrne i sjedne da večera.

(Iz »Marije Konavoke«) *Mate Vodopić*

---

[1]) prtena torba; [2]) prslučići; [3]) sprematі; [4]) izmamljuju, mame; [5]) domaćica; [6]) mandula, bajam; [7]) zemljani sud, u kome se razpali i čuva žerava; [8]) potrbušinu; [9]) hitno; [10]) zaveze; [11]) spremno; [12]) u kuhinji; [13]) kut na kućama između krova i rožnika; [14]) pedljima; [15]) igra, u kojoj gađa u gradac od badema; [16]) krunicu; [17]) vrč.

Suša

1

Zapečatilo se nebo. Samo kadikad duhne suha, jaka jugovina, što drma stablima i sagiblje do zemlje žito. Tad još više žeže Božje sunce, a vjetar nemilosrdno bije i ljude, koji nemoćno sjede pred vratima svojih kuća i blago, koje traži među škrapama uveo čupak trave.

Umor i smirena žalost je na licima težaka. Žito, njihova hrana, eto, osušit će se. Nekim je još jedina nada vinogradić, stvoren u izkrčenom komadiću ledine i ograđen kamenjem, i stoka. I bob i duhan izgorio, propao, a vode u kojem bunaru ili lokvi ima samo toliko, da jedva dotječe za napajanje blaga. Presuši li i to, tada ne preostaje

drugo, nego da izgine marva, a za njom i ljudi. Te su bunare i lokve izkopala pojedina plemena za svoju potrebu. Kad je vode dosta, nitko ne brani i onima iz drugog plemena, da uzmu za kuću i napoje blago, ali kad udari silni, suhi južni vjetar i pripeče Božji zvjezdan pa počne nestajati voda skupljena od proljetnih kiša, tad se svatko zabrine i pomisli: hoće li doteći?

Nema u cielom tom krševitom kraju. na stotine milja daljine, žive vode. Za nerodice ljudi su se navikli podnositi glad, ali žeđ je teže podnieti; i kad se zadugo nebo ne smiluje, da suzne na njih, oni se uznemire. Zabrinuto gledaju u zrenik, ne će li se pomoliti oblačić, da im naviesti kišu, život. Svako razočaranje razpaljuje u njihovim prsima ljutnju i neprijateljsko razpoloženje prema svakomu, koji se usudi da dirne u ono malo vode, što je u bunarima i lokvama još ostalo. Od sunčane silne žäre krv im vri, navire pod kožu i na oči, koje se kriese kao u risa.

2.

Zato se i zovu dva sela »Suhi dô« i »Žedno«, jer u prvom, što leži u dubokoj kotlini, najprije presuši voda, a drugom najprije ožedne ljudi. Ali u tim selima ipak svatko pazi na kumstvo i prijateljstvo, i čovjek rado priskoči čovjeku u pomoć u potrebi. Malo se između sebe pravdaju, i momci ne otimlju djevojke pod silu nego ih prose i vjenčaju po dobromu, starom običaju, ali za duge nemile pripeke, ako ponestane vode, kao da se svi preobraze. Prijatelj bježi od prijatelja, kum od kuma, a momci i ne misle o svatbi. Svatko se uvuče u kuću i crne mu se misli motaju po glavi.

3.

I dva susjedstva, Volarića i Lasića življahu uviek u prijateljstvu i slozi. Momci su se družili i bacali kamena s ramena, starci pod jednim drvom hladovali paleći mirno jeftin duhan iz svojih drvenih lulica, djevojke se pod ruku hvatale i na pašu zajedno odilazile, a pred jednim dvorištem prele i razgovarale se.

Često je stari Ivan od Volarića zalazio k mlađemu Stjepanu od Lasića. Bio mu je Stjepan omilio, jer je bio bistar i radin. Njih dva mirno su se razgovarali o vrsti i cieni žita, o novoj lozi, kojom će zasaditi svoje vinograde, uništene filokserom, o novim spravama,

kojima se može brzo i lako splastiti sieno, i nagovieštali da će doći vrieme, kad će ih težak moći nabaviti. I mnogi drugi težaci dolazili su k njima na razgovor i savjet.

4.

»Što je to ove godine, kume Stjepane?«... uzdahne jedne nedjelje stari Ivan sjedajući na klupu pod starom košćelom u Stjepanovu dvorištu, kad su se vratili iz crkve. »Eto, izgori sve. Lokva pred mojom kućom na po je presušila.«

»Ne pamtim ni ja takvog ljeta«, odgovori Stjepan namrštena čela. »Bit će dobro, ako doteče za blago. Ona moja lokvica presušila posvema«.

»Pa poji iz moje«, izusti tiho Ivan.

»Ako se bojiš, da ne će doteći...«, odbije tobože Stjepan tjeskobno, ko u strahu, jer je znao, da mu je Ivan preko srdca ponudio gostoprimstvo.

Ivan uzpravi glavu i zagleda se tupo u nebo. »Dat će Bog kiše!« »Uslišio te!« prihvati Stjepan, ali je pri tome mislio, da Bog ne će biti njima milostiv, jer ih je htio kazniti za njihove mnoge griehe, i crna mu je slutnja stiskala srdce i sjenila čelo. Nastade muk, koji prekidaše samo rikanje volova izdaleka i žalostivo blejanje ovaca. I blago je osjećalo sušu i na svoj se način tužilo. Toga dana razgovor nije tekao. Dva prijatelja nisu imala srdca da govore o boljim danima.

»Dat će Bog kiše«, ponavljao Ivan, tek da nešto kaže, a sam je najmanje u to vjerovao.

5.

Stjepan je pojio svoje volove na lokvi kraj Ivanove kuće. Sunce je tek granulo, i on je uranio, jer je znao, da će kasnije doći Ivan sa svojim, a on se bojao, da se s njim sretne. Rekao mi je, da pojim, koliko me volja, ali ja znam, da mu je težko, mislio je.

Tješio se mišlju, da su odavna dobri prijatelji i gotovo se stidio, što ga se kloni. I korio se: mislit će, da bježim pred njim, i bit će mu žao. Volovi su pili lagano, dižući svaki čas glavu. Oklievali su. Vidjelo se, da im je milo tu, uz vodu, i da je se ne mogu siti napiti.

Stjepan ih je gledao mrko. I njemu je bilo žao ostaviti vodu, i objema je šakama odkad dokad zahvatao, srkao polagano, gotovo pobožno, ko da srče medeniku, i vlažio lice. Sjedio je na kamenu na samoj ivici lokve i uživao u pomisli, što je tako uranio. Mogao se zadovoljan vratiti kući prije dolazka Ivanova. Zadovoljan? Ne. Osjećao se krivim, kao da je pokrao svog prijatelja. Gledao je od časa do časa prema Ivanovu stanu i mislio, kako bi bilo ružno od njega, da ga ne dočeka. Dognao je deset volova, koji su posrkali dosta vode i ostavili u ilovači oko lokve tragove svojih papaka.

Od tih misli prene ga rikanje volova izdaleka. Skoči na noge i nadvije ruku nad oči, da vidi bolje. Kad vidi, probliedi. Bio je Ivan i gonio je na pojenje dvanaest svojih volova. Sada nije mogao ni pomisliti na odlazak. Stade nemirno, pokunjene glave, obilaziti svoje volove dovikujući im: haj, oj, kao da ih je tog trena dognao. Volovi, uzdignute glave, odgovarahu rikanjem onim dalekima. Sunce, visoko odskočilo, ždrakalo[1]) je kao usijana zlatna kugla. Kad Ivan priđe k vodi, Stjepan mu dovikne »Što tako kasno?« Ivan ga samo pogleda i mahne rukom. Izvadi iz usta utrnulu lulu i turi je za pas.

»Uzmutili su svu vodu«, izusti kroza zube muklo, gledajući na Stjepanove volove.

Stjepanu dođe težko oko srdca. Htio je započeti neki razgovor, ali nije smogao rieči. A Ivan se naslonio o sohu, kojom je badao volove ,i gledao zamišljeno uporno u lokvu.

»Zbogom«, pozdravi ga suho Stjepan, pogna volove i uputi se lagano za njima. Ivan mu ne odpozdravi. Nije ni glavu okrenuo. Tek kad je Stjepan dobro poodmakao, promrmlja: ne ćeš ti više tako.

6.

Prošla su puna dva mjeseca, da nije palo kapi. Ljudi su gledali tužno u nebo, ne će li se pokazati oblak. Često je žena pozivala Stjepana iz dvorišta: »Vidiš li?« »E, rekao bi,« zagledao bi se on u dva tri oblačića, kako se kradu na nebosklonu. Ali kad bi se oni raztegli i nestali kao magla, uzdahnuo bi težko: »Lunje«[2]).

Odsvakuda mu dolažahu seljaci i moljahu ga, da ih pusti pojiti blago na njegovoj lokvi. »Presušila, prijatelju, presušila. Nema ni kapi«, odgovorio bi im s iskrenim žaljenjem. I oni su se vraćali kući kao osuđeni,

Jedan dan dođe Perica, najmiliji durg iz mladosti, i ponovi molbu mnogih. Na obični odgovor prijatelj ga upita: »Pa gdje pojiš ti?«

»Na lokvi Ivana od Volarića«.

»De, moli ga, da pusti i mene«. »Bojim se, ne će dati«, odgovori zamišljeno Stjepan. Ali, kao da se pokajao, reče odmah: »Pravo, nije nikad nikome branio, al' eto sad... boji se, ne će doteći ove godine.«

»Znaš što?« saleti ga Perica, »dat ću ja tebi moje volove na pripaš.« Stjepan nije imao srdca da ga odbije. Mislio je: »težko je i njemu, pa treba prijatelju u nevolji pomoći. I tako je uz svoje stao goniti i Peričine volove. Ali kad god bi došao na lokvu, krao se kao lupež i ogledavao, da ne bi banuo Ivan. Od onoga dana, kad mu nije odvratio na pozdrav, nije ga više vidio i sad se još više čuvao, da se s njim sastane, jer se sad uistinu osjećao krivim. Ali što je mogao? Il' ovako il' propasti.

7.

Uranio bi uviek u praskozorje, da pretekne Ivana i da bi mogao otići, prije nego on stigne. Na njegovo iznenađenje, Ivan jednog dana urani. Na njegovu obično blagom licu ležao je tvrd izraz, što ga je gotovo nakazilo.

»Okle tebi svi ovi volovi?« upita, kad je stigao na dohvat glasa.

»Nisu svi moji«, odgovori plaho Stjepan.

»Pa tko ti reče, da smiješ pojiti tuđe volove?«

»To su kuma Perice; dao mi ih je na pripaš«, pokuša, da ga udobrovolji Stjepan.

»Marim ja. Ne dam, čuješ li, drugome nikom pojiti. Nema vode još za malo dana.«

Stjepan umukne ko poliven. Najedanput Ivan stade kupiti kamenje i tjerati volove, što su mirno pili. »Nemoj Ivane, brate«, stade ga moliti Stjepan.

»Ne dam više ni tebi — odlazi, jesi li čuo?« Stjepanu se nadade na plač. Nije mu Ivan nikad tako progovorio od njegova djetinjstva.

»Odlazi!« vikao je Ivan, kao da ga je spopao bies. I pošto je Stjepan bez rieči zurio preda se, viknu: »Ne ćeš zar?« — i poleti prema kući.

Stjepan pomisli, da je poludio, i dubok mu se bol kao hladna guja ovije oko srdca. Slutio je zlo. Eto, izginut će svi, bez svoje krivice. Malo zatim se Ivan vrati. Premetnuo se puškom. Stade na dva koraka izpred Stjepana, pogleda ga zakrvavljenih očiju i vikne: »Za posljednji put ti velim, odlazi!«

»Ivane, što si to naumio?« jedva iztisnu zaprepašten Stjepan. »Hoćeš li, ili ne ćeš?« I pošto Stjepan, oniemio, nije dao odgovora, uztukne dva tri koraka i uperi pušku u njega.

»Ivane, brate!...« usklikne Stjepan. Puška puče. Stjepan se zatalasa, jeknu i sruši licem na zemlju. Ivan objesi mirno pušku o rame, potjera svoje volove i vrati se kući.

Na glas puške iz obližnjih kuća mnogi izađoše na vrata. Neka im slutnja kazivaše, da se nešto krupno dogodilo. I kad, osluškujući, razumješe, da je sve svršeno, iztrčaše na lokvu. Nađoše Stjepana mrtva. Tužno gledahu jedan na drugoga, i jedna je rieč bila svima na ustima, ali je nitko ne izgovaraše.

Suša. *Rikard Nikolić*

[1]) sjati; [2]) lagani oblaci, koji ljeti nastanu i odmah se razplinu.

Božićni blagdani

(Vrgorsko-imotska krajina)

Pomozi Bože! Evo nam osvanu i željno očekivani Badnji dan; dan, koji je za sve katolike, pa i za nas, koji živimo na selu pravi blagdan.

U imotskoj i vrgoskoj krajini običaj je, da se cieli dan posti, da se pokorno dočeka slavno porođenje Isusovo, te se pripravlja i u najsiromašnijoj kući glasoviti »bakalar« za večeru.

Istina je, da težak, koji sav dan radi, ne može biti bez okrepe pa se štogod i založi. — Narod se moli Bogu ovaj dan, da bude dostojan dočekati rođenje Kralja Slave. — Nema ništa ljepše, što na Badnji dan stati pa gledati, kako se narod miče: jedni idu ovamo, a drugi onamo, u varoš i iz varoša, a to sve, da pribave za svetce potrebite stvari, da ih uzmognu što bolje proslaviti.

Djevojka radi o ruhu, kojim će se božićnih svetaca nakititi; momak slaže kitice bršljana, kojim će svoja vrata i prozore okititi,

da svoju kuću od čari i vještica učuva; stopanjica (domaćica) peče kolače, kojima će djecu darivati, a i kruhe, na koje meće osobite znakove, na pr. križe; pritisne kakovom okruglom čašom na pet mjesta u spodobi križa i t. d., da se zna, da su za te dane određeni; a napokon ni čovjek ne stoji zaludu, nego svjetla svoju pušku, kojom će Božić još bolje proslaviti.

U tomu se počne već i suton hvatati, pa dođe vrieme i od večere. Dok ona bude gotova, starješina s kućanima govori rozarje.[1]) Kad svrše molitvu, večeraju. Poslije večere zahvale opet Bogu na daru.

Kada prođu dva tri sata noći, starješina počne, uz pozdrav anđelski, unositi badnjake. Kad stupi na prag, reče: »Faljen Isus!« — Kućani odgovore: »Vazda Isus i Marija!« On nastavi: »Dobro vam došao Badnji dan i porođenje Isusovo!« Domaći mu svi odvrate: »I s tobom zajedno«.

Tako sliedi do tri puta. Prvi i najveći badnjak položi se na desnu, a ona druga dva po redu. (Računa se, da tri badnjaka znamenuju Presveto Trojstvo.) Pošto se nalože badnjaci, običaj je izprazniti po nekoliko pušaka. Jedan susjed dozivlje drugoga i kaže mu na pr.: »Toma, Andrija i t. d., na dobro ti došla Badnja večer!«, te izpali po jedan hitac. Nu ovaj običaj pucanja počeo se gubiti, budući da vlasti razoružavaju sela.

Tad se nastavi još koja molitva za mrtve. Po dovršenoj molitvi djeca uzmu vreću slame, pa pospu po kući. Slama znamenuje, da je Isus bio u jaslama. Ona ostaje u kući do Mladenaca (do 28. XII.), kada se kuća izmete. Poslije toga starješina »navisi« ručak za sjutra. Dok se to vari, kućani pjevaju i vesele se, a i susjedi dođu, te im čine družtvo. (Jedan badnjak ostave za zadnji dan godine, te ga uvečer lože, uz molitve kao i na Badnji dan, samo što starješina tada govori: »Na dobro vam došlo Mlado ljeto i Nova godina!«)

Oko ponoći idu na misu. Svatko nosi po jednu užeženu zublju, i pred crkvom meću ih svi zajedno. Dobro na ovo paze, te tko ne metne tu, smatra se vještcem (ili vješticom). No ovo je gotovo izčeznulo.

Narod kaže, da je Božić dan, komu se veseli i ptica u gori, i riba u vodi; dakle ukratko: svaki živi stvor. Ovaj dan prestaju sve mržnje: protivnik grli protivnika.

---

[1]) krunica

Po selima se taj dan narod ustaje nešto poslije ponoći. Kada se ustanu, pozdrave Gospu i izmole još koju molitvu. Tada se grle i tri puta u lice poljube, govoreći jedno (čeljade): »Na dobro ti došao Božić i porođenje Božje!« a drugo odgovarajući: »I s tobom (Bog dao) zajedno!« Ovo čine svi susjedi i svi seljani. Ovo čine i ženskice. Taj dan nema nikakve zamjerke, da se i s mužkićima ljube, samo nadododu: »(Da si) pošten!«, da se zna, da nije kojom rđavom namjerom učinjeno. Ovako čine sva četiri prva božićna dana i na Novu Godinu, izmjenjujući, naravno, dotični dan, na pr.: »(Na) dobro ti došao sv. Stjepan, sv. Ivan!« i t. d.

Misa počinje oko 4 sata ujutro, a druga sliedi odmah za njom. Tko se nije vidio kod kuće ili u putu, nastavi kod crkve čestitanje i ljubljenje. Ako li koji susjed nije ni tu svog susjeda vidio, ide mu u kuću, kad se s mise vrati. Na misu pak ide svatko, tko može, a mise svršavaju obično oko 6 sati ujutro.

Kada se vrate s mise i kada se svi izkupe, onda svi ukućani zajedno ručaju. Za ručkom treba da u svakoga gori trostruka voštana svieća. Prije ručka moli starješina za »blagoslov Božji« i za »duše naših umrlih«. Voštana se svieća drži nasred stola u bukari (drvenoj mjeri od 2 l) ili poluoki (1 l) u ječimu (ječmu). Trostruka svieća znamenuje Presveto Trojstvo. Ječam smatraju znakom rodnosti, dakle: željom, da rode polja. Tiekom ručka starješina uzme bukaru te nazdravi svojim ukućanima ukratko: »U dobar čas i u ime Isusovo! Bože blagoslovi naša polja, vrtle, vinograde, marvu i sve leteće, a nami daj, da se za dugo i dugo sastajali u bratskom miru i ljubavi! Neka nas požive Bog u dugu vieku u malu griehu!« Drugi odgovore: »Bog te čuo!«, te onda piju redom.

Kada svrši ručak, zahvale Bogu, pa starješina uzme zalogaj kruha i gasi svieće govoreći: »U ime Otca«, te ugasi prvu, »i Sina«, pa drgu, »i Duha svetoga, Amen«, te ugasi treću. Taj zalogaj pojede ili drugom dade, jer da je to »zdravo«. Tad idu, kud tko hoće.

Ivan Ujević

Tiho škropi

Tiho škropi po polju,
tiho, kišo, škropi —
i travicu tananu
ne lomi, ne topi.

Tiho škropi — s oblaka
tihano se ciedi,
i ozeble ptičice
po granama štedi.

Tiho s' ciedi mrtvima
na uvele grudi:
tiho mrtvi spavaju,
od sna ih ne budi...

M. Sabić

Sinjski alkari

Bijaše još osam dana do alke.

Osam dana, ali još mnogo prije sva se krajina uznemiri. Nabrajaju se konji, alkari i njihovi momci, pa odore momaka i alkara.

A osobito u središtu cetinske krajine, liepom Sinju, sva srdca življe udaraju, a mišice i žile mladića nategnute su kao negda vitežki lukovi. Ta Sinj je kolievka i davno sielo alke; a donedavno alku su trkali sami Sinjani. No u novije doba mogu i ostali iz krajine sinjske, samo ako su junačkoga srdca i struka, a poštenja okaljali nisu: ta i njihovi su stari prolievali krv za slobodu.

I nije da se u samoj Cetini o njoj govori. Ta svake godine dovrve stotine i stotine iz krajine imotske, kninske i vrličke — pa i Petropoljci i Primorci, te oni iz Bosne bogate, i gospode odsvakuda — a ne čini se toliko puta uzalud. Svi odu zadovoljni i opet se druge godine vraćaju, da se čude istoj ljepoti.

Pa imaju se čemu čuditi. Tu vidiš sav sjaj kraljevske pratnje, sve junačtvo starih vitezova i šarenilo svakojakih nošnja narodnih, da se to ni pripovjediti ne da. Gledajući u žaru kolovozkoga sunca povorku alkara na čilim konjima na vidiš drugo do prelievanje baršuna i svile, pa bljesak zlata i srebra.

A kakvi su sve to momci: neki visoki i široki kao planine, da se zemlja pod njima trese, a drugi vitki i okretni, da bi i tri konja

preskočili ujedanput. No svi mišičavi, vatrena oka i junačkoga držanja, da bi s njima udario i na čitavu vojsku.

Koji momak nije takav, ne može ni da trči alku.

Na svakom je alkaru kalpak od kunovine s bielom visokom čelenkom[2]) od ždralova perja, a na nogama čizme obrubljene srebrom i zlatnim uresom, pa kitom i oštrim mamuzama. Britka mu je ćorda o bedrima, a ubojito koplje u ruci. A dolama, hlače i ječerma, sve od najboljeg sukna, zlatnom i srebrnom srmom izvezeni, i na prsima se sjaju puca, također srebrna i zlatna.

Pa »momci« njihovi, štitonoša i buzdovanari, te oni što vode Edeka — konja svega u srebru okovana — krasni su i oni. Kampa-

Sinjski alkari

ran[2]) im je crvenom čohom i gajtanima[3]) okićen, ječerma[4]) sa srebrnim tokama,[5]) hlače modre, »krožet«[6]) biel, a crvena kapa na glavi zapeškirena. Za svilenim pasom reži starinski handžar uz dvie male puške, pa srebrni fišeci, a na ramenu ubojita diljka.[7]) To je stara cetinska nošnja.

Konji alkarski, i pod samarom liepi, okićeni su zlatnim i srebrnim nakitom, što zvecka pri hodu, a čudno šumi kod trke. A preko sedla su prebačene isto tako zlatom i srebrom vezene »abaje«, što pokrivaju konje do koljena.

Tako opremljeni alkari u divljem trku, jedan po jedan, vitkim kopljem gađaju u gvozdeno kolice, koje se zove alka.

Ta je alka načinjena od dva obručića, jedan u drugome, što su spojeni trima tracima, također gvozdenima. I tako su na alci četiri otvora, u koje se gađa kopljem. Koji alkar pogodi u srednje kolice, koje je najmanje, dobiva broj tri; gornji razdjeljak, što je više središta vriedi za broj dva, dok druga dva razdjeljka, što su sa strane središtu, vriede samo za broj jedan. Ta alka visi na konopčiću visoko raztegnutu, ali tako da se može lako otrgnuti, a velika je jedva pedalj.

I nije samo zato težko pogoditi alku, što je malena. Trči se iz prilične daljine, ali ta trka mora biti takva, da se jedva i konjanik vidi. Koplje je u ruci dosta dugo i težko, pa se mora namještati istom nekoliko koraka pred alkom, da se pogodi.

A zatim konj, kojim je težko upravljati, jer svaki ne će da trči upravo, već krivuda, plaši se, a često i sama alka ne stoji mirno, a osobito, ako ima i malo vjetra. Onda žamor, krika i vika, pa tisuće uprtih očiju u alkara, što trči, smućuju i onoga, koji je ostario u toj igri. Pa još i suze, što se kupe na očima u brzom trku, i pažnja, da što ne padne od odore ili nakita konjskoga, te stotinu drugih stvari čine, da je pobjeda toliko težka, koliko i željena.

Svaki alkar trči tri puta i koji od njih u ta tri puta najviše brojeva postigne, dobio je alku. Ako dvojica postignu isti broj, trče opet, dok jedan ne nadvlada. Svatko se mora držati junački i ništa ne smije pasti ni s njega ni s konja mu, a na to paze za to postavljeni sudci.

Ako pak alkar pogodi kopljem alku, pak je pred sobom baci, a onda je opet na letu i u trku uhvati kopljem, brojevi mu se podvostručuju. Tako, ako je opet uhvati u sriedu, dobiva broj šest, a to je najveće junačtvo, što se može učiniti u toj trci. — A slava, koju dobitnik postigne, tako je u Cetini velika, da se taj alkar onaj čas ne bi mienjao ni s kim na svietu.

*

Već prije tri sata poslije podne veliki i dugi triemovi s obiju strana trkališta bili su tako puni, da je čudo bilo, što se ne sruše. Pred njima, pod njima i iza njih tiskalo se drugo, još veće množtvo. A međutim su stizale sve gurajući se i potežući za malo vidika. A međutim su stizale sve nove i nove hrpe nastojeći da potisnu one, što su stigli prije. A i nad krajnjim varoškim kućama, više trkališta, sjedjelo svieta i

na krovovima, a mjesta na prozorima bijahu izmoljena još davno prije toga dana.

Kudgod se pogleda oko trkališta, sve je zbijeno: glava do glave, rame do ramena — i malo je tko imao komadić zgodna mjesta, da ga ne gnječe i da ga ne prožiže sunce.

I začudo, od toga množtva čuo se samo šum i mukao žamor, kao da vjetrić piri kroz šumu ili da kruži silan roj pčela. Svi su očekivali nešto veliko i svečano, pa su i nehotice stišavali silnu uzbuđenost u prsima, a zato su im i glasovi zamirali u grlu.

Kad najednom začuju se iz varoši veseli zvuci glasbe, što je obilazila mjestom javljajući, da se alkari upućuju i da je čas trke blizu. Časkom zastade i dah u tisućama, da bolje čuju još daleke, ali radostne zvukove, no onda sve oživi od radostnih uzklika.

Redari, oružnici i vojnici stadoše žurno razmicati svjetinu, da očiste trkalište, i staviše se u redove, da očuvaju slobodan prostor, po kome će nesmetano prolietati viloviti alkarski konji.

Već dođoše i sudci u crnim odjećama, s plavom vrpcom na prsima u znak njihove časti, svećenstvo u mantijama, također u crnim, vojnički častnici i vlasti u sjajnim odorama. I zauzeše svoja mjesta u ložama, praćeni tisućama očiju.

(U alci ima sudjelovati i hajdučki harambaša Rašica Crnošija, koji se često borio s Turcima hajdukujući na dalmatinsko-bosanskoj granici; kao njegov momak bit će mu osamnaestgodišnji sin Salko. Obojica su glavne osobe u pripoviedki Alkar.)

Prva je išla glasba udarajući ratobornu koračnicu, a za njom krasni cetinski »momci« sa svojim harambašom u dvoredu, s puškama na ramenu, držeći ciev u desnoj ruci, a kundak iza leđa. Zemlja tutnji pod njihovim korakom, a oštrim pogledom pozdravljaju desno i lievo.

Među njima i Salko, sretna i vesela lica, a obučen divno, u otčevu hajdučku haljinu.

Za momcima alkarskim išao je ponosno štitonoša, i štit mu oslonjen na prsa sievao čudno — a sa strane buzdovanari s buzdovanima na ramenu. Za njim iđaše Edek, golem konj, sa svim onim, što je trebalo junaku u staro doba, kad je polazio u boj; noge mu jedva vire izpod svilena pokrivala. Za njima jaše pobočnik vođin, a u ruci mu sieva gola sablja. Pa vođa sam na najljepšem konju

i u odielu najljepšem, i sav se od zlata sjaji kao sunce. Zatim ostali alkari, dvojica i dvojica, sve jedan ljepši od drugoga, poigravajući na konjima i propinjući ih koji put lievom rukom na stražnje noge, ali ipak u dobru redu. Svaki je od njih u desnici držao bojno koplje, malo naslonjeno na desno rame, gledajući ozbiljno i oštro, pripravan na pozdrav.

Zadnji je išao alaj-čauš u crnu baršunu, izvezenu srebrom, držeći dugo koplje pruženo pred sobom u znak svoje vlasti, jer na njemu je staranje i odgovornost za red i vladanje alkara.

Odmah pred alaj-čaušem jahao je ponosno na svom arapu Rašica gledajući oholo i mrko u triemove. A bio je zbilja krasan, možda najljepši od sviju alkara i najsličniji starim hrvatskim vitezovima. Odielo mu sjajno, da ne može sjajnije, a načinjeno po junačkoj nošnji još iz doba cetinskih knezova Nelipića, no gotovo isto kao i u ostalih alkara. Samo se činjaše bogatije, jer Rašica nije žalio novaca.

A radi vranca i opreme na njemu svi su mu zavidjeli, i ako se na tom vrancu ne bi nitko drugi ni usudio trkati osim Rašice. Doista, bio je s njim dva puta na pokusnoj trci, što se drži nekoliko dana prije, ali se vranac i sad plašio, i samo ga gvozdena ruka Rašičina držala u redu.

Čim je četa stigla na mjesto, odakle započinje borba, stade se vođa vraćati u pratnji svojih pobočnika i četiriju po izbor alkara, a među njima bio je i Rašica. Pa kad dođoše pred alkarsku ložu, vođa i pobočnici sjahaše, a momci im brzo prihvatiše konje, i četiri se alkara od pratnje odmah povrate oštrim kasom na mjesto trke. A sve to tako hitro i mrko, baš kao na početku boja, u kojem se ima proliti silna krv junačka i kad je svakome samo čast i slava na pameti.

Tad vođa, pobočnici mu i barjaktar uđoše u ložu alkarsku, odmah do sudaca, a prema građanskim i vojničkim vlastima. A štitonoša, buzdovanari i Edek, pa »momci« alkarski sa svojim harambašom, povratiše se i poredaše odmah s desne strane mjesta, gdje je visjela »alka« i to onim redom, kako će im trkati gospodari. I onda, na zapoviest, spustiše složno i gromko puške k nozi. Uto od mjesta, gdje započinje trka, dođe oštrim korakom k »alci« alaj-čauš i postavi se, da pazi na red i vladanje alkara, a pripravan na zapoviesti vođe i sudaca.

Žamor je postajao sve manji, što je napetost bila veća, a kad je alaj-čauš stao pred ložu vođinu javljajući mu, da je sve spremno za trku, zavlada tišina, kao da nikoga nije tu bilo.

Vođa nešto reče sudcima pa se obrati k alaj-čaušu i zapovjedi, da se počne trka. Ovaj doviknu trubaču, i odmah se glas trube usred obće tišine razleže nadaleko, a koplja i čelenke alkara malo zadrhtaše.

Začu se silan topot brza konja, pa sve brži i brži. Na njemu se ukaza mlad alkar, blied i s već spuštenim kopljem, gledajući oštro u gvozdeni kolobar, kome se približavao u silnom trku. Taj se mladić natjecao prvi put, a vidjelo se i po tome, što je nekako nesigurno držao koplje te koji put u trku pogledao u uši svome konju.

Vršak njegova koplja projuri silnom brzinom kraj »alke«, ali je i ne dotakne. Njegov »momak« odmah potrči za njim i povrati se vodeći mu konja, a mladi alkar, još bljeđi nego prije, uzpe se u alkarsku ložu.

Kratak žagor i smieh dječurlije tamo amo, pa opet tišina i muk.

Truba se oglasi i po drugi put — i opet se začuje topot konja i zveket srebra, sve jače i jače. To je trkao drugi alkar, velik i crn, na malenu riđu konju, ali brzu kao striela.

Taj pogodi broj dva i odleti silovito napried.

Treći alkar dobije opet broj dva, četvrti jedan, peti jedan, šesti opet dva, sedmi ništa, osmi ništa, deveti broj jedan, a deseti je imao trkati Rašica.

I njegovo se ime stade opet pronositi iz stotinu grla. Stotine pitanja i stotine odgovora dovikivali su jedni drugima. Prvo, što je bio nadaleko čuven kao hajdučki harambaša i krasan čovjek; drugo, što je svima zapeo za oko svojim junačkim stasom i sjajnom odorom; i treće, što su opazili, da mu je vranac silno plašljiv, pa su se bojali, da ne će dobiti alku, i što bi još gore bilo, da će ga baciti vatreni arap. Pa napokon, što je bilo prvi put da trči i što je on sa sela, pa je narod najvolio, da baš on dobije.

A kad je truba po deseti put jeknula, svi poustajaše sa svojih mjesta, stadoše se propinjati na prste od nogu i hvatati se jedno drugome za ramena, ali glasa nije se čulo.

Rašica se približavao silnom brzinom. Vranac se izpružio pa se činilo, da se i ne dotiče zemlje, no sad je bjelkast, jer je sav pokriven pjenom.

To ga je Rašica izmučio, da ga umiri.

A sam je malko pognut k vratu konja i s uzdignutim kopljem trkao neviđenom brzinom prema alci, pa mu se nije moglo ni ugledati lica, no kad bijaše blizu, izpravi se, naperi koplje, a koplje projuri kroz sredinu alke.

Gromovit pljesak, ponosna vika i pobjedni zvuci glasbe hučali su kao oluja. I tisuće šarenih marama zalepršа zrakom kao raznobojno cvieće, kad ga zatalasa vjetar. Kad se Rašica povratio sa središtem alke na konju, mahanje i vika postade još jača.

Zatim se nastavila trka s različitom srećom, a kad je protrkalo tri diela alkara, pristupi alaj-čauš k vođi, imenova mu svoga zamjenika i ode, da se pripravi za trku, jer alaj-čauš trči uviek zadnji.

Bijaše to čovjek iz stare vitežke porodice sinjske, u najboljoj snazi, kršan i liep.

Truba jeknu tišinom pa opet silni topot i zvuka nakita i oružja. A divan bielac prostriže kao munja kroz silne redove i koplje alaj-čauša proleti strjelovito kroz sredinu alke.

Zatim kao i prije, kad je trkao Rašica, gromki uzklici i pljesak, pobjedni zvuci glasbe i pozdravi šarenim rubcima. Sada se ljubav svjetine podieli između alaj-čauša i Rašice.

Kad se svršila prva trka, sva se alkarska četa sakupi i uredi kao i na početku pa svečano prođe trkalištem. A onda se nanovo razmjeste, i započe druga trka.

I opet neki dobiše broj jedan, neki broj dva, a neki ništa. A kad je došao red na Rašicu, poleti kao munja, i kad se povratio, bila mu je i po drugi put alka sa svojim središtem nataknuta na koplje. A buka među svietom postade još veća nego prvi put. Zatim se vika stišala, pa neki stadoše mirno gledati trku drugih alkara, no većina se veselo razgovarala o koječemu, ali najviše o Rašici i alaj-čaušu. Pa istom kad je alaj-čauš imao trčati, nastade tišina, i opet življe zakucaše srdca.

No i alaj-čauš pogodi opet u sredinu alke, a silan nemir obuze sve. Nova vika, pljesak, glasba i mahanje rubaca. I dugo je vremena prošlo, dok se umirilo ljudstvo.

Sunce je sve slabije žeglo, i popuhnu lagan zapadnjak noseći prašinu s trkališta, a svjetina postade još veselija.

Između druge i treće trke svečana povorka alkara prolazila je po treći put jednako ponosno s glasbom, i od topota mnogih nogu drhtala je zemlja.

Začu se i opet glas trube jače i gromkije, a zatim poče treća i zadnja trka, koja odlučuje o pobjedi. No i u ovoj trci malo je tko mario za ostale alkare, i samo su brojili, koliko ih još mora protrčati do Rašice i alaj-čauša. Jer sad je bilo jasno, da nijedan osim njih dvojice ne može biti pobjednik u trci. Ali i treća trka prođe kao i prijašnje dvie: I Rašica i alaj-čauš pogodiše i po treći put u sredinu alke.

Sve se zapanjilo od čuda, a svjetina je bila kao izvan sebe: ta nikad se što slična nije dogodilo, koliko se sjećaju.

Među sudcima nastade živahno viećanje, a ostali se alkari skloniše, već umorni, u svoj triem.

Silan nemir obuze i varošane i seljake cetinske, a isto tako i one, što su došli iz daljih krajeva. I svatko je znao, da se sada imaju natjecati o pobjedu samo oni: Rašica i alaj-čauš.

I zbilja, doleti pobočnik vođin i javi ponovnu trku, a parci odjaše i opet na mjesto, odakle se započinjaše.

Kad se u tišini začuo silan zvuk mjedene trube, mnogi su problijedili — jedni zinuli silno razkolačenih očiju, a neki pače naperili ruku kao koplje i podigli jednu nogu, kao da će i sami trkati.

Prekrasan vranac Rašičin, kao da je to prvi put, jedva se doticao zemlje u trku. Dolama na Crnošiji vijorila se kao krila grabežljive ptice, a on stisnutih zubi i namrštenih obrva letio sve bliže i bliže.

Nešto pred alkom podignu koplje i projuri s njim upravo kroz sredinu, kao da se nije ni taknuo. No odmah zatim žestoko uzmaknu kopljem, a alka poleti uzduhom napried.

Strašan, rekao bih, životinjski krik, biesan i sulud, začu se od množtva. Ali Rašica u isti mah, a sve u trku, podmetnu koplje i uhvati alku usred sredine, pa izčeznu u varoškoj ulici.

Ali sad nije bilo ni glasa čuti: kao da je smrt svojim crnim krilima prešla preko svega množtva, začepila sva grla i odrvenila sve ruke. Glasbari, koji su morali zasvirati pobjednu koračnicu za-

boraviše svoju dužnost i svaki s glasbalom u pruženoj ruci gledali su to čudo i otišli sa svoga mjesta nasred trkališta.

Tako bijaše nekoliko trenutaka, dok nisu ugledali Rašicu, da se vraća znojan i crven, a koplje mu malo drhtalo u ruci. Vidjelo se, da je i on bio potresen.

Ali tada, kad su ga ugledali, narod kao da je pomahnitao. Neki stadoše plakati, a neki lupati nogama, pa bacati kape i peškire u zrak. Svjetina nagnu sa svojih mjesta, i nije bilo sile, koja bi je zaustavila. I nastade strašan nered i takvo bjesnilo, koje se smirilio istom onda, kad se začuo očajan plač žena i vriska prestrašene djece.

— Što se ovo dogodilo? — pitali su jedni druge. Pa svi kao pijani teturali se i gurali na svoja mjesta pred bajunetama oružnika.

Salko se skamenio i nije pritrkao k otcu, da mu prihvati konja i koplje, kao što mu je bila dužnost, no Rašica, pošto je predao alku vođi i sudcima, sjaše sam i stade grliti arapa i ljubiti ga u znojni i sjajni vrat.

I nije bilo više tišine.

I ako je alaj-čauš trkao i pogodio u sredinu alke i po četvrti put, svjetina je urlikala kao biesna sve jednako dobitniku Rašici, kome su uračunali broj šest za sami posljednji put. Urlikala je pomamno i onda, kad je vođa vješao svilene trakove na dobitničko Rašičino koplje, i onda kad je na svršetku govorio o slavi cetinskog junačtva.

A kad se sve svršilo, navališe valovi od tisuća tjelesa k Rašici i ustavljali se naglo pred njim, a tad bi se sve i jače uztalasalo.

Dinko Šimunović

---

[1]) perje na šubari, nakit koji se dobiva za junačtvo; [2]) kratki, seljački kaput; [3]) vrpca; [4]) prsluk; [5]) puceta, gumbi, redovito od srebra; [6]) prsluk; [7]) puška.

U splitskom kraju

Ma da je betonska cesta tvrda, ipak osjećaš neku veselu lagodnost, kad ti se iza onih zavoja otvara pogled i pokazuju ti se široki oblici bliže splitske okolice. Svjež jutarnji povjetarac širi pluća, što požudno udišu onaj mirisavi zrak bora, mlade trave i mora. Oštri je Klis svojim lahorom namrežkao mirnu morsku površinu u sjeni Vranjica i crnih velikih brodova i opružio dim tvornica pod sjenama Kozjaka u vidu duge maglice. Tišine nema. Poremećena je žamorom tvornica, brodskih dizalica, motora i vlakova, a kad te cesta približi

Split s Marjanom

borovu lugu, pjev te ptica sjeti, da nisi daleko od poljske prirode. Šteta bi bila ne ići ovim putem pješke, jer vozeći se imaš premalo vremena, da opaziš sve ono, što ovaj kraj čini tako živim i privlačivim.

Po strmim obroncima Mosora nanizala se kamena sela, koja daju osobito liepu sliku navečer, kad su rasvietljena, jer su uglavnom sva sela splitske okolice elektrificirana. Mravinci, Kučine, Kosa. Klis, Rupotine oživljuju zapadne Mosorove obronke, a svojim uređnim kućama i gostoljubivim domaćinima pružaju ugodan odmor.

Cestom, koja se lagano uzpinje, prolaziš kroz polje, na kojemu se još danas dobro vide tragovi rimske kulture. Lukovi Dioklecianova vodovoda, ruševine starokršćanskoga groblja i hramova privlače putnike raznih narodnosti na mjesto Salone, današnjeg Solina.

Sa Mravinca, nedaleko od Solina, pogled postaje već širi prema moru. Zeleni Marjan budno straži nad Splitom te odmara umorne ljude svojim šumskim mirisom, drvoredima i nevidenim pogledima. Tko hoće da upozna sve ljepote Marjana, taj ga mora dugo posjećivati, i to u razno doba dana. Kad god ga posjeti, činit će mu se drugačijim i privlačnijim, a pojavit će se pri tom u njemu želja, da u isto vrieme bude na svim njegovim stranama. Marjan je za svakog vremena na svoj način liep, pa i za monotone jugovine, kad promatraš trome široke valove, kako se razbijaju o lukobran i grebenje Sustjepana i Meja. Stara se grana vjetrom izmučenog bora tužno cvileći savija i prati svaki bieli vrh vala, koji se ruši. Desetljećima izpraća Marjan hrabre naše morske vukove i pozdravlja ih očekujući sa strepnjom, da li će se opet vratiti, te svojim pripoviedanjem o dalekom svietu, doživljajima i veselom pjesmom razveseliti svoje strpljive obitelji i drugove. Nad otocima se nadvili olovni oblaci i kidajući se žure prema masivima Mosora i Kozjaka čineći uz to cielu okolinu nekako tužnom i sumornom, ali ipak veoma blizom i dragom, jer je i južni dan za pravog prijatelja prirode dan izvanrednih utisaka, koji ni u jednom slučaju, kako neki misle, ne umaraju dušu, već je naprotiv izpunjuju ozbiljnošću i razmišljanjem. Dok za dana vedre i hirovite bure i maestrala oštro oko gleda u bistre daljine, te opaža svaku pojedinost, oduševljava se novim i prekrasnim prizorima, dotle za jugovine gleda tamne čemprese, kako se tužno savijaju prema surim stienama Svetoga Jere, i razmišlja dugo o svemu, što mu je najviše uza srdce priraslo. Pod okomitim razpucanim stienama sklonila se mala kamena crkvica, po kojoj je cieli kraj dobio ime. U samoj stieni izduben je stan, na kojemu su još danas čitava okna i dimnjak. Po legendi je to bio stan starih pustinjaka. To još više upodpunjuje romantiku ovoga diela Marjana, na koji se sabralo sve, što može biti ljepše i veličanstvenije. Putem niz brieg dižu se stoljetni cvjetovi agava i gusto makijino grmlje, a mali maslinov gaj okružuje vinograd na rubu plave morske drage, zvane »Kašuni«. Po bielom žalu razlievaju se nemirni valovi miešajući svoj žamor sa šumom okolnih gajeva. Ovdje romantika Marjana dosiže svoj vrhunac, a u posjetiocu ostavlja dubok dojam prave i ozbiljne ljepote prirode, koja nam je uviek spremna dati iskrene radosti. Kako je tek Marjan živ i veseo za vedrog proljetnog dana, kad ti se od časa na čas mienjaju pred očima divne slike sklada boja počevši od tamnog zelenila borove šume preko svjetlozelenih vinograda, crvenih krovova kućica uz more, plave široke pučine i dalekih plavetnih otoka s krupnim kupama bielog kumulusa.

Lagane se jedrilice kližu na svježem maestralu prema pučini, da se vrate natrag pred večer, kad se sva okolna priroda spaja u veliko slavlje sunca na zapadu. Zapadno nam nebo pokazuje svoje stjegove živih i prirodnih boja, a cvrkut malih ptičica pjeva veselu pjesmu vječne ljepote. Zlatni traci sunca osvjetljuju tamno crvenu koru borovih debla, između kojih vitke srne plašljivo osluškuju svaki šum, a šareni se fazani veselo oglašuju i lepršajući krilima spremaju na počinak. Po Kaštelima i ostalim selima već trepere svietla, a malo kasnije s glavne vidjelice ugledaš razsvietljen Split i divnu sliku odraza svietla u moru luke. Bistro zvjezdano dalmatinsko nebo zadržava te još dugo na Marjanu, za kojim uviek čezneš, a pogotovu kad si daleko od njega. Međutim dozivajući tako sebi u pamet nekad ugodno provedene časove, nađeš se skoro pred novim slikama uviek liepe prirode. Pred tobom se dižu ozbiljni obronci sivog Mosora. Oni oštri kukovi i razpucano kamenje mame te, da se po njima vereš i diviš tipičnoj divljini krša. Ova se divljina pokazuje u razkošnoj slici upravo podno zapadnog, gotovo okomitog obronka, gdje se Jadro spušta dubokim kanjonom, da se par stotina metara zatim, tekući zelenim livadama Solinskog polja, slije u more nedaleko od Vranjica. Rubom i južnim obronkom spomenutog kanjona zeleni se borova šumica, koja pravi ugodnu opreku boja s plavilom neba, sivim kamenjem i plavom vodom rječice, izprekidane brzicama. Baš krajem ove provalije otvara se tunel sinjske uzkotračnice. Stenjući težko uzpinje se mala željeznica obilazeći gole izbočene kukove, zaustavivši se nakon ovog tunela u postaji Kosa. Mali seljačići i seljanke nude putnike suhim smokvama, što su ih nanizali na malim šibkama. Naš »Sinjanin« zviždeći kreće lagano dalje uzbrdo; boreći se sa strminom oštroga Klisa, približava se drugom tunelu.

U samom je vlaku veselo. Đaci obližnjih sela vraćaju se kući iz splitskih škola, dobacuju jedan drugome razne šale, dogovaraju se za večernje učenje i ponovni sutrašnji rani odlazak u školu. Neko-

liko minuta iza drugog malog tunela približava se vlak trećem dugom i nada sve zanimljivom po svom obliku. On naime odmah pri svom prema jugoiztoku okrenutom početku počne zavijati prema sjeveru, tako, da mu zadnji otvor gleda na iztočnu stranu. Putnici, nenavikli na to, doživljavaju iznenađenje, kad im kod ulaza u tunel more leži dolje s lieve strane, dok je kod izlaza s obrnute, desne. Premještaju se tada sa svojih mjesta i ne mogu se ubrzo snaći, sve dok ne ugledaju strmine Mosora i Kozjakove stiene na svom starom mjestu i ne uvjere se, da se i more nije premjestilo s onu stranu tih sivih bedema. Evo uskoro i postaje Klis. Ovaj sat vožnje bio je ugodan. Sa postaje dabome hrliš staroj tvrđavi, do koje te dovodi liepo uređen put s brojnim vidikovcima i klupama za odmor. S nekim strahopočitanjem koracaš izpod velikih vrata ovoga do danas veoma dobro sačuvanog tvrdog kamenog grada, a srdce ti veselije zakuca na pogled onog barjaka slobode, što su ga davno vijali naši stari junaci, i koji opet danas viju mrki Klišani čuvajući vjekovima onaj veliki ponosni spomenik hrvatske slobode i vuka Petra Kružića. Penjačevo se oko divi oštrom, nazubljenom obronku, što se na iztočnoj strani grada ruši prema željezničkoj pruzi i potoku, te dalje prati silne tvorevine i oblike krša, nad kojima caruje Mosor sa svojim karakteristično uslojenim sivim obroncima. Promatrač ne zna, odkud bi počeo razgledavati okolinu i gdje bi se pogledom dulje zadržao. Sa sjeverne strane kliske prevale otvara Dalmatinsku Zagoru sve do biele Kamišnice. S južne pak velika protivnost kraja s maslinovim gajevima, borićima, vinogradima i širokim morem, načičkanim otocima, grebenima, parobrodima i bielim jedrima. U okrilju okomitoga Kozjaka rubom plodnog polja, koje se prema Divuljama suzuje, da malo prieđe praveći tako drugu stranu tjesnaca između Trogira i Čiova, nanizala se kaštelanska sela. Ovim se poljem s pravom Kaštelanci diče, i njihovu ljubav prema Kaštelima najbolje može shvatiti onaj, koji je tamo bio i prolazio onim urednim voćnjacima, bujnim vinogradima, drvoredima čempresa i tamarisa. Na sjeverozapadu od Klisa okomio se snažni Goli brig, taj krajni ogranak Kozjak-planine. Pod njegovim se liticama prostrla borova šumica, prava oaza u ovom golom kršu, a odmor u njoj uz ovaj ljekoviti miris bora i daleki vidici lieče dušu i tielo, dokazujući nam još jednom, da nam je domovina doista liepa.

Pero Lučić

Petar Krešimir Veliki

U selu

Dan velji selu cetinskome svane.
Kralj izpred kuće županove sjaho.
Kmeti se kupe; promatraju plaho
vladara, gospe, velmože i bane.

Dotrko župan: — Svietla kruno, gdje si
sjahao? Selo kukavno od vieka...
— Županе, tu ću ostati. Donesi
pogaču crnu i zdjelicu mlieka. —

Kmetici maše... Žena strepi. Njeno
čedo kralj svoja na koljena sjede.
Diete sprva gleda prestrašeno.

Trak sjajan sinu u zjeni veseloj.
I crvić kralju po bradi bieloj
ručicom tapka; ciče: — Djede! Djede!

Sablja i plug

Nađe ih, gdje se svađaju i kolju.
I orač reče: — Zvier loveći mrku
taj čovjek sâd mi pogazi u trku.
Gle, štete grdne na mojemu polju! —

A drugi: — Vojnik ja sam, a on, što je?
Krt, rovač zemlje. Kaže: Ja znoj lijem.
Al' za tu zemlju ja se borim, mrijem.
Gaziti po njoj, to je pravo moje. —

A kralju reče: — To se sila bani.
Žulj vazda bješe od rane častniji;
pošteni znoj je od krvi svetiji.

U krvi sablja rđa, a plug sveti
što više brazdi, to se više svieti:
Štuj čelo, što te svojim znojem hrani! —

Vladimir Nazor

Don Frane Bulić

Solin se nalazi u divnom kraju Dalmatinske Hrvatske, gdje se krajolik pustoga kamena prekida zelenim poljima, maslinicima i vinogradima, vrtovima i voćnjacima, što ih pali žarko južno sunce i osvježuje dah plavoga Jadrana. Ovo tlo, koje u biljkama stvara sokove pune slada i žestine, posvetili su spomenici drevnoga hrvatskoga narodnog i kulturnog života. U tom je kraju živio don Frane Bulić, svećenik i učenjak, rođen 4. X. 1846. u Vranjicu kraj Splita. On je polazio gimnaziju u Prikom i Splitu, bogosloviju je svršio u Zadru, a mudroslovlje u Beču. Neko je vrieme radio u školi te je bio i ravnatelj splitske gimnazije. Sudjelovao je i u političkome životu, pa je kao narodni zastupnik bio član zemaljskog sabora u Zadru i parlamenta u Beču, gdje se zalagao za sjedinjenje Dalmatinske i Posavske Hrvatske. Ali glavno je njegovo životno djelo proučavanje i izkopavanje poganskih, starokršćanskih i narodnih spomenika, koji se, kao zakopano blago, kriju pod slojevima zemlje i kamena. Njih može iznieti na danje svietlo samo veliko znanje spojeno s ljubavlju. Toga je bilo kod don Frane izobila, pa je zato i imao u svom radu puno uspjeha.

Svoje velike sposobnosti razvio je osobito kao ravnatelj splitskoga arheoložkog muzeja i kao čuvar poviestnih i umjetničkih starina za srednju Dalmaciju. Brinuo se, da snažni udarci novog života ne poruše staro lice splitske Dioklecianove palače. U ruševinama Solina odkrio je bazilike iz IV., V. i VI. stoljeća i nekoliko starokršćanskih groblja s grobovima mučenika, što nam dočarava život prvih kršćana na dalmatinskom tlu. U okolici Knina odkapao je s fra Lujom Marunom mnogo starohrvatskih spomenika, koji potječu od IX. do XII. stoljeća. U Rižinicama iznad Solina našao je kameni ulomak s nadpisom kneza Trpimira, a u Bijaćima, između trogirskog i kaštelanskog polja, ostatke crkve Sv. Marte, Trpimirove zadušbine, i tragove kneževih dvorova. Na otoku, sred rieke Jadra, u Solinu, odkrio je ploču kraljice Jelene iz 976., s divnim sadržajem, u kojem se spominje njezin muž Mihajlo Krešimir i sin Stjepan Držislav, a u Gradini je našao krunitbenu baziliku kralja Zvonimira.

Uspjehe svoga rada i svoja znanstvena izkustva objavljivao je u Splitskom »Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku«, koji

je prije izlazio na talijanskom jeziku, pa je upoznavao i strani sviet s drevnim spomenicima, nađenim na tlu Dalmatinske Hrvatske. Za svoj rad stekao je velika priznanja i u tuđini i u domovini, te je postao član mnogih znanstvenih zavoda u stranom svietu, a zagrebačko ga je sveučilište imenovalo počastnim doktorom.

Iz porazbacanoga i sakrivenoga kamenog blaga don Frane Bulić odkrivao nam je svojim uztrajnim radom rimsku, starokršaćnsku i hrvatsku narodnu poviest. Ti nam spomenici govore o nekadašnjoj rimskoj moći, o životu prvih kršćana i o poletnoj stvaralačkoj snazi stare hrvatske kulture. Zato su oni naš ponos i obće narodno dobro.

Don Frane Bulić umro je u Zagrebu 29. VII. 1934., ali po vlastitoj želji zakopan je u Solinu, u jednome starom kamenom sarkofagu, kraj grobova kršćanskih mučenika, u onom kraju, gdje je proveo gotovo sav život odkrivajući tragove daleke prošlosti Dalmatinske Hrvatske. Kako je ovaj veliki učenjak bio skroman čovjek, vidi se iz nadpisa, koji je stavio na svoj sarkofag: »Hic iacet Franciscus peccator et indignus presbyter«, što znači: Ovdje počiva Franjo, grješnik i nevriedni svećenik. Njegov je znanstveni i rodoljubni rad žario srdca svih Hrvata, pa mu je za vječnu uspomenu podignut u glavnom gradu Hrvatske liep spomenik.

I. H.

Čovjek i more

Liečnik Penković bio je rođen daleko od mora, svukud se svietom potucao, a da nije nikad došao do obale morske. Pod rieči more predstavljao je sebi vazda nešto neizvjestno, strašno, što svojim dubinama i valovima guta lađe i ljude. Milinu prirode predočivao je sebi posve drugojačije. Kad ga premjestiše k moru, čas je oklievao, bili pošao onamo, gdje će mu biti sve tako strano i tuđe. Ali more kao razliveno po tmini njegove duše privlačilo ga u svoju blizinu.

Prvi pogled na more razočarao ga. Zagledao ga prvi put s visoke gore. Malo i tiho kao jezerce snivalo je podno briega. Zaboljelo ga gotovo, što mu se mjesto uzvišena vidika pružila ovako pitoma i skromna slika. Požalio je u taj tren svoju odluku: ovo usko more ne će ispuniti njegove duše. Ali što se dublje spuštao vlak do mora, ono se sve više širilo i poput silne ptice zastrlo svojim krilima svu dušu njegovu.

Od toga časa bilo mu je lakše. More mu obuzelo dušu i srdce. Zavolio ga poput druga, brata i ljube. Kao lastavica, nebrojeno je puta letio njegov pogled tik nad površinom i od mila kao da ga se doticao krilima. Ali dubine, u koje je tek katkada kao prisiljen zagledao, odbijale su ga od mora kao stisak ledne ruke. Nikad se nije usudio kupati ili voziti lađom.

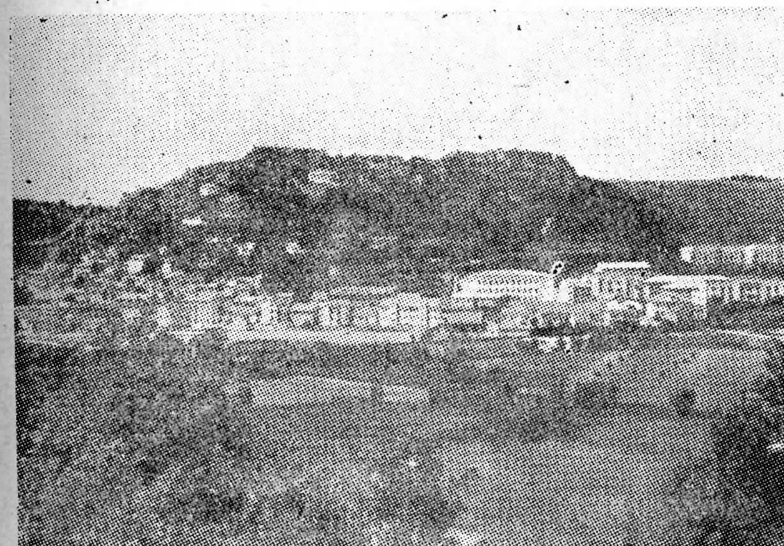
Jednom je izišao u sumrak na obalu. Do nogu razlilo mu se more isprebijano vjetrima: pjege crne kao smola posule su drhtavu površinu. S obale udarao katkad vjetrić i potiskivao crni oblak sitnih valova diljem pučine kao prašinu na morskoj cesti. Sad ovdje, sad ondje potamnilo more. A sitni se valovi gubili u šir kao silno jato poplašenih trčaka. Gore susjednoga otočja pokrilo gusto modrilo, tek se jasno na žutom dnu obzorja odrazuje drhtava crta sljemena. Gore u blizini smeđe su boje, kamenim oazama posute. Vrh najvišega vrhunca gotovo na doticaju, zapalila se večernja zviezda i gori žutim punim plamenom. Duboka tišina, tek podno briega udaraju valovi morski. Šum se čuje kao iz daleke daljine, ali tako strašan i tjeskoban, kao da se sam pakao zaljuljao. Tko nije prisluškivao taj šum u sumraku, kad je srdce tiho, ne će nikad poimati strahote mora. Njegova duša, vična prisluškivati- sve to je obuhvaćala. I njemu liečniku, koji je živio od smrti i drugovao s njom od ranih ljeta, stupi pred oko duše pojava smrti tako jasno i zorno, kao nikad u životu. Ovaj tren primakao ga naručju njezinu tako blizu, kako ga znanost nije nikad približila. U njemu kao da se doticale u taj čas međe dvaju bezkrajnih carstava: carstva smrti i mora. On se oćutio mostom, koji pun ljubavi spaja dvie srodne razstavljene obale.

Od te je večeri nastao preobrat u njegovu odnosu s morem. Pouzdanje, koje je dosele nedostajalo njihovu prijateljstvu, obuzelo ga najedamput. Odsele se vozio čitav dan po moru. Stari mornar Ive uveo ga u život mora. Od njega je naučio veslati, pecati ribu i pogađati iz oblaka vrieme Kupio sebi barku: bila je najlakša u luci, a on sam najvještiji veslač. Stari Ive postao suvišan, no duboku zahvalnost, kojom mu se ćutio obvezan, izkazivao mu gotovo danomice darujući starca i novcem i nebrojenim malenkostima.

Branimir Livadić

Kraljevski Knin

Grad Knin bijaše jedan od poglavitih gradova staroga hrvatskog kraljevstva, glavni grad Kninske župe, sjedište hrvatskog biskupa, hrvatskih banova i priestolnica posljednjega hrvatskog vladara Petra Svačića. Sagradili su ga Hrvati na gordim orlovskim stienama, na rubu plodnoga i pitomog Kninskog polja; oplakivan je s jedne strane riekom Krkom, a s druge rječicom Butišnicom. Vidici s njegovih kula odkrivaju nam ponosne planine snježne Dinare, staru Prominu, stare naše hrvatske putove i razkršća nekadašnjega kraljevstva, koje je

Grad Knin

tu krvarilo u borbama između Iztoka i Zapada. Vide se stari putovi i prodolina, klanac, kuda je prošao sa svojom junačkom vojskom Petar Svačić, preka kraljevskoga Golubića, da se tamo u glavnom gradu Psetske župe, gradu Psetu, odmori kraj njegova vrela i da u njem ostavi svoje tragično i slavno ime Petrovac (Bosanski), a njegovu vrelu ime Petrovo vrelo. Kralj Petar Svačić ostavio je kule svoga kraljevskoga grada i nije se više vratio ali je njegova žrtva na Gvozdu u borbi za slobodu svoga naroda ostala u starom gradu Kninu kao slavna sjena, kao živa vatra i svjetionik Hrvatske kroz

mračne, robske vjekove. Poslije smrti Petra Svačića prolazili su gradom Kninom olujni vjekovi i buntovne sjene hrvatskih velikaša, koji htjedoše obnoviti staru slavu hrvatskog kraljevstva. No strani ugarsko-hrvatski vladari često bi dolazili u Knin, da ondje svojim darovnicama i poveljama učvrste svoju vlast u Hrvatskoj. Konačno jedan od Nelipića ne htjede više priznati kraljevske vlasti tuđinskog vladara, koji je krnjio stara prava Hrvatske, te mu zatvori vrata svoga tvrdog grada, gdje su nekoć kraljevi bili kneževski počašćeni. Ponosni knez Ivan Nelipić, koga i Split odabra svojim knezom, branio je odvažno slobodu Hrvatske i grada Knina suzbijaći čete kralja Ljudevita Velikog. Kralj Ljudevit htjede oduzeti vlast i stegnuti moć hrvatskim knezovima, da je dade odabranom banu, koji će mu biti vjeran i odan sluga. Tada nastadoše bune u Hrvatskoj. I upravo u to vrieme, kad je Hrvatska najviše trebala kneza Nelipića, ovaj umre i ostavi iza sebe ucviljenu udovicu kneginju Vladislavu i malodobnog sina. No hrabra udovica, roda Svačića, vođena slavnim primjerom svojih pradjedova, ne klonu duhom. Sve navale banske vojske, koju je vodio sam ban u ime kralja Ljudevita, odbijaše kneginja Vladislava sa svojom hrabrom vojskom, ostavivši tako gradu Kninu slavni primjer svog junačtva. Ne mogavši osvojiti grada, ban Nikola okrenu svoju vojsku, da hara pitoma sela, vinograde, njive i šume Kninskog polja, što su cvala pod sretnom upravom knezova Nelipića i kneginje Vladislave kao kneževski perivoji. Postiđen i pobieđen vrati se ban Nikola Gorjan pred svoga vladara. Kralj Ljudevit ne mogaše pregorjeti ovaj poraz, koji je potamnio sjaj njegove krune i njegovo slavoljubljе stavio na kušnju. On htjede pošto poto postati velikim u poviesti, stoga prvog proljeća (1344.) sakupi preko 20.0000 vojnika te pođe prema Bihaću, da tako zastraši udovicu. Mnogi hrvatski knezovi tada dođoše do Bihaća, da se poklone kralju. Kralj se nije trebao truditi da dođe do Knina, čijih se je kršnih stiena zacielo plašio. Kneginja udovica, odvažna žena, shvatila je taj kraljev korak i pošla je sa svojim malodobnim sinom, da mu preda ključeve grada Knina. Kralj se tako dočepao grada Knina, koji po svojoj prošlosti i odporu bijaše žarište težnja hrvatskog pokreta za neovisnost i slobodu Hrvatske.

Sa smrću kralja Ljudevita ponovno se diže buntovna zastava kraljevstva na kulama grada Knina. Nelipići opet vladaju gradom, i onamo dolazi bosanski kralj Stjepan Tvrdko, da se s kninskim gospodarima složi i da podpomogne ustaški pokret priora vranskog

Ivana Paližne. Borba se vodi protiv dviju kraljica: Jelisave, udovice kralja Ljudevita, i kćeri joj Marije.

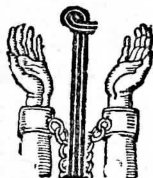
Po smrti kralja Tvrdka i priora vranskog Paližne nalazi se Knin i dalje u središtu ustaškog pokreta, koji će se razmahati proti okrutnom kralju Sigismundu. Pod kasnu jesen g. 1396. otvorio je grad Knin svoja vrata kralja Sigismundu, koga građani primiše sa sućuti kao bjegunca, jer bijaše došao nakon nesretne bitke proti Turčinu kod Nikopolja, gdje jedva spasi glavu. No kralj se Sigismund ne pokaza dostojnim ovoga gostoprimstva, jer otišavši iz Knina sazove sabor u Križevcima, gdje dade proliti nedužnu krv hrvatskih velikaša, svojih protivnika. Knin ponovno diže ustašku zastavu na svoje bedeme. Tu se g. 1397. saberu hrvatski velikaši pod vodstvom Hrvoja na dogovore, da dopreme u Hrvatsku novoga vladara — Vladislava Napuljskog. Na žalost ni taj kralj se ne pokaza dostojnim hrvatske krune, jer prodade Dalmaciju za 100.000 dukata. Hrvoje i kninski Nelipići mire se sa Sigismundom. Za knezovanja Ivana Nelipića (1410.—1420.) Knin je procvao u starom svojem sjaju, a žiteljstvo se grada podvostruči. U to vrieme je kralj Sigismund opet osilio, vojvoda Hrvoje se s njime razkrstio i pozvavši na svoju nesreću Turke u pomoć borio se protiv ovoga okrutnog vladara, koji je pobio cviet bosanskog plemstva. Knez Ivan Nelipić ponovno je razvio ustašku zastavu na svom gradu, ali je po smrti vojvode Hrvoja ostao osamljen borac u svom tvrdom gradu Kninu.

Već koncem 15. vieka obilaze grad kobne sjene s Iztoka zalićući se u pitoma i plodna polja i sela kninske krajine.

Opjevani ban narodne pjesme Marčinko, gospodar Knina, branio je junački ovo sveto tlo hrvatskih vladara, dok nije grad konačno g. 1521. završio svoje junačko razdoblje. Kninska krajina, taj perivoj, koji su hrvatski knezovi, kraljevi i banovi čuvali, njegovali i krasili spomen-crkvama, postao je groblje hrvatskog naroda. U njem je nestalo slavnih kraljevskih zadušbina, a ostali su tek mramorni ulomci s tropleternim ukrasima, s imenima naših vladara, slomljenim riečima, koje kao uzdasi naših mučeničkih pradjedova doprieše u naše stoljeće. Pustoš nakon oslobođenja od osmanlijske sile bijaše tolika, da kad se htjela obnoviti slavna hrvatska biskupija u Kninu, ne bijaše ni crkava, ni dovoljno naroda, da joj dade zemaljski oblik. Sve je ostalo tek kod uspomena. Ali s kninskoga grada buktila je vječna vatra, vatra sa žrtvenika hrvatskog kralja Petra Svačića. Stoljeća su prolazila, kraljevstva i carstva su pro-

hujala izpod zidova kninskoga grada, dok nije jednog jutra Velikog tjedna g. 1941. obasjala zora hrvatske nezavisnosti mrke, tisućljetne kule staroga grada Petra Svačića i zaorio orlovski poklik prvom glavaru ostvarene Države Hrvatske, našem dičnom Poglavniku.

Viktor Živić

Pod palubom

jedan od njih veslo pusti: — Brate,
srk vode daj mi. Već sam iznemoga.
Ja ću se sada nasloniti na te. —

I veslar prima bolnog druga svoga
na prsa znojna... Gledaju se; šute.
Najednom klik se začu: Šćavo, voga![1])

Momak se trzne, za veslo prione.
Turobne oči suzama se mute.
Napinje sile, da jadan ne klone.

Mrak i muk vlada u galiji... Hriplju
umorne grudi. Veslo muklo bije
jadranski talas; suha drva škriplju.

U drazi, vani, proljeće se smije.

2.

Bolesnik zbori: — Mirošu, pozdravi
majku mi, ali ne kaži joj, da sam
sputan ko pašče na toj umro splavi.

Reci joj, da sam pao na palubi
s mačem u ruci. Za majku mi ja sam
junak, što Mletčić u bitki ga ubi. —

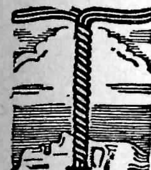
1) Robe, vozi!

I tužan mladić za srdce se primi:
— Mirošu, kada grane ti sloboda,
Jagodu, curu liepu, pozdravi mi.

Reci joj, da sam put kraja daleka
otišo, da ću svile i bisera
donieti; reci, nek me mlada čeka.

Reci joj, da je tvrda moja vjera. —

3.

išina. Noć se pod palubom hvata.
Pljuskaju vesla... Momak tepa: — Druže,
pozdravi jošte maloga mi brata.

Kaži mu, što je hinba i prievara.
Nek znade, što je lanac, bič i veslo,
i kako bukti ova mržnja stara.

Pones' mu moju košulju krvavu:
Neka je o klin objesi nad pustim
ognjištem; neka sveti moju glavu! —

Reče — i zadnjom snagom veslo skrši.
Stražari grnu. Biesno oko gori.
Na biču remen po zraku lepērši.

— Ne dam se! Šibaj do krvi! Umori! —

Vladimir Nazor

Budakova želja

Šuti krajina sva uokolo. Rano je jutro. Zemlja se još nekako stidljivo otima prvom milovanju sunca na iztoku, dok se morem, tihim i bezkrajnim, rumeni crven plamen, izpod kojega će domalo, čim sunce još mrvu odskoči, proteći sjajna rieka zlata, sedefa i smaragda.

Vijugavom bielom cestom, što vodi obalom južno od Savudrije, lagano i bez šuma ide seljak Jure Budak. Čovjek sredovječan, ali temeljan i jakostan, premda mu to nije vidjeti na licu, ubliedjelu, izpitu i dugo nebrijanu.

Budak je izmoren i neizpavan: izmoren od duga puta, što ga je u ove posljednje dane prevalio obliećući različna mjesta i gradiće po Istri neizpavan — jer ga izvjestna misao već duže vremena drži kao klieštima i ne da mu ni danju ni noću zatvoriti oka.

Tako je njemu već od onoga dana, kad je doznao, da će Budakov vrt na dražbu.

Budakov vrt.

Eno ga tamo niže — ukraj samoga mora. Na suncu mu se bieli ograda, a zeleni loza, maslina i čempres.

Budaku se iz ranog djetinjstva otimale oči za onim vrtom i kao da su pomalo pile u sebe svu onu blagu boju oljika, te su valjda od toga i same postale onako maslinaste. Možda je ovu boju primio od otca, jer i on, njegov otac, pa djed mu — svi, svi njegovi pređi gledali su rado i čeznutljivo u onaj maslinasti, pitomi vrt.

Iz tamne davnine, iz koljena na koljeno išao je dalek glas, da je onaj vrt bio negda njihov. Bit će, jer ga sviet staroga, domaćeg koriena zove i danas: Budakovim vrtom. Kako ga izgubiše, još ne bi nitko znao reći. Valjda silom. U doba, kada su s one strane mora došli stari gospodari — Benečani, bilo je jačemu prosto činiti sve, što je samo htio. Bit će da je nekako tako i Budakov vrt dospio u vlast moguće gospode, a onda, iz roda u rod, u ruke današnjega vlastnika — šior Marka Porozinija.

Ali je i preko gospode prešlo vrieme noseći sa sobom svoj oštri zub. Još malo, pa će im pregrizti i posljednju žilu — a zemlja će ostati. Eno je, kako se na suncu blista, tvrda i vječna

Marko Porozini posljednji je izdanak starih gospodara. Već je duboko ogrezao u godine, a s njima u nevolju i — kao mnogi

njegova soja — u gori jad; nenamirljiv dug. Sada živi negdje u gradu...

Budak i nehotice okrene glavu prema Trstu, koji se ne vidi, ali mu se položaj naslućuje po dugim pramenovima crnoga i bieloga dima. Ondje se eno sklonio stari gospodar; ostavio, izdao zemlju — a i ona njega. Prije ga je hranila, ali sada je otvrdnula, umrtvila i ne da ništa. A dugovi do grla — još malo, i stari će se gospodin ugušiti u njima. Već mu raznieše dvie »stancje«,[1]) sad je red na trećoj s Budakovim vrtom. Stari je gospodin odredio, da se i ta zemlja dade onome, tko bolje plati. Danas će se na mjestu održati dražba...

Budak je saznao, da je drevni vrt na prodaju; u prvi čas mu je došlo, da poludi. Jednim ga je mahom poklopila i radost i zebnja: radost, što se zemlja izbavlja iz dosadašnje vlasti, zebnja od straha, da mu je drugi ne odnese.

To mu se evo od nekoliko dana upilo u mozak, ugniezdilo u krv, u čitavo njegovo biće, i naposljedku zbilo u pitanje, koje mu ne da zaspati:

Kako će ona draga zemlja u njegove ruke?

Što je imao gotovine, prebrojio je, što i koliko vriednih stvari, pokupio i preprodao, a onda ukrstario Istrom tražeći pomoći za odkup onoga komadića djedovine svoje.

Što je skucao, to je jutros pohranio u njedra, i evo ga sada na putu slomljena i neizpavana, ali u nekom čudnom razpoloženju, koje od trenutačnoga duševnog spokojstva prelazi u ganuće i uzhićenje već prema osjećanju, što ga u njemu budi blizina one obećane zemlje.

Htio bi, da je već na onom mjestu, da je već sve svršeno, a zemlja njegova. Želja, da što prije dođe onamo, biva sve jača, steže mu mišice, živce, pali krv, skuplja snagu, dulji korake.

Već je na mjestu: uz ogradu. Još nema nikoga; i razklimana, drvena vrata još su zatvorena. Do ulaza dovaljao se odnekuda — Bog zna u koje doba — krupan kamen. Budak se spusti na nj.

U vrtu su pjevale ptice, nad glavom mu je šumorilo lišće — inače je nadaleko polegla samoća, koja se s onim pjevanjem ptica i šumorenjem lišća pretapala u neka čudna i tajanstvena viđenja...

Budak se nalakti na koljenima i, podnimivši se na obje ruke, uzdahnu duboko i šumno —

Došla su dvojica iz suda; jedan mlađi, u građanskom, bezprijekornom odielu, obrijan, ošišan, s naočalima trom u pogledu i u rieči; drugi stariji, u izplavljeloj bluzi, nekakav niži činovnik, ali samosviestan, očiju bodljikavih, nemirnih, brkova četinastih, neurednih, progrušanih.

Bio je čas, kad se Budak uzradovao pomislivši, do će biti sam na megdanu, ali se prevario, jer se za čas zatim pokaza na ulazu nekakav ovisok, mršav gospodin, a u kratkom razmaku za njim još dva tri nepoznata čovjeka. I iza ograde izkrsla bi pokadšto kakva glava, popostala časkom, pa izčezla.

Budak stajaše po strani. Izpod oka gledaše na one ljude, s kojima će se domalo ogledati.

Međutim u borbu uđe od njih samo jedan: onaj visoki i mršavi. Budak ga bolje promotri: nešto nepopustljivo, srčano, ali mirno počivalo mu je na licu.

Taj mir djelovao je razdražljivo na nj, a kad bi protivnik samo malo podigao oči i pogledao ga ovlaš, Budak bi od toga na dnu srdca poćutio studen.

Uzduh bijaše svjež i lak, pun proljetnih mirisa. Budak ga stade udisati, ali ga u prsima stezalo i usne mu se grozničavo stiskale. Pogled mu padne na bližnju maslinu: napola se osušila i sagnula k zemlji, kao da plače. Nehotice obori oči, i vidjevši sebe kraj one gospode onako jadna, nevoljna, zaprašena, otrcana, oćuti se neizkazano nemoćan i neznatan, štaviše, dođe mu, da klekne pred njih, da ih zamoli, neka mu se smiluju . . .

Ali uto započe nadmetanje, i prvi se javi onaj visoki i mršavi. Glas mu je zvečio mrzovoljasto i ravnodušno, ali je u tom — da li istinskom ili hinjenom nemaru — bilo toliko preziranja i izazovnog ponizivanja, da se Budak učas kao preobrazio, stao čvršće na noge, desnu upravo izpružio — kao da će se sad na ponieti s onim neznanim čeljadetom.

Oglasio se i on, ali ne ponizno ni bojažljivo, već oštro, gotovo žestoko.

Drugi nastavi još sveđer mirno, a Budak nasrće sve oštrije. Onome se na licu ne bi trgla ni jedna bora, dok je Budaku kao pomamna igrala donja vilica.

Stalo ih »nadbijanje«. Budak po fiorin, a onaj po deset i više. Budak strepi, izbečuje oči, drugi miruje, a kad progovori, kao da se to njega i ne tiče.

U Budaka igra svaki živac — sa strahom nadmeće, da ne prevrši, i neprestano broji, koliko mu još preostaje. Još malo — i eno ga na kraju. Uzvrpoljio se, kopa nogama, kao da bi htio zatući u zemlju, da ga odanle nitko više ne makne.

Još može da nadbije s jednim fiorinom — i onda — kraj! Ali njegove se nutarnje muke još ne vide. Nitko ne zna, kakav led mu u taj mah probije žile. Vidjeti je, istina, kako mu se lice većma izobličuje, krivi, nagrđuje, ali onaj dugonja odbija to na biesnu tvrdoglavost, koja je seljaka obuzela, i na njegovu jarostnu odluku, da zemlja pošto poto ostane njemu.

Jasnije to izbilo malo zatim, kad je Budak izbacio onaj posljednji fiorin. Kad je progovorio, pod neuređenom mu bradom zaigrala jabučica, kao da će izkočiti iz grla, a noge mu klonule, kao da ih je netko odsjekao do koljena. Osjeća, da je čas odlučan, stoga još jednom prebire svu svoju snagu, uzpravi se kao klisura i svu svoju volju, nepopustljivost i neumoljivu nepokolebljivost uli u svoje maslinaste, krvlju zalivene oči, u izraz lica, u cielo svoje uzbuđeno grozničavo tielo, koje kanda grmi prema suncu: — Sve ću dati i krv ću iztočiti za nju — sve — — sve — —

Nasta tišina. Da je pitati Budaka rekao bi, da je trajala viek. Sjeća se kao u magli, da je vidio onoga, gdje je odmjerio okom zemlju s jedne do na drugu stranu — ostao neko vrieme spuštene glave kao da razmišlja, pa najednom sažeo ramenima, pozdravio i otišao. Otišli i drugi, a na mjestu ostao sam Budak s onima od suda.

. . . A domalo otišli i oni.

Kako su s njime uglavili, ne bi znao objasniti. Zna, da im je izbrojio novac, dotakao se pera, a oni onda otišli dobacivši mu:

— Tvoja je!

— Moja! — kliktaše on uzhićeno ostavši sam, a ona ga dva sloga golicala u grlu, u srdcu, u mozgu.

Odjednom se oćuti lagan kao pero, i kao manen zaleti se do na kraj vrta, pa uokolo, unakrst — na sve strane. U neke zastade kraj one napola uvele masline, ovije joj rukom najnižu granu govoreći kao da je grli:

— Pričekaj, oživjet ćeš ti — —

Onda poskoči k povaljenu čokotu,[2]) obujmi ga rukom, pa kao da mu je brat, uze mu milo tepati:

— Podignut ću ja tebe!

Onako bi bio zagrlio čitav sviet. Val neizrecive dobrote zapljuska mu srdce, i on nastavi misliti, kako će u jesen prva čaša iz Budakova vrta biti za prijatelje, a prve kapi ulja za podzimak za duše umrlih starijih, da im se davna želja smiri...

Sretan Budak. Ozgo mu se smieši nebo, zemlja pliva u valovima sunca, a more se topi u zlato, sedef i smaragd.

Viktor Car-Emin

---

[1]) majur; [2]) panju.

Mlada košuljicu prala

(Čakavska)

Ča se ono nasrid mora beli?
Jesu l' vali, al mornari mladi,
ali vile, ali ljute zmije?
Nit su vali, nit mornari mladi,
nit su vile, niti ljute zmije.
Da su vali, va moru bi bili,
da su vile, va gori bi bile,
da su zmije, va grmu bi bile.
Već je ono Ive, dite mlado;
na njemu se košuljica beli.
Ni' je prala majka ni sestrica,
Već ju j' prala vijerna ljubčica.
Nije j' prala va sinjemu moru.
nit sušila na žarkom sunašcu,
već ju j' prala v' groznimi suzami,
sušila ju na srdašcu svomu.

Narodna pjesma

U prosjačkoj kući

O Božiću je — bura je. Zapjenjeno valovlje i šumi i pjeni se i bije o izdrtu obalu i igra s barkom kao razigrani lav s iznemoglim psetancem. Bura fijuče niz strmu dragu, diže kao u prašinu slanu vodu, a milijuni kapljica razsiplju se poput dragoga kamenja vrh oskorupljenoga vala. Opet se pomolila iza oštra rta barka poigravajući na biesnu moru. Čudne igre, moj Bože! Ta mala barka đisne, skoči, posrne, nagne se, utone, nestane je — pa eno se opet poput lake igračke popne na vrh vala i zarine kljunom u debelo more. — U dragi zavije nov bies bure, trn se savije, kamen odvali, more uzavri, crna sjena preleti preko valovlja pa se digne bielim dimom visoko, do oblaka, a barka izčezne, opet se pomoli, pa nastavlja, okrenuta dragi, očajnu borbu s biesnom silom vala.

— Drž'!

— Drž'!

— U ime Božje!

Pa upru jače.

— Veselo braćo!

— Veselo-o-o! — odazivaju se jedan drugomu. Bura ih lepeće košuljom, tuče u oči, bije u prsa — zimska bura!

— Veselo! M o l a (spuštaj) sidro!

— M o l a! — Štropoćući gine u more lanac, a dječak skoči na izdrtu obalu i vuče barku u luku, kakvih je majka narav — hvala Providnosti — dobrano posagradila u Hrvatskom Primorju. — Barka se usidrila i na uzbibanu moru kao da odiše od napora.

Poskakasmo na obalu — pustu, golu obalu. Ni čovjeka, ni kuće, ni ptice, ni vuka — ni sjene životu: kamen, pa klisura, pa opet kamen, a za njim klisura.

— Kud ćemo?

— Ima gore kuća, bit će pola sata hoda, dok prevalimo prvi brieg.

Pođosmo.

Od mora pa sve dalje isti vidik, isto tlo: kamen, pa kamen. Nikakve promjene. Ovdje naslagano i nabacano bliedo sivo kamenje, ondje nikla klisura, onamo se veličanstveno digla pećina, pa opet dalje — a što dalje?

Kamen! Siv, pust, mrtav kamen!

Tek najednom — ne bi očima vjerovao: sred kamena obzidana ograda, a u ogradi strše crni ogranci smokve i breskve, niže k tlu savile se lozine rozge kao ukočene zmije.

U zaklonu smo prosjačkog stana — kuća Ante Mršića. Uđemo unutra: četiri mornara i ja peti.

Na nizkom ognjištu gušila se u dimu vatra. Crno je, tamno i čađavo sve u toj kući; čađava je i uzana sobica, u kojoj se nadula ilovasta peć. Na zidu visi šarena i nejasna slika Bogorodice, za njom je zataknuta maslinova grančica; pod slikom visi križić od porculana, na njemu Spasitelj bez jedne ruke. Još je u sobi stol, uza nj klupa i dva stolca, pa velika, stara škrinja. Na uzahan prozor, obliepljen papirom, ne ulazi dosta svietla; mračno je, tjeskobno nekako u tom stanu.

— Dobar dan, Božji ljudi! Ima li koga u kući? — poviče mornar.

— Tko si Božji? čuo se iz tamna kuta hrapav, izmoren glas stara čeljadeta.

Mornar pođe onamo. Časak proziraše u tminu, a onda pozdravi glasno:

— Hvaljen Isus i Marija, djedo!

— Uvieke, sinko! odgovori djed sa svoga ležišta još muklije, pa zastenje.

Bilo je to staro starcato čeljade, obraslo neurednom bielom bradom, žuto, upalih očiju, iznemogle snage — živ mrtvac.

— Tko si?... Čini mi se, da vas je još... Ne vidim, tužio se starac.

— Ja sam, djede Ante, Ivan — Ivan Barilović, pokojnoga Jandre! Znate li me?

— Znam, Jandrin, Bog ga pomiluj!... Oči mi ne služe, sinko...

— Kako ostariste, djede? Kadno sam preklani ovdje bio, držali ste se kao stari panj.

— Hvala Bogu!... Evo već cielo ljeto ovako: ni makac!... A jo... Godišta su, sinko, ali kako mi se zamrazila lula, odonda samo joj i joj!... Zlo, sinko, nastavi djed iza stanke sveđ stenjući; molim Boga, da mi se smiluje, jer eto sva mi leđa živa rana, ne mogu nikamo ni rukom ni nogama... A kako ste vi ovamo?

— Bura, djede; ne bih se izvezao, nego da je milost Božja s tobom. — Ali odoh ja variti objed, a ti, djede, lezi! Ne stenji previše, jer evo s nama i gospodina načelnika, varao ga nestašni mornar.

Približim se k starcu, da ga štošta upitam, ali starcu se nije dalo govoriti; možda od slabine, možda od bolesti, a možda i stoga, što se siromasi više boje gospode nego se od nje nadaju.

— Tko ti je još u kući, djede? upitat ću starca.

— Baba, poglaviti gospodine!

— Vas dvoje sami?

— M-m! — potvrdi djeda sve jače stiskajući oči.

— Dugo li boluješ?

Ne bijaše odgovora. Promatrah ga još koji časak. Leglo mu nije udobno: pod starim nekakvim prostiračem nešto slame, pod glavom mu torba siena, a u stari, otrcani biljac bio starac umotan kao malo diete. Po biljcu razsula mu se riedka, neuredna biela brada, iz koje se žutjelo starčevo lice. Starac je ležao mirno prateći kadkada hropotljivo disanje muklim stenjanjem. Povukoh se u kuhinju, a zamalo uđe izvana starica noseći u razbitu vrču vode. To staro suho čeljade, zamotano u trošne prosjačke haljine, izšibala bura, te su joj upale oči sve suzile. Ušavši u kuću začudi se malo, kad opazi nas četvoricu, a onda mahom pozdravi: Hvaljen Isus i Marija!

— Navieke, babo Klaro! Gdje si bila? upita mornar.

— Amo iza glavice, išla sam moliti kapljicu vode; meni je bunar daleko.

Brzo se skuhalo meso, a vješti kuhač Nikola uze peći ribu, što su je ubili prije bure — Bog im prostio — dinamitom.

Dotle pođože dvojica, da potraže »dračevca«, kako zovu podgorsko vino.

Po objedu reče nam stara, da djed spava, pa sjedne k nama, da sluša razgovor mornara.

Pripoviedaju mornari o moru, ribi, vinu i trgovini, glavarini i zemljarini, a starica se uzdišući tužila na svoj udes.

— Eh, da mi je sin živ, ne bi me trla ovakva nevolja; kakav čovjek, a kakvo u njega srdce! vapijaše stara.

— Umro ti sin? upitam staru.

— Poginuo! Bio čovjek visok kao Nikola — nazdravlje mu bilo — a ljudina jaka i pristao svakuda. Eto ljudi: lažem li?

— Vriedan je bio, pošten! potvrdiše mornari.

— Pripoviedaj, gdje je poginuo?

— Bio mornar... ukrcao se na staru brodinu, i ja ih jadna gledala, kako su zamakli za školj...[1]) Srdce mi je slutilo zlo, išla sam kući, a suze mi sve same dolazile na oči... Jedva sunce doseglo školj, stali se dizati oblaci sa svih strana: ružno je bilo nebo, valja kao nikada. Striela bjesni sad na jednoj, sad na drugoj strani, daleko negdje grmjelo, kao da se nebo trese, a visoko u oblacima šumio vjetar, da ti je dušu hvatao strah... Križala sam oblake, bacala blagoslovljenu maslinu u vatru, molila i plakala — ali ono sve gore... Gdje mi je sin? Jedino diete, gospodine, sva nada, sva radost starim sirotama! Ta znate,ljudi, što je srdce, tvoja krv, diete začeto pod tvojim srdcem, dojeno na tvojim prsima u gladu, zlu i svakoj nevolji! Gdje mi je diete? sve sam se pitala i letjela iz kuće u kuću kao bez pameti!... Gledam k moru — pakao, oslobodi Bože! Munja bljesnu, u noći se razsvijetli školj, i u duši mi bude lakše. Umirih se, da su za školjem usidreni, ta ljudi su, nisu djeca!... Vratim se u kuću, sjednem kraj staroga, i tiho se molim svetomu Nikoli (na pomoć nam budi!). Tad najednom prasnu nešto na ognjištu kao najjača puška... Zamrlo mi srdce, skočim i gledam: sve na svom mjestu, sve mirno, samo vani šumi bura, pljuska kiša, a grom za gromom ruši se po nebu... Vratim se u sobu, al' na stolu čaša razlupana u sto komada... Vajmeh! pograbim se za glavu i zavapijem: Poginuo mi sin!...

Sjutradan potekoh u grad sva brižna i puna nade...

Poginuli!... Zateklo ih vrieme sred mora, borili se, ali što će gnjilo drvo na moru u onakvoj noći!

Dvojica se Božjim čudom spasila, a od četvorice nikada glasa... Pripoviedali su mi ona dvojica, da su ga gledali, kad bi planula striela, kako se otimlje s morem, i slušali, kako zove u pomoć.

Odkud pomoći!... Utopio se...

Starica umukne, pa prinese rubac na stare, izplakane oči. Bilo nam je svima tjeskobno. Nikola se razabere prvi, natoči čašu, pa poda starici: Pij, babo Klaro! Mrtve Bog pomiluj, a žednima bilo na zdravlje!

Starica srkne.

— Vidiš li, ostala sam sama, gola sirota bez pomoći, bez milosti! Svatko ima koga svoga, a meni Bog dao onoga jadnika, da ga gledam, kako od dana do dana čeka smrt. Neka se vrši Božja volja. Ali nikome, ljudi, ne dao Bog ni po rane, što je ja nosim na svome srdcu.

Dugo se još razgovaralo, a pod mrak malaksala bura, i mi se oprostismo sa starom.

Dugo još iza toga sretao sam babu Klaru u gradu, gdje bi prosjačila. A koliko je, Bože, ljudi zagledalo ranu na srdcu iznemogle prosjakinje?

Vjenceslav Novak

---

[1]) otočić

Pusta barda

Lozje se po naših
bardih razbolilo:
Pruće je usahlo,
lišće požutilo.

Izginulo tako
i već nan ga ni,
zemja se po bardih
tužno čarnjeni.

Pusta su nan barda
gore nad selima;
i pusto je pusto
u našin judima.

I zato su tako
škoji žalosniji,
jer su barda pusta,
a narod bidniji.

Pere Ljubić

Uskoci

Nad Senjom pala noć, divna zvjezdana noć bez mjeseca. Šumska se hladovina napunila mirisom tihog mora, u mraku kao da raste crni gorostasni zvonik Sv. Nikole. Pod tornjem umiljato žamori more; na drvenom mostu, uz koji su povezane male lađice riečke, dalmatinske, vinodolske i krčke, spokojno hrče nekoliko venturina[1]) — samo na zapadnom žalu gradske luke čuje se žamor ondje, gdje je svietla barka ribarica, goreći roj žarkih iskara u tihom moru, privela k obali ludu ribu. Još časak, pa se uzžagorila i uzpljuskala riba u izvučenim mrežama, luča na svjećarici utrnu, ribari poliegaše na žal — pa nad grad i nad more opet pala divna tišina zvjezdane ljetne noći.

Ali nije! Tamnim i tiesnim ulicama gornjega grada čuješ plahi tapat mužkih koraka i vidiš, gdje se kao sjena svaki čas po koji grdni uskok dovuče k malim gradskim vratima, da izčezne nekuda, kao da ga je progutala crna noć.

Tek daleko od grada, gdje se nad uzinom Senjske drage diglo poput nemani gromadno »Orlovo Gniezdo«, kupi se junak do junaka i šaptom uzpinje kroz šumu na junački sastanak. Upravo se s tornja Sv. Nikole stala razliegati tišinom dvanaesta ura, kad se poredaše junaci sred duboke gorske spilje; mrka im lica osvjetljuje slabi žar luči, što je nemirno svietlo sievne sad u ovom, sad u onom crnom oku mrka junaka; je l' svietlo luči, je l' bliesak ojađene duše junaka — tko bi znao! Ali na taj siev crnih očiju proleti tvojim tielom ledeni srh. Poćuti ga svaki čas u hrbtenjači i ona kukavica, koja je za junacima na rukama i nogama dopuzla ovamo pa se potrbuške pritisla u mraku k zemlji i pružila uvis samo tanki vrat, da joj ne ubjegne ni jedna rieč junaka, što se urotiše protiv carske zapoviedi. Ej, da taj tanki vrat ščepa poštena čija ruka — i Bog bi je blagoslovio !

Kada tako posjedaše junaci, uhvativši tko rukom za svietlo i crno oružje za pasom, a tko zamišljeno naslonivši glavu o desnu ruku, javit će se prvi Stevan Mudrovčić, ljudina grdne prosiede dobrčine, žestoka oka i lica navorana i brazdovita poput hrastove kore.

— Vi znate, junaci, što nas je amo sročilo. Žalostna je i sramotna poruka, što je opet šalje Senjanima carstvo. Razvaljuju nam domaće ognjište, tjeraju nas s rođenoga praga i navalili sažgati naše lađe, s kojima nam je letjela junačka duša u pučinu, da osveti nepravdu na neprijatelju i otruje grješnu radost lukavom mletačkom vragu; malo nas je, junaci, a carstvo je veliko; tko će mu se oprieti — i kako? Ne da mi srdce, da se živ dielim s rođenom grudom, a plače mi junačka duša za ženom i djecom, gdje nas nemilo kidaju iz krila ovoga grada. Eto, braćo, tako mi je na duši — ali ne znam što reći sebi, pa kako bih vama? Da vam je bilo čuti starca Vranića, valja mu pamet, poštena mu duša; on boluje, ali evo među nama vriedna mu unuka, neka on za njega govori. Mlad je, ali je pametan; junačko je srdce u njega, a otac mu je poginuo vodeći nas na Turke. Petre, da čujemo, što nam poručuje tvoj djed!

Uskoci se pomakoše, a k svietlu se primakne divan junak, da rekneš, od krasnoga mlađahnog lica obasjala se spilja.

— Junaci! Što vam može poručiti starac, nego da se ne pokorite zapoviedi, pa ako je i carska? Jer duša mu veli, da se sudilo proti Bogu i pravici. Tjeraju nas s rodnoga praga — nas, koji smo osvjetlali carstvu lice, koji smo štitili sveti krst i koji smo eto smala sto godina prolievali krv na obranu svoga grada. Ja nisam po otčevoj krvi uskok, ali nije li mi mati, koje sam mlieko sisao, bila Vlahinja, i Bog neka mi svjedoči — ja jednako kao svaki vas mrzim protivnike ovoga grada i jednako ljubim kao svaki vas ovaj stari i slavni grad, u koji se vaši otci utekoše, da spasu vjeru svojih otaca. A što smo mi, čiji smo? Jedanput nam sudi Beč, drugi put Prag, onda Gradac, pa Pariz, a najposlije Madrid! Zar smo svačiji? Koliko careva imamo? — Kakvi li smo ljudi, da se tolika carstva digoše na nas i žele, da se odkinemo od slobodnoga mora pa zarijemo u zemlju, kao miševi? Junaci smo, pošteni ljudi: izpoviedamo jednoga Boga i radimo, što je pravo. Prolievamo krv — dakako! Ali čiju? Tursku. Nije li nam poručio sam car Rudolf, da smo njegovim državama jedini bedem na Jadranskom moru proti Turcima i drugim neprijateljima? A tko su ti drugi neprijatelji? Znade ih, vjerujte, junaci, i carstvo. Znade, da je to lukavi krvopija mletački lav — ali car ipak sudi: smrt uskocima! A gdje im je pamet, gdje oči, te ne vide, kako bi taj krvopija htio pod svoja krila metnuti sve more i sav ovaj junački kraj hrvatske zemlje? Mi ih poznamo, mi hranimo sebe, domovinu i sve carstvo — a ono nam šalje Rabate, da nas vješaju kao lopove i proti nama ugovaraju sa svojim i našim neprijateljima — Mletčanima. Niesmo li uviek štitili jednako Mletčane kao i sebe, dok Mletčani prvi ne prevjeriše vjerom? Kako nam general Marko Veniero na junačku vjeru okova i smaknu junačke drugove? Ne poginu

li nam na taku prievaru stotinu junaka uz ljudinu Miju Hreljanovića? Zub za zub, glava za glavu! Od uskočke ruke pade Krsto Veniero, a krilati se lav zaodio janjećom kožom pa vapije pred Evropom »Osveta — izkorienite gusare s obala morskih!« Ej Venecijo, tko te ne bi poznao! Nije li kršćanska Venecija još preklani očito navalila na Novi Bakar ne poštedjevši crkve ni oltara ni spola nikakva? Da nije bilo uskoka, ne bi li već tada bila ukinula caru Primorje i spravila ga pod svoju vlast? Eh, onda su uskoci bili dobri, a danas ih tjerajau, kao da su šugavo stado.

(Iz pripoviedke »Na smrtnoj uri«) *Vjenceslav Novak*

---

¹) pribjeglice s mletačkog područja, koji su došli u Senj i pridružili se uskocima.

Plani okom...

Plani okom, budućnosti dive,
plani okom, pregni duše žive,
a ne hodaj pognutoga vrata;
ko da nema nade po Hrvata!

Sputaše te, stvoriše te roba,
rad' bi živa rinut te sred groba,
nek' nad tobom zagraktaju jata;
ko da nema nade po Hrvata!

Zar ne čuješ, gdje ti patnje kažu,
da te vrazi slomiti ne smažu,
il je tebi tek bieda poznata;
ko da nema nade po Hrvata!

Joj, ako se srdce nađe koje,
pa proplače sa nevolje tvoje,
s materinjih gone mi ga vrata;
ko da nema nade po Hrvata!

Ali zalud — prenut ćeš se, dive,
planut okom — pregnut duše žive,
grom će grmit za osvetnog sata:
ima, ima nade za Hrvata!

Silvije Strahimir Kranjčević

Galijotova[1] pesan

ökle[2]) sú me prikovăli zlízanē za ȍve dăski,
ja nisán već dôma vȉdēl, ni svojê zaglȅdal májki.
Si l' cēlä mi, kŭća béla? Si l' mi, májko, prebolȅla?
Môre, môre sínje!
Pȍkle su me zakopăli va ovû drȅvenū răkvu[3]),
Videl nis' boră va šŭme, ni na nȅbe sûnce žárko.
Si l' se, drêvo, osūšȉlo? Si l' se, sûnce, ugâsȉlo?
Môre, môre sínje!
Nȍgi sú mi polomȉli, strli sú mi dûšu mládū.
Brîžan sán ti na tên svête!... Gălēbi, ôj béli tȉći?
Poletȉte dȍle k jŭgu ter mojŭ pozdrăv'te májku!
Môre, môre sínje!
Pêst[4]) zemljȉ mi prinesȉte! Bašelkă[5]) mi strûk darújte!
Sûho vȅslo će procvăst mi i dūšă će utēšȉt se.
Păk ću ónpūt mîrno slŭšat, čă mi šăpćeš skrōz galȉju,
Môre, môre sínje!
Mûklo ćȅš mi pésan pevat: »Utopȉt ću brôd prokléti;
dubokȍ ću ja peljăt' te, mîr kadȅ je, hlâd i sȅna;
ko detȅ ću čŭvat' slépo i zībăt' te lêpo, lêpo:
Trájna, nîna, nȅna!«

Vladimir Nazor

---

¹) rob, koji vesla na galiji; ²) odkad; ³) ràka, grobnica; ⁴) šaka; ⁵) bosiljak.

Senj

Kruna hrvatskih gradova na Primorju jest Senj, sigurno najosebujniji grad poslije Dubrovnika. Prastaro, iz rimskih republičkih vremena poznato naselje senonskih Gala, Senj je historijom dobio obilježje dragocjene, svete relikvije. Obično ga poznaju po Nehajgradu; no gradina Lenkovićeva novijeg je datuma i već odraz početka graničarske ere. Pravi Senj nije ni onaj uskočki, jer i uskoci bjehu došljaci. Otčevi senjski snivaju pod rakama Sv. Franje — to su urođeni knezovi i plemići, jer grad Senj imađaše za frankopanskih

vremena (od prilike do g. 1500.) svoju upravu, nalik republikanskoj upravi talijanskih gradova. Frankopani su knezovi senjski i krčki; plemići senjski bijahu od prilike ono, što danas zovemo gradskim zastupstvom, sami sebe popunjavajući. Gotovo su već mrtvi — Daničići, Posedarići, Čolići, Stipančići — rod starih Senjana živi još, ako se ne varam, tek u dvie obitelji Hreljanovića i Domazetovića. Senj, grad imućnog plemstva s višom kulturom, štampa prvu hrvatsku knjigu. U njemu je sielo biskupa Jožefića, prvoga hrvatskog diplomata, koji s Krstom Frankopanom (varaždinskim) izmjenjuje hrvatska (čakavska) pisma, dostojna, da se naizust uče u školama. Karlo Drački putujući na poziv Pavla i Ivaniša Horvata na krunidbu u Zagreb i Budim u Senju staje na hrvatsko tlo.

Uskoci, vojnici granice i pribjezi iz Turske, u njemu postaju mornari — najčudnovatija asimilacija poviesti. Austrijski cesar otimlje Frankopanima Senj i postavlja svoga kapetana (Kružića); ali Rabatu, izaslanika carskog, vješaju sto godina kasnije buntovni Senjani.

Uskoke razseliše, no grad ostade tvrd u svojoj osamljenosti pod već golim brdima, koja negda imađahu prašumu, a tad ih obrije Mletčić plaćajući dukatima Austriji senjsko hrašće. Senj, republika plemićka, postaje na početku 19. vieka gradom trgovaca — bosanski kukuruz sav ide preko senjske luke, i Rieka, današnja Fiuma, — zove se »Senjskom Riekom«, jer Senj bijaše matica prometa. Godina petdesetih prošloga vieka Senj je grad bogataša — Cikoti, Kriškovići, Bontići i bezbrojni drugi mogahu sinove slati na najviše nauke u prva sveučilišta Zapada, i majke im, kako se priča, slahu mjesečno današnjih dvadesetak tisuća kuna »za bonbone«. Bilo je u Senju još sedamdesetih godina trgovaca, koji dođoše do golemog imutka počinjući ni od čega i imajući za ženu bivšu služavku. Vodovoda onda nije bilo; voda se nosila kablićima s »fontane« (zdenca) na Cilnici (po novom »Zvonimirov trg«). No ove služavke obukavši se u svilu ne zapustiše starodrevnoga običaja, da same čabrima nose vodu s vrela, ali za razliku od puka njihove kablice bijahu od težkog srebra. Podpavši pod Granicu Senj izdrži težku kaznu birokratsko-vojničke ere i njemačke gimnazije. (U Senju iziđe netom iza objavljenog originala u gimnazijskom programu prvi njemački prievod Mažuranićeva »Smail-age Čengijića« od senjskog profesora Seebergera.)

Parobrod pobiedi jedrenjake, Rieka nadvlada Senj. Grad osiromaši; ali građani ostadoše Vestalci ponosne prošlosti svojega grada. Ne izprsujući se senjski građanin stisnuo se u zidine i stegnuo remen oko želudca. Ostatak prometa s Bosnom i Likom hrani grad dalek od svieta, premda se upravo tu, a ne na Rieci, rodi prvo parobrodarsko družtvo Hrvatskog Primorja. Od bogataša postadoše ubogari; »fakin« (trhonoša) zimi preživljaše dan od slane srdjelice i ručice (žemlje) kruha; trgovčić, meštar i stotinu ljudi, za koje ne znaš, od čega žive, suziše se u krug grizući se međusobno jedkim dosjetkama. Sve je propalo osim ponosa i časti; izvan zidina je selo Varoš, i Senjanin drži dolazak Varošana u grad posjetom puka, koji

Senj

se razlikuje od njega. Prastare babe i mužkarci, osiedili u računanju s krajcarom, zakopaše se u uzke uličice Malih Vrata, pune historičkih nadpisa i kamenitih arhiva (glavnih greda). Na briegu Nehaja (tik Senja) ide starica i gleda, kome se dimi dimnjak — topao objed vriedan je opažanja i ogovora. »Dajte za sold (novčić) ulja« — tako kupuju djeca u nevidljivo tamnim dućančićima grada oko crkve.

Luka je prazna, grad živi od gimnazije, popova i činovnika — kuća se dobije na dražbi za 25 forinti (još ljeta 1880.). No rieč Senjanin ima vazda prizvuk onoga »civis sum« (građanin sam). Golema

je kulturna predaja; Senj ima pred petdeset godina glazbeno družtvo i školu, u kojoj je učitelj jedan Foerster. Kad Šenoa u »Viencu« izbraja predplatnike svoga lista i po njihovu broju mjeri razinu prosvjete gradovima, Senj je na najodličnijem mjestu. U istom »Viencu« izlaze dopisi o stalnom kazalištu u Senju, tamo se rodi prvi hrvatski satirički list »Vragoder«.

Predteča Starčevićev, apostol čistoga hrvatstva, politik, diplomat, publicist i izdavač najstarijih hrvatskih novina zove se Pavao Ritter Vitezović Senjanin. Sigurno nikoji grad hrvatski osim Dubrovnika nije književnosti dao toilko jakih umova. Senjanin je Josip Draženović, slikar njegove prirode i njegovih ljudi, holandezki vještak u crticama »iz senjskog života«. Senjanin je Vjenceslav Novak, pisac »Posljednjih Stipančića«. Senjanin je Silvije Strahimir Kranjčević, pjesnik »»Uskočkih elegija«. Ako spomenem još ime Mateše Kuhačevića, hrvatskog pjesnika iz 18. vieka, i nastavim s Julijem Rorauerom, dramatikom »Maje«, »Olinde« i »Novih ljudi«, s drom Vinkom Kriškovićem, piscem knjige »Anglia docet«, filozofskim eseistom i prvim našim stručnjakom upravnog prava, dolazim do naraštaja svoga. Na »Trgovini ideja« (prije 25 godina) podpisani su kao pisci Zvonimir Vukelić i dr. Milan Ogrizović. Oba su Senjani. Jednom ću se odužiti svomu starom i divnom rodnom gradu i pokušati, da iznesem tipičnu, zajedničku crtu te »senjske literature«, koja postoji, jer postoji tip senjski uobće.

I ne suri Velebit, ne u osvit zore ljepši od Amalfija Krk, ne more i ne Vratnik i Orlovo Gniezdo — grad će, kamen i s vratima triumfalnim, s crkvom historičkog mraka, sa svojim krunicama i procesijama, sa svojom burom, koja ljudima daje pola značaja, biti sadržaj te studije o ljudima, kojima kulturni, gordi, u svim svojim stranama važni Senj nadari Hrvatsku. Ta naša Siena i naš Gent, taj Senj Krste Frankopana i Silvija Kranjčevića dostojan je nesamo sinovske ljubavi moje, nego i zdušnog studija svih onih, koji ljube i traže duboke, plemenite oznake h r v a t s t v a.

Milutin Cihlar-Nehajev

U rano ljeto

Cesta, što ide kroz polje,
nestaje u daljini;
s kuća se pjesma čuje:
meni se tako čini.

Ševa se krili visoko.
Vedro je. Tiho. Tiho.
Trava se sjaji na suncu,
samo se mak zanjihao.

Plavi, sjetni različak
gleda na žute vlati;
k njemu se sagnula zraka:
dobra, šutljiva mati.

Pčele se kupe i zuje.
Skakuće pas na cesti.
Ima i jedna klupa:
putnik bi rado sjesti.

Skakavci skaču po travi.
Topot. Čuju se kola.
S drvenih štala se javlja
težko mukanje vola.

Nikola Polić

Baščanska ploča

† 1100. U IME OTCA I SINA I SVETOGA DUHA

JA OPAT DRŽIHA PISAH OVO O LEDINI, KOJU DADE ZVONIMIR, KRALJ HRVATSKI, U SVOJE DANE SVETOJ LUCIJI; I SVJEDOK MI ŽUPAN DESILA KRBAVI, ŽUPAN U LUKI PRIBINEGA. OVAJ POSLA VITOSLAVA NA OTOK, DA TKO TO POREČE, NEKA GA PROKUNE BOG I BLAŽENA BOGORODICA I 4 EVANĐELISTA I SVETA LUCIJA, AMEN; DA TKO OVDJE ŽIVI, MOLI ZA NJIH BOGA.

JA OPAT DOBROVIT SAZIDAH OVU CRKVU SA SVOJE DEVETERO BRAĆE REDOVNIKA U DANE KNEZA KUZMATA, KOJI JE VLADAO SVOM KRAJINOM. A BIJAŠE U TE DANE SVETI MIKULA U OTOČCU SA SVETOM LUCIJOM ZAJEDNO.

Hrvatski kralj Zvonimir bio je pobožan kralj. Za njega piše i stari hrvatski ljetopis (Dukljaninov), da je počeo »crkve veoma štovati i ljubiti«. I doista on je mnoge crkve i samostane pomogao

ili sagradio. A pomogao je i hrvatske glagoljaške samostane. Tako je hrvatskim benediktincima glagoljašima na otoku Krku poklonio liepo zemljište u rodnoj baščanskoj drazi, da na njemu sagrade samostan i crkvu svete Lucije.

Međutim dok je pobožni opat Dobrovit sa svojom braćom redovnicima gradio crkvu, umro je njihov zaštitnik kralj Zvonimir (1089.), a nad hrvatsko kraljevstvo nadvili se crni oblaci nesloge i borbe za hrvatsko priestolje. U borbi je poginuo posljednji kralj hrvatske krvi Petar Svačić, a na hrvatsko je priestolje stupio madžarski kralj Koloman (1102.). Mletčani su stali izkorištavati hrvatsku slabost i zauzimati otoke uz Hrvatsko Primorje. I Krku prieti opasnost.

U tim nesigurnim danima, kad se nije znalo, što će sve sutrašnji dan donieti, opat Sv. Lucije Dobrovit završavajući svoju crkvu dade uklesati na veliku kamenu ploču jedan nadpis, na kojemu je htio, da bude za vječna vremena posvjedočeno, da je benediktincima sam kralj Zvonimir poklonio zemljište, na kojemu su oni sagradili crkvu, i neka Bog prokune svakoga, tko bi se usudio dirati u njihovo pravo. Bilo je to potrebno činiti onda, u srednjem vieku, kad nije bilo zemljištnih knjiga.

Prohujala su stoljeća, i nitko nije dirao u prava benediktinaca Sv. Lucije. Ali vrieme je progutalo i njih i njihov samostan, kojemu su slabi tragovi, tek je ostala crkva i onaj nadpis dobroga opata Dobrovida. No Dobrovid nije mogao ni slutiti, kako će ta ploča Hrvatima postati važna, čak i sveta. On i njegova braća i svi njihovi suvremenici Hrvati govorili su hrvatskim jezikom i pisali hrvatskim pismom glagoljicom; oni su i klesali u kamen i pisali na pergamene svoja prava, svoje uspomene i svoje molitve Bogu, ali nisu slutili, kako će vrieme uništiti njihove knjige i zapise, pa i one na kamenu, i da će od njih svih ostati samo jedan, pa da će jednoga dana jedno hrvatsko koljeno odkriti u tom zapisu prastari svoj djedovski jezik i djedovsko pismo i uspomenu na kralja svoje krvi.

Da, Baščanska ploča je ponos Hrvata. Ona je najstariji spomenik hrvatskoga jezika i pisma; ona je čak najstriji spomenik hrvatskog imena, jer na njoj prvi put u poviesti nalazimo na hrvatskom jeziku naslov **kralj hrvatski.** Budi stoga blagoslovljen, opate Dobrovite! Tvoja ploča nama svjedoči mnogo više nego o tvojem pravu. Ona nam je svjedok, da ste vi benediktinci na Krku bili Hrvati i glagoljaši, da ste nam donosili zapadnoevropsku prosvjetu u hrvatskom ruhu; svjedoči nam, da ste bili podanici hrvatskoga kralja Zvonimira, svjedoči nam, da je Hrvatska vječna.

Hrvatski su učenjaci svratili pažnju na Baščansku ploču istom prošloga stoljeća. Kako je bila trošna, a pisana starim, težko čitljivim glagoljskim pismom, učenjaci su dolazili jedan po jedan, da je odgonetaju. Najvećih zasluga za čitanje ima Ivan Črnčić, hrvatski učenjak s otoka Krka. Ovaj njegov opis, napisan nešto starinskim jezikom g. 1865., pokazuje njegov sveti zanos i uzbuđenje, kad se mučio da ploču pročita:

»Meni jošte žaknu[1]) dođe do ušiju, da je nešto napisano na kamenu u nekoj crkva baščanskoj i da su to dolazili čitati učenjaci iz velike daljine, ali da nisu mogli nikako pročitati, a da je najbrže[2]) glagoljica od davna. Ja nato zasjednem konja te odletim tamo, za tri do četiri ure, jer sam bio pod Kurelcem, pak me za našim pismom potezaše želja i volja. I tako doskakah do Baščanske drage te do crkve sv. Lucije, zatvorene, i nemiran dozvah njezina čuvara, da mi je brzo otvori, da vidim i pročitam, što je to unutri napisano. On mi je drage volje otvori, a ja preželjno stupim unutra i nađoh na tlih veliku ploču, dugu i široku, te svu napisanu izvana, pak joj se naradovah. Ali čemu? Htijah to pročitati, ali zaman: ne mogoh ni jedne besjede zdvignuti,[3]) a ni slova ni jednoga, ni s desne ni s lieve, ni s glave ni s boka, niti stojeć, niti sjedeć, niti klečeć. Ništa nerazpoznah, ništa ne zdvignuh; ni tako ne mogah tomu pismu najti ni konca ni kraja, ter ni poznati pravo, je li glagoljica. A jur sam umio čitati glagoljicu, nesamo štampanu, nego i pisanu.

Ja se vrnuh iz Beča doma godine 1861. nekoliko učeniji nego sam bio, pak pomislih, da bih takov valjašto poznao na onoj ploči, a malo da bi mi i ona sama pomogla. I pođoh do nje po drugi put, kao što sam išao i prvi put, samo ne onako prazan. Kada tamo, nađoh ju premješćenu na visoku i narednu mjestu. Pak gledajući je kriesećim se očima i željnim srdcem i drage volje ter poznah jedno za drugim malone sva slova, hrvatska. A i besjed iz njih zdvignuh preko dvadeset; hvala dragomu Bogu: Opat — svetaja Lucija — župan i sl.

Vrativši se kući, stanem proučavati stara pisma o toj crkvi sv. Lucije, o njenim fratrima benediktincima, o njihovim opatima i t. d. Kad sam bio to sve doznao, pozvah iz Dobrinja u Krk popa Antuna Kirinčića, pak drči mi ozgor i ozdol Hlamom u Bašku, svaki

na svojem (samo ja na'tuđem) konju. Ondje se k nama pridruži pop Petar Dorčić, vriedan duhovnik primorski, pak svi tri skupa željno skočismo do Sv. Lucije čitat ono, što ja nisam pročitao ni prvi ni drugi put.

Pak mudri pristupismo k onomu napisu, za koji bijasmo i došli. Neko slovo mu je brez glavice, neko brez nožice, neko brez ručice; ovomu nije vrha, ovomu dna; nekomu nije međe, nekomu nije plota; ovo se razkoračilo, ono skrčilo. Pak što bi koristilo mokru kartu na nj pritisnuti? Pravo ništa: jer na njoj bi ti ostalo sve to i pravo i krivo, i nekadanje i sadanje. Zato taj posao na stran, a šestilo u ruke: da pismena očita i neočita izmjerimo i primjerimo. I tako po prostoru i po kojoj god nožici ili ručici poznavali smo, da je to i to slovo: jer na tiesnu ne more biti široko slovo, nit svakakova noga svakomu pristoji. Nagledali smo se toga, namjerili i načitali, ali pročitali, hvala dragomu Bogu, dobar diel, i to besjeda zlata vriednih. Pak, Hrvate moj, kako se mi tomu radovasmo i veseljasmo! te uzkliknusmo: Zvonimir, kralj hrvatski nadpis jedanaestoga vieka!«

Tako je Baščanska ploča postala predmet oduševljenja i nadahnuća nesamo znanstvenih radnika nego i političara i književnika kasnijih hrvatskih pokoljenja. Jednom liepom pjesmom o budućnosti Hrvata nadahnula je S. S. Kranjčevića, a zatim V. Nazora. Evo kako je nadahnula književnika Josip Horvata (g. 1932.) o misiji hrvatstva:

»Hrvatska kultura nije od danas. Može ponosno stati rame uz rame s kulturama najvećih evropskih naroda. Občuvali smo njezinu životnu snagu unatoč nepovoljnoga zemljopisnog položaja, koji nam je onemogućio ići uzporedo s ostalim narodima zapada na usavršavanju svoje materialne civilizacije. U viru stranih kulturnih sila sačuvali smo i izgradili svoje samostalno duhovno bivstvo, osnovicu svoje autohtone[4]) kulture. Odkrića Strzygowskoga o starohrvatskom graditeljstvu samo su malen dokaz samostalnoga našega kulturnog stvaralačtva već u maglicama sredovječja. Baščanska ploča hrvatskoga kralja Zvonimira odkriv nam sve osobine snažne samostalne hrvatske kulture; izklesana je u vieku, kada u zapadnoj Evropi još nije postojalo narodnih posebnih kultura, kad je tamo narodni jezik kročio tek prvim djetinskim nesigurnim koracima. — Baščanska ploča jedan je od prvih diplomatskih spomenika tadanjega svieta u jednom narodnom jeziku, i to nota bene u neposrednom susjedstvu diva latinstva. Stare narodne pjesme bugarštice, sačuvane na dalmatinskim otocima, potječu još iz trinaestoga vieka, baš kao i Vinodolski zakonik; ti dokazi zrelosti i izgrađenosti narodnoga jezika također nemaju premca u poviesti danas velikih evropskih civilizacija. Etika hrvatskih narodnih pjesama svjedoči o izgrađenosti našega gledanja na sviet. Stoga nama ne treba davati smjernice nekih novih kulturnih orientacija. Ne treba nam od drugih ono, što sami imamo, što je sačuvano u dušama našega puka, zapisano na svakoj stopi naše zemlje. Hoćemo da ostanemo kulturno svoji, jer želimo ostati dobri Evropejci.«

Vjekoslav Štefanić

---

[1]) đaku, dok sam bio đak; [2]) najvjerojatnije; [3]) dignuti, pročitati; [4]) izvorne.

Ovce

Sestrice, svjetiljku zapali,
jer je sve već tamno i sneno.
Otvori širom tor naš mali.
I prostri po njemu svježe sieno.

Ovce dolaze s dalekih obronaka.
U runima toplim nose
tišinu hladnu gorskog zraka
i drhtavo zrnje prve rose.

Nikola Šop

Naš Gospodin nad Likom

Davno je to bilo. Ne pamte ni najstariji ljudi u Lici, ali je sigurno bilo.

Naš je Gospodin Isus Krist — na pomoć nam bio! — išao sa svetim Petrom, da obiđe sviet i da vidi, kako ljudi živu i kakvi su, pa da im prema tome odredi budućnost.

Sveti Petar bio je priprost i neuk ribar, a bezgranično odan i vjeran Učitelju, no zaboravan i veoma tvrd na ušima, te je čuo samo, kada bi mu se veoma vikalo. Da ga usavrši i da ga tu i tamo prokuša, Gospodin je vazda njega pitao i za zemlju i za ljude, kuda su stizali, a onda je istom On rekao Svoju.

Tako su obišli cieli sviet i preko Dalmacije došli najzad na Velebit, napomol Like. Sveti Petar se zagledao, da dobro uoči cieli kraj,

sela i brdašca, stiene i kamenje, kako bi Učitelju što brže i što lakše odgovarao, kad ga počne pitati. Kako se je zadubao u misli, odalečio se malo od Učitelja.

— Halo, Simone — zovne ga Gospodin.

— Da, Rabi — trga se sveti Petar. — Ovo je Halan, gdje smo sada.

— Velebna gora — odgovori Učitelj i nasmieši se svojim divnim, blagim božanskim smieškom.

— Da, Rabi, — potvrdi Simon, Sin Jonin — Gora se zove Velebit.

— A ovo dolje, ti brežuljci i dolinice?

— To je, Rabi, Lika. To je kamen. Evo, kud oko seže, sami brežuljci i dolinice kao brušeni i slagani, a sve kamen. Vjetrovi su nebeski tu i tamo nanieli malo zemljice, da može niknuti travica za ovčicu i grmečak za ptičicu. Tu je u Velebitu ogromna šuma, da se imadu gdje sokolovi i orlovi gniezditi, hajduci ročiti i vile kolo voditi.

— Gledaj, Simone, sine Jonin, na onom proplanku uzkriž s potokom razsijane kućice, kao da jedna drugoj kažu: »Lovi nas.« Što je to?

— Lovinac, Lovinac, Rabi — potvrdi svetac. — Tu je sredina svieta. Kad dođemo u Lovinac, ne možemo dalje. Moramo se okrenuti i poći natrag, jer dalje nema puta.

— Kad je tako — reče Učitelj blago — a dolazi čas, približuje se rok...

— Ti reče, Raabi! — požuri svetac. — Ovo tu bliže, to je Sveti Rok.

Učitelj mu se blago nasmieši i nastavi:

— Ne ćemo ići ni dolje, kad se ne može dalje preko onoga kamenja i ploča.

— Da, Rabi. Ono dolje, preko Lovinca. ono je Ploča.

— Kakvi su ti ljudi Lovinčani iz sredine svieta? — upita Gospodin.

— Divni, krasni ljudi, Učitelju. Tu je trgovina za cielu okolinu. Krasni i dušom i obličjem, kao i svi pravi Ličani, samo su nezadovoljni.

Gospodin ga pogleda, kao da se tobože čudi.

— Da, Rabi. Nezadovoljni su, jer vjeruju, da im oni iz Ploče pokradoše više, nego Lovinčani mogu vratiti. a za Svetoročane drže, da ih izvaraše više, nego mogu naplatiti u povišici ciena.

— Zašto ih ne tuže? Zemaljski su sudovi zato tu.

— To bi bila sramota, Rabi. Pravi Ličanin riedko se svađa — on samo pamti! — ali ne tuži sudu nikada, jer zna, da u njegovoj stvari ne može bolje nitko suditi nego on sam.

— Kako bismo onda pomogli Lovinčanima? — upita Učitelj, kušajući svetoga Petra.

O, Rabi! — uzkliknu svetac. — Ti znadeš, da Lovinčani sebi sami pomažu

— Zašto se onda tuže?

— Samo tako, Rabi! Da se drugi ne dosjete!

Gospodin se blago nasmieši i reče:

— Ipak, da se Lovinčanima olakša, neka baš na sredini svieta poteče vrelo, koje će biti vrelo mudrosti. Tko se njega napije, niti će moći biti prevaren, niti će mu se moći ukrasti.

— A on, Rabi? — upita svetac bojažljivo. — Hoće li on moći ukrasti i prevariti?

— Ne, ni on!

— Učitelju, onda makni to vrelo iz Like!

— Ništa se ne boj, Simone, sine Jonin — reče Učitelj, razumjevši Petrove rieči. — Ličani će ubrzo znati razvodniti i svetu vodu vrela mudrosti.

— Da, da. Pogotovo Ličani! — odgovori svetac umireno.

— Jest. Jer su najmudriji — potvrdi Učitelj i nastavi: — Gledaj, tu su odmah pod gorom stali ljudi pred kućama i gledaju gore. Koje je to selo? Stoje kao Lotova žena.

— Jest, jest, Rabi. To su Lotići. Lotići se zove selo. To su divni ljudi. Samo gdjekad ovako stanu, začude se i ne znaju onda, što bi. Dalje od njih, to su sela Plana i Poljana. Sve goli kamen i u njemu junaci, orlovi i vukovi.

— A ono dalje najug: grad čas, selo čas — ne znaš, što je?!

— Ti reče, Rabi: Gračac. Pravo i pošteno ličko mjesto, no ne vole ga, jer je u njemu sud.

— Tako, Rabi. Gdje je ruda, tu je i rudokop, a tamo je i Rudopolje i Bruvno i Štikada i Gudura, a blizu je i Mazin. Oni nabrusili tabane i namazali štiklje i kotače, pa utekli u gudure, da budu što dalje od suda, ali sud ide za njima, te kad je ono selo postalo toliko slavno junačtvom i ljudstvom, vidješe, da je pravi čas da sud baš tu sjedne, i svi rekoše: Najzasluženije! Grad! Neka sudi.

— A ovo na drugoj strani? — upita Rabi.

Sveti Petar je još bio čovjek, i njegovo zemaljsko oko nije vidjelo, što mu pokazuje Rabi. Stoga Učitelj učini, da Petar vidi, pa opet reče:

— Ono mjesto, što je tamo kao kakav goso?

— Da, da, Rabi. Gospić je ono — požuri svetac. — Pravo i pošteno mjesto. Glavni grad Like i svieta. Najveća mu je važnost u tome, što je u njemu stjecište svega junačtva i poštenja: tu je štokauz. To je krasna kuća s pravim ljudima. Zatvor.

Zašto ih onda zatvaraju, kad su pravi ljudi !

— Da ne smetaju. Da ne smetaju, Rabi, onima još poštenijima, a tu su metnuli tu liepu ustanovu, jer je kraj najplodniji. Počitelj, Vrebac, Sridnja Gora, Korenica, sve to natapa ovu ravnicu. A i Udbina, i Udbina, odkad su potjerali Turke, ovamo nateže, pa Lapac i Boričevac, a ovamo gore Brinje, Jezerane sve do Otočca, otimlju se svi za slavu, tko će više stanovnika poslati u tu slavnu kuću slavnoga grada. U njemu je i veliki sud, jer je slavom veći grad od Gračaca, Udbinu je junačtvima nadbio, Otočcu je junačtvo oteo, Korenicu izkorieni baš štokauzom, a i Perušić — ono liepo mjestance, što se vidi s ovu stranu, kao pero lako privuče k sebi. Sve se to sad slieva svome gosi u onu liepu kuću. Gospić je Gospić.

— A ovo brod?! — pokaz Učitelj na krasno samačko brdo, što se kao kamenit čunj diže iz ravnice. — Kao sir je nikao kamen iz kamena.

— Jest, Rabi, to je Zir. Na vrhu njega, u onim pećinama imadu pčelice svoje stanove, pa kad sunašce prigrije, med curi niz stiene.

— Med! Ah! — uzdahne Učitelj kao da se čudi.

— Medak, Medak! — potvrdi svetac. — Jest, Rabi, ono mjesto blizu Zira, to je Medak, a ono ovamo bliže, to je Raduč. Prava i poštena mjesta. Gospić se nije još nikada trebao potužiti, da mu ne šalju dosta i svojih pravih i čestitih momaka u štokauz na nauk. Sve su to čestiti, umni i uzorni ljudi. Pravi uzori!

— Ti, Simone, sine Jonin — reče Učitelj blago i dobrostivo — govoriš o tim ljudima, kao da si i sam Ličanin, a ja ih vidim vrlo malo u blizini Svojega Otca nebeskoga?!

— Sramežljivi ljudi, Učitelju! — odgovori svetac krotko i brzo. — Ličani su sramežljivi, pa se ne vole gurati u prve redove, pogotovo ne, kad je vlast blizu. Ako se koji i primakne vlasti, to je samo zato, što se nada, da bi se moglo gdje što trefiti — tako, da ponese. Ali ne za sebe. Bože, sačuvaj! To sve za Liku. Inače bježe od vlasti, da se ne bi pomislilo, da su umišljeni, da se precjenjuju. Evo, Rabi, neka sada prođe Likom nebeski čuvar sveti Mihovil ili zemaljski čuvari žandari — svi će se pravi Ličani odmah posakrivati. Nije, da su oni što krivi. To nedaj Bože! Nego — samo da se uklone s puta. Da ne smetaju vlasti. To je sve samo zbog silne čednosti i čestitosti.

— Jesu li pobožni, kad su toliko čedni?

— Jesu, jesu, Rabi — potvrđuje svetac. — Ima ih, doduše razne krvi i razne vjere, ali su svi podpuno jednaki, jer čim koji čovjek ovamo dođe, odmah ga izjednači s ostalima ovaj kamen i prava lička bura. I mole se pomalo, ali svi oni mole ovu molitvicu:

»Bože, pomozi i daj mi snage:
Rogatome roge polomiti,
Šušatome roge nabiti,
Jalovicu mirno potrošiti,
Mliečnu dojku na kap posisati ,
Svog hajduka carski počastiti,
Tuđem gosi naški zadipliti!
O pomagaj, silni, Svemogući,
Blagoslovi male i velike (puške),
Drugom blago, meni okretanje!«

To oni svi mole, dok još ne znaju ni govoriti. To krv moli.

Učitelj nije mogao, da u svojoj neizmjernoj dobroti i blagosti odobri te rieči, koje su Ličani smatrali molitvom. Svetac to vidje, pa reče:

— Rabi, Ličane spasava njihova iskrenost. Oni priznaju svoja junačka djela istim onim krotkim, sladkim riečima, kojima drugi — prikrivaju svoje kukavičluke.

— Neka su sretni i blagosloveni! — reče Učitelj i podiže božansku ruku te blagoslovi Liku. — Među njih ne ćemo ići. Nek im zemlja i dalje rađa biedom, srećom i junacima; neka je njezini generali brane od dušmana, a hajduci od generala. Svaki kamen rodio junakom, svaka travka plodnom i ponosnom majkom. Sve naseliti, sebe ne razselili!

— A od čega će živjeti, Rabi? — upita sveti Petar bojažljivo.

— Zato će se Ličani pobrinuti sami! — Odgovori Učitelj, i opet blagoslovi drvlje i kamenje, Liku i Krbavu, a zatim pođe gorom

prema izlazu sunca. Tu, na najvišem vrhuncu stade, baci još jedan božanski pogled na zemlju, na koju nije stala Njegova noga, i nestade ga u oblacima.

Taj vrhunac Velebita prozvaše Ličani Svetim brdom. Odtada je vazda Lika sretna, ponosna, junačka i siromašna.

Mile Budak

Jutro

Zasjalo se u borovom granju,
Zablistalo u visokoj travi,
zašumilo u visokom lugu.

— Sviće, sviće — prenuše se ptice.
— Sunce, sunce — zaredaše kukci.
— Jutro, jutro — poustaše ljudi.

Razviše se krila bubi zlatnoj
i dignu se zec iz legla svoga
i zabrenča krava na čistini zvoncem

Oživješe brda na visoko,
zatutnjiše ceste na daleko,
zajecaše polja na široko:

Otešćaj, vime nabreklo,
Zaori, pluže, duboko,
Izrasti, plode, visoko.

Luka Perković

Čiji je Velebit?

Čudan je čovjek taj novi lugar Sava Mileković. Došao je po noći na Alan, zasjeo kao turski paša u lugariju i niti se kome javi niti koga pozva, da se porazgovore. Već dva mjeseca krstari po Velebitu kao divlja zvier, i čim opazi kojega težaka s vozčićem granja, odmah skida pušku kao hajduk, škljoca njome i viče:

— Stoj, il ću pucati!

A na vraga viče, kad nitko ne bježi, i kako bi čovjek pucao na kršteno čeljade za voz grana, pa da su ti upravo sa ćaćina groba?! Tako se jednoga dana namjeri na selskoga starješinu Mijatinu. Za-

Velebit

šao starješina u Jarke, odmah tu iza Visuća, i natrpao suhih bukvića, da su volići jedva micali nogu za nogom.

— Stu, Peronja! Hajde, braćo moja! — govorio je Mijat s volovima, kao da razgovara sam sa sobom, i lagano gegao iza kola, kada iz bukvića prasnu vika:

— Stoj, il ću pucati!

— Bog bio s tobom! — odgovori Mijatina, pogleda prema onoj strani, odkuda je dolazila vika, pomaknu kapu na zatiljak, i kada opazi lugara, kako izlazi iz bukve i drži spremnu pušku, reče mu, podbočivši se u kukovima:

— Ni'ko nas, gospodine, potlje 'arambaše Laze Škundrića nije tako zaustavlja', a na našem i u našem.

— Ne laj! — izdere se lugar. — Kako se zoveš?

— Što j' tebe briga, kako se ja zovem?! — odgovori starješina otresito i maši se sjekire. — Da si ti pravi čovik i pravi naš službenik, bije bi doša' k meni, pa bi zna', kako se zove selski starješina!

— A, ti si to Mijatina! — okosi se lugar posprdno. — Čuo sam za tebe. A kako ti to sa mnom govoriš?

— Kad te mogu plaćati, mogu i govoriti, kako ja oću. Nego, kad ne znaš ljudski, prođi se ti i mene i drugog našeg svita, jer će biti sprdačine, da se pripovida. Meni ti viruj!

Lugar je neodlučno spustio pušku k nozi i pogleda malo na stranu, kao da se odlučuje, što bi počeo. Mijatina ga preteče.

— Znaš li ti, gospodine, čiji je Velebit! i čiji su ovo suvarci, što i' ja vozim?!

— Pa, čiji, nego carski! — odreza lugar.

— Gospodine, ni te gaćetine na tebi nisu carske, a kamoli ova šuma. Sve je to moje. I onaj zalogaj kruva, što ti ga žena daje dici. Sve je to moje!

— Tvoje? — prociedi lugar kroz prisilan smieh. — Ja ću te već naučiti, što je tvoje!

— Ja sam starešina, i ja sam tu gazda! Sve je to naše, pa se ti naduva', koliko ti drago. Nego, da ti rečem: i sami mi čuvamo svoju šumu. Zato sam ja starešina! Ljudi su i dobri i pošteni, pa slušaju, a koji ne posluša, pokaje se. Ne ćemo mi o'de ničijega ni pašaluka ni ajdukovanja. Naše je ovo, i odkad je nas i Velebita, vozili smo suvarke i vozit ćemo i'; a mi smo sikli i sičemo, samo se moramo dogovoriti, di će biti ove godine siča. Sve ćemo mi to s tobom urediti, ako ćeš, a ne ćeš li — gore po te!

— Ne brbljaj, stari! — otrese se lugar. — Ne drobi ko baba iz tovara, jer ćeš me upamtiti. Niesam vam ja ni Miletić ni Samardžija, s kojima ste vi gospodarili! Ja ću vas naučiti, kako se poštiva carsko dobro.

— A nu! — reče Mijatina, prezirno pljucne, izvadi lulu iz kožuna i poče je puniti. — Bi l' mi još što reka'?

— Ovaj put ništa više — odgovori mu lugar gospodstveno i važno. — Nek' te vrag nosi!

— Vidi'ćemo, gospodine, kad bude vrag iztresa', 'ko će mu izpasti iz torbe — odvrati Mijatina apostolskim mirom, kresne sumporaču[1]) o bedro i pažljivo, oprezno počne cmakati svoju lulu.

Sunce je navalilo na brda i dolove kao usijano gvožđe, a zemlja pod njim težko dahtala i odpuhivala, kao da će dušu izpustiti. Na Mijatinovu je kožunu vuna okretala prema užarenu suncu i hvatala svaku varnicu, te niti jedna ne dopre do tiela. Njega sunčana žega nije nimalo smetala, samo mu je taj prokleti lugar sjeo za jaku kao ledeni, gadni poskok. Maši se za potiljak kao da će ga zbaciti, a zatim pljucne preko lule, švikne bičem i pođe.

— Vidi'ćemo se mi još, gospodine! — reče odlučno, mirno i težko, kao da odvaljuje pećine. — Vidi'ćemo se, viditi, ja tebi velim. Aj, Peronja, gade moj mali, stu, Vinota!

Lugar je stajao kraj bukve i gledao, kako se starčeva pleća pravilno kreću u hodu. Već je sav sied, a leđa mu uzpravna i široka, te se lugaru učini, da se za kolima gega prerezan hrast. Vuna je i blatna i navorana baš kao hrastova kora. Svejedno! Može biti kao gora. Sve je to ništa za lugara, koji drži u ruci carsku pušku i bere carsku plaću.

— Zapamtit ćemo se mi — šane lugar, naćuli uši, da uhvati jeku, gdje to netko sieče drvo, pa ode skoro trkom za zvukom.

Kada je Mijat stigao do nadšumarije, ustavi volove i pođe u ured. Samo malko odškrine vrata, zakašlje se i vikne:

— Ima li 'ko unutra?!

— Samo hajde! — odgovori krupan glas.

Mijat skine svoju crvenu kapicu, turne je u džep od kožuna i uđe. Ukratko izpriča nadšumaru sve, što je doživio i on i drugi ljudi s novim lugarom.

— Nisam vam 'tije doći, dok sam ne vidim, a danas sam se, eto, srije s tim vukodlakom, i velim vam: mičite ga, dok je vrimena — završi Mijat, maši se lule, no brzo je opet spusti u džep, a dohvati stolicu i sjede, iako ga gospodin nadšumar nije ponudio.

— Eto, tako! — potvrdi Mijat.

Nadšumar je tamburao prstima po stolu i sve izpod oka motrio starješinu, pretvarajući se, kao da ga ni ne gleda ni ne sluša.

— Tako ti to dakle kažeš!? — progovori iza oduže šutnje.

— Tako ja vama, gospodine, a vi komegod 'oćete!

— Slušaj ti, starješina! — poče nadšumar svečano, povišenim glasom, ustade i oštro se zagleda u Mijata. — Ja sam jedva dočekao, da sam dobio pravoga čovjeka, koji će vas tjerati u red. Ako mi ti kao pučki starješina budeš pravio neprilika, skinut ću te i metnuti drugoga, koji će pošteno čuvati carsko dobro.

— A ti si me i metnije za starješinu?! — dobaci Mijat posprdno i prieđe rukom preko čela.

— Ja ću ti već pokazati, tko te je metao i tko će te skidati! Ja ću ti pokazati!

Mijat ustane sa stolice, izvadi kapu iz kožuna i metne je na glavu, govoreći kao da povlađuje:

— Nude, nude, gospodine!

— Jest, jest! Svi ste vi jednaki, svi bi vi lugare sjekirama češljali, a poslije bi onda kamenjem vatru ložili. Ja ću vas naučiti reda!

— 'Esi vidije sriće i blagoslova! — poče Mijatina kao da je ganut. — Blago nama, kad nam Bog i svitli car poslaše vas i Milekića. Mi bi uprav, gospodine, svi otišli u prosjake, da vas nema. Ovako, evo, od vaše muke, nespavanja i žuljeva nekako se još životari!

Iza tih se rieči okrenu i ode bez pozdrava, a nadšumar ga poprati s nekoliko očinskih savjeta.

— Kad vidite, koliko se zbog vas mučimo i deremo, onda ne budite razbojnici i palavorde! Poštivajte našu muku i carsko dobro! Šuma je carska, i u nju se ne smije dirati!

Mijat se nije niti obrazreo. Metnuo je kamiš u zube, pljucnuo i pognao svoje voliće.

Kada Božja zviezda pripeče, kamenje uzavri, zemlja zamre u neutaživoj čežnji za kapljom rose, a drveće umorno spusti lišće i čeznutljivo pruža grančice prema nebu za mlazom vlage, izjave dalmatinski čobani blago na Velebit. Tamo se obično sastaju s ličkim beračima malina, pa se po potrebi i prema prilikama svađaju, tuku, mire i zabavljaju, a redovno zapale šumu. Obično su to manji požari, koje sami čobani pogase, no desi se, da gdjekoje godine počine ogromnih šteta. Nikada se ne može naći, tko je prvi zapalio ugarak ili razplamsao suho lišće.

Tako je bilo i one godine.

Nekoliko je dana tinjalo, vatra se vukla izpod trulih klada kao uplašeno leglo zmija, a dim provaljivao na mahove u nebesa i sramežljivo se, kao slučajno, miešao s bielim tankim oblačićima. Za nekoliko je dana veći dio Trolokava bio već prekriven koprenom dima, koji se lagano spuštao u dolce i padao iza kosa i hridina kao razčešljana vuna.

Ljudi su obavljali svoje obične poslove, pogledali na Velebitovo zastrto lice i dalje mirno radili. Oni su naučeni, da tako gledaju, dok ih god starješina ne pozove, da idu u trnjačinu. Tada svaki meće u torbu ovelik komad kruha i još kakva smoka, ako se nađe u kući, uzimlje tko lopatu, tko sjekiru, i odlazi u planinu. Dok nema poziva, nema ni dužnosti, a starješina se ne miče. On ništa ne govori, kao da ne vidi, da se požar širi mahnitom brzinom. Prijašnjih je on godina bio posve drugačiji. Čim je opazio pramen dima u Velebitu, popeo bi se na vrh glavičice više kuće i ne bi se micao, dok ne bi bio siguran, da se vatra ne širi. Znao bi, da su to ili čobani naložili veliku vatru, koja nije opasna, ili da ugljenari pale ugalj, pa bi odahnuo, spustio ruku iznad očiju, nekoliko puta pljucnuo, zapalio svoju lulu i vratio se u kuću. Ako li bi opazio, da se vatra širi, ne bi nikada čekao poziva ni od šumara ni od obćine, već bi brže bolje uzeo nadžak[2]) u ruku, pa zaredao od kuće do kuće i sve mužko gonio u trnjačinu. Ljudi su se počeli čudom čuditi, što se on to ove godine ne miče, dok jednog jutra ne banu u selo lugar Milekić i zareda od kuće do kuće, da ih pozove u trnjačinu.

— Starešini ti to reci, gospodine — odgovori mu svaki kao po dogovoru. — Njegovo je, da zapovida, a naše, da slušamo!

— Kakav starješina! Ja sam vaš starješina! — bjesnio je lugar, a ljudi se podsmjehivali, pljuckali i odlazili za svojim poslovima.

Milekić je bjesnio i grizao krvavu pjenu, no poslušao ga nije nitko, te je kao mahnit sam udarao od kuće do kuće kao zvier o šibke željezne krletke.

— Šuma nam izgori, narodni imetak propada, a ovi se hajduci ne miču! — grmio lugar, stigavši pred kuću starješine Mijata. — Sjekiru u ruke i nosi je u šumu!

— Što se ti to šališ, gospodine?! — pita Mijat i nasmieši se. — U carsku šumu tirate 'ajduke sa sikirami?!

— Brže! — vikao je lugar.

— Caru raste, caru i gori, gospodine! — odgovori Mijat i pljucne na dva metra izpred sebe. — Meni nije ni'ko reka, da zovem ljude

— Ja ti velim, ja ti zapoviedam! Nosi se, tornjaj se! — derao se lugar i udarao čakom po kundaku.

— Lagano, lagano, gospodine — umirivao ga Mijat. — Sam će svitli car utrnuti požar svoje šume. Šta ćemo mu mi 'ajduci?!

Rekavši to, okrene se i otide za svojim poslom.

Još istoga dana zaredaše oružnici od kuće do kuće i pognaše sve mužko u planinu. S njima je bio i starješina Mijat. On je neprestano trčkarao od jedne grupice ljudi do druge, smješkao se, pomigivao i samo po koju izustio i prelazio drugima.

— 'E l' nu, ljudi?! — ponavljao je.

— Ne triba ti govoriti! — odgovarali su svi i nastavljali put tromo i polako, kao da idu za mrtvacem.

Puna su dva dana bili u šumi, a da nije bilo upravo nikakve koristi od njihova rada, i neprekidno je preko polovice ljudi švrljalo po šumi ili ležalo po škrapama i guštarama.

— Ništa ti ljudi ne valjaju. Ništa ne rade! — vikao je nadšumar Mijatini.

— A nu, gospodine! — dogovarao je Mijat. — Ka' na tuđoj njivi. I dobri su oni!

A požar se širio i sve brže i brže se spuštao u doline, te se činilo, da će skoro ognjenim plaštem prekriti sela i polja.

Mijat je stajao na jednoj uzvisini, zamišljeno grizkao brk i tuckao lulom po koljenu, mjereći očima ogorjelu površinu.

— Za Krista Boga, što rade ti vaši ljudi?! — vikne nadšumar sav izvan sebe.

— Čekaju, gospodine, — odgovori Mijat mirno. — Kod taki' poslenika ka' što ste i vi i vaš lugar, što će svitlom caru još drugi težaci?! Carevo je to i vaše!

Nadšumaru sievnuše varnice pred očima, izmahne ogromnim kolcem, da smjeri Mijata po tjemenu, no on se izmače kao lasica, a nadšumar pljusne u ogredke. U istom času ga poklopi nekoliko bukvića.

— Dosta je! — vikne Mijat, a ljudi odstupiše. Nadšumar je stenjao i kušao da zove u pomoć, no niti je u njega bilo glasa da viče, niti koga, da ga čuje.

Svi su odmakoše, da ih ne zahvati bukva, koja se rušila baš na ono mjesto, gdje se nadšumar borio s dušom, da mu prikrati samrtnu borbu.

— Ako j' i carevo, dosta j'! — reče podrugljivo Mijat nekolicini momaka, koji su ga okruživali. — Šteta j' već velika. Mogli bi' mi i još podniti, ali će se vatra oteti. Drž'te i trnite.

— A lugar? — upita neki.

— Što »lugar«?! — izdere se Mijat. — Ponesi ga svome ćaći za uspomenu.

— Ma, ne velim ja — poče se onaj izpričavati. — Ne tribamo ga mi ovakoga, ali opet pitam. Ti si starešina, a ne ja.

— Nisam ja starešina, da se brinem za uši! Dovedite ga.

Momci žurno odlete svaki na svoju stranu vičući ljudima:

— Starešina naređuje, da se trne!

Svi se prihvatiše posla, a dvojica potraže lugara Milekića i rekoše mu, da ga Mijat treba.

— Šta hoće? — izdere se lugar, sav zelen od biesa i srčbe, no ipak pođe s momcima.

Mijat je izdavao odredbe kao vojskovođa, a složne ruke udarale, prsa se nadimala i nebci muževno podnosili ubitačnu žeđu. Bukve su padale, a pravilni se vienac žurno vio oko garišta, da presieče put nezasitnim jezicima požara. Kad je opazio lugara, okrene se prema njemu i tiho ga upita, kao da svaku rieč izvlači iz petnih žila :

— Čiji je Velebit, gospodine — a?! — — — Još bi' mi mogli podnieti, da nam ništa ne bude, ali ne ćemo više! Dosta je.

Lugar je mienjao boju u licu, grizao usne i lupkao puškom o bedro.

— Ništa ja tebi ne velim — nastavi starješina mirno i odmjereno — al će biti najbolje, da iz unih stopa pokupiš i drčinu, pa seliš k vragu, od kog si i doša. Ništa ja tebi ne velim i ne moraš ti mene poslušati, al opet — ču'će se!

Milekić je neko vrieme neodlučno stajao i šutio, a onda prociedi kroz zube:

— Tako ti meni, carskom službeniku?!

— E, a nu! — odgovori Mizat i slegne ramenima. — Što ćeš caru, kad mu nisi moga' pogasiti Velebita?! A vidiš nas: kad 'oćemo, gori; kad ne ćemo, trne se. Tako se radi u svome i za sebe.

— A gdje je gospodin nadšumar? — upita lugar nesigurno i zakorači da ode.

— Pa, ja uprav ni ne znam — odgovori Mijat i pljucne. — Ništo što mi rekoše, da ga je Velebit poije.

Iza tih rieči okrene se od lugara i vikne:

— Trnite, momci, trnite! Još bi' mi mogli, al — dosta je.

— Naš je to Velebit.

Mile Budak

[1]) žigicu; [2]) sjekira.

Lastavice

Došle su denes. Videl sem dve.
Išćo si gnezdo onkraj hiže,
lete polako.
I pitam sako:[1])
»Kaj ste nam donesle, male, drage ftice?
Vi z vetrom letite
čez široko morje, gde me nigda ne bo,
gde je navek sonca i leta pono nebo.
Kaj niš ne velite?«
Onkraj kleti lečo mlade lastavice
i gnezda glede.
Kaj so nam donesle? Sonce, srečo, mladost,
žito, vino, cvetje pesme i staro radost!
Dok išle so čez tuji[2]) nekod[3]) svet,
tu čakala je na nje stara klet.
I zato čkome,[4])
samo lete,
pone sreče,
i sonce i nebo i breze glede!

Fran Galović

[1]) svaku; [2]) tuđi; [3]) nekud; [4]) šute.

U zagorskim vinogradima

Rano, istom što je počelo da sviće, već se razbudio Pavao Petrović.

Slabo, nejasno svietlo provlačilo se između zastora k njemu u sobu, a tamne sjene ležale uza stiene, povlačeći se u kutove, gdje bijaše još gotovo mrak. Između zastora vidio se komadić neba bliedosivkaste boje. Iz dvorišta dopiraše kukuriek oroza, a u dolinici odpievahu otežući drugi pievci.

Dopre izvana i pospani glas njihova kovača. Okrenu se i ključ u ključanici, zaškripiše i vrata na kovačnici, a malo zatim poče se gibati i mieh. Majstor sve nešto pokuckuje, a poznaje se, da udara po hladnoj šinji, jer željezo tako oštro brenči.

Mladi čovjek ustane pjevuckajući. Danas je imao s otcem poći u vinograd. Za nj su ti pohodi imali još od negda osobiti čar.

Treba dvije do tri četvrti sata hoda, a tad će se pred njima otvoriti kraj, gdje se mnogo četvornih kilometara po brežuljcima nižu vinogradi, a u njima čuče klieti[1]). Samo nizko pri obroncima ili gdjegdje na vrhu posjedale i seljačke kućice. Ovamo dugi, dugi niz godina dolaze seljaci sa barilima i čuturama, a vrata na drvenim, suhim petljama škripe i svojom škripom dozivlju gosta. Dotle gospodar čuči pred buretom, odbija drvenim kladivcem čep, i naskoro će poteći mirišljiva kapljica[2]).

A istom u jesen, koja idila![3])

Cielo vinogorje ozvanja pjesmom šturaka, grožđe dozrieva, od svake gotovo klieti dopire jeka udaraca. Ljudi nabijaju obruče, a malo zatim nastaje dugotrajno škripanje preša[4]), i cieli kraj zamiriše mirisom mladoga vina. Seljaci, od šire mastni i uprljani, pohađaju se, ostaju i preko ponoći kod preša, a iz klieti svjetlucaju luči dugo u noć.

Ovamo doći, otvoriti vrata klieti, pak pri pragu, odkud puca vidik na stotine zagorskih brežuljaka, sjesti na izvrnute škafice[5]) i izvaditi sira i kruha... čisto je prijatno.

Janko Leskovar

[1]) kućica u vinogradu; [2]) t. j. vina; [3]) ljubka slika života; [4]) tiesak (za tieštenje grožđa); [5]) sud za vodu.

Seosko jutro

Nad županom svanu danak bieli i jasni,
I stade vika kokoši i raca,[1]
U farofu[2]) još spava velečastni,[3])
I samo mežnar[4]) svetištem koraca.

Na tornju sunce i lasta cvrkut glasni,
U crkvi svieća škuro[5]) svietlo baca,
A crni svetci sa oltara častnih
Kroz prozor motre grobove otaca.

Za grobljem ide stara neka žena —
Na glavi rubac, pod njim sieda vlas;
Taj molitvenik utjeha je njena,
Ta biela crkva dat će nekom spas!

To moja mati želi sreću sinu,
I rano zorom ide k Božjem sinu.

Ljubo Wiesner

[1]) patka; [2]) župni dvor; [3]) svećenik, župnik; [4]) crkvenjak; [5]) mračan, taman.

U svetištu vinagorskom

Ugledavši pred sobom onaj čisti, bieli zagorski »Marijin dvor« na Vinagori, gdje ona kraljuje u svojoj veličanstvenoj osami navrh brda iznad »zelenih gorica[1]) i plavih trnaca«,[2]) a opet držeći se čvrsto bedema,[3]) na kojima je podignuta crkva, u meni se pobudila ista misao kao onda, kad sam se prvi put našla pred žalostnom poljskom Majkom Božjom u Čenstohovi — misao: svuda isto štovanje, bilo na jugu bilo na sjeveru, iztoku ili zapadu. Svuda Ona vlada srdcima ljudi, osobito puka. Svuda ona, svuda Madona. U boji, u kamenu, u drvu, u srebru i zlatu na oltarima sela i velikih gradova, na razkršćima putova, u tihim dolinama i na planinskim vrhovima, u zakutcima kuća i srdaca vjernika. Sad divno umjetnički izrađena, sad nespretno izdjelana težkom rukom kakva maj-

stora-samouka, sad vesela sad tužna, sad »crna« sad bjeloputna, sad u crvenoplavim svojim tradicionalnim haljinama, sad je opet odjevena u pravu težku svilu najrazličitijih boja, sama ili s djetetom u ruci...

Tko da nabroji sva ona njena svetišta i sve njene domove od Lurda do naše čedne Marije Bistrice, od Majke Božje u Čenstohovi i Ostrobramske u Vilnu, pa do Majke Božje Trsatske i naše zagrebačke na Kamenitim vratima, od slavnih Djevica Španjolske i mnogih sirotinjskih »Madame la Vierge« na obalama Bretanje, do skromnih Matera Božjih na našim Sv. Gorama i Vinagori...

Svuda isto: isti topli usrdni šaptaji, krvava i smućena ljudska srdca, vruće molitve, uzdignuti pogledi, ruke grčevito sklopljene, duše

Vinagorska crkva

uzbuđene. Uzhićenje. Svuda ista Mati Božja, jedna zajednička Mati izpaćenog čovjeka.

Sva ta svetišta treba vidjeti u suncu, u okviru oblaka i zelenila, u sjaju liepoga dana, pa da čovjek osjeti svu blještavost učinka na srdca ljudska.

U takvu sam dobru razpoloženju neba i zemlje vidjela Vinagoru, tu našu malu Čenstohovu.

Dan je zaista bio jedan od onih riedkih ovoga ljeta, hirovitog i promjenljivog. Upravo se činilo, da ga nečija dobra ruka izabrala između onih trista i šestdeset dana godine, izvadila ga iz kalendara

vječnosti i dala nam ga na uživanje: »Evo vam najljepšeg među najljepšima, da ga upotriebite, kako najbolje znate i možete«. I mi smo ga upotriebili odputivši se iz Tuheljskih Toplica na Vinagoru.

Stojim pred crkvom. Jedinstvena je u svome obliku i smještaju: nesamo da je na vrhu brda (410 m visokom), nego je podignuta na bedemima kao na vječnoj straži za pravice svoga puka pred Bogom i ljudima. Taj se dojam još pojačava, kad se vidi njeno pročelje: dvie kule spojene zidom, u kojemu su vrata, što vode u njeno preddvorje i kao da štite crkvu, to liepo djelo našega baroka.[4]) Barok navješćuje već kapa na tornju, a podpuno i jasno najavljuje ga onaj bogati oltar u crkvi s čudesnim kipom Madone Vinagorske.

Kada se čovjek nađe unutar zidina okom u oko sa samom crkvom, koja tek sada sine sva u svojoj jednostavnoj ljepoti, onda tek zaviri u pravu bit njezinu. Visoko nad portalom[5]) zadivljuje svojom svježinom Madona dieleći milost, a poput krila drži je u zraku njezin široko razkriljen plašt. Dolje pod njom je zagorski krajolik i procesija, koja ide u crkvu: žene s bielim pečama na glavama, mužkarci u čizmama. Uz nju niže dolje stoje sv. Joakim i sv. Josip. Neobično zanimljivo djelo nepoznata slikara.

Kad se malo razgledaš oko sebe, otvara ti se tu, unutar zidina, nova slika. One dvie obranbene kule, što te u prvi mah upućuju na krvno srodstvo s Bakačevim kulama pred zagrebačkom katedralom, pretvaraju se najednom u dvie tihe kapelice. Desna je posvećena sv. Roku, zaštitniku protiv bolesti duševnih i tjelesnih, koji je zaključkom sabora u 17. stoljeću proglašen pokroviteljem hrvatskoga kraljevstva, a lieva sv. Florijanu, zaštitniku protiv vatre vremenite i vječne, koji je pokrovitelj biskupije zagrebačke. I tako ta dva starca, dobra naša svetca čuvaju ulaz u svetište Matere Božje. Okolo naokolo idu presvođene arkade[7]) »cinktura«. uzidane u bedem. Ima ih oko trideset. Tu se sviet zaštićuje od nevremena, tu crpe njegova vjera novu snagu i nove pobude, jer su na zidu upisana i uslikana čudesa, koja su se zbila kroz desetljeća i koja su unesena još i u »knjigu zagovora«, kojima se uzveličava čudesna moć ove dobre zagorske Madone.

Polako sliedim stopu u stopu te zapise, pune duboke vjere, uzhita i sreće, koje je upisalo srdce ljudsko u obilju svoga blaženstva postigavši željeni cilj. Žene i mužkarci, bogati i siromasi, plemići, svećenici i obični građani podpisima svojim jamče za istinitost rieči

djela. U onoj primitivnosti i jednostavnosti slika, koje je slikala nevješta slikarska ruka, a koje opisuju čudesa, pa u jednostavnim riečima izpod njih, sva je privlačivost ovih dokaza čudesnosti Marijine.

Ulazimo u crkvu. Prati nas najbolji »cicerone«, sam užpnik, gostoljubivi domaćin crkve vinagorske. Predvodi nas i predstavlja nam najprije — zvona. Nad nama vise četiri užeta. Najdeblje je od zvona Marijina, a ona tri tanja od ostalih manjih zvona: sv. Terezije od Maloga Isusa, sv. Josipa i »cinkuša« — sv. Valentina. Kako smo »romari«,[9]) imamo pravo pozvoniti. I tako povučemo svaki za jedno, a zvona zapjevaju u našim rukama, i ako malo plaho i razkidano, kao u jakoj pjevačkoj tremi,[10]) ali uz pomoć župnika oglase se jače u svojoj vječno čistoj oktavi, terci i kvinti, i za jedan kratak čas razliegne se laka zvonjava oko nas i nad nama.

Unutrašnjost crkve neobično je prijatna i zanimljiva. Liep uzorak našega građevnog baroka. Sjedište zanimljivosti je glavni barokni oltar s čudesnim kipom Majke Božje s djetetom na ruci. Nad kipom sja velika zviezda, koja svojim žutim učinkom svietla, što probija kroz staklo iza nje, povećava dojam cjeline. I pokrajni stupovi, i srebrni relikviari,[11]) i drvene barokne stilizirane vaze[12]) obilježavaju barokno stoljeće, koje ih je rodilo. Isto su tako vriedna pažnje dva pokrajna oltara: Sv. triju Kraljeva (dar Patačića) i Svih svetih (dar Palfija); zatim stara drvena propovjedaonica, svietlo modra sa zlatnim girlandama[13]) lovora i viticama, koje su se oplele oko zlatnih slova nadpisa »Stella matutina«, (zviezda jutarnja), a i svodovi crkve urešeni osobitim pletenicama, uklesanima u kamen, koje rese njihova rebra.

Promatrajući sve to čuli smo poviest crkve. Ona je nastajala postepeno. Zametak joj leži u kipu Bogorodice, vlastničtvu grofova Ratkaja. Poslije je taj kip, koji je stajao u njihovim vinogradima, dobio drven krović, da se zaštiti od nepogoda, malo zatim i kapelicu, iz koje se poslije dogradnjom razvila crkva. Kad je ona podignuta, nije poznato, svakako je postojala već 1607. godine, jer joj je iz toga vremena bilo prvo, najstarije zvono.

Poslije je crkva proširena i povećana. Arkade ili »cinktura« novije su djelo, a izgrađene su nastojanjem vinagorskog župnika Lackovića izmedju 1820. i 1840. godine.

Kako je 17. stoljeće bilo stoljeće rasta i razvoja crkve, tako je 18. bilo doba njene slave, jer se štovanje Marije Vinagorske nadaleko proširilo nesamo po našim krajevima, nego i po Štajerskoj i Prekomurju. Sviet je stao hrliti na zavjete i proštenja, osobito u nedjelju po Maloj Gospi, kad se slavi crkveno posvetilo.

Zdenka Marković

---

[1]) vinograd; [2]) voćnjak; [3]) zidina; [4]) građevni stil, bogat ukrasom; [5]) vrata; [6]) slika na žbuki; [7]) otvoreni svodovi; [8]) tumač; [9]) hodočastnici; [10]) drhtavica; [11]) spremišta za moći svetaca; [12]) posude; [13]) vienac.

Crn-bel

Crn — bel...... crn — bel
v trsju popeva,
grozdje dozreva.....
Crn — bel......

Dok večer se zmrači,
on pesmo zavlači,
drago, starinsko,
veselo, vinsko:
crn — bel.... crn bel....

Jesensko to pesmo
mi čuli vre jesmo
tri večeri tu...
Crn — bel...

I znamo, da leto
otišlo je, eto —
baš kakti vu snu....
Crn — bel... crn — — bel....

Fran Galović

Na ponoćki

Kad se začuše pred dvorom praporci, požurismo se napolje, i za čas su nas vozile saonice put crkve.

Vjetar bješe prestao, nebo vedro, gotovo bez oblačka i posuto zviezdama, koje su živahno titrale i kriesile se, te se od njih nježno ljeskao tamni lazur[1]). Nekako se činilo, kao da su ovoj dalekoj zemlje bliže, nekako se doimahu, kao da u neizkazanoj svojoj ljepoti slažu slavu Božju i misao ove večeri, jer im je tako sjaj zlatnih treptavih zraka nalik na svetački vienac. Tihi hladni mir ovoga

sjajnog neba svima je izricao nešto uzvišeno, nešto nedohitno! Prava Badnja noć! Mjesec se već visoko digao, blieda mjesečina ovijala je sva ta nježna polja, gorostasno se dizala brda kao nepregledne gromade sniega. Drveće, obloženo po svim granama ovim uresom zime i dršćući u nejasnu svietlu, prikazivalo se fantastično, neodređeno — sablastno. Od seljačkih kućeraka žarila se u noći mala okna kao vatrene oči. Ona su glasno pripoviedala, kako sav taj sviet čeka radostno, čeznutljivo dolazak Božjega djeteta.

Naše su saonice strjelovito hrlile napried po svježem sniegu. Niti se čuo topot konjskih kopita niti sklizanje saonica, tek praporci ovješeni konjima o vratu i na hrbtu daleko su odjekivali u ravnice i bregove u gluhu ovu hladnu noć.

Zatim zaoriše crkvena zvona tankozvučno i srebrno razliežući se u svježem mirisnom zraku i gubeći se daleko, tamo negdje za vodama i šumama. Pred crkvom sakupljena sila svieta, svi u svečanom ruhu, čekali su početak službe. Časomice zagrmio bi iz svjetine hitac puške i kubure, pa jujuškanje vesele momčadi.

Uniđosmo u crkvu na kor Batorićev, koji je on imao kao patron ili pokrovitelj crkve. Služba Božja započne. Visoki zidovi stare crkve tek su do sredine svietli gubeći se dalje u sivoj polutami, koje ne mogu prodrieti voštanice, štono su gdjegdje po kutovima crkve zapaljene. Opojni miris tamjana i ružmarina, što su ga u rukama imale djevojke i žene, izpunjao je svu crkvu. Dolje iz puka, gdje se glava do glave narivala i svjetina se neprekidno njihala kao valovi na burnoj vodi, dolazilo je zujanje od napola glasno šaptanih molitava vjernika, njihovo uzdisanje — njihov zanos.

Tada napokon zapjeva svećenik kod oltara: »Gloria in excelsis Deo!«[2]), a gore kod orgulja oglasi se stari školnik Ivica Novaković svojim tankim glasom kroz nos navučenim, nalik na blejanje janjeta. Pjevao je s veseljem i pobožnošću, pa mu je zato bio glas kraj svih svojih mana ipak ugodan i vjerniku drag. Ne znaju — ne znaju doista naši današnji »organisti« više onako vjerno, istinito pjevati u crkvi kao negdašnji školnici!

Narod se odazove, i ciela crkva zagrmi od stare pjesme:

»Narodi se kralj nebeski...«

Nemam rieči, da prikažem čuvstva, što su me taj čas savladala i ganula do suza; nemam kista, da nacrtam ono, što sam gledao na licu Batorića i drugih; nemam pera, da opišem radost, veselje, bla-

ženstvo skupljena svieta. Samo mogu reći, da sam se gubio pred veličanstvom jednoga ovoga trena, i stara, prastara božićna pjesma potresla mi dušom, te sam taj čas tako lako pojmio svu snagu gesla naših djedova: »Pro Deo et patria!«[3])

Izađoh iz crkve te pođoh pod vedri nebeski svod. Iz crkve je sada odzvanjala pjesma: Slava Bogu na visini, a mir ljudima na zemlji. — Šaptom sam se pridružio ovim riečima.

Ksaver Šandor Đalski

---

[1]) vrsta plavoga kamena nalik na staklo; [2]) Slava na visini Bogu; [3]) za Boga i domovinu!

Kulin ban

Kako tko u nas stane pripoviedati što od prvog početka ili od najdavnijih vremena, malo će ga kada minuti prigovor: »Šta počinješ od Kulina bana?«

A tko je bio taj Kulin ban?

Kulin ban bio je vladar u Bosni, a veliki prijatelj svome narodu. Stoga se o njemu i priča mnogo.

Kulin ban jednom omrkao u gori, kako bi se za vremena mogao popeti na vilinu glavicu i ondje zateći vilu, s kojom se svakako htio pobratiti. Ali zađe s puta sliedeći neki umiljati zamamljivi glas, te se nikako nije mogao okaniti toga sliеđenja, dok se ne umori i ne zaspi pod jednim borićem. Kad je ujutru zora zarudjela i sunce malo od zemlje odskočilo, udariše sunčane zrake baš u obraz Kulinu banu, te on stade u snu treptati trepavicama i roniti suze, dok se najednom ne nadnese nada nj kitnjast ogranak i zakloni ga od sunca. Tako Kulin ban do neko doba sladko prospava. Tada se odkine zelen listak od kitnjaste grane i padne mu na obraz. Kulin ban se prene i u čudu nađe, kako kroz lišće opazi ljepoticu svu u bjelini, a opasanu zlatnim pojasom, gdje bielom rukom drži ogranak. Skoči Kulin ban na junačke noge i iztrvši san iz očiju, odmakne granu, da vidi, tko ga je zaklonio od žarkog sunca. Ljepotica pusti granu i htjede pobjeći, a Kulin ban vikne:

— Bogom te sestrim, liepa vilo, ne bježi od mene; već mi kazuj, koja si, da ti zahvalim na liepom hladu, pa da mi budeš za sav viek vjerna posestrima, koja će me liepo svjetovati, kad se nađem u nevolji, i dolietati mi u pomoć.

Vila stane i odgovori:

— Ja sam vila tvoga koljena; prošle sam te noći spasila od biede.

— Kako to? — zapita Kulin ban.

— Da si naišao na vilinsko kolo, prošao bi naopako! — reče vila.

— Ja sam htio da jednu vilu iz vilinskog kola posestrim, da mi pomaže pobjeđivati neprijatelje, širiti moju vlast i gospodstvo, te tako da postanem slavan i dičan — odgovori Kulin ban.

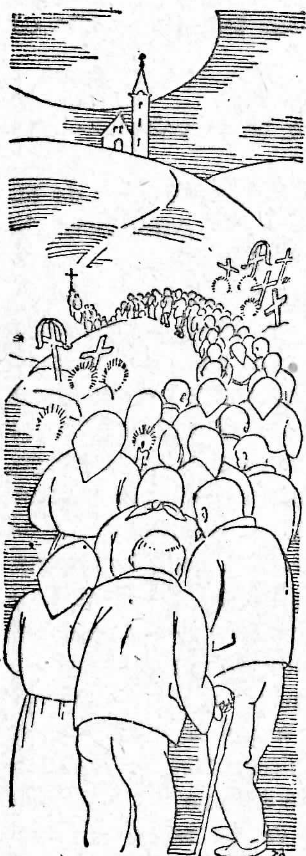
— Ne prosuđuješ, jadan, koliko bi morao proliti svoje rođene krvi, koliko li pomoriti svieta, da pobiediš sve svoje neprijatelje, koji u tebe sada i ne diraju! Koliko bi morao plieniti i porobiti posjeda, da bi mogao po svojoj volji proširiti državu! To je sve krvav i bezdušan posao, kojemu se višnji Bog nikada ne raduje. Tko se jednom stane penjati ljestvama slave, taj se ne da ustaviti, a onoga, tko mu na ljestvama zakrčuje put, strovaljuje u ponor, u bezdan. Tko stane otimati tuđe, ne umije se zasititi, te gomila zločin na zločin. Stoga te, Kuline bane, zaklinje vila tvojega roda i plemena, okani se krvavog posla četovanja i otimačine; krvavi su vienci, koje bi tim stekao. Ali zato ne budi kukavica, već čuvaj ono, što već držiš. Imaš podanike svojega zakona, pa im budi otac i majka, utvrdi i učini samostalnu svoju državicu, da ti se nitko u njoj ne poboji. Gledaj, da se pomaže radljiva sirotinja, da cvate trgovina, da se svakom kroji jednaka pravica, i koliko je dragi Bog dobra dao da svakom ptičice pjevaju. Onda će ti se ime spominjati, dok teče sunca i mjeseca, zelenjet će se vienac slave većma nego da budeš kakva junačina.

Tako govoraše zlatokosa vila Kulinu banu u dušu, a on, kako je bio vrlo bistrouman, brzo pregne za boljim te se zavjetova vili, da će raditi po njezinu savjetu, a vila opet njemu obeća, da će mu biti vjerna posestrima i da će prodičiti njegovo ime. Otkada Kulin ban stade nastojati oko obćega dobra svoje državice, i štogod je gdje trebalo izpraviti i okrenuti na dobro naroda, tu Kulin ban nije žalio ni truda ni muke. Tako velikom svojom brigom za obće dobro naroda izpuni Kulin ban ono, što je obećao vili. A vila dade, te narod uz hvalu svakoga dobrog gospodara spominje i dobrotu Kulina bana.

Ivan Trnski

Prošecija

(U Hrvatskom Zagorju za vrieme rata)

Starinske si hiže z visokimi krovi
z obločecov k cesti glediju,
vre sunce zahaja, i ideju mraki;
pak kaj to starice ne spiju?

Na malom brežanjku nad njima je cirkva,
Tam su svi zazvoneli zvoni.
Al' kako čudnovato i kak je žalostno,
kaj sad pripovedaju oni.

Prošecija duga čez vulice ide,
vuz male starinske te hiže.
Čez grobje se gdegde zasvetile sveće:
Prošecija k cirkvi se diže.

I same su ženske, i deca su drobna.
Gubiju im tenki se glasi,
da komaj[1]) je čut litanije molit,
i sveća za svećom se gasi.

Vre kmica je bila, kad došli su starci,
kaj bili su čisto odzadi.
Zabadav si gledel, zabadav si čekal,
gde naši dečaki su mladi.

A naši dečaki su dalko vu boju,
i Bog zna, gdo doma se vrne.
Tak vnogi počiva i spi si tak tvrdo
na zglavju od zemljice črne.

Za onimi v boju molitva se šepće:
Za timi, kaj dal'ko nam spiju.
Za njimi starinske su hiže žalostne,
za njimi vsi zvoni zvoniju.

Dragutin Domjanić

[1]) jedva

Badnjak hrvatske majke

Naredila je lipo božićno drivo. Zaran; velje[1]) kot[2]) se je počelo zamračivati.

I postavila ga na stari črvotočni hrastovi stol nasred uboge kuće.

A hižu je polag[3]) starinje hrvatske navade[4]) zakadila dišećim tamjanom.

Međutim se je bilo jur zizma zaškurilo[5]). Pod vratih su jur glušale milotne božićne jačke[6]) malih pastirićev.

Onda se je opravila. Oblikla[7]) se je u svoju najdražu črnu svetačku pratež[8]). Za vrat si je obisila jedne koralne đunđe,[9]) jedino jerbinstvo[10]) svoga plemena. I lipa je bila, lipa kot kraljica.

Pak je nažgala sviće na božićnom drivu[11]) i sela se za stol, sama. Zela[12]) je u ruke molitvene knjige i počela moliti.

Ali vreda[13]) je opet zaprla molitvenik i zamišljena prekrižila ruke prik njega. I ovako gledala preda se.

Čekala je.

Bože, na koga?

Čekala je Majka na sine i kćere! Da ćedu dojti i s Majkom skupa vršiti u rodnoj kući božićne svetke.

Čekala je, a znala je, da čeka zaman.[14]) To su joj povidala pisma nje[15]) sinov, ka[16]) su ležala u red pometana u ladici stola.

Jur je ta pisma, jedno kot i drugo, preštala[17]) da i devetkrat. Ali nij htila verovati vlašćim[18]) očiman. Odprla[19]) je stol, zela je nje u ruke sada po deseti put i počela štati.

I još je bilo tako, kot je prvi put razumila...

*

Ovako je ostala Majka na Badnjak sama.

Međutim su bile sviće na jelvi[20]) i izgorile. A Majka je smirala još uvek staklenim očima u vanjsku škurinu.

Kad su prvi put zazvonili na polnoćnicu, se je prebudila kotno[21]) iz težkoga, dibokoga sna i kad se našla nasred svoje hiže sama, se je od neizrečene tuge srušila na stari stol.

Ali ova nje slabost durala[22]) je samo jedan hip.[23]) U dojdućem hipu je jur prevelika majkina ljubav i vera preobladala tugu srdca. Ter je nek zdahnula:

»Bože, more biti, da dojdu — k letu.«

Ignac Horvat

---

[1]) Već; [2]) kad; [3]) po, prema; [4]) običaj; [5]) zatamniti; [6]) pjesme; [7]) obuka; [8]) odjeća; [9]) naušnice; [10]) rodbinstvo, nasljedstvo (dota); [11]) drvo; [12]) uzela; [13]) brzo; [14]) uzalud; [15]) njenih; [16]) koja; [17]) pročitala; [18]) vlastitim; [19]) otvorila je; [20]) boru; [21]) kao; [22]) trajan; [23]) čas.

Šuma spava

Mrak je. Na dnu šume iz malena vrela
kaplje tromo voda i tih grgolj stoji.
Koritu je na rub niema sjena sjela
pa u miru gluhu zvonke kaplje broji.
Kada kaplja pane, ko od bolna srha
svaki list se njiše;
ide šum od zemlje sve do zelen-vrha:
»Tiho! tiho! tiše.«

Čeka narod cvieća, paprati i buba[1])
očma punim sanka... Ona sjena sada
laganu je ruku digla s kamen-ruba
pa joj na dlan meki šutke voda pada.
Svietnjak svieću gasi.. Sklapa modre oči
potočnica plava.
Izpod crnih krila gluhe ljetne noći
šuma tvrdo spava.

Vladimir Nazor

---

[1]) kukaca

Pregled dnevnoga rada i počinka u Otoku

Ustaje se, kad treba da se radi. Malo se spava. Žene dočekaju niko doba noći zvrndajuć vretenima, a zora ni ne misli da zabili, već predu iznova. Ljudi malo prilegnu, pa kad se koji trgne, ide u štalu, prigleđe konjma i marvi. Čim tko ustane, obično se prikrsti ako više ne će ležati. Tko je naučio od roditelja da se Bogu moli, taj se sprema i moli, a tko nije, taj se izvuče ko iz brloga, pa odma na poso. Umivaju se ili tako, da uzmu vode u usta, pa polivaju po ruku, ili se umivaju iz kake drvene zdile ili koritašca. Dikoji idu na bunar na valov, pa se ovdi umivaju. To je red, da mlađi starijemu ruke poliva, a čine to i stariji mlađima od volje. Mužki se odma počešljaju. Ženske se češljaju, kad dospiju. Divojke pletu pletenicu jedanput u nedilji, a češljaju se višeput priko nedilje. Sad, kako mloge nose tuđe pletenice, mogu se češljati svaki dan, a nediljom samo uzmu pletenicu iz sanduka, pa metnu priko svoje kose. Žene se ne češljaju, di drugi gleđu, jer moraju skiniti šamiju,[1]) a sramota je, da ji ljudi vide bez šamije.

Najviše se jede četiri puta na dan. Ujutro je **ručak**, u po dana **užina**, posli podne je **lovra**, a u večer **večera**. Liti se jede triput na dan, zimi dvaput, a kad gosti dođu na stan ili u kuću, onda i lovraju. Za lovru prave cicvaru, peku kulen, listariće i nude voćem. Ujutru jedu kaka kuvanja: gra,[2]) sočiva, kupusa, krompira, lučenja ili slanine. U po dana jedu čorbu, pa opet kako krvanje, a onda još ako bude kaka mesa ili kuvana tista.[3]) Uvečer jedu, što od užine ostane, osim u litno doba, jer kad su poslovi i mobe, pravi se velika večera.

J. Lovretić

---

[1]) povezaču; [2]) graha; [3]) tiesta, tjestenine.

Mrtvi zavičaj

Jablana dva ko na mrtvoj straži,
nizka ih ljesa spaja i dieli,
lipa ko šuma pred tihom kućom,
do nje je vrtić mirisni, bieli.

Jablana kolo nad mirnom vodom
uviek se sklanja, šušti i zbori,
starci nad ljesom se tuže samo
vjetru, kad požar zapadni gori.

Guste se sjene u vrtu kupe,
voćke se kitne razsule svuda,
k sjenici grabrovoj punoj tajna
zarasla travom staza vrluda.

Hrastovi drevni nad starim krovom
slušaju, kad se dubrave bude,
što si to pričaju bliede breze,
slušaju sanje, pa im se čude.

K brdu se dudova drvored penje,
mali i skromni gledaju k doli:
zlati se žito, a mak se smije,
rosni se biser niz poljane proli.

— Barbari došli i dom raznesli,
posekli sve, i ledinu nagu
Težačka čizma sad blatna gazi,
Cigani lipu prodaše dragu.

Od nje sad stol je u pjanoj krčmi,
kletva i vino baca se na nju,
a nekad grane iste su lipe
krile i ptice i mnogu sanju.

Samo su noći još uviek iste,
s velikim zviezdama, s bezkrajem šutnje
ko nekad, dok glicinije cvale
s mirisom punim sanjarske slutnje.

Dragutin Domjanić

Đerzelezovo bolovanje

Razbolje se Đerzeleze na Kosovu ravnu polju,
grdna rano, Đerzeleze!
Viš' glave mu bojno koplje, a za koplje Doro svezan,
grdna rano, Đerzeleze!
Viš' njeg grana od jablana, na njoj stoji sivi soko,
grdna rano, Đerzeleze!
Dorat njišti, soko vrišti, stoji jeka Đerzeleza,
grdna rano, Đerzeleze!

Hendek[1]) kopa dobar Doro, hendek kopa do koljena,
grdna rano, Đerzeleze!
Preda nj pada na koljena, uzima ga po pojasu,
grdna rano, Đerzeleze!
Ne bi li ga navalio, da ga nosi do Sarajva,
grdna rano, Đerzeleze!
Progovara Đerzeleze: »A bora ti, moj Dorate!
vjerni druže, moj Dorate!
Ti salomi zlatno sedlo, i sakrši biser-uzdu,
vjerni druže, moj Dorate!
A bora ti, moj sokole, ti odleti do Sarajva,
vjerni druže, moj sokole!
Pod tekiju[2]) Sinanovu, bielu dvoru moje seke,
grdna rano, dilber-Ajke!
Moga Vranca nek opremi, pa ga dade Huseinu!
vjernom slugi, Huseinu!
Neka meni brzo dođe na Kosovo ravno polje,
vjerni sluga Huseine!
Seki kaži, da će kosti na Kosovu ostanuti,
grdna rano, Đerzeleze!« —
Odmah seka opremila Huseina i Vranina,
svome bratu, Đerzelezu.
Na Kosovo Huso dođe, Đerzeleza zdrava nađe,
svoga agu, Đerzeleza.

Narodna pjesma

[1]) jama; [2]) muslimanski samostan.

Naša zemlja

Zemljo naša, zemljo mila,
Slavna majko, roda slavna,
Ti kolievko starodavna
Gdje se rađa hrabra sila,
Od vjekova koja sveđe
Krstu brani svete međe.

Gizdava si, ponosita,
Zatočnika svojih dikom,
A na užas protivnikom,
Kao groblje glasovita.
Do dva svieta, što se kolju,
Mejdan diele na tvom polju!

Po ravnicah i po gorah,
Preko šuma zelenica,
Izmeđ rieka srebrenica,
Pa od mora sve do mora
Ti se stereš divnim sagom,
Ti se kitiš svakim blagom!

Žarkim suncem, modrim zrakom
Smije ti se otac s neba,
Imaš vina, imaš hljeba,
Imaš svega srdcu svakom
Kom si mila ti u svemu,
Te sve tvoje prija njemu!

Obiluješ svakim miljem,
Milim zvukom gusložica,
Milom krvi ljepotica ,
Cvateš smiljem i koviljem,
I na uzor s pjesama se
Divnih oriš u sve glase!

Oj, sve tvoje krasno li je
I premilo svakom sinu,
Koj' ne ljubi majku inu,
Koj' pastorkom tebi nije,
Već uz hranu tvojim kruhom
I tvojijem diše duhom!

Zato, sinci zemlje ove,
Prionimo k njojzi bolje!
To je naše sveto polje,
Na koje nas život zove,
Da radimo, da tvorimo,
Da se na njem proslavimo!

Stojmo čvrsto na tlu tome,
Stojmo svi u jednom kolu,
Svoju zemlju, makar golu,
Sačuvajmo rodu svome,
Na njoj život da mu pravi
Tuđi korov ne zadavi!

Prah pod našim koracima,
Prah nam slavnih pređa to je,
Prah Zrinjskoga i Hrvoje,
I mnogijeh sličnih njima.
Bud'mo i mi vriedni dosti
U njem shranit svoje kosti.

Petar Preradović

O JUNAČKA ZEMLJO MILA

Pozdrav domovini

Zdravo da si, domovino mila,
moja majko, zdravo, zdravo bila!
pozdravlja te vjeran sinak tvoj.
Iza duga, težka putovanja
tvomu licu on se opet klanja
i pruža ti vrući cjelov svoj.

Primi, majko, primi cjelov rado,
vjeruj, nikom takvoga ne dadoh,
nit ću dati u životu svom.
Ljubav, kojom ovaj cjelov zbori,
bez takmaca uzorito gori,
gori samo na oltaru tvom.

Mila zemljo! da te k svojim grudim
pritisnuti mogu, kako žudim,
zagrlit te oj da imam vlast,
srdce bi ti izjavilo bilom
neizrečnu, na tvom krilu milom
koju sada opet kušam, slast.

Oj sretna se ćutim, opet sretna,
kao sužanj, iza dugoljetna
tamnovanja kad stupi na zrak;
kao brodar izgubljen na moru,
otimajuć život svoj ponoru,
kad ugleda bliza žala trak.

Kroz suze te gledam od radosti,
ne mogu se nagledati dosti.
Željna duša raztopljena sva
razlieva se po licu tvojemu,
sve milujuć — mila si u svemu,
majko, onom, koj' te ljubit zna.

Prođoh svieta na sve četir' strane,
vidjeh kraje toli opjevane,
kojim slava do nebesa vri:
svi su liepi u svojemu resu,
svi su liepi, al svi skupa niesu,
što si, majko, meni samo ti.

Ti si meni sve, što zovem svojim,
sve, što ljubim, sve, što željom gojim,
i bit ćeš mi kroz danaka broj,
koje mi je sudba odredila. —
Zdravo, zdravo, domovino mila,
pozdravlja te vjeran sinak tvoj!

Petar Preradović

Značenje i vriednost poviesti

Ako svē nàuke ràzgledāmō i rêdom ih prȍđēmō, vȉdjet ćemo, da se jèdne tȉču ònōga, štȍ je zàmišljeno i dùhovno; drȕgē ònōga, što je stvȍreno i tjēlesno; trèćē ònōga, što je ùčinjeno ȉli ljùdskō. Pò tom su glàvnē nàuke trȍjāke: nàuke mȉsli ȉli múdrosti nȁšē; nauke prírodne ili tvórbe Bȍžjē; nàuke dȍgađājā ili pȍviesti ljùdskē.

Nísam naùmio govòriti ò prvīma, kȍje su nàuke nâjuzvišènijē i nâjsvètijē, jèr se ù njima pîta i ràzmīšljā, štȍ je Bōg, štȍ li su dùhovi; kàkva je dúša, kȍjā li je sudbìna njêna; kȍjī su zákoni rȁzūma, da se nè būnīmo; kȍjī su zákoni srdca, da se ne ògriešīmō; kȍjī su zákoni pràvice, da ih ne pòvriedimō.

Nísam naùmio govòriti ò drugīma, kȍjē su nàuke nâjdubljē i nâjprostrànije: nâjdublje pò tom, jêr se pò njima ràzglēdā i pròničē djȅlo múdrosti Bȍžjē; a nâjprostrànijē, jêr nèsāmo da razàbirū dȁrove zèmljē, nȅgo i zákone i sȉlē zemáljskē: iz čèga je kȍra zemáljskā i kȁko je slȍžena; kȍjē zviezde po pròstorima tèkū, kȍjīm li pútem hȍdē.

Nȅgo sam naùmio govòriti ò trećīma, kȍjē nàuke ljùdskōmu srdcu nâjugòdnijē i nâjkorìstnijē.

Nàuke mȉsli ili múdrosti gòvorē o stvárima ùzvīšenīm, ali nevȉdljivima; nàuke prírodne ȉli tvòrbē Bȍžjē gòvorē o stvárima, ȉstina, vȉdljīvim, ȁli nèžīvima, ȉli ȁko žívima, tô nèrazūmnima. Nàuke pȁk dògađājā ȉli pȍviesti ljùdskē **gòvorē o stvári i vȉdljivoj, i žȉvoj, i rȁzūmnoj — gòvorē o čòvjeku, kȍjī tȉelo i dȗh u sèbi sjedíniv, ùz onō nè prista, štȍ je sâmo dùhovno ili sâmo tjēlesno; nȍ ùz onōga nâjboljē prìonū, kȍjī kȁo ì ōn sâm ù njedrima od zèmljē nȉetī Bȍžjī ȍganj dūha mȉšljenika; nâjbolje prìonū, jêr su jèdno plȅme i jèdnu sudbìnu nȍsē, te čòvjek čòvjeka zabòraviti nè možē. A ò čem zbòrē pȍviestne nàuke nȅgo o čòvjeku, kàkav je bȉo svȁgdje i svȁgda. Sȁd me razùmijete, štȍ sam rèkao, dȁ su pȍviestne nàuke nâjugòdnijē, à tō zàtō, štȍ nam òne nȁšu prȍšlōst príčajū.**

Rèkao sam, da su nâjkorìstnijē. Ako me zàpītāte, kȁko i pò čem, i jâ ću vas odgovárajūći pítati: Níje li ȉstina, da nà ovoj zèmlji sâmo čòvjek mȍžē bȉti dȍbar i rȁzūman? Ako to stèčēmo, svȗ smo kȍrīst stèkli, vȅću nȅgo zlâto i blâgo. Nȍ pò čem, rècite, da bȕdēmo bȍljī i razùmnijī, nȅgo ȁko se ùgledāmo ù onē, kȍji su dòbri i rȁzumni bíli? Mȍže li ȉkakav zákon, ȉkakva zȁpovied izvŕšiti ù našēm srdcu ȍnō, štȍ mȍžē prímjer dȍbrīh i rȁzumnīh? A tkȍ da nam ih pòkāžē, tkȍ dà nam ih ȍdkrijē nȅgo pȍviestne nàuke? Ako ȉmā ù poviesti ì zlih prímjērā i

pògani̇h ljúdī, gdjȅ im je hvála? Tkȍ je tȍmū rȁd, dà ga pròklinjū? Tkȍ nè bi vȍlio, dȁ mu se čȕdē dobròti, nȅgo dȁ mu psȕjū rugòbu? Nísu li dȁkle pȍviestne nàuke nâjkorìstnije, à to zàtō, jêr dònosē blâgo čòvjeku pòdobno: pò kom ȉma bȉti rȁzūman i dȍbar.

No ȁko se čòvjek pojedínac, kȍjī prèbirē knjȉgu pȍviesti ljùdskē, mȍžē uglédati ù ljūde pojedínce, kȍjī ù njoj stòjē nà velikōm glásu; tó i národi i národne vȍđe **iz iste knjȉge mȍgū naùčiti, kȁko se dȓžava osnòvati, kȁko uzdȓžati mȏrā; kàkvi zákoni stvòriti, kȁko li izvŕšiti;** s kȍjim se národom dòbro sprijatèljiti i kȁo prijatéljstvo uzčúvati; čȉm trgòvati, ù koju li strânu, pò kojēm li pútu; kȁko trȅbā vôjsku uréditi, da mȍžē dòmovinu bràniti i nèprijatelja òdbiti; kȁko trȅbā pràvicu **dièliti i pòrez razpísati, da nè budē národu ni krîvo ni têžko;** kȁko prȍsvjetu **razšíriti i vjȅru očúvati, nèka bi ljȕdi znȁli, štȍ hȍćē rȁzūm, štȍ li** Bȏg; kȁko se ȉmā dȓžavom gospodáriti, da nè budē vȉše dȗga nȅgo dobítka; kȁko se mȍžē búna prepriècìti, a kàda bȗknē, kȁko je gásiti, kȁko umíriti. Kòrīstne su dàkle pȍviestne nàuke nèsāmo pojedíncu nȅgo i čȉtavome národu.

Brȁćo i drȕgovi! Èto vam pȍlja, nà kom vojévati, èto vam bȍjīšta, nà kom pobièditi mȍžetē. Svȁki vȉek, svȁki národ, svȁka dȉžava, svȁki grâd, svȁka vjȅra i svȁka knjìževnost, svȁka nàuka i zànat i svȁka vȓsta ljúdī i stvárī svòju pȍviest ȉmā. Sàda je vȁše pâmćenje i bŕzo i vjȅrno: nàpunitē ga žȉtom djȅlovānja ljȕdskōga! Ako tô učinitē (pa i mlađi vi bíli nȅgo što jèstē), nȉtko vam tȁd nê će rȅći, dȁ ste pȁmēti mláde: ta vî ste njóme tȍlike vjȅkove prehòdili, tòliko slȁve ljȕdskē upòznali, tȍlikīh národa i dȓžāvā sudbìnu prȁtili. Ako sàda nè počnēte, pȍslije nê ćete nȉšta izvŕšiti. Stàrijā ljȅta vȍlē súditi i mudròvati nȅgo pâmtiti. Sàda mòratē prìpraviti i nàbaviti ȍnō, ò čem i ò kom pȍslije da súdite i mùdrujēte. Slȁb je tô súdac, kȍjī nȅ znā, kȁko párnica stòjī; slȁb je tô mùdrac, kȍjī nè znā, čèga je na svièt̄u bílo.

Nísam tô spoménuo zàtō, da vas plȁšīm, jêr znâm, da dòbru jùnāku, štȍ je bȏj tèžī, tô svē vȉšē srdce mu rástē; znâm, dȁ se nà znȍjnom čȅlu lȍvor-viènac nâjljepšē zelènī. Vrième mlȁdosti zlâtno je vrième. Níje zlátno pò tom, štȍ se ônda lièpih hȁljina nànosīmo, ìgrē nàigrāmo i šètnje nàšećēmo (zà to nas pòtōmci pítati nê će); nȅgo je pò tom zlátno, pò čem je i dȍbrō proljeće seljáku zlátno; sjȅme se sȉjē, da žȉto ròdī i žȅtva dȍzrijē. Žȉto, kȍjē nam trȅbā uròditi, tô je znánje; bȕdē li ga vȉšē, tô će i žȅtva bȉti bȍljā i dòmovini kȍrīst vȅćā. Štȍ je žalòstnijē od práznōga klȁsa? Tȗžne li dòmovine bèz slȁvnih sinóvā! Svȁčija će bȉti svòja nê će bȉti. Ako li ȉmā tkȍ, kȍjī nȅ znā, štȍ je slȁva: kȁko grȉjē,

kȁko podjàrujē, kȁko li zànosī srdca i úmove ljȕdskē — nèka knjȉgu čȉtā, knjȉgu pȍviesti nárōdā stârīh i nȍvīh, kòd kojīh slȁva gòrī tȁko jȁsnīm žârkīm ȍgnjem, dȁ ga ni vjètrovi vrȅmena ugásiti ni rûke sinóvā zemáljskīh razkòpati nè mogū.

Fran Kurelac

Hrvatska straža u Španjolskoj

Odkada je Hrvat zauzeo zapadno primorje Balkanskoga poluotoka, dolazio je mnogo u doticaj sa susjednom Italijom, pače sve do danas uzdržala se hrvatska naseobina u južnom kraju Italije. Ali da se Hrvat taknuo i Španjolske, te u onoj djedovini Cida na obalama Guadalquivira štitio priestolje tuđega gospodara, o tome, mislim, ne zna se u nas mnogo, pa ću to pripoviedati.

Malo poslije bitke kod Xeres de la Frontera, nakon koje su Arapi zavladali Španjolskom, utemelji oko g. 750. posljednji Omejević Abderrahman I. samostalni kalifat u Kordovi. Tu na rieci Guadalquiviru razvijaše se bujni duh Arapa; znanje i umjetnost uspievahu tako, da se Španjolska domala pretvorila u evropski raj. Oko kalifa kordovskoga, koji se nastanio u krasnoj palači u Alkazaru, skupi se brojna kita umjetnika i umnika, te proslave svoga gospodara divnim zgradama, uznositim pjesmama i učenim djelima. Kordova postade drugi Bagdad.

No sred te slave i moći strepio je kalif za svoj život. Prirođenim azijatskim despotizmom tlačio je svoj narod, pa zato nije ni časak bio siguran od osvete svojih podanika. Pače ni u svojoj palači ne bijaše miran silni kalif; svagdje naziraše ubojiti mač nezadovoljnog Arapina. Zato bijaše potrebito, da ustroji vjernu stražu, koja će mu život čuvati i priestolje štititi. Kao što su nekad rimski despoti u svoju tjelesnu stražu (pretorijance) vrstali bjeloputnu mladež germansku, jer se u svoje zemljake nisu pouzdavali, tako su i kordovski kalifi u svoju četu redali po izbor Hrvate. Poznato je, da su za rimskoga carstva upravo pretorijanci stekli osobitu moć, te su rimskomu svietu careve nametali i skidali. I hrvatska straža, izprva malena i neznatna, steče s vremenom toliku vlast da je njezin glavar koji put ravnao udesom kalifa, te vladao Španjolskom.

Ali kako su Hrvati u Španjolsku došli i kada? Hrvati su od vajkada imali veliku mornaricu, i ratnu i trgovačku, te po dalekom moru putovali u sviet. Često bi se sukobili s neprijateljima, bilo s Mletčaninom, bilo s Arapinom. A i gusari su često plienili naše primorje. Za tih nesretnih borba i s neprijateljima i s gusarima dopali su mnogi Hrvati sužanjstva. Po tadanjem običaju prodavahu se ratni sužnji u roblje, i to za skupe novce. Glavno tržište robova bijaše grad Aleksandrija.

Kad je dakle treći kalif u Kordovi po imenu Hakem I. (796—822.) počeo prvi ustrojavati stalnu tjelesnu stražu, nije mu drugo trebalo, nego da kupi što više robova u Aleksandriji. I zaista on ustroji stražu od 5000 momaka, sve samih robova, među kojima je osim Afrikanaca bilo do 2000 pravih Hrvata. Ta je tjelesna straža stanovala u vojarnama kraj kraljevske palače Alkazara, čuvala ju je i plaću dobivala poput redovite vojske. Budući da Hrvati nisu znali arapski govoriti, nazivali su ih Arapi »Niemci«. No upravo radi toga bijahu kalifu osobito u volji, jer se nisu mogli sporazumjeti ni rotiti s urođenicima. Tako postade oko g. 800. »hrvatska straža« u Španjolskoj.

Moć i utjecaj hrvatske straže bijaše u početku maleni, no već prvi kalifi pomogoše joj do ugleda. U vrieme od god. 822.—976. kad su vladali moćni i čestiti kalifi, bijaše ona krepka podpora pri njihovim poduzećima. Zato je Abderrahman III., o kojem kroničari pripoviedaju, da se s evropskim vladarima, pa i hrvatskim kraljem (the King of the Slavonians), liepo pazio, uvidjevši, kako su mu potrebiti Hrvati, povećao njihovu četu na 600 momaka, te im je dao vođu od hrvatskoga roda. Za Alhakema II., sina njegova, stekoše Hrvati toliko povjerenje, da su stražili tik pred njegovim priestoljem. Kada je taj veliki kalif umro, a za njim dolazili slabi kalifi, umjela je hrvatska straža steći veliku važnost.

Za građanskih borba uzvine se do osobite premoći vođa hrvatske straže Wadha el Ameri, rođeni Hrvat, koji je tih godina (1009 do 1013.) bio najznamenitija ličnost u Kordovi.

Wadha bijaše najsilniji čovjek u kalifatu te vladaše neograničeno u ime Hešama II. nad arabskom Španjolskom. Najviše časti dopadoše Hrvate; svi veći i znamenitiji gradovi dobiše hrvatske upravitelje. Pravi muslimani gledali su to uzvišenje Hrvata s velikim nezadovoljstvom. Kad je Soliman, takmac Hešamov, drugi put došao pred grad Kordovu te počeo na nju udarati, čuli su se gla-

sovi protiv Wadhe i njegovih ljudi. Kad je za to doznao Hešam, nakani izdati svog vjernog slugu te se nagodi s Kordovancima. Wadha, videći, da je propao, da mu sam kalif radi o glavi, pokuša sreću sa svojim protivnicima, te poče pregovarati sa Solimanom, ne bi li pretekao nezahvalnoga kalifa. Ali uzalud mu nastojanje; slabi i nezahvalni Hešam dade ga uhvatiti i pretražiti mu kuću; budući da se u njega našlo pisama, obiedište ga s nevjere i osudiše na smrt. Tako pade Wadha, vješt, lukav i hrabar muž, pade od ruke onoga, kojemu je spasio život i sačuvao priestolje.

Smrću Wadhe el Ameri nađe i kordovski kalifat Omejevića svoj grob. Zalud je Hešam II. uzvisio na čast hadžiba drugoga Hrvata, plemenitoga i hrabroga Hairama: uza sav napor ne mogaše više obraniti grada, Kordova pade Solimanu u ruke. Po ulicama se zametnu krvavo kreševo. Svagdje stajaše Hairam na čelu svojih Hrvata; više puta ranjen, ipak ne uzmicaše, dok se krvlju obliven s crnom zemljicom ne sastavi. S njim pade i posljednji stup Omejevića.

Čim se Soliman dočepao grada, osudi Hešama II. na smrt. Uzalud molbe građana, utaman prošnje Hrvata — kalif morade izgubiti glavu. Poslije smrti njegove propade za nekih dvadeset godina kuća Omejevića, a s njima i svaki trag hrvatskoj straži.

Za građanskih ratova, koji su poslije Hešama II. grozno bješnjeli po čitavoj arabskoj Španjolskoj, umio se podići Hrvat Zohair Alameri. God. 1018. dade mu neki Ali ben Hamud namjestničtvo Denija, a sam prisvoji grad Almeriju. Malo zatim zavlada čitavim iztočnim primorjem od Murcije do Almerije zajedno s Balearskim otocima. On preživje pad Omejevića i umrie god. 1041. nakon dugotrajna sretna vladanja. Priča se, da nije umro naravnom smrću.

Vjekoslav Klaić

Ban Mladen

Tragična je sudbina junačkoga bana Mladena II. Poradi promienjenih prilika nije mogao uzdržati moć svoje porodice na onoj visini, na koju je bijaše podigao sretniji otac njegov. Hoteći ipak prkositi nepovoljnim prilikama silom pao je Mladen strmoglavce i nastradao

tužno. Ako je bio šta kriv, njegova je glavna krivnja bila prevelika povjerljivost uobće i sliepo pouzdanje u svoga kralja.

Tragično je lice taj ban Mladen. No još tragičnija je njegova sudbina po tome, što ga je i poviest žigosala kao tiranina, samo da opravda njegov pad. Historija se pozivala na njegove suvremenike, na ljetopisca Mihu Madija Splićanina, toga žučljivog Romana, kojemu je junački Mladen trn u oku. Premda ne spominje baš nijednoga djela njegova, radi kojega bi ga mogao obiediti i nazvati tiraninom, ipak ga je napao oštrim riečima.

Strašna je to obtužba ogorčenoga ljetopisca Mihe Madijja, ali nije ničim opravdana. Ta ni on sam ne spominje ni jednoga čina Mladenova, koji bi ga ovlastio na takvu osudu.

Upirući se u Mihu Madija svi su kasniji povjestničari prikazivali bana Mladena kao tiranina nad sve drugo. Svatko je nastojao prikazati činjenice tako, da Mladen izađe još crnji i silovitiji.

Ne — ban Mladen II. nije bio tiranin, on je bio tragičan junak, kojega su smrvile jače prilike. Uzto je bio i pobožan, svojoj djedovskoj vjeri odan muž. Sam Miha Madi javlja, da je Mladen marljivo čitao Sveto Pismo, a mi znamo, da je s najvećom pobožnošću dogradio zadušbinu svoje majke i otca, naime crkvu i samostan na čast svoga krstnoga imena sv. Ivana Krstitelja. Mi znamo još, da je gorljivo triebio patarene u Bosni i da je pomagao svoga kralja u ratu proti srbskomu kralju razkolniku.

No ban Mladen, premda se neprestano kretao na vulkanskom tlu, bio je i iskren prijatelj znanosti i umjetnosti. Njegov tjelesni liečnik Vilim Varignana, glasoviti pisac medicinskih djela, bio je njegov osobni pouzdanik i štićenik. Zato mu je posvetio jedno svoje djelo, kojega se rukopis čuva u münchenskoj državnoj biblioteci. Na prvom je listu rukopisa posveta, koja počinje ovako: »Svima vitežkim krepostima opasanomu i ne manje umnom krunom ovjenčanomu velemožnom gospodinu svome vazda gospodaru Mladenu Hrvata i Bosne banu i vrhovnomu gospodinu čitave Humske zemlje njegov duhom podanik Vilim Varignana, profesor umjetnosti i znanosti medicinske.«

Motreći bana Mladena II. po njegovim djelima i po prilikama, u kojima je živio i djelovao, sasvim se drugačije prikazuje njegova ličnost, nego što ju je karakterizirala dosadanja predaja po deklamacijama Miha Madija.

»Mladen Šubić, silni ban, stoji po našem mnienju uzprkos velikoj udaljenosti prilično jasno pred očima. On spada u onaj soj, u onu vrstu, koja na Jadranu od vremena rimskoga gospodstva nije izumrla; u njegovu radu vidimo velikoga gospodara, koji vazda hoće sve više postići, pak najposlije pada u svom ikarskom poletu. On nije bio običan čovjek. Ratnik, diplomat i vladalac u jednoj osobi, njegovo ime bijaše daleko na glasu u Italiji, Ugarskoj i u njegovih susjeda. Njegov položaj kao zaštitnika mletačko-dalmatinskih gradova donio je sa sobom, da je stajao usred vreve talijanskoga političkog života i činio lievo krilo stranke Guelfa. Još njegov otac živio je u prijateljstvu s papom Klementom, te se njemu kao i Mladenu mnogo šta kroz prste gledalo. Što su pri svem tome upute iz Mletaka utjecale na bana, koji je međutim za talijanske gradove važio kao »princeps«, imao je on diplomatske zastupnike svoje sile.

Mislimo, da se Mladenu Šubiću mora odrediti mjesto nesamo u političkoj poviesti već i u kulturnoj.« Tako o njemu piše madžarski povjestničar Thallóczy.

Vjekoslav Klaić

Poljica i poljička junakinja Mile Gojsalića

Kada se voziš lađom iz Splita prema makarskom primorju, dok s desne strane vidiš, kako nad površjem morskim odskače uzvisiti otok Brač, s lieve ruke priteže ti pogled druga sura visina, koja se gorostasno nadvila nad primorske obronke, priklopila svojim visokim glavicama obzorje i ne da oku daljega vidika. To je Mosor, između dalmatinskih planina ponajveća. Korien mu je u liticama, štono se penju povrh vrela solinskog Jadra, a uz grlo junačkoga Klisa. Na iztoku presieca ga rieka Cetina, koja u njegovim gromadama i ponorima stvara onaj veličanstveni prizor, što je svietu poznat pod imenom **s l a p a G u b a v i c e**. Od Klisa do Zadvarja Mosor se protegao gotovo upravo. Naokolo po njegovu podnožju s jedne i s druge strane razastrla se na razmake gojna poljca, na njima pri brdu sagrađene kuće, okupljena sela, razvedeni puti. To su **P o l j i c a**, na glasu radi svojih prirodnih ljepota, ali još više radi svoje slavne prošlosti.

Na ovom je kršu za nekoliko vjekova vladala sloboda domaće samovlade u ona težka vremena, kad se sloboda više cienila, jer se manje uživala. Sva su ova sela, zaokružena riekom Cetinom, Žrnovnicom i morem, tvorila malenu kneživju poljičku, kojoj domaća poviest bilježi veoma davni početak.

Za doba turskog zuluma u Dalmaciji Poljičani dali su primjera vanredna junačtva, da im se u poviesti hrvatskoj dično ime spominje. Kao što junački Crnogorac, zaljubljen u svoju krševitu Crnu Goru, i što siromašnija, to mu milija, nije dao pristupa neprijatelju, tako i Poljičanin za četiri puna vieka stajao s puškom i handžarom na braniku svoga krša.

Da bi našli oslona protiv sile turske, sklopili Poljičani godine 1647. savez s mletačkom republikom. Ali u zao čas po se, jer im se baš sada počeli spravljati najcrnji dani. Žao Turcima, da se Poljica podala u naručje mletačke vlasti, a željni osvete radi pretrpljenih poraza u dugoj borbi s poljičkim sokolovima, odrede sad jednim mahom uništiti to leglo mosorskih ustaša, koji im ne davali mira.

Godine 1649. krenu Topan-paša sa šest tisuća odabrane vojske, da srazi sa zemljom poljička sela, a čeljad na četvero sasieče. Plač i lelek odjeknuo pod mosorskim klisurama. Poglavari poljički sakupiše se na vieće, veliki knez od Poljica bio Juraj Pavić. Čas je odlučan za Poljica, smrt ili život. Ali odkud vojske, odkud zaire[1])? Zapitaše pomoć u Mletčana, ali težko vuku po poruci. Mletačka guja znala se izpričati i zabaviti svojim poslom. Turčin već stupio u Srednja Poljica. Kud prolazio, sve pod ljuti handžar i plamen vatre okrenuo. Ženske, djeca i starci pribjegli pod Mosor, da se posakriju po spiljama i jamama. Od mužkića sve, što moglo, dohvatilo se oružja, sabralo se u čete. Jedva ih se moglo nabrojiti jedna tisuća. Veliki knez odabra 300 najsrčanije momčadi, postavi im tri hrabrene vojvode Stjepana Bobetića, Petra i Juru Kulišića, da na glavnom klancu budu spravni dočekati Turke.

Na 27. ožujka 1649. knez Pavić okupi vojsku pod Gradcem, pomoli se Bogu i svetom pokrovitelju Jurju te krene na Turke, koji se utaboriše izpod Mosora. Živ se oganj sipao za više dana. Poljički ustaša znao u svom kršu, kud će stopom krenuti, kud će glavu za kamen skloniti. Dok jek pušaka bono odjekivao mosorskim liticama, starci vapili Boga u pomoć, a ženske noseći u naručju nejaku djecu polietale na bojište, da svojim muževima pridodaju džebanu[2]), do potrebe zaviju ranu.

Krasan je primjer djevojačkog junačtva poljička junakinja Mile Gojsalića, ljuba vojvode Petra Kulišića. Tužnim srdcem raztala se s dragim svojim, kada krenuo s četom u boj, ali veća je tuga morila, što se bojala, da će Turci ovoga puta uništiti Poljica. Ljubav za Petrom i za domovinom duboko je kosnu u srdcu, misli na jedno junačko djelo, dostojno Djevice Orleanske i Judite Betulijske. Bila dična kći plemenite poljičke kuće Gojsalića. Preobuće se u najsjajnije odielo, naresi se zlatom i srebrom te pođe u tabor Topan-paše, da ga začara svojom ljepotom, da joj dade pristupa k barutani pokraj čadora, gdje je ona odlučila podmetnuti vatru. Prah će prsnuti, lagum[3]) će se upaliti, paša će poginuti, poginut će i mlada junakinja, ali će se Turci smesti i Poljica spasti.

Što pametno zamislila, to junački izvela. Jednoga popodneva, kada se najljući bio boj izpod Mosora, kada Turci čekali zairu i zapoviedi od svojega paše, podiže se velik oblak crna dima, začu se strašan tutanj, izgorje barutana i čador, poginu Topan-paša, poginu i Mile Gojsalića, ali kada Turci doculi za pašinu smrt, ostali bez glave, smeli se, pobunili, i stadoše bježati k izgorjelom taboru. Poljičani ih tada snažno zaokupiše, ne dadoše im stopom krenuti natrag, već ih nagnaše nad visoke klance povrh Zakučca i tu u duboke ponore do jednoga strmoglaviše.

Iza ovoga strašnog poraza ne mililo se više Turčinu poviriti pod Mosor u Poljica.

Frano Ivanišević

---

[1]) hrana; [2]) prah-olovo, taneta i t. d., municija; [3]) mina, podkop.

Rod Zrinskih i Frankopana u hrvatskoj prosvjeti

Nema gotovo lista u političkoj povjestnici hrvatskoga naroda do g. 1671., na kojemu ne bi bilo zapisano ime Zrinskih i Frankopana. Ta ova su dva roda dala Hrvatskoj dvanaest banova, od kojih su neki zaista bili pravi podkralji i ljudi evropskoga glasa.

Ali oba roda zapremaju odlično mjesto i u kulturnoj povjestnici hrvatskoga naroda. U području između Kupe, Zrmanje i mora, a i na otoku Krku, gotovo na svakom koraku nalazimo uspomena na Frankopane. Od Ozlja, Dubovca i Bosiljeva preko Ogulina, Modruša i Brinja pa do primorskih gradova u starom Vinodolu (od Trsata do Novoga) nižu se gradovi i dvorci, koje su oni sagradili, i kojih ruševine još i danas svjedoče o umieću njihovu. Oni su bili zaštitnici biskupija u Senju, Krku i Modrušu, oni su osnovali biskupiju u Otočcu. A tek njihove pobožne zadušbine! Oni su podigli pavlinske samostane u Modrušu, Brinju, Crikvenici i Novom, oni su bili osnivači i dobrotvori pavlinskih samostana u Kamenskom i u Sveticama na Smolčem vrhu. Ali najslavnije njihove zadušbine jesu franjevački samostan i crkva Blažene Djevice Marije na Trsatu, što ih je g. 1453. utemeljio pobožni knez Martin Frankopan, i u kojima je pokojište nekih članova toga slavnog roda.

Knezovi Frankopani, premda su rado spominjali svoje tobožnje rimsko podrietlo, ipak su nadasve ljubili hrvatski jezik i njegovo posvećeno pismo — glagoljicu. O tome svjedoče brojni nadpisi na kamenu i nebrojena pisma, što su ih oni izdali. To svjedoči i Vinodolski zakon od god. 1288., najstariji pravni spomenik, pisan hrvatskim jezikom i glagoljicom. Među Frankopanima bilo je nadalje i pisaca, govornika, pjesnika, izdavača pobožnih i svjetovnih knjiga. Dva su se člana toga roda proslavila i kao crtači i slikari. Zlosretni knez Nikola IX., koji se g. 1622. morao odreći banije, pa je onda zamrzio na sviet, ipak je u svojoj oporuci od g. 1634. razgalio svoju plemenitu dušu utemeljivši na svojem imanju u Bosiljevu hrvatsku školu »za obrazovanje ondješnjih siromašnih ljudi«, te ostavivši svoje imanje Novi Tičin na Moravi i više novčanih glavnica za zavod siromašnih učenika »naroda poglavito našega hrvatskoga ili ilirskoga« (nationis praesertim nostrae Croaticae vel Illyricae). Od toga je zavoda postao plemićki konvikt u Zagrebu.

Za Frankopanima ne zaostaše ni knezovi bribirski Šubići-Zrinski. Slavni ban Pavao I. podigao je svomu zaštitniku sv. Ivanu Kristitelju na čast g. 1299. franjevački samostan kod Skradina; jednako je u gradu Bribiru obilato nadario franjevački samostan i crkvu sv. Marije, u kojoj je našao pokojište i on sam i mnogi članovi njegova roda. U stolnoj crkvi sv. Stošije u Zadru čuvala su se još u XVII. stoljeću dva relikviara za moći sv. Martina i sv. Daniela, koje je poklonio ban Pavao. Ban Mladen II. bio je na glasu, da čita Sveto Pismo; njemu je Vilim Varignana, »profesor umjetnosti i znanosti medicinske«, posvetio jedno svoje djelo. O bogatstvu knezova bribirskih, o obilju dragocjenosti od zlata, srebra i biserja, što se na-

gomilalo u njihovoj kući, o crkvenim i svjetovnim knjigama, koje su kupovali i čitali, dovoljno svjedoči vrlo zanimljiva oporuka kneza Pavla II. od god. 1346.

Ni u Zrinu nisu sustali u kulturnom radu. Dovoljno je spomenuti, da je kralj Matijaš Korvin poveljom, izdanom u Budimu 21. veljače g. 1463., ovlastio kneza Petra II. i njegove potomke, da mogu svuda na svom posjedu tražiti i kopati zlatne, srebrne i olovne rude, a da za to ne plaćaju nikakve daće. Tako bi u Gvozdanskom kod Zrina otvoren prvi rudnik u Hrvatskoj poslije Rimljana, a uz rudnik osnovana bi za kralja Ferdinanda I. Habsburgovca i kovnica novca.

Preselivši se Zrinski u Međimurje i Čakovac stali su se takmičiti s ugarskim velikašima. Bili su osobiti zaštitnici i mecene samostana sv. Jelene u Čakovcu, gdje im je bila i grobnica. Knez Juraj III. doveo je u Nedelišće jednoga tiskara, kod kojega je Ivan Pergošić štampao svoj hrvatski prievod Verbecijeva zakonika. Pergošić je svoje djelo posvetio knezu Jurju. U svojoj posveti ističe, da je djelo dao »štampati Vašega Gospoctva štamparem, kojega Vaše Gospoctvo dopelja na korist i na odičenje oveh nevoljnih zavrženih ostankov orsaga«.

Premda su Zrinski u Međimurju gotovo dan i noć stajali s oružjem u ruci na braniku svoje domovine, ipak su njihovi Novi dvori u Čakovcu, koje bijahu podigli, u svakom pogledu bili ognjište kulture u onim krajevima.

Pored sve udobnosti i sjaja nisu ipak smetnuli s uma ni svojeg podrietla ni svoje nekadanje postojbine na Uni. Isti knez i ban Nikola VII., koji se proslavio kao madžarski pjesnik, ponosio se, da je Hrvat — i Zrinski; — a kad je podigao tvrđavu na obranu Međimurja, prozvao ju je na uspomenu svoje djedovske postojbine imenom — Novi Zrin.

Zrinski i Frankopani, koji su morali neprestano držati ruku na balčaku, nalazili su vremena, da se pozabave i pjesmom, da je goje u svojim gospodskim dvorima.

U onoj Hrvatskoj, koju je Turčin već bio podjarmio, pjevao je ubogar sliepac, a u ovoj, što je još disala slobodnim dahom, pjevahu najodličnija gospoda.

Zrinske i Frankopane ide velika slava, što su podupirali književni rad u domovini, što su širili kulturu, ali je mnogo veća u tome, što su sami radili na književnom polju.

Kad bismo se živom maštom prenieli u Čakovac ili na Ozalj te vidjeli na okupu Petra, Katarinu, Frana i slušali ih, kako se razgovaraju o pjesmi i književnosti na Zapadu; kad bismo ih vidjeli na radu, gdje Petar prevodi svojoj Katarini pjesmu gatalicu, da je razveseli, gdje ona prevodi bogoljubne molitve za narod, a Fran Krsto, objestniji, jer je mlađi, pjeva »izaziv na Kupida«, tad bi nam se duša ganula od milinja, tad bismo upoznali, da to nisu bili sebični velikaši, koji nemaju trunka ljubavi za svoj hrvatski narod. Nisu bili narodu tuđi, kad su mu toliko ljubili jezik i promicali prosvjetu.

Tko je pročitao pjesme Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana s pomnjom, koju zaslužuju, uvjerio se, da su te pjesme veći dokaz njihova hrvatskog narodnog domoljublja nego njihove pjesničke darovitosti.

Sav prosvietljeni sviet pratio je s velikim zanimanjem sudbinu proslavljenih hrvatskih velikaških obitelji Zrinskih i Frankopana, od kojih osim hrvatskoga Leonide, slavnoga sigetskog branitelja, ponikoše i toliki drugi proslavljeni junaci i umnici. Pjesnici i pisci, domaći i strani, bilježili su i slavili junačka i vitežka djela pojedinih članova tih obitelji, kojih je slava obasjavala i još uviek obasjava našu domovinu.

Po knjizi »Posljednji Zrinski i Frankopani«

O Hrvatima

Što se tiče hrvatskoga naroda, on se privezao uz rieku Bosnu. Ogledalo je njihova značaja, da se prikazuju u svojoj naravi iskrenima. Oni su otišli u kraj i priklonili se uz tekuću vodu, koja je poznata pod imenom Bosna. Naravi su čiste, a lica svietla. Većinom su stasiti i prostodušni. Njihovi likovi i značajevi naginju izpravnosti. Golobradi mladići su im liepi, a momci u čitavu kraju poznati po svojoj naočitosti. Ozbiljni su i daroviti pisci i umni i misaoni ljudi. Tomu je uzrok, što je Uzvišeni i Svemogući Bog uzvisio na visoki stupanj u osmanlijskoj državi njihovu vriednost, čast i dostojanstvo. Među njima je malo ljudi, koji

su tjesnogrudni, zavidni i pohlepni. Neustrašivi su u boju i na mejdanu, a umiljati u družtvu, gdje se uživa i pije. Većina ih je prostodušna, dobroćudna i ljubezna. Osobito se ovo odlično pleme ističe izvanrednom ljepotom i iznimnim stasom.

Oni, koji se ubrajaju u hrvatski narod, to jest, kojima je bosansko ime drago i koji ga ciene, ako su domobrani, odlikuju se dobrotom i pobožnošću, ako su age i zapovjednici, velikom obrazovanošću i vrlinom. Ako su u visokoj časti velikih vezira, u vršenju vlasti su dobroćudni, ponosni i pravedni, da ih velikaši hvale i odlični umnici slave.

Ali

(S turskoga preveo Fehim Spaho).

Neznana junakinja

I hrvatska povjestnica spominje liep broj znamenitih žena, koje su znatno utjecale na sudbinu hrvatskoga naroda. I mi se možemo ponositi ženama krasnim i umnim, ženama junačkim i požrtvovnim, ženama svetim i pobožnim, a i ženama nesretnim. Tko da ih sve redom izbroji? Od Tuge i Buge, štono su s braćom svojom hrvatski narod dovele s hladnih Karpata na topli jug do sinjega mora, pak sve do umne krasotice Cviete Zuzorićeve i tragične junakinje Katarine Zrinske niže nam se pred očima bujna, šarena vreva hrvatskih žena, tako te nema gotovo znatnijega događaja u našoj prošlosti, gdje ne bi barem po jedna žena stajala u prvom redu radnih osoba. Eno nam banice Marije, eno ponosite Jelene Liepe, žene Zvonimirove, eno pobožne Večenege i Čike, sve u doba kraljeva hrvatske krvi. A kasnije? Stanislava Šubić, pobožna predstojnica samostana, Vladislava Nelepić, hrabra junakinja i braniteljica Knina, plemenita i vlastohlepna Bosanka Jelisava, koja kao kraljica ugarska i hrvatska brani nasljedno pravo svoje kćeri Marije, Jelena Nelepić, žena hercega Hrvoja i žena bosanskoga kralja Ostoje; — Katarina, kraljica bosanska, koja daleko od svoga zavičaja traži zaklona u Rimu: sve su to znamenite žene, koje su zavriedile da im vješto pero oživi uspomenu. A plemenite, nesretne žene? Eno uboge Dore Karlović, tužne majke zadnjega Karlovića, eno plemenite, požrtvovne Apolonije Frankopan, koja od žive želje, da se ne razdruži s vojnom svo-

jim, moli i zaklinje mletačku gospodu, da je puste u tamnicu, pa da tamo s junakom Krstom boravi sretne dane tješeći ga i tetošeći oko njega u velikoj biedi njegovoj. A tko je još onako, kako treba, opisao tužnu sudbinu zagorske plemkinje Veronike iz Desinića, koja bijaše nevina žrtva hrvatskih krvnika grofova Celjskih?

I prostome puku, koji ne čita knjiga starostavnih, duboko se usjekla u pamet uspomena na neke plemenite i znamenite žene hrvatske, pa on pjeva o nesretnoj kraljici Mariji, kojoj odnese krunu vjetar od Levanta, i opet priča o tužnoj »Crnoj kraljici« tražeći joj uklete dvore, što ih je sagradila.

Da, hrvatska pisana povjestnica i pučka predaja svašta umiju pričati o slavnim i nesretnim kćerima naroda hrvatskoga; — ali jedna je gotovo zaboravljena, neznana junakinja, kojoj se ni za ime ne zna. Pa ipak bila je ona velika junakinja, plemenita i požrtvovna žena, kakvih i poviesti velikih naroda malo poznaju.

Posljednji boj hrvatskoga Leonide, junačine Nikole Zrinskoga, i slavna smrt njegova pred Sigetom gradom 7. rujna 1566. zaniela je pjesnike strane i domaće, te okitila aureolom mučeničtva ne samo njega sama nego i ženu mu Evu i kćer Jelenu. Ali ni Eve ni Jelene ne bijaše u odsudnom času u kobnome Sigetu. Pjesnička je sloboda proslavila ženu i kćer najvećega junaka hrvatskoga, a nije se sjetila plemkinje hrvatske, neznane junakinje, koja je pred Sigetom prolila svoju krv. I da ne bude kroničara Niemca, koji je svaku sitnicu o padu Sigeta savjestno zabilježio, mi Hrvati ne bismo znali za junačku smrt neznane junakinje, kako ne znamo niti ćemo ikada doznati za njezino ime.

Bijaše to uoči 7. rujna, dan dva prije pada Sigeta. Junačka četa hrvatskih sokolova, što je uz Nikolu Zrinskoga branila ostatak Sigeta, naime sam grad, spremala se na posljednji boj. Jedan od tih hrabrih vitezova videći, kako je grad od pregoleme sile turske sa svih strana opasan, uvjeri se, da njegova družba ne će moći odoljeti tolikoj sili, nego da će ih Turci, čim samo provale iz grada, poubijati i na sablje raznieti. U toga viteza bijaše liepa, plemenita žena, kći stare glasovite porodice hrvatske. Groza ga hvatala, kad je pomišljao, da bi nakon smrti njegove i pada Sigeta ljubljena njegova žena mogla dopasti turskih ruku. Smišljao on svašta, kako će spasiti svoju jedinu ljubav. Ne dosjetivši se nikojemu načinu, odluči najposlije, da će je potajno zadaviti. Ali budna i ljubeća žena uđe s Božjom pomoću u trag lukavoj, no zlosretnoj osnovi svoga muža,

pak ga preteče, prije nego što je mogao izvesti okrutno djelo. Ona ga iznenadi svojim pohodom, baci mu se pred noge, pak ljubeći i roseći ih svojim suzama stade jadikovati i zaklinjati ga, da toga ne čini. Ona mu govoraše: »Za volju Božju i za volju naše bračne ljubavi molim te, ne izvedi ono, što si nakanio. Ja sam te kao vjerna žena vazda ljubila kao dušu svoju, a ti si ljubio mene vazda kao samoga sebe. Odkad se upoznasmo, pa do ovoga časa, nikad nam se nije bračna sreća pomutila, nikad se nije u našem životu mrzka rieč čula, nikad nije bilo omraze ni nesklada među nama. Nemoj zato okaljati ruke svoje krvlju svoje nedužne ljubljene žene, nemoj duše svoje ogriešiti umorstvom uoči gotove, neizbježive smrti naše. Ja sam voljna svako zlo podnositi, kojim će tebe Bog kušati- ja ću uza te stajati, ja ću s tobom u smrt. Ja se dobro sjećam, moj premili druže, moje najmilije na svietu, kako sam se tebi zaklela pred Božjim žrtvenikom, da te nikada i nigdje ne ću ostaviti, ni u najvećoj pogibli. I u ovom odsudnom času pripavna sam, pače od srdca žudim veselo s tobom umrieti. Kako nas je naša ljubav u životu sjedinila, neka nas združi ta ljubav i u smrti, da ostanemo za sve vieke nerazstavljeni.

Vitez se predomislio i okanio se grozne svoje odluke. Uto se već i sigetska posada spremala na zadnji boj. Sretna žena, kojoj je vojno dopustio, da s njim zajedno pogine na bojnom polju, obukla brzo mužke haljine, a muž je opasao mačem i naoružao drugim ubojitim oružjem. Osvanuo čas, da Zrinski provali sa svojom četom iz grada. Junakinja stala uz svoga vojna, pa se zajedno s njim oborila na Turke. Borila se hrabro i oduševljeno, kao da je od rane mladosti mahala sabljom. Pade napokon Zrinski, pade njezin vojno, a pokraj njih pade i hrabra žena. Poginula je junačkom smrću te sačuvala tako svoga muža od težka grieha.

Ime hrvatske junakinje nije nam poznato. No zar su najveći junaci uviek upravo oni, kojih se imena u poviesti spominju? Koliko je tisuća žrtvovalo krv i sve svoje za domovinu, pa im se ne znaju ni ime, ni djela!

Vjekoslav Klaić

Govor Nikole Zrinskog

To je, dakle, konac moga žića.
Jedan sat još, noć je tu i smrt.
To je, dakle, cilj mog smrtnog bića,
ponos moj i sreća, slave vrt.
Sjaj već ćutim posmrtna odkrića —
ne bje jalov moga mača rt.
I ako ću skoro među sjeni,
Bog će dati vječnu svjetlost meni.
Stoljeća će proći, ljeta, zime,
al će ipak još na grobu mom
unuci mi spominjati ime,
što tu padoh braneć rod i dom.
Puk će haran ponosit se time,
u srdcu me vječno nosit svom.
Spomenik ću sebi tako stvorit —
grom ni bura ne će ga oborit.
Sliedio sam vazda onaj tajni
vruće krvi unutarnji glas.
Obraz žare plamenovi sjajni,
jer je blizu žrtva, s njome spas.
Spreman sam da dođem na put krajni
sretan, vedar, uzpravivši stas:
jer na svietu nema veće časti,
nego za rod i za vjeru pasti.
Kom potomstvo najviše se divi?
Koga slave naše pjesme sve?
To su naši sokolovi sivi
na braniku pravde vječite.
Grudi može spalit oganj živi,
al junačke volje slomit ne.
Crv tek jadni u prašini gmiže —
junak borbom do pobjede stiže!

Theodor Körner

(Iz tragedije »Zrinski«)
Preveo Tomislav Prpić.

Katarina Zrinska

Likovi velikih ljudi ne dobivaju svoje značenje samo po svojim osobinama, promatranima bilo posebno bilo zajedno, nego i po utjecaju, što su ga vršili na suvremene i poznije ljude i događaje. Mnogi od tih ljudi bili su često sudbonosni ne samo za razvitak svoga naroda, nego i cieloga čovječanstva.

Što je koji narod manji, to je i broj njegovih velikih ljudi redovito manji. Ali zato mora biti u takvom narodu jasno i snažno poznavanje i poštovanje svih onih ličnosti, koje su, bilo u kojemu pozitivnom značenju, dale biljeg svome vremenu, a potomstvu svietao primjer.

Dvie moćne, velike, poznate i slavne hrvatske porodice, Zrinski i Frankopani, stvarali su kroz nekoliko stoljeća svojom snagom, moći, junačtvom, ponosom, vitežtvom i duhom jezgru onoga, što se danas zove hrvatstvo. Porodice Zrinskih i Frankopana dale su hrvatskome narodu i velikih junaka i velikih banova s vlašću suverenih vladara i velikih vitezova, koji su svojim slavnim djelima poticali pjesnike, da ih opjevaju, i takvih velikih umova, koji su pomagali hrvatski kulturni i književni rad ili su sami svojim književnim djelima, prožetima hrvatskim rodoljubljem i vitežtvom, obogaćivali književnost svoga naroda.

Svim Hrvatima najdublje je u srdcu usađena uspomena na junake, pjesnike i mučenike Petra Zrinskoga i Frana Krstu Frankopana. Kad je rieč o njima, onda uzkrsava pred našim očima i lik velike žene, nesretne banice Katarine Zrinske, umne kćeri Vuka Krste i sestre Frana Krste Frankopana, a žene bana Petra Zrinskoga. Ta žena moćna i visoka roda, kojoj je život pružao sve darove, što ih je mogla poželjeti: ljepotu, um, visoki rod, bogatstvo, moć, ugled, plemenitost, ukus, razumievanje umjetnosti, bila je i g o s p o đ a u punome smislu te rieči. Jer, biti g o s p o đ a ne znači samo biti žena svoja i na svome, moćna, nego u prvom redu biti žena, koje su povezani obći ljudski najviši darovi: dobrota, umnost i ljepota duha s otmjenošću izražaja. Bit g o s p o đ e nije uvjetovana položajem i moći, ona zato nije u oholosti visokih i bogatih, ona iztječe iz čovjeka sama, iz njegovih najviših moralnih vriednota, koji izziskuju poštovanje bez obzira na rod, na družtveni položaj i na bogatstvo. Zato se ta bit može pokazivati i kod priproste žene u običnu

životu, u ponosu sirote, u jakosti i dostojanstvenom podnošenju udaraca sudbine, dakle u najvišem ponosu ljudske duše.

Katarina Zrinska bila je podpuna g o s p o đ a. Njezine su životne prilike i povećavale i usklađivale njezine prirođene vrline. Liepa, umna i ponosna žena bana Petra Zrinskoga bila je svome mužu i prava drugarica pomažući njegova nastojanja i svojim književnim radom za narod i svojom diplomatskom djelatnošću u njegovoj borbi protiv neprijatelja svoga roda i svoga naroda. Opraštajući se pred ponoć 13. travnja 1670. u čakovačkom dvoru sa svojim mužem, koji zbog neuspjeha urote morade u Beč, ne sluteći, da je to njihovo posljednje viđenje, ona mirno, sabrano i ponosno, bez suza, sluša njegove značajne rieči: »Bog Te čuvao!«

Kad im poslije toga bečki dvor opustoši i oduze sva imanja, Katarina Zrinska bude s kćerkom Zorom Veronikom zatvorena u tvrđavi Schlossberg kraj Graza. Nesretni njezin muž Petar Zrinski napisao joj je u tamnici dan prije svoje tragične smrti (30. travnja 1671.) pismo, u kojemu je zbijeno i kratko izraženo više boli i nježnosti nego li što bi mogla izreći čitava životna izpoviest. To je pismo mogao napisati samo junak ženi sebi ravna duha. On je moli, da mu oprosti, ako ju je u čemu provriedio, a nada se, da će mu se Bog smilovati, »da se pred Njegovim svetim priestoljem u diki vječnoj sastanu.« Ovo pismo, kojemu je Petar Zrinski, još dok je bio živ, dao naslov »Mojoj najdražoj gospi, životnoj družici, z a s a d a u d o v i, gospi Ani Katarini Zrinjskoj«, nije ova velika i nesretna žena nikad primila, jer ga je zadržao bečki dvor i spremio u svoj arhiv, gdje je kasnije nađeno.

Katarina Zrinska umrla je u velikoj biedi u gradačkom ženskom dominikanskom samostanu 16. studenoga 1673. Obje njezine neudate kćeri umrle su kao koludrice, a sin Ivan »Gnade« (t. j. onaj, kome je izkazana milost, da ostane u životu) preminuo je 11. studenoga 1703. u zatvoru u Schlossbergu kraj Graza. Tako izumire rod Zrinskih, povezan s rodom Frankopana rodbinskim vezama, životom, radom i predajom.

Katarinu Zrinsku uzdiže kao ženu i još više učvršćuje njezinu uspomneu među nama njezina težnja, da svome narodu pruži knjigu, i to knjigu »za sve slojeve« — molitvenik. Ona je treća žena iz roda Frankopana, koja se bavila i književnim radom, ali ne od želje za književnom slavom, nego od potrebe, da knjigom pruži utjehu duši i srdcu. Njezin je molitvenik štampan u Mletcima g. 1661. pod na-

slovom »Putni tovaruš (t. j. drug na životnome putu) iz njemačkoga na hrvatski jezik prenesen«, a namienjen je bio »svake vrste dobrim kršćanima«. Nije dakle rieč o veličini književnog rada Katarine Zrinske, nego je to dokaz više za upoznavanje sadržaja njezina duševnoga i duhovnoga života. Ona, g o s p o đ a rodom i duhom, koja je mogla provoditi život poput ostalih velikašica svoga vremena u sjaju, razkoši i uživanju, shvaća dublje svoj životni poziv. Ona ostaje bliza svome narodu kao i njezin brat Fran Krsto Frankopan, koji je pjevajući klicao »Na vojsku, na vojsku, vitezi izabrani«, i kao njezin muž Petar Zrinski, koji svoje djelo »Adrianskoga mora sirena«, u kojem je opjevao propast Sigeta i pogibiju svoga predka Nikole Šubića Zrinskoga Sigetskoga, posvećuje svojim ratnim drugovima, »plemenitu i dobro rođenim, svake hvale i časti dostojnim, virnim i vridnim junakom, sve hrvatske i primorske Krajine hrabrim vitezom.« Kao ni on, ne stidi se ni ona svoga jezika, ne bježi od svog naroda i nastoji mu pomoći. Zato mu daje knjigu za potrebu vjerskoga i ćudorednoga života, kao da je znajući, kuda vode konačni putovi ljudskoga života, slutila i svršetak puta svoga roda.

Olga Osterman

Hrvatskoj majci

Hrvatice, ti kćerko roda moga,
ti koljena mi mučeničkog nado,
Tvoj sinak mukom zaklinje te Boga,
de čuj mu glas i svij ga srcu rado!
Ta tvoja djeca tebi dar su neba ,
za osvetnike da odgojiš plod,
ah, sad il nikad značajeva treba
za izmučeni prevareni rod.

Hrvatice, za ranih još mu dana
u srdce mlado svetu ljubav dubi,
nek plamom pravde plane na dušmana,
nek narod svoj ko spas si duše ljubi;
nek omili mu hladni cjelov smrti,

nek uhu njegvu priljubi se plač,
da mirnom dušom jednom ne zadrhti,
kad u ruke mu pravda tisne mač.

Ti pričaj njemu: što li bje nam slava,
i pričaj njemu: na što sad smo pali,
o krvniku i odsječenih glava — —
i o svem, čim su nas darivat znali!
Sve ove, majko, kazuj mu strahote,
što krvav ih je izdržao rob,
da u izboru smrti il' sramote
on rad'je sebi nek izkopa grob.

U njemu, majko, zrca nam se nada,
budućnost na njem počiva nam zlata.
Nek vikne jadu, neka mlađan strada,
u patnjama nek čvrsne rod Hrvata.
I nek se s ljutim pobratimi gladom,
ko tvrda neka otvrdne nam hrid;
kad srdce moje očeliči radom,
Slobodi rada zlatan bit će prid.

I pravoj junak nek je vjeran stazi,
poštenje nek ga u životu nosi;
što rob je, nizko ko kukavče plazi,
a podlak crv je u stablo slobodi.
Nek tvoj je sinak mužke, čvrste volje
i slobodan nek svietom nosi duh,
u nadi tvrdoj, e će biti bolje,
pošteno tvrdi neka služi kruh.

A bajni čas, kad barjak digne sveti,
i poklik grmne: »S Bogom i Hrvati!«
ti, prije neg ti u krv sinak sleti,
svoj cjelov ćeš mu oproštajni dati.
I reci njemu: radije nek mrije,
neg da se vraća ne osvetiv grob,
u kojem slava hrvatska nam snije,
da uzkrsne, kad probudi se rob!

Uz ovaj cjelov sinka svoga prati,
Hrvatice, a vraga protiv svoga;
pa il' ti pade, il' se junak vrati —
ti sretnom suzom slavi milost Boga
i lovor-vienac u tu pleti slavu,
da pošten vjenčaš pradjedovski krov;
o majko, tad ko majku će te pravu
potomstva sretnog naći blagoslov!

Silvije Strahimir Kranjčević

Vuk Frankopan, vitez i govornik

Knez Vuk Frankopan Tržački bijaše prava ratnička narav, na glasu junak. Živio je u doba, koje bijaše najsudbonosnije za Hrvatsku, te ne poznavaše velikaških dokolica. Najmilija mu zabava bijaše ratovanje, jer je jedino u tome vidio spas svoje domovine. Vrieme, u kojemu je živio, nije mu dopuštalo, da svoju ratničku ćud ublaži, pa ga neki njegovi suvremenici smatraju goropadnim i neukrotivim.

I on je nosio na svojim junačkim ramenima dio sudbine i težak križ Hrvatske, te ga g. 1527. vidimo među hrvatskim velikašima na saboru u Cetin-gradu, gdje je nadvojvoda Ferdinand bio izabran za hrvatskoga kralja. Nema gotovo bitke, u kojoj ne sudjeluje Vuk Frankopan uviek u prvim redovima sa svojim odabranim momcima. Osobito se iztakao u drugoj bitki kod Udbine, gdje se hrabro borio uz brata Krstu.

Uviek spreman da brani svoju domovinu, došao neprijatelj bilo s koje strane, zastupaše je slavno kao predstavnik hrvatskih staleža na njemačkom saboru u Augsburgu. Snažno je odjeknula ratnička rieč Vuka Frankopana na tom saboru njemačkih knezova, kojemu su predsjedali car Karlo i nadvojvoda Ferdinand. Žarkim riečima predočio je sakupljenim knezovima nevolju Hrvatske opisujući očajnu njezinu borbu. I taj slavni govornik Hrvatske, hrvatski Ciceron, da potvrdi svoje rieči, razodkrio je grudi urešene još nezacieljenim ranama, što ih je zadobio u borbi za domovinu. Cieli njemački sabor odao je tada počast rodoljublju ovakvog muža i njegovoj nesretnoj domovini. Izborni knez brandenburžki ganut obeća u ime

cesara i staleža brzu pomoć. Čini se, da ta pomoć nije došla, jer se g. 1536. ponudi knez Vuk u službu mletačkoj vladi, ali ga dužd odbije. Knez Vuk Frankopan mišljaše predobiti dužda za obranu svoje zemlje, prema kojoj kralj Ferdinand nije izvršio svoga obećanja.

Vuk Frankopan, junak na maču i slavni govornik kraljevstva hrvatskoga, ne ustručavaše se ni svomu vladaru Ferdinandu reći u lice, da ne vrši svoje obveze prema Hrvatskoj, i da je prema tome njegov zakoniti kralj Ivan Zapoljski. Ovo odricanje Vuka Frankopana od kralja Ferdinanda, kojega je i on izabrao na Cetin-gradu, dalo je povoda povjestnicima, da ga prikažu ko muža nestalne i prevrtljive ćudi. No Vuk je ostao uviek isti, junak na maču, slavni govornik na braniku svoje domovine Hrvatske, dok su se kraljevi mienjali u svojoj ćudi, naklonostima i zadanim obećanjima.

Koliko bijaše Vuk Frankopan cienjen kao ratnik, svjedoči nam to, što mu je kralj Ferdinand oprostio uvredu i pozvao ga k sebi na zapad g. 1546. u nesretni rat. Knez Vuk Frankopan primi ruku pomirnicu, ode za kraljem u rat i tamo pogibe daleko od domovine, za koju je živio i borio se. Ostavio je iza sebe neprolazno djelo, čuveni govor na saboru u Augsburgu, gdje po prvi put upoznaje sviet na njegova usta Kalvariju Hrvatske i svietli primjer žrtve, kakvu su Hrvati stoljećima prinosili na oltar svoje domovine.

Viktor Živić

Zavjet

Ne ljubit tebe, mučenički dome,
za tebe ne dat čak i život svoj,
oj kak' bih mogo, kada na tlu tvome
s mliekom majke duh usisah tvoj?

Da ljubim tebe; al ljubavi sila
ne da mi gledat, da robuješ ti;
već sjeća me, da i mojih žila
prevruća krvca za osvetom vri.

A mladom brzo skršili bi krila,
jer dosuđeni još nij' došo čas —

al nij' daleko, domovino mila,
pa sunce Božje grijat će i nas.

A kad se narod na osvetu sjati,
i ja ko sinak ustati ću tvoj,
pa s milim Bogom, s milimi Hrvati
u osvetnički pohrliti ću boj.

Tad vrele krvce poteći će mnogo,
a smrt će harat, čudit će se sviet;
nu tko tad smrti bojat bi se mogo,
kad za dom mili sladko je umriet.

Pa makar pao — za te past ću milu,
slobodno mriet ću — ne ko crni rob,
a ti tad, majko, u slobodnom krilu
poginulom ćeš sinku dati grob.

Silvije Strahimir Kranjčević

Evlija Čelebija kod Zrinskog

Evlija Čelebija, ili kako on sam sebe naziva, Evlija Muhamed Zilli, sin Dervišev, »globetrotter« (sejjahi alem), rodio se u Carigradu 1611., a umro iza 1679. U toku od četrdeset godina poduzeo je više velikih putovanja po tadašnjem turskom carstvu i izvan njega, a sudjelovao je i u ratovima na Kretu, Hrvatsku, Madžarsku, Austriju i dr. pod sultanima Ibrahimom i Muhamedom IV. O svima svojim opažanjima i doživljajima u ratu i miru napisao je izcrpljivo djelo u deset knjiga pod imenom Sejahatnama ili Tarihi sejjah (Putopis ili kronika putnika).

U staro doba bila je u rukama Nikole Zrinskog Aleksandrova kruna. Ali je austrijski ćesar iz pohlepe za ovom krunom navalio na Zrinskog i oteo mu je iz ruku. Ako Bog da, opisat ću, kako sam vidio ovu krunu u gradu Beču. Odkako je Zrinski izgubio ovu krunu, ne iztiče svoje staro dostojanstvo, nego mu je ovo mjesto na granici samo mjesto hercega. Ali ima kultiviranu zemlju.

Kada smo stigli u dvorište palače Zrinskoga, ban izađe iz svoje dvorane pješke napolje, te i ja, siromah, slobodno sjahah s konja i izljubih se i pozdravih s njime. Zatim uđosmo u dvoranu i zaustavismo se kod jedne stolice. U njih nisu dvorane zastrte (ćilimima), već su obložene mozaikom i sjajnim tvrdim mramorom. Svi učestnici divana sjede na svojim stolicama. Ja siromah, sačuvavši svoju muslimansku smjelost, pođoh uzpravno i u nečiste ruke hrabroga bana predadoh pismo i stadoh. Ban uze pismo i pošto ga poljubi i podiže povrh glave, predade ga tumaču, da ga prevede. Kada je razumio sadržaj, upita: »A gdje je blago, koje sam prema tefteru (popisu) tražio?« Dok je on stajao, ja siromah dadoh znak našim slugama, te donesoše one dragocjene predmete na dvanaest sriemskih kola. Banov tefterdar izbroji sve, jedan po jedan, prema tefterima u prisutnosti bana i sve podpuno preuze. Na to ban upita: »Gdje je četrdeset konja, koje sam tražio od paše?« — Ja mu odgovorih: »Bane — herceže, naši konji ne mogu živjeti u ovome studenom kraju. I ovi konji, što su nam ostali, hercegovi su. U vas ima mnogo boljih konja. Evo, namjesto konja poslano vam je mimo vaš tefter pet ćurkova od samura.« — »Zaista je tako«, odvrati on, »ja vrlo volim svog Melek pašu«. — »Ako volite Melek pašu«, rekoh mu na to, »onda nas brzo odpremi i predaj nam kapetana.« On odmah dozva nemilosrdnoga kapetana grada i reče mu: »Idi i dovedi bihaćkoga kapetana«. Na to u času dovedoše kapetana u dvoranu. Ali je s mukom došao, jer nije mogao tegliti na nogama gvožđe od dvadeset oka. Ja siromah odmah skočih te se s kapetanom izgrlih i izljubih. I pratnja poljubi kapetana, pa se povuče natrag. Ja siromah na to rekoh: »Moj bane, neka mu sada skinu gvožđe s nogu«. Ban na to odvrati: »Ako se zakune majkom Marijom, da ne će više našu zemlju paliti, robiti i pustošiti, onda ga ne ću ovako držati u robstvu. Inače ću ga ubiti i izsjeći na komade.« Ja siromah rekoh na to: »Tako je stanje na krajini. I vi udarate na njihovu zemlju, pa i oni na vaše gradove. Taki je običaj na svietu.« Težkom mukom skidoše gvožđe s kapetanovih nogu. Siromah bihaćki kapetan nije mogao ići. Pozdravivši rukom bana težkom mukom priđe do mene i sjede na stolicu. Ja tada rekoh: »Moj bane, ne puštaj bega ovako gola. Pokloni mu jedno odielo, konja i gvožđe, što mu je skinuto s nogu.« Odmah mu dade odielo, ćurak od samura, konja pod sedlom, izvezenim srebrom, i gvožđe. Iza toga je bila velika gostba, i za vrieme objeda ban upravi bihaćkom kapetanu nekoliko liepih rieči. Ja siromah rekoh: »Moj bane, da pošaljemo kapetana onamo, kuda on čezne s vojnicima, koji su ovdje, a mi da se još dan dva porazgovaramo.« Alajčauši odmah skupiše vojnike. Iza objeda kapetan uze

dozvolu od bana i dok se sa mnom opraštao, rekoh mu, da ne ide paši, dok se sa mnom ne vidi. Tako oni s hiljadu i šestdeset odabranih vojnika izađoše i odoše. Ja siromah ostah s četiri stotine konjanika, da razgledam Čakovac.

Pametan je, sposoban i inteligentan bio ban Zrinski. Za bihaćkoga kapetana je rekao: »Neka Bog blagoslovi, kapetan je junak i hrabar čovjek. U našem hercežtvu napijali su mu zdravice i spominjali ga u sedam pjesama. Bio je junak. Dok je zarobljen, od nas je palo 8030 duša. Od tih je četrdeset Turaka poginulo, a sedamdeset zarobljeno. Dok su ga zarobili, svojom je rukom na konju posjekao pet mojih valjanih kapetana, te se najzad svojim težkim tielom strovalio s konja i pao. Kada je do njega stiglo tri hiljade vojnika, on je još nekoliko mojih ljudi kao Tatar potukao. Najzad ga svezaše, pa je, eto, toliko godina okovan u lance. Hvala Bogu, sada se izbavio iz naših ruku i otišao, da na drugom svietu odgovara za ljude, koje je pobio.«

Ja siromah rekoh: »Moj bane, bora ti, pošalji kapetanu jednu čelenku od sokolova krila i obaviesti se, kako putuju.« Nato ban onog časa posla za kapetanom čelenku od krila i jedan krajiški ćurak od samura. I meni siromahu dađe krajiški ćurak od samura, jedno odielo i konja. Kada ja siromah opet stigoh sa svojom pratnjom u naš stan, dođe petdeset ovaca, sto kokoši i deset kuhara. Odmah toga časa i mi poslasmo i predadosmo hercegu jednu svilenu, urešenu, umjetnički izrađenu sedžadu, jednu svilenu, urešenu, žadivljujuću haliju (sag) za divan i jedan ćurak od samura s licem od čohe u boji jorgovana, što mu je poslao naš gospodar Melek Ahmed paša. Svi se ljudi u divanu začudiše i zadiviše, a ja siromah rekoh: »Ovi su darovi od vezira Meleka, vašeg otca.« Poljubih jaku od ćurka i svojom ga rukom stavih na leđa hercegova. Odmah izpališe pet do šest stotina topova baljemeza, i nastade veselje. Iza toga ostadosmo još tri dana u našem stanu i za to vrieme razgledasmo grad.

Evlija Čelebija

Vjekovnom mučeniku

Narode moj divni, narode moj dragi,
srdca moga rano, neprebolna boli,
mučeniče živi i jaganjče blagi,
nevoljna te duša nevoljnika voli.
Sa ljubavi vruće, sinovske rad vjere
sunce moje gasne, oči mi se mute,
čemerom sve ljućim danci se čemere,
oštro trnje stere pjesnikove pute!

Il' da sretan kličem? O, moj rode, kada?
Dok osjećam, gdje ti krvna kaplja znoja
poput vrelog gvožđa na srdce mi pada,
mučeniče živi, težka rano moja,
čuj me, moja tugo, tebi tek se milo
iz ranjenih grudi svaki uzdah diže,
ko kad čedo vjerno uz majčino krilo
plače, pa si suze njojzi o vrat niže.

I do njenog čela vlažno skreće oko
gledeć, gdje se briga po naborim' vije;
projeo ga život, usjeko duboko
crno sijuć sjeme, što kuhanjem zrije;
ko taj pogled zdvojni moja pjesma tako
do tebe se, tužni moj narode, krili,
i ja ne znam, što bih: kleo ili plako,
što su tvoje ljude — ljudi izmučili!

Tvoja sudba gorka, zdvojna, zlopateća
zar već tebe, tugo, rubom groba vodi
kroz vjekove težka, vjekovima veća —
ah, ako li suza opet suze rodi!
Mučeniče živi, žrtvo sile krute,
svaka miso na te vrelo mi je jada:
s tebe mjesto cvieća trovi dahnem ljute,
s tebe gorim žeđom, s tebe ginem s glada!

Pito bih ti sina: čemu biednik ode,
čemu crnu zemlju svojim znojem škropi,
kad mu puna zrna za tuđina zore,
za neznana vraga kad je suzom topi?
Reko bih ti sinu: Trgaj gvožđe s pluga
pa zaori polje, što slobodom rađa;
sakuj od njeg oštra desnici si druga,
neka krvlju brazdi, nek te oslobađa!

Nu mi uhom cvili uzdah sinka tvoga:
Oteše mi i to za harače klete,
rinuše me, krvni, izpod krova moga,
s materine kose bič se nama plete!
O biedniče živi, viek na nove jade
opet nove suze mute se i mute;
i biti će tako, dokle nas imade,
što ko tuđi svoje obijamo pute!

Reci: čim bih tebi anđeo spasa bio
na utjehu tvoju s blagog poslan neba?!
Kad vedrijom pjesmom tješit bih te htio,
samo srdce tuži, samo lieka treba;
te kroz slutnju viđam, dan da mora sinut,
kad će tvoja žena jednom rodit ljudi,
što će hola orla sa oblaka skinut,
smrtno zagnat zrno u krvne mu grudi.

Nije ljudska suza, da se po njoj gazi,
već ko sjajna zviezda da u zviezde plane;
ni poletna miso, da po zemlji plazi,
a u tebe suza i misli imade,
da u priesto sjedne, srdce tvoje vriedi:
o moj rode, u tom sve su moje nade,
pa sve kad mi trne — tvoj mi sjaj ne bliedi!

Silvije Strahimir Kranjčević

PJESME GLASNO BRIEG ODBIJA

Carević i njegova žena

Bio je u cara jedinac. Kad je bila u drugom carstvu bitka, pođe i on na bitku. Otac ga liepo opremi, kako se to pristoji carskom sinu: dade mu dosta hrane, dosta svega. Putujući tako udari carević na more, pa kad se vozio morem, duhnu vjetar, uzburka se voda, a lađa mu se razbije o stienu. Tu se potopi sve, samo carević osta plačući sam kao panj na studenu kamenu.

»Kuku meni do Boga miloga! Kud ću sada? Nigdje suha ne vidim. Muka ostati, a muka mi u vodu skočiti!«

Tako naričući stade tumarati okolo, dok se ne namjeri na jedan put pokraj one stiene, na kojoj mu se razbila lađa, te plačući pođe tim putem i namjeri se na vrata u pećini. Na ta vrata uniđe u pećinu pa nađe jednoga starca biele brade do pasa. Pita njega starac:

»Odkud si, dobar čovječe, zapao na ovu stienu?«.

Onda njemu kraljević poče kazivati, kako je pošao na bitku, pa kako mu se razbila lađa na moru, te najposlije reče:

»Molim te kao otca svoga, bi li ti mene mogao na suho kakogod izbaviti.«

Ali starac zdrma siedom glavom i bielom bradom pa mu odgovori:

»Nisam, brate, ja nigdje suha ni čuo, a kamoli vidio. Već ima u mene stariji brat, a ja imam pod sobom šest stotina orlova, koji će te odnieti do moga brata, pa ako ti on ne uzmogne pomoći, ja već ne znam druge pomoći. A evo ti pismo, neka zna brat, da od mene dolaziš.«

Onda starac izvadi iz njedara srebrnu sviralicu pa zasvira. Odmah zahuči i zašumi, kao da se vjetrovi nagone, i doleti šest stotina orlova. Starac im rekne, zašto ih je sazvao, a kad oni čuše, što je, uzeše kraljevića među se pa ga odnesoše uz more i snesoše i opet na jednu stienu. Tude su bili dvorovi najstarijega brata, a i on je bio starac, i njemu se strunila brada do pasa, a biela kosa

do ramena. Kad ga carević ugleda, namah mu doda bratovu knjigu, a kad on prouči, što mu brat u knjizi poručuje, rekne careviću:

»Eh, brate moj, ja sad idem na bitku pa ti ne mogu ništa kazati, dok ne dođem. Ti budi kod moje kuće za cielu godinu dana, dok se vratim. Ništa se ne boj, da ćeš biti gladan, sve će preda te dolaziti gotovo jelo i pilo. I evo ti ključi od devet soba. Svaku možeš otvoriti, ali devete nemoj otvarati. Ako otvoriš, pokajat ćeš se; ako ne otvoriš, opet ćeš se pokajati.«

Ode stari na vojsku, a carević osta sam kao sužanj. Ništa mu pomanjkalo nije. Kad bude ručati, a ručak gotov pred njega dolazi; kad bude večerati, a večera gotova pred njega dolazi a nikoga ne vidi, tko mu ručak i večeru donosi.

Prolazio dan za danom, a on sve sam te sam; pa kad mu već dotužilo samovati i po onih osam soba hodati, stade najednoć misliti: što bi moglo biti u onoj devetoj sobi, o kojoj mu je stari rekao: Ako otvoriš, kajat ćeš se; ako ne otvoriš, opet ćeš se kajati.

»Eh, ja ću otvoriti devetu sobu, pa bilo što mu drago; ta valjda nije baš za glavu«, rekne on pa otvori sobu.

Kad otvori devetu sobu, a ono pred njime liepa bašča, a po bašči zlatno cvieće i jedan zlatan ružin grm, a pod grmom vedro zeleno jezero. Šarajući očima ovamo onamo opazi okolo jezera tragove, kao da netko k jezeru dolazi. To mu je vrlo čudno bilo, pa se sakrije pokraj ružice, da gleda, šta to k jezeru dolazi i ostavlja pokraj njega tragove.

Malo potrajalo vrieme, a nešto zaguka u zraku, i odmah nato padoše dvie grlice upravo na ono jezero. Kada grlice stadoše na zemlju, pretvoriše se u dvie liepe djevojke, da ih se dva oka ne mogu nagledati. One ostaviše na obali košulje od perja i pođoše u jezero, da se kupaju. Kad on to vidje, skoči iza ružice pa uze jednoj košulju od perja i metne je u njedra. Dvie djevojke ciknuše, kao da ih je ujela ljuta guja. Jedna se prometnu grlicom i pobjegne, a ona druga ostane i rekne:

»Ja sam tvoja žena do vieka.«

Tu je dakle živjelo njih dvoje za godinu dana. On je onu košuljicu sve nosio u svojim njedrima i nikada se nije odvajao od nje.

Ele, jednoga dana, iziđe on malo na dvor, a košuljicu zaboravi na prozoru. Kada se sjeti, odmah se i povrati, da uzme košuljicu. Ali košuljice nema, već grlica sjedi na prozoru pa mu govori:

»Zbogom, gdje nađeš stakleni grad, ondje ćeš i mene naći.«

To reče pa odleti.

On se suši danas, suši se sutra za njom, eh, osuši se kao uvenula biljka.

Uto se i stari vratio iz bitke, pa kad ga vidje onako osušena i porušena, rekne mu:

»Jesam li ti govorio, da devete sobe ne otvaraš?«

Onda njemu carević odgovori:

»Po Bogu si mi otac, jesi li igdje čuo za grad od stakla? Ili čuo za nj ili ga vidio?«

Zdrma starac siedom kosom i bielom bradom pa mu rekne:

»Sinko, niesam nigdje čuo za takav grad, a kamoli ga vidio. Sav svoj život proveo sam na moru, gdje nema takvoga grada. Možda je takav grad gdje nasuhu. Evo, ja imam pod sobom šest stotina orlova, pitat ću svakoga, nije li čuo što o suhu i o staklenom gradu.«

Izvadi stari iz njedara zlatnu sviralicu pa zasvira na nju. A tek što zasvira, nasta zuka, kao da se vjetrovi nagone, i doleti šest stotina orlova. Sve ih redom starac pitao, je li koji na suho izlazio i stakleni grad vidio, ali svi kažu:

»Gospodaru, nismo.«

Onda stari upita:

»A ima li vas ikakav, da je gdjegod ostao, pa nije došao ovamo?«

A orli rekoše:

»Jeste, gospodaru, jedan starac orao ostao; nije mogao doći, jer mu je od starosti popadalo perje.«

»Eh, pođite pa ga među sobom donesite preda me!«

Odoše orlovi i donesoše onoga starca orla pred njega. Kad ga ugleda gospodar, rekne mu:

»Stari, dosta tebi godina imade, jesi li ti ikada izlazio na suho i vidio stakleni grad?«

»Jesam, gospodaru«, odgovori mu stari orao; »kod staklenog me grada mati izlegla.«

To je gospodaru vrlo milo bilo pa rekne:

»Ja, moj stari, ovoga čovjeka valja na suho iznositi, pa kako bi to uradili?«

»Ja bih otišao«, rekne stari orao, »da ja imam svoja krila; već ti mene hrani jedan mjesec dana, ne bih li se pomladio, ne bi li mi perje potjeralo.«

To je gospodaru pravo bilo, pa ga je hranio jedan mjesec dana. A kad se mjesec navrši, potjeraše orlu nova krila. Onda se on uzvi nebu pod oblake pa ga ne bi za tri ciela sata. A kad se povrati natrag, kaže gospodaru:

Samo me još hrani petnaest dana, jer mi valja putovati dan i noć.«

Gospodar ga prehrani za petnaest dana, a onda orao reče carevića:

»Hodi sada pa uzjaši na me. Ali ponesi tri ovna za moju hranu i tri mieha vode za pilo. Kad ogladnim pa ti se obazrem na desnu stranu, založi me mesom; kad na lievu, napoji me vodom!«

Uzme carević hranu i vodu i uzjaši orla, a orao klepne krilima pa se uzvi nebu pod oblake.

Putovali su tako devet dana i devet noći. Kad već budu blizu suha, orao se ponovno obazre na desnu stranu. Ali evo jada iznenada, u carevića već ponestalo mesa. Te šta će jadan, već izreže komad od svoje noge pa ga svojim mesom založi. Odmah je orao osjetio, da je to njegovo meso, pa ga ne htjede proždrieti, već ga metne pod jezik.

Kada orao donese carevića na suho, spusti ga na obalu, ali carević se složio u travu pa se ne može dići. Pita njega orao:

»Zašto ne ideš, eto sam te prenio na suho?«

Onda njemu kaže carević, šta je i kako je, a orao izvadi ono njegovo meso izpod svoga jezika, pritisne ga na njegovu ranu pa nađe ljekovitu travu i pomaza ranu, a carević ozdravi i skoči kao jelen.

Tada ga orao uze ovako svjetovati:

»Ti sada idi, a na putu ćeš naći jedan vrt i u njemu lubenice i dinje. Ali ih nemoj jesti. Poslije ćeš naći trešnje. Ni njih nemoj nipošto jesti.

Ostavi orao carevića pa ode natrag, a carević put pod noge pa pođe dalje. Idući tako namjeri se na jedan vrt s liepim lubenicama i dinjama. Bio je ožednio i ogladnio pa ne mogne srdcu odoljeti, već otkide jednu lubenicu i počne ju jesti. Kad je pojeo prvi zalogaj, duhnu vjetar i baci ga niz more u jednu planinu. Glavinjaj on i tumaraj tom planinom amo tamo, dok ne iziđe na jedno polje. Kad on u polje, ali začuje nekakvu svađu i razgovor. Te on za tim razgovorom i vidi, gdje se dva brata svađaju dieleći baštinu. Dva su

brata, a valja dieliti tri komada kapu, bič i ćilim. Čim ga braća spaze, namah poviču:

»Evo ide čovjek, pa neka nam on podieli baštinu!«

Pritrčaše careviću pa mu rekoše:

»Dobar čovječe, evo nam umro otac, pa dielimo baštinu, koja nam je ostala iza njega, i nikako se ne možemo nagoditi. Nas samo dvojica, a troje eto valja podieliti.«

»Ta to je lako!« rekne carević.

A oni kao u jedno grlo:

»Kako lako, ako Boga znadeš?«

»Hajte niz polje«, učio ih carević, »potecite, pa tko bude brži onoga su sva tri komada.«

To oni jedva dočekaše pa odoše niz polje utrkujući se i zamakoše daleko.

Careviću bude za čudo, zašto se oni svađaju za staru kapu, bič i stari ćilim, — pa misleći svakojake misli stavi kapu na glavu, uze bič u ruke pa sjedne na onaj ćilim. Čim on sjedne, namah mu ćilim progovori:

»Kud ćeš, gospodaru?«

A on rekne:

»Nosi me u stakleni grad.«

Opet mu ćilim rekne:

»Zažmiri, odmah ćeš doći, kamo želiš.«

On zažmiri, vjetar duhne, i on za čas spade u stakleni grad. Kada dođe u grad, smota ćilim i bič, a kapu natuče na glavu pa uze hodati čaršijom i tražiti svoju ženu. A bila je to čudna kapa, jer onaj tko ju je nosio, vidio je svakoga, a njega baš nitko.

Iziđoše na čaršiju (tržnicu) dvie služkinje grožđe kupovati, a on polagano pođe za njima, da prisluhne, što služkinje govore.

Jedna rekne:

»Kako, sestro, jeli tvoja gospoja ljuta tebi?«

A druga odgovori:

»Nije, a kako je tvoja gospoja?«

Onda ona prva odgovori:

»Moja je gospoja meni dobra, nedavno je dobila sinka pa ga u naramku njiše.«

Kada to začu carević, pođe za tom služkinjom pa za njom uniđe u sobu. Ali tu njegova žena drži sinka u naramku pa ga njiše i sebi govori:

»E careviću, da vidiš kakva sam ti sinka dobila!«

Onda carević ne uzmože odoljeti srdcu, već skide kapu. Ona ga vidi pa poleti k njemu te se s njime izljubi.

Ako su živi, i danas su zajedno.

Narodna pripoviedka

Pravda i krivda

U jednoga kralja bila dva sina. Jedan bijaše lukav i nepravedan, a drugi dobar i pravedan.

Pošto im otac umre, reče nepravedni pravednome: »Hajde od mene, ne ćemo više zajedno živjeti, i evo ti trista cekina i jedan konj, to ti je dio od svega, što nam je od otca ostalo, više ti nema ništa.« On uzme trista cekina i konja pa pođe govoreći: »Hvala Bogu, koliko mi dopade od cieloga kraljevstva!«

Poslije nekoliko vremena sretoše se ova dva brata u putu jašući oba na konjima. Pravedni nazva nepravednome: »Pomozi ti Bog, brate!« A onaj mu odgovori: »Jaoh ti Bog dao! Što vazda Boga spominješ? Sad je bolja krivda nego pravda.« Tada mu reče dobri: »Hajde da se okladimo, da nije bolja krivda od pravde!« I tako se okladiše o stotinu zlatnih cekina i rekoše, koga najprije sretnu, da im o tome sudi.

Idući malo napried sretoše na konju đavola, koji se bješe pretvorio u putnika, pa ga zapitaše, da im kaže, ili je bolja pravda ili krivda. Đavo reče: »Krivda,« i tako dobri izgubi stotinu cekina. Ali se opet oklade o drugu stotinu pa i o treću, i po osudi đavola, koji se različno pretvarao i pred njih izlazio, izgubio dobri sve tri stotine cekina, a najposlije i konja. Onda reče: »Hvala Bogu! Već nemam cekina, ali imam oči, okladit ću se još jednom i o njih.« Tako se okladi o svoje oči, da je bolja pravda negoli krivda. Tada njegov brat i ne tražeći drugoga suda izvadi nož pa mu izvadi oba oka i reče mu: »Sad neka ti pomogne pravda, kad si bez očiju.« On žalostan zahvali Bogu i reče: »Ja nemam očiju za pravdu Bo-

žju, nego te molim, brate moj, da mi dadeš vode u kakav sud, da kvasim usta i da umivam rane, i da me izvedeš i ostaviš pod jelom više izvora.« Brat ga posluša: dade mu u sudu vode, izvede ga i ostavi pod jelom više vrela. Ondje on jadan stojeći ču u neko doba noći, gdje dođoše vile na izvor i kupajući se počne jedna drugima govoriti: »Znate li, druge, da se ogubala u kralja djevojka? Kralj je sazvao sve ljekare, ali je nitko ne može izliečiti. Ali da zna, pa da sad uzme ove vode iza nas i da je njome okupa, u dan i noć ostala bi zdrava. A tako i da je tko gluh, sliep, hrom, izcielio bi se od ove vode.« Utom zapjevaše kokoti i vile pođoše.

Onda nevoljnik izpod jele dobata na nogama i rukama do vode pa najprije umije oči i odmah progleda. Potom zahvati u sud vode i pođe hitro u onoga kralja, što mu se bješe kćerka ogubala pa reče: »Došao sam, da izliečim kraljevu kćer; ako me pusti, u dan i noć bit će zdrava.« Kad kralj razumije, pusti ga u sobu k djevojci, a on naredi, da je okupaju onom vodom. Kad prođe dan i noć, djevojka ostade čista i zdrava od gube. Kralj se veoma obraduje i dade mu pola kraljevstva i kćer za ženu, i tako on postane kraljev zet i prvi do kralja.

To se odmah razglasi po svemu onome kraljevstvu te dođe u uši i bratu njegovu, koji govoraše, da je bolja krivda nego pravda. On pomisli, da je onaj našao pod jelom sreću, pa pođe i sam da je traži. Najprije uzme u sud vode i otiđe pod jelu pa izvadi nožem svoje oči. Kad bi u neko doba noći, dođoše vile, da se kupaju, i stadoše govoriti, kako se izliečila kraljeva kći. »Valjda nas je«, rekoše, »ko slušao, kad smo govorile, da bi se ovom vodom iza nas izliečila. Možebiti da nas i sad tko sluša; pođimo vidjeti.« Kad one dođoše pod jelu, nađoše onoga, koji bijaše došao tražiti sreću i govoraše, da je bolja krivda od pravde, te ga ščepaše za četvrti pa ga raztrgoše. I tako mu prokletniku pomože krivda.

Narodna pripoviedka

Gavrani javljaju smrt Petra Daničića

Proletila dva crna gavrana
jutro rano prik' sinjega mora
Vidila ih Daničića majka,
ona im je jadna govorila:
»Tice moje, dva crna gavrana!
odkuda ste jutros doletili?
Jeste l' odzgor od Bosne ponosne,
ali odzdol od zemlje Levanta?« —
Oni su joj jadnoj govorili:
»Mi smo jutros rano doletili
čak odzdola od zemlje Levanta«
»Tice moje, dva crna gavrana!
hoćete l' mi pravo kazivati,
što vas budem do vire pitala?
Ste l' vidili senjske ormanice[1])
i mojega Daničića Peru?« —
Oni su joj jadnoj govorili:
»Aj starice, Daničića majko!
Da bimo[2]) ti do vire kazali,
ne bi mogla od mila[3]) slušati,
ni od groznih suza progledati.«
A ona je jadna govorila:
»Tice moje, dva crna gavrana!
ja sam majka srdca kamenita
ja ću moći od mila slušati
i od groznih suza progledati.«
Onda su joj jadnoj govorili:
»Aj starice, Daničića majko!
vidili smo senjske ormanice
i tvojega Daničića Peru.
Perina je na jarbolu glava!« —
Kad to čuje Daničića majka,
vapi jadna iza svega glasa:
»Lipa moja pisana jabuko!
Gdi si rasla, gdi si odtrgana!
Jizrasla[4]) si majki na srdašcu,
odtrgana u zemlji Levantu!« —

Narodna pjesma

[1]) lađe; [2]) kad bismo; [3]) od žalosti; [4]) izrasla.

Majka Margarita

Cvilu to mi cviljaše drobna ptica lastovica,
ona mala ptica;
Ona cvilu cviljaše Zadru gradu na pridvratju,
ona mala ptica.
Biše mi se cvileći drobna ptica zakasnila,
ona mala ptica,
ter ju biše pustilo žarko sunce na zapadu,
onu malu pticu,
a biše ju zaskočio sjajni misec na iztoku,
onu malu pticu.
Ali ono ne biše drobna ptica lastovica,
ona mala ptica,
neg mi ono biše bila stara majka Ivanova,
majka Margarita;
ona majka klikovaše sinka svoga i brajenka,[1])
majka Margarita.
Na nju mi se našetala bila vila planinkinja,
ona bila vila,
ter mi side[2]) bila vila staroj majci besiditi,
majci Margariti:
»Ča mi tako cviluješ, stara majko Ivanova,
majko Margarita?
Koja ti je nevolja grozne suze prolivati,
majko Margarita?«
Side te mi stara majka biloj vili besiditi,
majka Margarita:
»Ostav' me se, bila vilo, jadi te se ostavili,
planinkinjo vilo!
Dvi su meni ljute rane na mojemu željnom srdcu,
planinkinjo vilo!
Obe su mi jadovi[3]) ljute rane otrovane,
planinkinjo vilo!
I ovo jih ne mogu nikakore[4]) priboliti,
posestrino vilo!
A ove su ljute rane na mojemu željnom srdcu
posestrino vilo:

ja t' sam majka imala mlada Petra, bratca moga.
posestrino vilo!
I Ivana hranila, mila sinka od srdašca,
jedno mlado dite.
I kad sam ih jadna bila do vitežtva dohranila,
posestrino vilo,
po njih mi je svitla zora od iztoka poručila,
posestrino vilo!
Obih sam jih jadna majka svitloj zori odpravila
majka Margarita.
Dali evo ne znadem za njih ni života[5]),
posestrino vilo!
Neg su mi se zli bilizi[6]) jadni majci ukazali,
majci Margariti:
gdi se gavran vijaše nad merli[7]) od Zadra grada
ona črna ptica,
a bihu mu črna pera sva od krvi ustrapana,
onoj črnoj ptici.
Sila sam ga jadna majka kumiti i bratimiti,
onu kobnu pticu:
Kaži meni, gavrane, te bilige do istine,
ptice zlokobnice,
a ja ti se jadna majka virom mojom obituju[8])
moj črni gavranče,
da ti hoću trudna pera sva suzami prohladiti,
ptice zlokobnice!
Dali ne hti na mene huda ptica ni gledati,
ona huda ptica,
nego to mi odleti u planinu črnu goru,
ona huda ptica,
mene majku ostavi grozne suze prolijući[9])
majku Margaritu.«
Side to mi bila vila staroj majci besiditi
planinkinja vila:
»Ovo ću te, stara majko, radi Boga uprašati[10])
majko Margarita,
ako bi ti obadva turske uze dopadnuli,
majko Margarita,

kojom bi jih ti spenzom[11]) iz tamnice izkupila,
majko Margarita?«
»Ako su mi, bila vilo, turske uze dostignuli,
posestrino vilo,
lasno ću ih jadna majka iz tamnice izkupiti,
posestrino vilo,
za bratca ću mojega dati svoju rusu glavu,
posestrino vilo,
a za sinka Ivana živim ognjem izgoriti,
za to mlado dite.«
Sila mi je bila vila staroj majci besiditi,
majci Margariti;
»Nisu ti jih, stara majko, turske uze dopanule,
starice neboga,
dali[12]) ću ti istinu, jadna majko, povidati[13]),
starice neboga:
bratca ti je obljubila mlada moma Grkinjica,
majko Margarita,
ter ti ga je napojila mrzle vode zabitljive[14]),
starice neboga,
da se nigdar od tebe sestre svoje ne spomene,
majko Margarita!
A kada si od sebe sinka svoga odpravila,
ono mlado dite,
onda se je u tebi srdašce okamenilo,
starice neboga,
jer kada mi on dojde u primorje valovito,
ono mlado dite,
na njega se namiri lipa Cvite Primorkinja
na to malo dite,
ona venac vijaše od primoga[15]) vilovita,
mlada Primorkinja.
Ondi mi se oni bihu očicami sagledali,
mladi i gizdavi,
očicami sagledali, a srdašci saljubili,
mladi i gizdavi.
Biše mi ga lipa Cvite onim vencem okrunila
ono malo dite,

da se nigdar nikadare k tebi majci ne zavrati.
starice neboga!
Cvili, majko, i žali i prolivaj grozne suze,
majko Margarita,
i da ti se nikadare od suz' lišca ne osuše.
majko Margarita!
Nit' ćeš bratca dozvati, nit ćeš sinka dočekati,
starice neboga!«

Narodna pjesma

---

[1]) tužila je za sinom i bratom; [2]) poče; [3]) jadom ili ijedom — »jadovi« je instr. pl.; [4]) nikako; [5]) a sad evo ne znam, da li su u životu ili su poginuli; [6]) zli znakovi; [7]) kulama; [8]) obećavam; [9]) prolievajući; [10]) zapitati, pitati; [11]) odkupom; [12]) nego; [13]) kazati; [14]) vode zaboravne; [15]) Akantusa (vrst boljke).

Šuma Striborova

1.

Zašao neki momak u šumu Striborovu, a nije znao, da je ono šuma začarana i da se u njoj svakojaka čudesa zbivaju. Zbivala se u njoj čudesa dobra, ali i naopaka — svakome po zasluzi. Morala je pak ta šuma ostati začarana, doklegod u nju ne stupi onaj, kojemu je milija njegova nevolja nego sva sreća ovoga svieta.

Sasjekao dakle onaj momak drva i sjeo na panj, da počine. jer bijaše liep zimski dan. Ali iz panja iziđe pred njega zmija i stade se umiljavati oko njega. Ono pak ne bijaše prava zmija, nego bijaše ljudska duša zbog grieha i zlobe ukleta, a mogao ju je osloboditi samo onaj, koji bi se s njom vjenčao. Bljeskala se zmija kao srebro na suncu i gledala momku pravo u oči.

— Liepe li gujice, Bože moj! Gotovo da bih je i kući ponio — progovori momak od šale.

— Evo budalaste glave, koja će me osloboditi na svoju nesreću, — pomisli grješna duša u guji, požuri se i pretvori se odmah od guje u ljepotu djevojku, te stade pred momka. Rukavi joj bieli i vezeni kao krila leptirova, a sitne nožice kao u banice. Ali kako bijaše zlobno pomislila, onako joj ostade u ustima gujin jezik.

— Evo me! Vodi me kući i vjenčaj se sa mnom! — reče guja-djevojka momku.

Sad da je ono bio siguran i dosjetljiv momak, pa da je brže zamahnuo ušicom od sjekire na nju i da je viknuo: »Nisam baš ja mislio, da se sa šumskim čudom vjenčam«, postala bi djevojka opet gujom, utekla bi u panj i nikome ništa.

Ali ono je bio neki dobričina, plašljiv i stidljiv momčić, pa ga je bilo stid, da joj ne izpuni želje, kad se već radi njega pretvorila. A baš mu se i svidjela, jer je bila ljepotica, a on neuputan, nije mogao znati, što joj je ostalo u ustima.

Uze on djevojku za ruku i povede je kući. A živio je taj momak sa svojom starom majkom i pazio majku kao svetinju.

— Evo, majko, snahe — reče momak, kad stigoše on i djevojka kući.

— Hvala Bogu, sinko — odvrati majka i pogleda ljepotu djevojku. Ali je majka bila stara i mudra, i odmah spozna, što imade snaha u ustima.

— Liepu si mladu izabrao, samo pazi, sine, nije li ono guja!

Sin se malo ne skamenio od čuda: odkud njegova mati zna, da je ono bila guja? Razljuti se u srdcu i pomisli: »Moja majka mora da je vještica«. I odmah zamrzi na majku.

Počelo njih troje živjeti zajedno, ali zlo i naopako. Snaha jezičava, zlobna, proždrljiva i goropadna.

(Snaha sada stane svakojako mučiti svoju svekrvu: da joj donese sniega savrh grebena, da ide na zaleđeno jezero i donese joj kroz otvor na ledu šarana. Baka je imala sreće, pa je ostala živa. Kad je jednom htjela zakrpati sinu košulju, snaha joj ne dade. Baka tada iziđe pred kuću.)

Uto ona vidje, kako k njoj ide neko ubogo djevojče, na njemu samo izderana košulja, a rame pomodrilo od studeni, jer joj se rukav izkinuo. Ali se ipak djevojče osmjehuje, jer je umilne ćudi. Pod pazuhom joj svežanj triešća.

— Hoćete li, bako, kupiti luči? — pita djevojče.

— Nemam novaca, kćerce, nego, ako hoćeš, ako hoćeš, da ti okrpam taj rukavčić — reče tužna baka, koja je još držala u rukama iglu i konac za sinovu košulju.

Baka okrpa djevojčici rukav, a djevojka joj dade svežanj luči, zahvali joj milo i ode dalje, radostna, što joj rame ne zebe.

2.

Uveče reče snaha baki:

— Mi ćemo poći u goste kumi, a ti da si ugrijala vode, dok se vratim.

Bila snaha proždrljiva i uviek gledala, gdje da se ugosti.

Kad oni odoše, osta baka sama i uze onog triešća, što joj ga dalo djevojče, i podpali oganj na ognjištu, a onda ode u komoru po drva.

Dok je ona u komori tražila drva, začuje, kako u kuhinji nešto pucka, nešto kucka: kuc! kuc!

— Tko je Božji? — upita baka iz komore.

— Domaći! Domaći! — zovnu se iz kuhinje neki sitni glasovi, kao da žvrgolje vrabci pod strehom.

Dalo se baki na čudo, što je ovo ovako u noći, i ona uđe u kuhinju. Kad ona tamo, ali ono se na ognjištu istom razplamsale luči, a oko plamena zaigrali kolo domaći, sve ljudi od jedva po lakta. Na njima kožusi, kapice i opančići crveni kao plamenovi, kosa i brada sive kao pepeo, a oči žarke kao živi ugljen.

Izlazilo njih sve više i više iz plamena, svaka luč po jednog daje. Kako izlaze, tako se smiju i vrište, prebacuju se po ognjištu, cikču od veselja i hvataju se u kolo.

Pa zaigra kolo: po ognjištu, po pepelu, pod policu, na stolicu, po ćupu, na klupu! Igraj! Igraj! Brzo! Brže! Cikču, vrište, guraju se i krevelje. So prosuše, kvas proliše, brašno raztepoše — sve od velike radosti! Vatra na ognjištu plamsa i sja, pucka i grije; a baka gleda i gleda. Nije joj žao ni soli ni kvasca, nego se raduje veselju, što joj ga Bog šalje na utjehu.

Čini se baki, da se pomladila — nasmije se kao grlica, poskoči kao curica, hvata se u kolo s domaćima pa zaigra. Ali joj ipak ostalo čemera u srdcu, a to bijaše tako težko, te kolo odmah stade.

— Božja braćo, — reče onda baka domaćima — biste li vi meni znali pomoći, da ugledam jezik svoje snahe, pa kad kažem sinu, što sam na svoje oči vidjela, možda će se opametiti?!

Baka stade pripoviedati domaćima sve, kako je bilo. Domaći posjedali uokolo po rubu ognjišta, nožice objesili niz ognjište, nanizali se kao čičak do čička i slušaju baku, pa sve klimaju glavama od čuda. Kako klimaju glavama, onako im se žare crvene kapice: mislio bi tko, ono sama vatra na ognjištu plaminja.

Kad je baka svršila pripoviedanje, vikne jedan od domaćih, po imenu Malik Tintilinić:

— Ja ću ti pomoći! Idem u sunčanu zemlju i doniet ću ti svračjih jaja. Podmetnut ćemo ih pod kokoš, pa kad se izlegu svračići, prevarit će se snaha: polakomit će se kao svaka šumska guja za svračićima i izplazit će jezik.

Svi domaći ciknuše od radosti, što se Malik Tintilinić tako dobro dosjetio. Još oni najbolje vrište, ali ide snaha iz gostiju i nosi sebi kolač. Nasrne snaha ljutito na vrata, a ono: top! — prasne plamen, skočiše domaći, topnuše svi u jedan mah nožicama o ognjište, ponesoše se nad plamen, poletješe pod krov, kvrcnuše daščice na krovu i nestade domaćih.

Još iste noći donese Malik svračjih jaja i podmetne ih pod kokoš umjesto kokošjih.

Zapovjedila snaha baki, da dobro pazi na kokoš, pa kad se izlegu pilići, neka joj javi. Pozvat će snaha čitavo selo, da vidi, kako ona ima pilića na Božić, kad ih nitko nema. Došlo vrieme, izlegli se svračići. Javi baka snasi, da su pilići izašli, a snaha pozove selo. Došle kume i susjede, malo i veliko, a bio tamo i sin bakin. Snaha zapovjedi baki, da donese gniezdo u triem.

Donese baka gniezdo, podigoše kokoš, a ono u gniezdu nešto zakriešti: izskočiše goli svračići, pa skok! po triemu.

Kad je snaha-guja opazila ovako iznenada svračiće, prevari se, polakomi se u njoj zmijina ćud, poletje snaha po triemu za svračićima, izplazi za njima svoj tanki i šiljasti jezik kao u šumi.

Vrisnuše i prekrstiše se kume i susjede, te povedoše svoju djecu kući, jer upoznaše, da je ovo zaista šumska zmija.

Majka pak radostna pođe do sina govoreći:

— Odpremi je, sine, odkud si je doveo, kad si na svoje oči vidio, koga u kući hraniš. — I mati htjede da ogrli sinka.

Ali sin je bio baš posve budalast čovjek, pa se još više uprkosio i suprot sela i suprot majke i suprot svih očiju. Ne će da sudi ženi-guji, nego još vikne na majku:

Odkud tebi svračići, vještice stara? Nosi mi se iz kuće!

E, sad je mati vidjela, da pomoći nema. Zacvili kao ljuta godina i samo umoli, da je bar ne tjera iz kuće, dok je dan, da ne vidi selo, kakvog je sina odhranila.

(Uveče mati ode u sviet po cičoj zimi, a sin i snaha za njom, da vide, kako će ona poginuti od zime. Baka zapali svoje luči, pa se pojaviše domaći.)

Pripovieda baka domaćima, kako se budalasti sin još više pozlobio na nju, odkad se i on i selo uvjerili, da je u snahe gujin jezik.

— Izagnao me, a vi pomozite, ako znate.

Malo šute domaći, malo otresaju snieg s opančića i ne znaju baki savjeta.

Ali onda Malik Tintilinić reče:

— Hajdemo do Stribora, starješine našega. On svačemu savjeta znade.

I odmah se Malik popeo na glogov grm, zvižnu u prste, a ono iz mraka preko strništa dokasa k njima jelen i dvanaest vjeverica.

Posadiše baku na jelena, a domaći posjedaše na vjeverice, i pođoše put šume Striborove.

Jašu oni kroz noć. Na jelenu rogovi i parožčići, a na svakom parožčiću zvjezdica. Sja se jelen i pokazuje put, za njim juri dvanaest vjeverica, a u svake vjeverice dva oka kao dva draga kamena. Jure oni i žure, a za njima izdaleka trče snaha i sin, sve im nestaje sape.

Tako stigoše do šume Striborove, i ponese jelen baku kroz šumu.

Spozna snaha sve u mraku, da je ono šuma Striborova, gdje je ona već jednom zbog grieha ukleta bila, ali od velike zlobe ne može se ni sjetiti svojih novih grieha ni pobojati se za njih, nego se još više raduje govoreći: »Propast će neuka baka u ovoj šumi sred tolikih čarolija« — i poletje još brže za jelenom.

Donese dakle jelen baku pred Stribora. Stribor pak bijaše šumski starješina. Sjedio je usred šume, u dubu tako velikom, da je u njemu bilo sedam zlatnih dvorova i osmo selo, srebrnom ogradicom ograđeno. Pred najljepšim dvorom sjedi Stribor na stolici u crvenoj kabanici.

— Pomozi baki, propala je od snahe-guje — rekoše domaći Striboru, kad mu se bjehu poklonili i oni i baka. Pripovjede oni sve, kako je bilo. A snaha i sin došuljali se do duba, pa kroz crvotoč gledaju i slušaju, što će biti.

Kad su domaći svršili svoju pripoviest, reče Stribor baki:

— Ne boj se, starice! Ostavi snahu, neka živi u zlobi, dok je zloba ne dovede opet onamo, odkuda se prerano oslobodila. A tebi ću lako pomoći. Gledaj tamo ono selo, srebrom ograđeno.

Pogleda baka, a ono njezino rodno selo, u kojemu je mladovala, a u selu proštenje i veselje. Zvona zvone, gusle gude, zastave se viju, a pjesme podcikuju.

— Uniđi kroz ogradicu, pljesni rukama i pomladit ćeš se odmah. Ostat ćeš u selu svome, da mladuješ i da se raduješ kao prije petdeset godina! — reče Stribor.

Razveseli se baka kao nikada, poletje odmah do ogradice, uhvatila se već rukom za srebrna vratašca, ali se uto još nečega sjetila, pa upita Stribora:

— A što će biti od moga sina?

— Ne budali, bako! — odvrati Stribor, odkud bi ti za svoga sina znala? On će ostati u ovom vremenu, a ti ćeš se vratiti u mladost svoju! Ni znati ne ćeš za kakvog sina!

Kad je to baka čula, zamisli se težko. A onda se polako vrati od ogradice, dođe natrag pred Stribora, nakloni se duboko i reče:

— Hvala ti, dobri gospodaru, na svemu dobru, što mi ga daješ. Ali ja volim ostati u svojoj nesreći i znati, da imam sina, negoli da mi dadeš sve blago ovoga svieta, a da moram zaboraviti sina.

Kad je to baka izrekla, strahovito jeknu ciela dubrava, prestadoše čari u šumi Striborovoj, jer je baki bila draža njezina nevolja, nego sva sreća ovog svieta.

Zanjiše se čitava šuma, provali se zemlja, propade u zemlju ogromni dub s dvorovima i sa selom, srebrom ograđenim, nestade Stribora i domaćih, — ciknu snaha iza duba, pretvori se u guju — uteče u rupu — a majka i sin nađoše se nasred šume sami, jedno uz drugo. Moli sin Boga i majku, da mu oproste. Bog mu oprosti, a majka mu nije ni zamjerila bila.

Momak se poslije vjenčao s onim ubogim i milim djevojčetom, što im bijaše dovela domaće u kuću. — Još i sad sretno žive svi zajedno, pa im i Malik Tintilinić u zimnje večeri rado na ognjište dohodi.

Ivana Brlić-Mažuranić

(Iz knjige »Priče iz davnine«)

Ciklame

(U ratnoj godini 1916.)

Tam sunce je trusilo zlato
čez listje na preprut i na me,
iz luga su lukale guste,
dišeče[1]), črlene ciklame.

Ciklame, krvave ciklame,
da broja ni moči im znati,
tak puno da čoveku čisto
i smililo nakel[2]) se stati.

Veliju da negda je zdavna
tam grobje zapuščeno bilo,
i sega[3]) je preprut prerasla
i cvetje ciklamah je skrilo.

Vuz reku železna je cesta,
železna tam ružiju[4]) kola
i voziju naše soldate
bez broja prek brega i dola.

I tam gde su najgorši boji,
gde nigdo se smrti ne straši,
i najviše gde ih pogiba,
sigurno tam budeju naši.

Po celomu svetu su boji,
na hiljade zmirom ih pada,
i samo se široju grobja
prek zemle, i sela, i grada.

I došla je noč ili žalost
na nebo, na zemlju i na me,
i videl sem vsigde po svetu
ciklame, krvave ciklame.

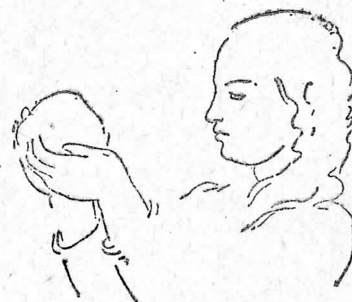
Dragutin Domjanić

---

[1]) mirisne; [2]) na tlo; [3]) svega; [4]) buče.

Gruda sniega

U liepoj sunčanoj zemlji kod mora vladao jednom pravedan i dobar vladar. A taj dobri i pravedni vladar imao je odrasla sina, koji je bio jako zao. Kad se vladaru rodio taj sin, nadjenuše mu mnoga liepa i zvučna imena, ali sada ga je svatko poznavao samo pod imenom: Huhuiju. Kao što vrući vjetar zavija: H-u-h-u-i-j-u! i sve klone i vene pred njim, isto tako je bivalo, kuda god je prolazio sin vladarev. Ptice na granama prestale bi pjevati, da ih ne pogodi strjelica kraljevićeva, leptiri bi se skrivali pod lišće, da ih ne raztrgne nemilosrdna ruka mladog Huhuiju-a, a cvieće je samo nemoćno zatvaralo čaške i moralo podnositi udarce kraljevićeva biča, koji bi ciepao latice i stabljike. Kad bi ribari ugledali u daljini ona siva jedra, pod kojima je plovio Huhuiju, brzo bi zaklanjali barku i sakrivali ribu. Jer Huhuiju bi obično na žarki piesak prosuo sav lov siromašnih ribara, i onda je sam stražio i pazio, da se ne bi tko primakao, dok se riba na vrućini ne bi započela kvariti.

Što sve nije pokušavao plemeniti vladar, da bi svoga opakog sina priveo dobru! iz cielog svieta pozivao je najmudrije i najkrepostnije ljude, da mu budu učitelji, ali ni to nije pomoglo. A kad je Huhuiju u srčbi ubio sieda učitelja, nitko više nije htio ni dolaziti na kraljev dvor.

Napokon se prevršila svaka mjera, i narod nije više mogao šutjeti.

Jednoga dana stupiše pred vladara njegovi savjetnici ozbiljna i zabrinuta lica.

»Vladaru, došli smo, da ti nanesemo bol,« započe jedan.

Stari vladar samo kimne glavom, a lice mu jako poblieđi.

»Jednom si rekao, plemeniti vladaru, da ti je sreća tvog naroda vrjednija i draža i od vlastitog života. Došli smo, da te na to sjetimo. Ono, što ti po nama izporučuje narod, pogodit će te u dno života. Hoćeš li nas poslušati?«

Vladar je opet samo kimnuo glavom.

»Čudnovati su putovi Božji. Tebi, vladaru, dao je Bog sina, u kojem stanuje kralj zlih duhova. Narod je dugo trpio i šutio. Ti to

znaš. Sada traži narod od tebe, kao od prvog i najvišeg sudca, da sudiš sinu. Obtužbu smo donieli, da ti je razložimo.«

Vladarevo lice ostade nepomično. Onda je ustao:

»Neka bude. Sudit ću sinu. Sutra, ne danas!«

Savjetnici se duboko pokloniše i izađoše iz dvornice.

Malo iza njih javi dvoranin vladaru, da nepoznat starac putnik želi s njim govoriti. Vladar se trzne iz težkih misli i rukom dade znak, neka uđe stranac putnik. To je bio čudnovat starac. Kad je unišao, spustio je na mramorni pod putničku palicu i nekakvu torbu i odmah pristupio priestolju. Začuđeno je vladar promatrao nepoznata starca, koji se poklonio i započeo govoriti tihim i blagim glasom:

»Vladaru, srdce je tvoje tužno, jer su dušu sina tvoga zaokupili bjesovi. No poslušaj me! Daleko, daleko odavle dižu se visoke planine. Na jednoj od ponajviših je vrh, koji je uviek pokrit sniegom. S vrha te planine treba netko da u rukama donese grudu sniega za tvoga sina. I kad tvoj sin okusi toga sniega, nestat će u njemu svega zla.«

»Starče, ne šali se s mojom boli. Dalek je onaj planinski vrh, snieg se u rukama topi, pa kako bi tko mogao da ga donese?«

»Čuj, vladaru! Snieg se ne će raztopiti, dokle god onoga, koji ga nosi, ne obvlada grješna misao. Ni najmanja grješna misao ne smije da njime zavlada, dok ne prinese snieg ustima tvoga sina.«

Stari se kralj zamisli.

»I to je, kažeš, jedini put i način spasa?«

»Jedini« prošapta stranac.

Vladar je podbočio glavu rukama i duboko se zamislio. Stranca je nestalo nečujno iz dvorane.

Istoga dana saznao je cieli grad za čudan savjet. Mnogo se o tome govorilo i razpravljalo, i većini se činilo, da nije ni tako nemoguće to izvesti. Zato je bilo veselje u gradu, i svi su se radovali, da ne moraju tako duboko raztužiti plemenitog vladara.

Toga istoga dana razglase kraljevi glasnici po cieloj zemlji, što sve obećava vladar onomu, tko donese neraztopljenu grudu sniega sa snježnog vrhunca najviše planine.

Iz različitih krajeva ciele zemlje mnogi se uputiše na taj tegotni i pogibeljni put. Daleko je najviša planina sa svojim snježnim vrhuncem, silno daleko, na kraju kraljevstva. Mnogi se umoriše i ne prevalivši cieloga puta; mnogi klonuše pod podnožjem planine; a kad one, koji su se penjali uz planinu, zahvatiše hladni vjetrovi i sve češće snježne vijavice, mnogi i stradaše. Jaki i najizdržljiviji popeše se i pod sam vrhunac, a nakon neizrecivih napora i na sam vrh, gdje je bio vječni snieg. Kao opojeni započeše praviti grude, da što brže krenu natrag.

Bojeći se grješnih misli nastojahu da ni na što ne misle. Ali — nadolazile su svakojake misli, i mnogi zapaziše, da im se već na prvom koraku topi gruda u rukama.

Što su dalje silazili, bivalo je sve gore i teže. Mnogima, koji su posrtali, izpadoše grude iz ruku, a dok se spustiše u ravne krajeve, mnogi izgubiše strpljivost i pobacaše snieg.

Kada se napokon približiše cesti, koja je vodila u priestolnicu staroga vladara, nosili su grudu sniega samo još trojica: jedan stari svećenik, jedan dječak od petnaest godina i jedan krupni ratnik, otvrdnuo u naporima.

Sav je narod izvrvio iz priestolnice, da dočeka i vidi tu trojicu. U puku zavlada veliko veselje, ali u mnogima i zavist pri pomisli na sva obećana blaga i časti, koje čekaju ovu trojicu.

»Čekaj, čekaj! A što ćeš tek onda, kad me ugledaš u odjeći sa zlatom i u kraljevskoj milosti!« pomislio je stari svećenik.

Još nije bio ni domislio do kraja tu misao, a već je osjetio, da se gruda naglo otapa i da se voda ciedi kroz prste. Postiđen brzo se svećenik izgubio u mnoštvu.

Dječaku se zarumenješe obrazi, ali nije gledao ni desno ni lievo, nego samo grudu sniega u rukama. Uto odjekne sa strane porugljiv smieh i poklici:

»Vidi, vidi, kako se Aliba koči. Pogledaj mu lice! Smiešan li je! Da se samo vidi!«

Srdžba zažari dječakove obraze. Kad se ogleda na onu stranu, zaboravi na grudu sniega, podiže ruku i poleti, da udari. Gruda pade i razsu se na ugrijanu piesku, i u času je nestade, a dječak je buljio u njezin mokri trag.

Stasiti ratnik stupao je mirno dalje. Bio je svom dušom odan vladaru i samo je želio da mu pomogne.

Čvrstim korakom pođe on na stepenice. Već je bio došao do polovice, kad začuje šapat pokraj sebe. To je šaptao vojnik, koji je stražio na stepenicama:

»Dok te nije bilo, ubio ti je kraljević ženu i kćer.«

Vojnik je zastao, kraljica krikne, a stari kralj ustade uplašen. Ratnik je stajao ukočen, samo mu je pogled tražio kraljevića.

»Ne, ne mogu — za njega ne mogu!« reče i lupi grudom o stepenice. No isti tren poletje kraljica niz stepenice, ali kad je stigla, našla je samo mokre tragove.

Strava zahvati sve uokolo, i zavlada žalost, kad su ugledali toliku nesreću kralja i kraljice. Dok se Huhuiju u sav glas smijao, svi su niemi čekali, što će se sada dogoditi.

Kad je kraljica čula taj zlobni smieh, klone, — a onda se uzpravi i rekne glasno kralju:

»Sad idem ja. Ja ću ga spasiti.«

Kralj je tupo gledao preda se i kao da nije u to povjerovao. A kad je kraljica prošla kroz redove i izašla iz dvorane, uvidio je, da je majka uistinu odlučila sama spasiti sina. Nije ni pokušao da je odvrati od toga. Bio je tako shrvan, da su ga morali dovesti do priestolja, da ne bi klonuo na vrhu stepenica. Onda je naložio, da pođe pratnja za kraljicom i ponese sve, što je potrebno za dalek i naporan put.

Pratnja, poslana za kraljicom, ubrzo se povratila, je je kraljica željela, da posve sama putuje.

Putovala je dane i noći. Ali kad je bivalo sve manje i manje ljudskih naselja, a dolazile sve neprohodnije šume i pustoši, putovanje je bivalo sve teže. Samo s težkom mukom nastavljala je kraljica put. Onda joj rekoše, da treba proći još samo veliku gustu šumu, pa će prispjeti pod podnožje snježnoga brda. Blizina cilja uli joj novu snagu u oslabljeno tielo, i ona zađe u šumu. Puta nije bilo, nego ga je morala krčiti kroz guštaru i suho granje i preskakivati oborena stabla. Preplašene šumske zvierke skriše se u rupe i duplja, a ptice odlepršaše na vrhove stabalja. Strava obuze kraljicu i drhćući sa zebnjom je pomišljala na blizu noć.

Domalo opazi kraljica, kako se kroz stabla i šikarje približava svietla spodoba. Djevojčica s dugim zlatnim vlasima gledala je siromašnu i umornu ženu i brzo priskočila k njoj.

»O draga gospođo, kuda si pošla kroz šumu, kad je evo blizu noć?«

Kraljica je zamoli, da joj malo pripomogne, dok opet ne prikupi snage. Djevojčica je podupre, i nije dalje pitala. Kad je vidjela, da sirota žena sve teže diše i sve češće posrće, predloži joj, da prenoći u kolibi njezina djeda. Koliba nije daleko, a ujutro će lako nastaviti put. Kraljica pristane, i domalo prispješe do prijatne kolibe. Siedi starac, djed djevojčin, primi srdačno iznemoglu putnicu i odmah joj pripravi ležaj.

Na ležaju osjeti kraljica takvu iznemoglost i slabost u cielom tielu, kao da joj se približava posljednji čas. To je izpuni takvom žalosti, da je počela plakati i tužno jecati. Djevojčica je pomiluje i oprezno zapita, zašto plače i jeca; i kraljica joj napokon izpriča svoju težku nesreću i završi riečima:

»Ne smijem umrieti, ne smijem. Ja moram spasiti svoje diete.«

Starac i djevojčica tješili su ožalošćenu majku, ali su opažali, da se njezinu životu primiče kraj.

Tada djevojčica klekne pred kraljičin ležaj i ozbiljno reče:

»Utješi se, kraljice. Ja ću poći mjesto tebe i odnieti grudu sniega tvojemu sinu, i tvoj sin će postati dobar i sretan.«

Širom otvorenih očiju zagleda se kraljica u djevojčicu:

»Diete moje, zar bi ti to uistinu učinila?«

»Hoću, kraljice, poći ću na snježno brdo. A da znadeš, tko će spasiti tvoga sina, znaj, da se zovem Cvieta.

Umirena kraljica usne. Dah joj je bivao sve slabiji i slabiji, dok posve ne prestade.

U rano jutro drugoga dana spremi se Cvieta na put. Nije se trebala mnogo spremati. Ona je znala zov, kako da pozove velikog orla s pećine, a kada se ovaj spustio pred kolibu, popne mu se među jaka krila, i orao se podiže u visine.

Neko je vrieme letio nad šumom i u širokim krugovima dizao se sve više i više. Snježno brdo zablista u jutarnjem suncu, kada mu se približiše.

Gdje je snieg bio najčistiji i najsjajniji, spustila se na zemlju i načinila čvrstu grudu. O, kako se radovala, kad se opet smjestila među orlova krila!

Orao ju je donio do djeda, ali Cvieta nije imala vremena da se dugo zadržava kod njega, opet se popela orlu na leđa i nastavila put prema kraljevoj priestolnici.

Orao ju je spustio u blizini širokoga druma, što je vodio u dolinu, i tamo se razstadoše.

»Pozdravi mi djeda i šumu i ptice i sve — sve« dovikne još Cvieta orlu, koji se već dizao u visine. Onda pođe niz brdo. Čvrsto je držala u rukama grudu sniega i pjevuckajući skakala s jedne noge na drugu.

Bivalo je sve toplije. Sunce je sve jače i dulje grijalo, a Cvieta putujući stiže i do pustinje.

O — kako je težko prolaziti pustinjom! Cvieta je neprestano mislila na svoju šumu, na bistre, brze potoke i na pjevanje ptica. Da joj je sada malo one vode s maloga vrela pokraj njihove kolibe, i da samo na čas sjedne u hlad velikog bora! Sunce žeže, a u pustinji nema sjene, nema vode. Takva je već pustinja. Ali Cvieta ne pomišlja, da se povrati natrag. Njezine noge još mogu ići, a i pustinja ima svoj kraj.

Uza sive pećine, što su kao okamenjeni divovi stršili u pustinji, odkrije djevojčica malo hlada. Samo vode, vode nigdje!... S pećine nad njom odjeknuše uto koraci. Ona pogleda gore i opazi strašna čovjeka, kako je biesno motri, i ona od straha zatvori oči. U isti tren nešto težko i veliko pade s pećine, i jedan je kamen obori. Cvieta zacijukne kao pogođena ptica i izgubi sviest.

Strašno divlji glas i krvoločne rieči dovedoše je opet k sviesti.

»Ulovih te, ptičice! O sada ću piti, krv ću piti, da ugasim žeđu!«

I dugi nož zabljesne u ruci divljaka.

»Kako je samo strašno žedan ovaj nevoljni čovjek« pomisli Cvieta i u velikoj samilosti jedva smogne snage da podigne iznemogle ruke i pruži grudu sniega razjarenu čovjeku.

Pohlepne usne počeše sisati snieg.

U isti tren sjeti se Cvieta nesretnoga kraljevića.

»Ne! To je snieg za kraljevića Huhuijua« poviče i htjede da povuče ruku. Ali kao kliešta stisnuše divljakove ruke njezine podlaktice, sniega je nestalo u njegovim ustima. Ali se dogodi nešto čudno. Gutajući snieg, sve se više preobražavalo lice divljakovo, i Cvieta opazi, kako postaje sve blaže i ljepše. Ruke počeše popuštati, a kada je otvorio oči, gledao je u nju posve drugi čovjek.

Ranjenu Cvietu obuze takva slabost, da se ponovno onesviestila.

Kad je otvorila oči, klečao je pred njom liep mladić, blaga i nježna pogleda.

»A onaj strašni čovjek? Gdje je on? Pojeo mi je grudu sniega! Ubogi Huhuiju! Ubogi Huhuiju!« I ona zajeca.

Liepi mladić samo se smiešio.

»Slušaj, mala, pa ja sam onaj strašni čovjek. Ja sam opaki Huhuiju.«

Cvieta nije vjerovala, nego je i dalje jecala.

Dugo i dugo je liepi mladić pričao, dok je nije uvjerio, da je on uistinu onaj opaki Huhuiju, i da ga je eto spasila njezina gruda sniega.

»Ali ti si sad žedna, ptičice mala. Hodi, nosit ću te, da što prije izađemo iz pustinje. I ja sam zalutao, ali s tobom ću sada sigurno naći pravi put natrag«.

Noseći Cvietu u naručaju krene preobraženi Huhuiju, i našavši brzo pravi put izađe iz pustinje. Kad su onda zašli u zelenije i pitomije krajeve, okružiše ih mnogobrojna jata malih i velikih ptica, a čitave hrpe raznobojnih leptira oblietale su oko njihovih glava. I ljudi su izlazili iz kuća, a kraljević Huhuiju pozdravljao ih je i dovikivao im

»Nema više opakoga kraljevića! Nema ga! Nestalo ga je zauviek!«

Neizmjerna radost zavlada po cieloj zemlji. Sa svih strana provrvješe ljudi, da vide Cvietu, noseći joj darove. A mladi kraljević krene po svemu kraljevstvu popravljajući zlo, što ga je bio tolikima učinio.

Cvieta u svojoj radosti nije zaboravila staroga djeda i još starijeg orla, i jednoga dana izjavi, da mora na put, natrag u svoju šumu.

Ožalošćeni kraljević klekne pred nju:

»Ti si me izbavila, a sada me ostavljaš!«

I Cvieta od tuge zaplače, i nije znala, što bi. Istom kada je kraljević obećao, da će sam poći po njezina djeda, a i orla da će pozvati da dođe k njima, Cvieta se umiri.

Kraljević dovede uistinu djeda, ali orla nije više živa zatekao.

Sreća, što ju je gruda sniega doniela u zemlju kraj mora, bila je trajna. Kraljević Huhuiju postade mudar vladar i nasliedivši otca na priestolju vladao je dugo uz svoju izbaviteljicu, sada kraljicu Cvietu.

Štefa Jurkić

Golgota

V'jek je strašan, mrk i težak
Kao crna savjest kleta;
Na Golgoti patnik visi
Iz prezrenog Nazareta!
I uzdiše na svom gn'jezdu
Pogođeni golub b'jeli,
I uzdiše zadnjim dahom
Umirući: Eli! Eli!

Pod Golgotom sve se bljeska
Od mermera i od zlata,
Redaju se divne zgrade
Raznih Kajfi i Pilata.
Pjeva narod odabrani
Iz Engada vatru pije;
Presahle su rekbi davno
Gorke suze Jeremije!

Jehovu su pobrisali
Sa slobodnog nekad st'jega;
Vikali su pred Pilatom:
Propni njega! propni njega!
On izdiše na svom gn'jezdu
Pogođeni golub b'jeli,
I izdiše zadnjim dahom
Umirući: Eli! Eli!

O Gospode, dovodim Ti
Pred patničko tvoje drvo
O sve one, o sve one,
Što ih težki udes shrvo:
Prevarene, zavedene
I bez nade i bez vjere
I molim se za nje Tebi:
Miserere, miserere!

O Gospode, tvrdo li je
Težko drvo, na kom jesi;
O Gospode, molim za nas,
Kada budeš na nebesi'.
Zapadoše ideali,
Kud se naša noga vere,
Pokaži nam pravo sunce;
Miserere, miserere!

Došao je zloduh crni,
Pa prokleto sjeme sije;
O Gospode, idol sjedi
Na pr'jestolju sred Morije
I govori lažne r'ječi
Protiv svete pravde Tvoje;
O, Gospode, smiluj nam se,
Kad u carstvo dođeš svoje!

Da na zemlji, ko na nebu
Jedna volja bude tako;
O poštedi Jerusalim,
Nad kojim si nekad plako
I proročku rieč slao,
Da ga s lažna puta vrne,
Molio si za njeg s krsta
Vrh Golgote viseć crne.

O Gospode, vazda jošte
Na pragu mu sjedi Juda
I još vazda za njim luta
Zavedena duša luda.
A on mudro iza kuta
Lukave im mreže stere;
O Gospode, daj nam sv'jetla:
Miserere, miserere!

Nekada si, blaga dušo,
Sve malene sebi zvao,
I nebesno Ti si carstvo
Jadnicima obećao.
Sad ti pjesma one vodi,
Sve za koje dušom dišem;
Golgota je kamen tvrdi,
Kud stihove svoje pišem!

I gledajuć kaplju rujnu,
Što iz Tvoga srdca kaplje,
O, Gospode, oprost čujem,
Što ta Tvoja usna šapće.

I osjećam, što ti zbori
Od očiju suza vruća,
Da ne može nikad biti
Bez Golgote uzkrsnuća!

Ah neka nas kao zv'jezde
Tvoje svete suze vode,
Tamo, gdje se divno sjaji
Carstvo duha i slobode,
Gdje još ne bje oskvrnuto
Bojnom krvi cvjetno polje,
I kud hoda anđel mira
Med ljudima dobre volje!

S. S. Kranjčević

Tri dana kod sina

Pet godina već nije vidio sina svoga Ivana. U prvašnje ga je vrieme posjetio svake ili bar svake druge godine, a sada eto već peta godina, kako ga nema k njemu. Ne da bi se stidio staroga svog otca postolara u zabitnom slavonskom selu, očuvaj Bože! O tom starac nije ni časak posumnjao, ali onaj posao, koji mu ne da ni danju ni noću odahnuti, taj ga prieči da dođe u goste rodnoj svojoj kući, da vidi još isti onaj stol, na kojem je pisao a, b, c, onu istu krušku, po kojoj se verao, onu istu tratinu, po kojoj se negda valjao. Starac doduše nije pojmio, kakav bi to vječni posao mogao biti, jer je on držao, da čovjek zapovieda poslu, a ne posao čovjeku. Napokon je ipak ugrabio malo vremena i došao k otcu, ali samo na jedan dva časa, da ga povede sa sobom u P. k svojoj kući, da bude desetak dana kod njega, da vidi ženu i kćerku mu, jer njih dvie ili kad ili nikad u zabitno njegovo selo . . .

Sjedili u željeznici u prvom razredu. Starac sjedio na meku sjedalu i niemo motrio sina i sve oko sebe. Na njega navalile tolike novosti, da se nije mogao razabrati. Nije znao, bi li gledao u tu bjesomučnu željeznicu, na kojoj se sada prvi put vozi, ili u onaj sviet, što žurimice ulazi i izlazi iz tih tiesnih sobica kao da bježi

pred progoniteljem, ili bi motrio sina svoga, koji je od njega za dvadeset godina mlađi, ali je kud i kamo većma posiedio od njega, 70-godišnjega starca. To mu nije nikako išlo u glavu: dobro mu je, imućan je, ne ubija ga briga za sutrašnji život, pa ipak je posiedio, ipak je zamišljen... To je starcu bilo nerazumljivo, a ono bolno čuvstvo, što ga je spopalo, kad je polazio iz svoga dvorišta, sjeo sa sinom u kočiju pa ostavio selo, kao da ga ostavlja na sve vieke, to bolno čuvstvo još se podvostručilo, kad je vidio sav taj nepoznati sviet, nepoznati način života. Vozili su se već pet sati, već je pala i noć, a oni morali na jednoj postaji sići i pričekati pol sata, dok stigne s druge strane vlak, koji će ih dalje povesti. Kolodvorska gostionica bila je puna mamurnog i pospanog svieta; dadilje s razplakanom djecom, vojnici s privezanim velikim psima, putujući trgovci sa sijaset velikih i malih torbica, konobari, miris jela i pića, sve se vrtjelo i guralo kao raznolika čuvstva u njegovoj duši. Sin njegov bio je tu kao kod kuće, i konobari, i putnici, svi su ga pozdravljali.

— Dakle, što hoćeš da jedemo, ja sam ogladnio, reče mu sin.

— Bog s tobom, sinko, tko je vidio po noći jesti! prišapne mu otac.

— Aha-ha! nasmija se sin. Lako tebi, ti jedeš kad hoćeš, a ja kad dospijem! Pa dobro, ako već ne ćeš jesti, a ti popij barem čaj, da se malo ugriješ.

I dok je odvjetnik, sin njegov, jeo polupriesan biftek, krstio se starac od čuda, drhturio pomalo od pospanosti i na svaku sinovlju kretnju ustao i pošao za njim u strahu, da ne bi gdjegod zaostao bez njega. Bilo mu je već dva tri puta na jeziku, da zapita sina, bi li on mogao sada ravno kući, ravno u svoju postelju, pa da zaboravi sve, što je za ovo nekoliko sati doživio — ali ga je bilo sram bojeći se, da bi time sina uvriedio.

Oko ponoći prispješe napokon u P. Na postaji dočeka ih odvjetnikova kočija s visokim konjima, i jedva što se starac popeo u nju, zagrabiše vranci, pa ih letimice preko kamene ceste povezoše u grad. Kraj svega mekog sjedala kočija se odkresivala od tvrda kamena, te je starac sveđ mislio, da će ili on izfrknuti van ili će duša iz njega izletjeti.

Sav se obradovao, kako su kući došli, jer je mislio, da će se sada smiriti i on i nemile misli njegove. No prevari se! Soba, u koju

ga je sin odveo na počinak, bila je tako sjajna, da se on nije ufao niti sjesti, a niti hodati po njoj. Šareni sagovi po podu, svileni nizki naslonjači, kao snieg biela postelja s pokrivačem od plave svile, sve ga je to plašilo, sve je to bilo tako visoko nad njim, te je mislio, da će sve to biti oskvrnjeno njegovim dodirom. Htio poći k sinu i zamoliti ga, da mu spremi onakvu sobu i postelju, kao što je njegova kod kuće — ali nije znao, kamo bi: na sobi su bila troja vrata, a on se već nije mogao sjetiti, na koja je došao. Napokon morade ipak leći, jer su mu se oči sliepile od sna. Nije bilo druge, pobaca s postelje jastuke i pokrovac, napravi uzglavlje od svoje odjeće pa tako legne. Premda pospan, jedva je usnuo, a kad se probudio, već je sunce visoko odskočilo.

Sina njegova već nije bilo kod kuće, on je u šest sati ujutro otišao željeznicom, te će se vratiti istom oko podne. Snaha njegova, obučena u dugačku jutarnju opravu s malom kapicom u bujnoj plavoj kosi, odvela ga je u jedaću sobu i stavila pred njega kave, čaja, šunke, maslaca, kruha i žemičaka. On se latio kave kao i kod kuće, no nikako mu nije išla u tek; preveć fino mu je mirisala, a i posudica mu bila nekako tiesna i nezgodna. Bože moj! kako li se sladko jede kava iz one njegove zdjele kod kuće, u kojoj možeš tri kriške kruha nadrobiti, pa još s onom velikom limenom žlicom! Ta gospoda i ne znaju, što je dobro. Snaha njegova bila ljubazno čeljade, pripoviedala mu o svemu i svačemu, tužila se na silan trošak, kojemu se nije dalo izmaći kraj sve njezine velike štednje.

Starac se plaho izrazio, da li se unučica već digla, i da li bi je mogao vidjeti; no to nije bilo moguće. Vikica se netom okupala, te već pošla na šetnju, zatim će doći učitelj glasovira, zatim učitelj čitanja i pisanja, a nato će morati s francuzkom guvernantom učiti francuzki; istom poslije podne imat će vremena, da se djedom pozabavi, dakle i ona, šestgodišnje diete, već nije imala vremena, upravo kao i otac joj.

Nato mu se snaha preporuči, pokaza mu s prozora prostrani vrt, u kojem se do ručka može pozabaviti, i odšušti u drugu sobu. Kraj sve ljubežljivosti i mićenja starcu bilo ipak tiesno i nevoljko pri duši. Šetao se vrtom, čudio se po tratini od cvieća izvezenim imenima njegove snahe i unučice, čudio nizkim uza zid privezanim voćkama, staklenoj kućici, u kojoj je već bilo dinja, premda je tek lipanj bio, čudio se svakoj tratini ošišanoj ravno i gladko, čudio se

mnogome koječemu, — ali njemu je njegov vrt s jednom jedinom stazom, s bojama crljenog i bielog luka kud i kamo prijatniji od svih tih liepih, ali ukočenih mrtvih oblika. Niti iste klupe od savijenog bielo omaštenog željeza s udubenim sjedalom i naslonjačem nisu mu se svidjele; stare njegove kosti nikako se nisu mogle prilagoditi tako savijenu načinu sjedenja. U vrtu su kopala i poravnavala plohe dva radnika, dok je vrtlar s nekakvim čudnim škarama obilazio oko cvieća i mladih voćaka ponosno prolazeći pokraj starca.

Oko dvanaeste vratio se sin kući, i to njemu za volju na kolima, jer bi željeznicom mogao prispjeti istom sat kasnije. Bio je gladan, pa je htio odmah ručati, no supruga mu priobći, da je netom bio savjetnik zemaljske vlade u posjetima kod njih i da već u dva sata polazi vlakom dalje. Ručak se morao odgoditi, valjalo se umiti i preobući te poći savjetniku vratiti posjet. Već je jedna ura izbila, snaha je s obzirom na starca naložila, da se ručak nosi na stol, ali uto dođe poslužnik od suda, po kojemu odvjetnik javlja, da se pripravi nešto bolji ručak, jer da će savjetnik također doći. Sada je trebalo iznovice ručak praviti. Za to vrieme zabavio se starac sa svojom unučicom. Prpošno diete sa zlatnom svilenom kosom, s bielim tankim ručicama i bliedim nježnim obrazima činilo mu se više lutkom nego živim čeljadetom.

Pokazala mu najprije svoje knjige, zatim igračke. Pozvala ga, da joj na zemljovidu pokaže, gdje je Beč i Zagreb. On dakako nije o zemljovidu imao ni pojma.

— Pa ti ni to ne znaš, a joj, a joj... A znaš li, gdje smo mi? Ni to ne zna! Vidiš, tu je P.! — pa uzevši starčev prst pokaza mu, gdje je P. Ta ti ne znaš ni ovo, što se mora znati u prvom razredu. Ala si ti bio nevaljan đak... Sad sjedi ovamo, da vidim, znadeš li čitati.

Starac je pocrvenio i sramio se, kao što se još u svom životu sramio nije. Kao da ga je orijaš primio za ruku, tako se pokorno spusti na stolac nad otvorenu francuzku slovnicu.

— Čitaj ovo ovdje! zapovjedi mu mala unučica.

A starac uze polako slovo po slovo čitati.

— Ala si ti »grostata« budala, ta to se ne čita tako, već že en livr... U kakvu si ti školu išao, da ne znaš ni čitati... Kaži mi onda, što ti znadeš; znadeš li bar pisati i računati?

— Znam — odgovori starac, a da još nije bio pravo pri sebi.

— Kaži ti meni: tvoja mama kupi deset jabuka, a sedam ih dobije od tetke; od tih jabuka pojedeš ti dvie, a tvoja mama jednu, a dvije dadete vašoj susjedici — koliko ti onda još ostane?

Tako zamršenih računa nije starac još dosad računao, što više nije on mogao ni red brojaka, kako mu ih je unučica kazivala, sliediti i u savez dovesti.

— Ni toga ne znaš! Ama što ti onda znadeš?

Uto se začuje odvjetnikov glas u drugoj sobi, a mala Vikica poleti na vrata i uze vikati na sav glas:

— Tata, tata! Naš »grostata« ne zna pod Bogom ništa: ni čitati ni računati, ama što se kaže: baš ništa...

No zato je ipak uzela »grostatu« za ruku i tješila ga, da će ona njega sve to naučiti, samo ako ostane još tri dana kod njih.

Odsječni savjetnik, podžupan i ostala gospoda odavala starcu ono poštovanje, koje ga je po starosti išlo; starac se doduše malo ohrabrio — nisu mu ni njegovi seljani izkazivali ovakve časti, no kraj svega silnog jestiva ipak je uzalud čekao na svoj ideal, na govedinu s umakom od hrena. Uzalud su mu nudili aspike i raznovrstna jela, njemu se samo želudac prevrtao gledajući, kako oni jedu još krvavo meso i nekakve guste umake.

Gosti su ostali do sedme, trošili sad kavu, sad vino, sad likere, a nato odoše podžupanu na večeru.

Kad su gosti otišli, on se dobavio komada kruha, posolio ga, pojeo, te u osam sati legao spavati. Danaas je bio već slobodniji; legao je na vanjkuše, pokrio se svilenim pokrivačem te u dubini duše žalio svoje odielo, što ga je jučer zgužvao: njegovo modro odielo, što ga već dvadeset godina nosi o Uskrsu i Božiću i o drugim velikim svetkovinama. Te noći izspavao se dobro te ustao rano kao obično kod kuće. No i sin njegov bio je već na nogama, pio natašte nekakvu ljekovitu vodu za želudac te rano ustajao i već bio na šetnji.

Starac obišao vrt, razgledao ovo i ono, pa mu na posljedku postalo dosadno; došao je u goste sinu, a još ga pravo nije ni vidio, a nekmoli se s njime porazgovorio. Od same želje ode k njemu u pisarnu.

— No kako si spavao, je l' ti dosadno? Hajde sjedi tu, sad ću biti gotov, pa ćemo onda skupa malo izaći.

Starac sjedne, da pričeka sina. U pisarni bio perovođa i tri pisara. Stranka za strankom dolazila i odlazila; sa svakom je tre-

balo dogovoriti se, svaku saslušati, svaku uputit. Samo još dok ovo pročita, samo još dok ovo podpiše, samo dok još sastavi putni program za sliedeći tjedan... Taj program sastavio je perovođa. Prekosutra u ponedjeljak bila su dva ročišta, jedno u P., to će obaviti perovođa, a drugo u R., tamo će poći jutarnjim vlakom odvjetnik, obaviti ga do 11 sati, zatim poći kolima u selo S. na ovrhu i svršiti ga popodne; istoga dana noćnim vlakom k ročištu u B., u dvanaest sati noći proći će ovuda kroz P., te ga pisar ima dočekati na željeznici i donieti mu najvažnije spise, koji stignu toga dana. Iz B. će trećega dana, u sriedu, opet ovuda, ali ne će moći sići, jer mora ravno u Zagreb s gradskim odaslanstvom, koje će mu se pridružiti i s kojim će ići izposlovati zajam za domobransku vojarnu, koju grad želi podignuti. Na povratku iz Zagreba navratit će se u N. na ročište, obaviti ga još do podne, te se oko tri sata povratiti kući, da uzmogne prisustvovati sjednici gradskog zastupstva. Sjutradan u subotu bit će županijska skupština, i taj će dan morati ostati kod kuće, jer želi staviti priedlog radi kanalizacije. Kad je tako sve na dlaku bilo ustanovljeno, dođe poslužnik štedionice s pozivnicom, da će u petak imati štedionički upravni odbor glavnu sjednicu, na kojoj ima da bude i on kao štedionički odvjetnik; a tek što je taj poslužnik otišao, dođe drugi vjestnik: da će posveta zastave vatrogasnog družtva — kojemu je on predsjednik — biti u četvrtak. Sada je opet valjalo onaj prvašnji program tako promieniti, da su se još i ove dvie točke mogle umetnuti. Napokon su nekako skovali, a kada je sve bilo gotovo, odbila je upravo jedna ura. Starac se umorio od samoga slušanja, a u glavi mu se pušilo, kao da je on sva ta ročišta, sve te sjednice, sav taj danji i noćni put na kolima i željeznici proturio.

Za cieloga objeda gledao otac sina sažalnim pogledom; ono što je do podne čuo u pisarnici, nije mu nikako išlo u glavu; pogledao ga je doduše sažalno, ali i u nekakvu čudu, u onom čudu, kojim se obično čudimo božanstvu.

Poslije ručka ostadoše otac i sin sami za stolom; odvjetnik kao da je upoznao otčevu zabunu.

— Kaži mi, molim te, zar će ono zbilja onako biti, kako ste se prije ručka dogovorili...? upita starac.

— A što ti to misliš?

— Zar ćeš se ti zbilja danas stvoriti na ovom, a sutra na onom kraju svieta? Je li to tebi zbilja nužda ili ti to tako moraš?

— I jedno i drugo, moj stari. Znadeš li ti, koliko ja trebam na godinu? — Devet tisuća forinti!

— Za vas troje!...

— Za nas troje!... A znadeš li, koliko je to? Svaki sat, ili putovao ili sjedio ili spavao, moram zaslužiti jednu forintu. Jesi li vidio, koliko ih imam na hrani? Perovođu, pisare, vrtlara, kočijaša, kuharicu, dadilju, Francuzkinju, učitelja, glasovirača, — njih desetero; sve to hoće prvoga da dobije svoju plaću.

— A ja... izlane u strahu starac.

— Za tebe najlakše... Pomisli, svakog mjeseca moram izplatiti oko tri stotine forinti, a ja puno puta nemam novčića u blagajni.

Starcu se orosilo oko.

— Moram!

— Zar ti ne bi mogao to sve raztjerati: i vrtlara, i kočijaša, i tu Francuzkinju i učitelja — što će to tebi?

— Ne mogu... Ono, što je tebi Marijan Grgurov, koji te drvari i dovaža kožu iz Osieka, tako su to desetero meni...

— Toga ti ja ne shvaćam.

— Nisam ni ja negda shvaćao, ali sada shvaćam; to zahtieva družtvo, zahtieva moj položaj, zahtieva današnji viek.

— Pa što će biti od onog tvog djeteta? Zar tebi nije žao tvoje diete onako ubijati? Ma ona, čini mi se, ni ne zna, da je diete. Bila sramota ili ne bila — ali ja starac niti se znam onako ponašati niti onako misliti kao ta sedmogodišnja djevojčica. Zar tebi nije žao nju onako od jutra do mraka patiti?

— To dandanas mora biti; jer valja i na to računati, ako joj ne budem mogao ništa ostaviti, ako se ne uda — onda će trebati, da zna sama sebi kruh zaslužiti .

— Zar ti već sada na to misliš? A što sam ja tebi ostavio?

— Ništa... pa zato, vidiš, moram ja...

Starac ostao zatečen; nije mislio, da će razgovor na to izvrnuti On je dosad držao, da je učinio svoju dužnost; ta njegov sin je čitav čovjek, imućan odvjetnik, a sada čuje, da on sinu nije ništa ostavio, štoviše, da sin njega uzdržava. Ta dva — stari i novi nazor — posve ga unište, te nije mogao na čistac izaći, ima li pravo on ili njegov sin.

— Znam, tebi je to sve čudno, ti iz svog sela ne vidiš, kojim duhom diše današnji sviet, — pa budi sretan, da ne znaš. Koliko puta se meni zbljutavi i novac i jelo i život; koliko puta sam ja

zaželio doći k tebi, u onoj tiesnoj sobici spavati i osim ona četiri zida ništa na svietu vidjeti. Ti i ne znaš, kolika je to slast brinuti se, što ćemo sutra pojesti; ja bih volio nego išta, da mogu opet s tobom onako sladko večerati iz jedne zdjele octom zakiseljena graha i nasoljenu lukovicu... Sada ja to ne mogu, ne mogu, kraj najbolje volje, jer niti mi je jezik, niti želudac, niti su mi živci za to sposobni. Ti si vidio, i ja se brinem za svagdašnji kruh, ali dok ti cielu zimu podieliš ono, što ti je u vrtu poraslo, što si sam odgojio, sam spremio, ono što si gledao, kako niče i dozrieva, — dotle ja grabim gdje što bilo i tuđu radost i tuđu muku. Gadno ti je to, strašno ti je to, — ali je sva sreća, da nemam mnogo vremena pomišljati na to. Kako vidiš, ja ne živim danas, nego sad nedjelju, sad mjesec, sad godinu dana unaprvo; za mene nema ni ponedjeljka ni utorka, već je za mene onaj dan, kakav sam ja prije nedjelju, prije mjesec, prije godinu dana sam odredio... Ja moram od žene dobiti brzojav, da se sjetim, da sam oženjen; ja moram djetetu kupiti u Zagrebu kakvu igračku, da znam, da imam diete. Ti se žene napsuješ, djeteta natučeš, ali ih zato, kada te ljutost prođe, voliš još većma, — a ja ne smijem, jer bi to bilo proti pravilima finoga družtva; ja uviek moram biti dobre volje, moram uviek pristati na sve, ne smijem nikoga uvriediti, a još manje znati, što je uvreda. Ja ne smijem biti ni kuhan ni pečen, ni hladan ni vruć, već onakav, kakav sviet hoće.

Starac, premda nije sve razumio, što mu je sin govorio, ipak ga je promatrao, sa sve većim sažaljenjem.

Uto dođe mala Vikica, donese otcu papuče i jutarnji ogrtač, a kada se odvjetnik preobukao, sjedne mu kći na krilo, uze ga čupati za brkove, škakljati po vratu, povali ga na mekoslon, zatim ga onako ležeći povuče dolje na pod, objaše ga i na posljedku počnu se oboje po podu valjati i naganjati, da je po ormarima staklo zveketalo, a obješena lampa se ljuljala.

Starac se snebivao od čuda i potajice se prekrstio ne mogavši pojmiti, kako se može njegov sin, odvjetnik i toliki gospodin, valjati po podu! A kada je Vikica i njega povukla, da se i on malo naganja s njima, reče on napola uvrieđen odvjetniku: »Nema ti bez šibe ništa, moj sinko!«

Ta igra između otca i djeteta trajala je dobru četvrt sata, te je odvjetnik napokon sav usopljen pao na mekoslon.

— Eto, to mi je sve veselje! reče on otcu brišući znoj i prašinu sa čela i obraza.

Već je bilo osam sati, ali supruge odvjetnikove još nije bilo doma; ona je bila na sjednici gospojinskog družtva, na kojoj se razpravljalo o zabavi, koju je to družtvo kanilo dati na sv. Anu.

I mala Vikica bila je gladna, a i starac, koji se naučio na svoj red, osjećao je, da bi trebalo večerati. No večere nije moglo prije biti, dok se gospođa ne vrati.

— Čekali vi, ne čekali, ja dulje ne mogu, reče starac, pa pregrizavši komadić kruha s maslacem ode u postelju. Driemajući u postelji, sad u snu sad na javi, nizala mu se misao po misao, čuvstvo po čuvstvo, koje je ovih dana doživio; pa nakon što su se izredali oni neugodni netom doživjeli doživljaji, dođe mu i onaj njegov sladki svagdašnji život u pamet...

On je sjedio na svom tronogom postolarskom stolčiću, pušio lulu i zabrinuto okretao poderanu čizmu u rukama; to je već drugi dan, kako je prevrće, a još ne može da se odluči, bi li je zakrpao ili naglavio. Uto izbila i deseta. Sad je po starom običaju trebalo malo ustati, prigledati časak po dvorištu i vrtu, zaviriti uzput na ulicu, pa napokon posavjetovati se sa svojom starom, što će biti za ručak.

— Danas baba, ne šali se s ručkom, s onom Vrbančevom čizmom napatio sam se kao živi vrag...

A baba njegova, jednako obučena i utrpana i ljeti i zimi, već miešala zafrig, da je mirisao po svoj kući, a starac koliko puta i sjeo na tronog, toliko puta i ustao. Pravog posla više nije bilo! Da mu vrieme prođe, pregledao po stoti put staru obuću, što mu je još o pokladama na krpanje donesena, prevrtao u rukama one dvie tri nove kožice i komad podplata, i najedanput se sjeti, da će za mjesec dana biti Ilinje, pa da bi trebalo ići u Osiek po kožu. Uze brže bolje kalendar sa zida, izprevrta nekoliko puta po njemu, dok je našao mjesec srpanj — i gle belaja, za mjesec dana je zbilja Ilinje. Dobro, da se sjetio... E, sada nije fajde[1], već valja poručiti po Marijana Grgurova.

— Ehehe! Marijane — ti kao da si zaboravio.

— A što vi to mislite, majstore?

— Jesam li ja pogodio! Kud tebi pamet, Marijane, zar ti ne znaš, da je za mjesec dana Ilinje?

---

[1]) koristi

— Aha! Pravo vi i kažete, majstore... Vidi ti vraga, kako je to brzo prošlo... Ma čini mi se, kao da smo juče išli u Osiek.

— Nije drugačije već tako, kalendar ne laže, moj Marijane; već ti liepo uredi kola, pazi, da čivije budu kako treba, pa ćemo mi, ako Bog da, danas četiri nedjelje u Osiek.

Nakon toga prijavio se Marijan svakih osam dana kod majstora, te su jedan drugoga uvjeravali, da će ni dan prvo ni dan kasnije, već ravno na Ilinje u Osiek. Istom četvrte nedjelje dodade Marijan ponešto kao u zabuni: samo ja velim, majstore, ako bi kiše bilo —

— Ama to je stara regula, Marijane, tko će lud po kiši voziti se u Osiek...

Nato je došlo i Ilinje, i po želji starčevoj nije se baš ni naoblačilo, a kamoli da je padalo, te oni s Božjom pomoću pošli u Osiek i s kožom se sretno vratili natrag.

Sada je bilo večernjega razgovora! Najprvo, kako je u ovom selu, kako u onom, pa napokon kako je u Osieku.

Pred majstorovom kućom sastaje se navečer divan, Bog si ga znao odkada. Tu se u onom bezazlenom, naivnom načinu prorešetao i svetak i petak, i vrabac i bravac, dok na posljedku ne bi majstor ustao sa tronoga i rekao:

— Nije fajde, ljudi — devet, u krevet!

— Pravo veliš, majstore, devet, u krevet!

I nato svi poustaju i raziđu se svojim kućama, da se sutradan svi sastanu, da se po stoti put porazgovore o jednom te istom, i kako juče, tako danas, tako sutra, tako prekosutra...

Poslije takva sna nije starac mogao dulje ostati kod sina; ono čuvstvo novosti i radoznalosti, koje ga je k sinu dovelo, izhlapilo brzo kao magla prema pomisli na svakidašnji domaći život. Čisto mu se nasmiešila duša, kad je odlučio, da će danas pošto poto otići odavle — ravno na svoj kućni prag. Ohrabren tim sladkim čuvstvom reče sinu bez okolišanja, da danas odlazi.

— Ostario bih prvo reda, da još jedan dan tu ostanem. Taj život nije za nas stare ljude; mi smo navikli polako živjeti, a ne letimice kao ti. Kakav je to život, kad ti ne znaš ni što je dan, ni što je noć! Ne znam, kada sam zadnji put plakao, al eto sada bih morao proplakati motreći ovo dva tri dana taj jadni tvoj život... A ovamo ja mislio, ti si gospodin, ti si sretan! Oprosti mi, što sam te tjerao da učiš; možda sam ja više kriv nego ti. Da si ostao pod svojim krovom, bolje bi ti bilo... I onda znaš, ne mislim ti nažao učiniti, nemoj mi više slati ono 30 forinti mjesečno: — kad sam već zgriešio proti tebi, sada ti valjda smijem priuštiti, da onaj jedan sat na dan, što radiš za mene, odpočivaš, — to ti je sve, što ti ja još mogu dati... I onda, znaš, ostani zbogom! Tko zna, hoćemo li se još vidjeti... Ako ja prije umrem, znam, ti ćeš doći, da me vidiš, — ali umreš li ti prije, oprosti, ja težko da ću moći do tebe — tko bi mene doveo kroz tu Sodomu i Gomoru!

I nato se otac i sin do sita izplakaše pavši jedan drugome oko vrata. A kada se izplakaše, odoše svečano i mučeći do kolodvora, odakle za čas dva željeznica odnese starca onome svetome rodnome pragu, koji nam je miliji, što je bliži čas, kad ćemo se zanaviek s njime razstati.

Josip Kozarac

Uzpon i pad

1.

Nekoliko koračaja od ugla Frankopanske ulice prema zapadu ima u Ilici mala, siva, uzka kuća, valjda još iz prošlog vieka. U prizemlju je dućan s jednim prozorom i tiesnim vratima, a nad vratima visi crna ploča s nadpisom u bielim slovima:

JANKO KRIVOŠIĆ
Trgovina mješovite robe

Eto već dvadesetak godina, što ta mala tvrdka postoji, a ovo već nešto znači u modernom Zagrebu, gdje domaće tvrdke padaju jedna za drugom kao crvljive šljive sa stabla! Što i Janko Krivošić nije pao, imao je da zahvali svojoj marljivosti i svojoj glavi, koja — kako sam običavaše kazivati — nosi tako radoznao nos, te ga mora zabosti u svaki zamotak šećera ili brašna, prije negoli ga kuharica iz dućana iznese. On je po vas dan bio u dućanu, sam posluživao, a gdje ne bi poslužio, tamo je nadgledao, i tako bijahu mušterije uviek zadovoljne, te mu ostadoše vjerne.

On je i danas s jednim pomoćnikom i jednim šegrtom u tome nizkom i mračnom dućanu, no nešto je nestrpljiv i kao raztresen.

Gleda često na sat, podsmjehuje se i tare ruke. Najposlije, kad ne bješe već nijedne mušterije, izađe na ulicu i stane pred dućanom gore dolje hodati.

Bilo je blizu podne, pa je sila svieta grnulo ulicom naglim korakom: najviše ljudi od posla, što se žure, da nešto malo ručaju, pa opet na dnevnu muku! Mnogi pozdravljaju Krivošića, mnoge on pozdravljaše; svatko je imao prijaznu rieč ili dobar pogled za toga dobričinu, a on je svakomu jednakim uzvraćao. Napokon se zaustavi pred dućanskim vratima i nasloni se na njih, velik i sam gotovo koliko vrata. Njegovo okruglo lice — s malim, živahnim, smeđim očima, prosiedom, nekad tamno plavom bradom (koju je kratko rezao) — gledaše zadovoljno i veselo u sviet, u taj liepi, topli jesenski dan. Dobro ga pogledavši moglo se opaziti, kako mu se prosiedi brk smijucka, i oči žmigaju. Da je bio diplomat kakav, koji svietom drma, njegovi bi se neprijatelji uplašili od toga zadovoljnog posmieha strepeći, da im je spleo kakvu lukavu zamku ili spremio udarac. No »gospon Janko« — kako ga mušterije najradije zvahu, sjećajući se valjda liepih vremena, kad je Janko bio stasit i pristao mlad trgovac, koji je samom svojom pojavom mamio sviet u dućan — Janko ne bijaše diplomat, a ipak je nešto imao u svojoj glavi, za što mu se činilo, da je neizmjerno važno i veliko, i od čega je kanda očekivao zamašnih posljedica.

Najzad pukne top, a Krivošić vikne svojim momcima, da idu jedan po jedan ručati, zatvori novce u ladici, popipa se nešto po prsnom džepu i izađe na stražnja vrata, da će gore u prvi kat, gdje mu je stan.

2.

Radostno razpoloženje Janka Krivošića dolazilo je odatle, što je u džepu nosio štedioničku knjižicu na oveću ušteđenu svotu misleći je pokloniti ženi za rođendan. Ali njegova žena, činovnička kći, nikad nije bila zadovoljna skromnim građanskim životom, već je uviek težila za nekim gospodstvom i za kretanjem u višim družtvu. Poklonjena svota još je više razigrala njezinu maštu, i to se odmah pokazalo u razgovoru s mužem poslije ručka.

Kad je služkinja pospremila stol, baci se Krivošić na kožni divan, što je uz peć stajao, pa reče:

— Mogu reći, da sam danas upravo zadovoljan... Naša su djeca obskrbljena... Osim ove kućice, koja dašto nije palača, imamo prilično gotovine, pa se možemo nadati, da će naše kćeri s vremenom dobiti čestite muževe, zar ne?

— Misliš li, da će ih u ove ruševine knezovi doći tražiti?...

— Knezovi, knezovi! Tko pita za knezove?... Doći će pošteni čestiti građani kao ja i ti...

— Pa će se naša djeca onda s njima sav svoj život mučiti i kuburiti kao ja s tobom?... Liepe li mi budućnosti!

— A što ti dakle misliš?

— Ja?... Ja mislim dalje nego ti... Svaki čovjek mora valjda nastojati, da uviek na bolje i na više ide... I ti si više postigao nego tvoj otac, pa treba da i tvoja djeca opet za korak dalje pođu...

— U ime Božje! odvrati Janko... Pa neka dođu knezovi po njih! Vriedne su ih, a?

— Kud ti misliš!... No ja jedno znam: moje kćeri ne dam za trgovca, da budu sav svoj viek robkinje i da se razbijaju poslom od zore do mraka kao ja... Ja ću samo privoljeti, da se udadu za činovnika, da budu gospođe.

Ona mu stade razvijati i opravdavati tu svoju misao, uzbuđeno, svojim naglim, izprekidanim načinom govora, zagrijana svojom osnovom, koju već tako dugo u sebi goji, a koja se, evo, za velik korak približila ostvarenju. Šta je danas trgovac? Živi od jutra do večera, nikad siguran, da mu sutra ne će osvanuti dan s pečatom na vratima! Ako i radi i muči se, opet sve zavisi od sreće!... Svaki dan može oboljeti, a bez njegova nadzora odmah će posao trgnuti natrag; svaki dan može umrieti, pa ostaviti ženu udovicu, a djecu siročad bez mirovine i obskrbe. A činovnik, ako ima i manje, opet je, ako se dobro vlada, uviek siguran za sve i za svoju obitelj. Pa onda i položaj u družtvu!

— Moj otac nije imao tvojih hiljada, pa ipak bijaše veći gospodin — završi ona, po hiljaditi put sjećajući ga na svoju gospodsku lozu.

On nije mario pobijati je. Znao je, da u toj stvari nije pristupna nikakvim razboritim razlozima.

On dakle za volju mira zašuti, i dok se ona u drugoj sobi spremila, da po običaju mrvu prospava, zaveze se on u daleke misli. U zadovoljstvu zbog stečena uzpjeha prolazio je u mislima sve one duge godine rada i naprezanja, od kojega je sad imao vidljiv uspjeh u šaci. Čudio se, kako je to vrieme brzo prohujalo, a čini mu se, da je jučer bilo, kad je ono došao u Zagreb u opancima i crve-

noj ličkoj kapici. Vidio je sebe još i danas (i upravo u taj čas oživi ta uspomena u svoj svježini), gdje čisti dućan i tura burad po dvorištu svoga gospodara, nekog zemljaka. Onda se pomalo od sluge popeo do šegrta, pa do pomoćnika. I lik gospodarev lebdio mu je jasno pred očima: lik dobra boležljiva starca, koji se radovao, što se namjerio na poštena momka, na koga se mogao osloniti, i koji ga je najposlije toliko zavolio, da mu je prepustio trgovinu uz vrlo lake uvjete.

Je li Janko bio sretan? To ni sam nije znao niti se pitao. Živio je i radio, — to bijaše život, a gdje je njemu dokolica, da za drugo pita! U ovaj čas — a o času se uviek i radi — bijaše zadovoljan: imao je dvie štedioničke knjižice, koje su značile mali imetak, i punu kuću djece, koja su zdrava i vesela, i koja će njegovo ime i muku nasliediti, kao što su od njega i krv i meso primila!

3.

Upornim nagovaranjem pošlo je Krivošićevoj ženi ipak za rukom da predobije muža za svoje osnove. Krivošićevi se presele u središte grada, u novi i ljepši stan i dućan, stanu se kretati u bogatijem družtvu i raskošnije živjeti. Ali ne prođe nego godinu dana, i sve se svrši slomom.

Kao munja pronio se Zagrebom glas o padu velike tršćanske tvrdke, s kojom su mnoge zagrebačke kuće bile u poslovnoj vezi, a brzo se saznalo i to, da je Krivošić uzdrman i da svuda traži pokrića. Dok je on išao od prijatelja do prijatelja, saznalo se za čas u Zagrebu i izvan Zagreba za njegovu nepriliku. On se o tome uvjerio, čim je došao kući. Na stolu u poslovnici stajaše već hrpa brzojava i pisama: sve računi i opomene na platež iz Trsta, Beča, Siska i Zagreba, a još uviek dolažahu trgovački teklići i službenici noseći velika siva pisma. Krivošić se razljuti: »Ta još nisam propao, do vraga!« klikne, a onda se i gorko nasmjehne: »Takav je sviet! Još se lešina ni ohladila nije, da, još je života u njoj, miče se i brani, a već grabežljive zvieri nasrću na nju«

On uze pregledavati račun za računom, opomenu za opomenom. Bilo je tu pred njim nekih, koje očekivaše, ali i takvih, kojima se ne nadaše. Sve se požurilo, sve se pobojalo za svoj novac i tražilo odmah platež ili odgovor. No bijaše i takvih, o kojima ni ne slućaše, da postoje, osobito među računima kućnih dobavljača. Tu

je mesar tražio oveću svotu, tamo opet pekar, a još više slastičar! Krojač njegov i sinov predlagaše golem račun, a krojački atelier Mme' Drinić još veći. Napokon se i prijatelj trgovac pokućtvom požurio, te i on svoj račun poslao.

Krivošiću se maglilo pred očima od tih brojaka, i kosa mu se ježila. Što je to njegova žena radila iza njegovih leđa? Mjesec na mjesec davao joj je ogromne svote za kućne potrebe, svote, zbog kojih je blagajna ostajala prazna, i poslovna plaćanja zapinjala, pa uza sve to još ovoliki dugovi, koji povisivahu pasivu za gotovo pet hiljada forinti. U što je trošila tolike novce, u poslastice, oprave, gostbe, šešire i haljine? Stotine i stotine za takve stvari uz one hiljade, što ih je on sam izplatio! Pa kamo sve to, kako da on toga ništa nije vidio? Ah, šta je on znao, šta je ženski šešir, šta je ženska oprava! Šta je on znao, koja je razlika s obitelju od pet šest glava živjeti skromno u donjoj Ilici kao mali građanin, i živjeti usred grada, u vrtlogu družtva i otmjenog svieta kao veliki gospodin! I sve to bez njegova znanja, iza njegovih leđa, kradomice, da, kradući njegov znoj i njegovu muku. Onda, lanjske godine, kad joj je ono novac zavrtio mozgom, i ona se zaželjela gospodstva, dugo joj se opirući pomislio je napokon: »Ta zašto i ne bismo užili dobra pod stare dane? Namučili smo se, stekli smo, zašto da i mi i djeca ne okusimo nešto bolje?« Ali on je sve to zamišljao u primjerenim granicama, spram svojih sila i s obzirom na budućnost, a gle, kamo je to dovelo! Njoj se htjelo gospodstva, sjaja, gostba, kočija, zlatnih dvorana sa svilenim tkaninama, srebrenog posuđa i draguljnih nakita! Kao da sve to može smoći trgovac, koji živi o dnevnom primitku, što često jedva dostiže dnevne izdatke, a više puta im se i ne približuje!

Gdje su mu bile oči? I one su bile obmanute sjajem, zavedene obsjenom ugleda, sazdana na umišljenom bogatstvu. Gdje su mu bile misli? U poslu, u vječnoj brizi, kako će više steći, da sebe zadovolji i da ima mira u kući od nikad mirne žene u gramzenju za bogatstvom, koje se preko noći stječe, za častima i ugledom, samo visoko, samo što dalje od opanka čestnog, u kome je bio čedan, sretan i zadovoljan.

Takve i svakojake druge misli trzale mu glavom, sad ga razpaljujući, sad obarajući ga, da mu se srdce stiskalo, i suze mu udarale na oči. Već su pomoćnici bili otišli, težki gvozdeni kapci spustili se na prozorima i vratima dućanskim, a plin gorio nad njego-

vom glavom, dok je nad knjigama, računima i spisima sjedio u poslovnici.

Računao je i smišljao u gluhu noć, uviek nanovo, uviek bez uspjeha. I kad je već vidio, da nema drugog izlaza nego samo jedan, pobaca knjige i račune u blagajnu, pa se shrvan i umoran izvali na mali divan i napola ležeći zaspe u cik zore.

Prenuvši se prije sedam stade odmah izvoditi svoju odluku, s kojom je jutros zaspao. Slugama ne dade da otvore dućan, njih i pomoćnike izplati podpuno i odpusti. Onda zaključi račune, izpiše na list papira izkaze pasive i aktive, te se uputi k sudu, da najavi stečaj.

4.

Poslije sloma i mnogih nesreća u obitelji Krivošiću ne preostade ništa drugo, nego da se vrati u onu staru kuću i da počne iznova.

Krivošić ipak nešto oživi. On stane izlaziti iz kuće i dolaziti s ljudima u doticaj. S tim mu se vrati pomalo njegova volja za rad, i kad je jedanput počeo raditi, ne prestade više. Najprije se pobrine za djecu predavši Đuricu u neki veliki bravarski posao, da uči zanat. Za Milu je tražio, no ne mogaše još da nađe prikladne kuće. Međutim su i njegove razprave s vjerovnicima obećavale liep uspjeh. Poznavali su ga kao radina čovjeka i poštena trgovca, znalo se, da će se on ovim svojim izkustvom okoristiti i opet se osoviti na svoje noge. Izgledalo je, da će nagodba uspjeti i vjerovnici pristati, da se digne stečaj. U tome očekivanju on odkaže iznajmljeni stan u staroj kući, pa se za četrnaest dana mogao opet tamo vratiti, a za mjesec dana bit će i dućan prazan. Trebalo je sada gledati, da mu iza izplate vjerovnika i prodaje nepotrebnih stvari — više od polovice bilo je nepotrebno — ostane bar koja stotina za prvi početak i do novog kredita. To je sve zadavalo mnogo brige i mnogo posla, a on ga obavljaše opet s mladenačkim poletom, još u žalosti i ljut, da porušeno mora nanovo graditi, ali u sebi zadovoljan, što radom ubija žalost i na časove se udaljuje od kućne nevolje. Hrabrost života bijaše se u njemu probudila s odlukom: raditi i radom se oprieti sudbini.

Vladimir Treščec-Borota

(Iz romana »U malome svietu«)

Kod »sedmorice«

Već se i pročulo, da su došli — da su bili »usred sriede« Zagreba: kod bana, kod »Sedmorice« (stola sedmorice) i može biti još kod koga. Nek se samo danas svi skupe upravo ondje, gdje i prve nedjelje, kad su odlučili da pošalju njih petoricu! U nedjelju se dogovorili, u utorak već odputovalo njih pet i Petar Zukalo šesti, koji ih je vozio do Karlovca. U četvrtak su bili u Zagrebu u »dienciji«, kao jučer ujutro vratili se, a za danas sazvali selo.

Nikomu ništa ne pripoviedaju, što su obavili. »Čut ćete«, vele, »kad se skupe svi. Nidžan će kazati sve, što je bilo i kako je bilo.« A čim se spomene Nidžan, odmah nitko više i ne pita, jer Nidžan je najpametniji, bio je u gradu i — kako sam veli — družio se s gospodom. On se baš pravo zove Nikola Jordanić, ali ga zovu Nidžan. Kako on veli, onako jest. Njega su izabrali, da vodi i da sve kaže, u Zagrebu kod bana ili već koga mu drago, kako nije pravo, koliko njihovo selo Razvale strada zbog šumskoga kvara ili »goranine«, kako se to u Lici veli. »Nije pravo, da čovjek ne smije ni onaj kukavni hrastić usjeći, a već iza njega lugar, pa psuje, piše i — što ti ja znam. Vražja sjekira čuje se u šumi, nek samo kvrcneš. Pa ako te i ne čuje, a on dođe pregledati po dvorištu i štokuda pa upisuje više, neg je i bilo. Badava se ti kod kotara pričaš[1]), oni vele: on, lugar je zaprisegnut, mi vjerujemo njemu... Zaprisegnut, zaprisegnut! Pa i ja ću zaprisegnuti, ako do toga dođe!... Nije pravo, nije nikako pravo!« — tako su govorili onu nedjelju, što je prošla, i uglavili, da idu Nidžan i ona četvorica u Zagreb. Trošak su im među se sabrali i smetnuli, a Petar Zukalo kao šesti rekao, da ne će za kola ništa uzeti, osim što će putem na njega trošiti.

Veselo se oni još oko ponoći po liepoj svietloj mjesečini krenuli iz Razvala, te putovali cieli dan u sriedu do Karlovca. Nisu se žurili, znali su, da će podveče stići, pa su zato svagdje putem stajali, da »počinu konji«, a oni da se malo »nakvase«, nek se zna, kad su putovali u Zagreb. Sasvim veseli prispjeli u Karlovac sve pjevajući. No kako su se i tu svratili, pa se malo pozabavili, zakasne na onaj vlak, što su namjerali s njim u Zagreb. »Ali nije ni to najveće zlo«, tješio ih Nidžan, »ima još cugova[2]) po noći, pa ćemo čekati u kavani«. Nidžan — otriezne od vina, opazi isti Nidžan na svoj veliki užas, da će novaca biti jedva svima za put u Zagreb i natrag, a gdje je još drugi trošak.

Svi su se najednom uozbiljili i zabrinuli, ali Nidžan se brzo dosjeti, da baš ne bi trebalo, da idu svi u Zagreb. Dosta je, da ide jedan ili dvojica s njim, a drugi nek čekaju. Kad je pak netko od njegova družtva predlagao, nek ide Nidžan sam, koji je i onako najpametniji, onda se Nidžan nasmije i udari šakom po stolu: »Ljudi, znate li što? Ne će ići nitko. Ostat ćemo ovdje još jedan dan, kao da smo tobože bili u Zagrebu, a onda ćemo se vratiti.«

— A što ćemo reći njima?

— Ništa — da smo bili...

A ako nas zapitaju, što smo obavili?

— Ne bojte se vi ništa! Ja ću sve izpripovjediti, kao da smo i bili. Vi samo svakomu kažite: »Nidžan će govoriti u ime nas sviju« ... Ja već znam, što ću kazati.

Ovo konačno prihvate svi i stanu se dalje zabavljati.

Sutradan su prespavali, a druge noći krenuli natrag sve polagano svrativši se opet putem na istim mjestima, gdje i prije, i potrošivši sav putni novac. Svakome su već putem govorili, kako su bili u Zagrebu, i svaki je bilo šta mislio o tom, kako im je u Zagrebu bilo, samo je Nidžan šutio i spremao se, šta će reći u selu, kad se ljudi skupe. Načas bi im se činilo, da su zbilja bili u Zagrebu, naročito Zukalu, koji se onu noć u kavani tako opio, da je zaspao i valjda sanjao o Zagrebu, jer je na povratku neprestano tvrdio, da je zbilja bio tamo.

Dakako ni živa duša u selu nije o tom ništa znala, nego se sve spremalo, da ih u nedjelju čuje, što su im rekla gospoda u Zagrebu. Od one petorice svatko je šutio i na sva pitanja, prije nego su se svi skupili, jednako odgovarao: »Nidžan će kazati sve«. A Nidžan je stajao na strani, hodao i sukao brkove. Vidi se, da nešto smišlja. »Nije šala. Hoće da se sve dosjeti, što su mu gospoda rekla«, mislili su ljudi i okupljali se.

I bome ih se skupilo dosta — koliko i u prvu nedjelju, ako ne i više. Nidžan se bavi oko svojih pet suputnika i sve im nešto šapće. Tko je bio jako blizu, mogao je čuti, gdje Nidžan veli: »Vi samo meni sve potvrđujte, štogod ja rečem!«

Kad su ih svi naokrug obkolili i kad se žamor stišao, onda se Nidžan uzpeo na jedan kamen i stao govoriti:

»Ljudi! Vi ste nas poslali i svojim troškom, kako spada, opremili u Zagreb, da se gospodi potužimo. Mi smo tamo bili i učinili,

što smo najbolje znali i mogli. (»Jesmo«, potvrđuju oni oko govornika). Sad ćemo vam kazati, kako je bilo, a vi sudite, jesmo li dobro sve obavili, i bi li tko drugi bolje od nas. Zatajiti vam ne ću ništa, nego sve redom izpričati, a vi slušajte.

Daklem, jesmo zdravo i veselo došli do Karlovca i onda dalje (— oni se oko govornika uzkomešali —), kako i sami znate cugom u Zagreb. Uprav su izjutra pievci pjevali, kad je naš cug unišao. Mi malo počinemo, uredimo se i onda oko osam, devet li sati odemo k prvom banu — Jelačiću. On je ovako, kako ja ovdje sjedim, i još više, načinit od samoga gvožđa na konju. Njemu smo se najprije poklonili, a onda smo pošli k drugomu banu. Taj je gore na briegu, kao da bi na ovom našem bilu, visoko... visoko. Te onda mi gore k njemu. Kućerina visoka, jedva joj vidiš krov, a pred njom dan i noć soldat s puškom straži. Mi gore, a onaj soldat stade: Olberdo[3]), kamo ćete vi, ljudi? — Idemo se potužiti banu zbog goranine. — Pasirt![4]) — veli, a mi šmignemo kraj njega u kuću.« (»Istina je«, potvrđuju Nidžanovi ljudi, a svi se drugi ubezeknuli).

»Te mi unutra, ali nikoga! Lievo i desno velike sobetine; samo zjaju, niko da bi bio unutra. »Velika gospoda visoko stoje«, kažem ja svojim ljudima, i mi onda škalinama[5]) gore u prvi, kako oni kažu kat — ko da bi na sjenik. Tu opet velike sobetine kao i dolje — vrata od stakla, a sva otvorena, ali ni ovdje nigdje nikoga. E, red je ići još više! Te mi opet uza škaline u drugi kat. Ha, ovdje će netko biti! Čuje se nešto, a i miriši iz kuhinje. Lievo je kuhinja, već kao u gospodskoj kući, a desno puno soba. Tu je, ufano[6]), desno ban, a u kuhinji će biti njegova gospa. Imali smo sa sobom dva tukca, što smo za se spremili, i ja onda namignem jednom od ovih, nek tukce[7]) ostavi u kuhinji kod gospe, samo da nas lakše pusti do bana i da nas, ako treba, zagovori.

Vrata su od kuhinje bila kao malo i otvorena, te nas sva četvorica unutra — a upravo banica kod ognjišta i mieša »zafrig«.

— A eto, gospica draga i mila, molimo Boga pa njih, došli smo, da bi kako do gospodina... Eto ova dva tukčića nek stoje tu, dok mi dođemo. Pa baš, ako i ostanu, nije nam za njih, van samo da s gospodinom divanimo...

— Odmah, odmah! — okrenu se ona i skinu zaslon sa sebe, pa nas povede do jednih vrata. — Ovuda, veli, pa kroz dvoja vrata, onda još kroz jedna, ondje ćete ga naći, piše za stolom.

Mi onda sve, kako nam je rekla, — baš prava i vriedna ženskinja! — i dospijemo pred jedna velika vrata. Kuc, kuc! — »Unutra!« —Sjedi ban za stolom i piše, upravo kako nam rekla njegova gospa. Skoči se on odmah od stola, pa pred nas:

— Dobar dan, dobri ljudi! Što bi vi rado?

— Preuzvišeni, mi smo došli, globe nas — i već ja njemu sve natanko kažem, što je i kako je. — Pomozite, ako Boga znate! Ako vi ne ćete, nitko drugi ne će. To je već preko zakona, što mi podnosimo. — Onda se ban ko zamisli malo, ode k stolu, pogleda nekakove spise, pa će onda nama: Dobri ljudi, to, što ste vi meni rekli, ne spada na mene. Evo, vidite u tim spisima nema od toga ništa. To je stvar od suda i to spada na — »Sedmoricu«. Već vi hajte liepo do njih i pozdravite ih od moje strane!

»Istina je, sve je tako bilo«, potvrde suputnici Nidžanovi i pogledaju se među se čudeći se u svojoj duši, odakle to Nidžan sve tako fino vodi i izmišlja.

— A hoćete li vi onda »Sedmorici«? — javi se neko od slušatelja.

— Čekaj, sve ćemo redom! Daklem, mi se poklonimo, kako spada, odemo niz škaline; one smo tukce ostavili u kuhinji, nek budu gospi, kad je ona prava i čestita, pa ćemo »Sedmorici«. Hodali smo po svem gradu, dok smo napitali, gdje oni mogu biti, i jedva ih našli negdje na kraju grada kao da bi čak tamo pod gorom kod Rakića kuća.

I to je kućerina velika, a stoji sama. Nit je pred njom soldat nit je vrag, neg samo onako stoji kao prokleta. Oko kuće naokolo odozdo gore velike škaline naokrug kao oko turske džamije. Uru jednu verali smo se, dok smo došli do gore. Onda smo zapali u nekakav mračan »ganjak«[8]), te tapaj i tapaj, dok ne natapamo na nekakva vrata, visoka i crna, a bit će hrastova. Kuc, kuc — ali da: nema glasa ni odkud. Mi opet: kuc, kuc, ali ne javlja se niko. Bi li išli — ne bi li . . . ma kad smo već dovle došli, idemo i unutra. Otvorimo vrata i upanemo unutra: nas svih šest.

Ali, braćo moja, što smo tu vidjeli! To je težko pripovjediti. Velik — dugačak i širok — okrugao hrastov stol; ma velik, ne ću lagati, kao ova tratina oko nas. A za njim, braćo moja, sjedi sve jedan razdaleko od drugoga, sedam starih i siedih staraca. Sve jedan star, poguren i ćelav, a brade im dugačke i siede, da ih niko u našem selu takih nema. Stol »Sedmorice« — pa to ti je!

Ušli mi unutra, poklonili se, a oni ništa, van sjede: njih sedam ko sedam kamenova. Pred njima na stolu knjige kao brieg naslagane, a opet pred svakim jedna velika — veća od evanđelja — i oni ništa nego gledaju u tu knjigu, ni da bi okom trenuli. Mir ko u crkvi.

Mi se opet poklonimo i stanemo se nakašljavati — ali opet niko ništa! Nit nam vele »dobar dan« ni »dobri ljudi«, nego samo gledaju u knjigu. Uprav ja, da ću zinuti, po što smo došli i što hoćemo, kad li onaj u vrh stola — najstariji i najpogureniji i što je pred njim najviše knjiga — podignu lagano glavu i namrči oči, kao da će nas proždrieti:

»Za goraninu ste došli, je li? A baš prave ljude su poslali. Hm! Je s' ti, veli onaj — i okrene se k meni — što si se po gradu skitao pa te zatvarali? A taj do tebe — je l' to onaj, što zbog paljevine odležao dvie godine kod sudbenoga stola, a onaj tamo, što krade tukce . . ., a onaj što krivo prisiže . . .«

A kad mi vidjeli, da stari sve zna — a i kako ne bi znao, koliko je knjiga pred njim! — a mi jedva našli vrata i onaj ganjak, sve jedan preko drugoga! Još je stari vikao za nama: »A oni, što su ostali u selu, ono su još gori, sami verdekteri[9]) i lopovi . . .!«

»Sve, sve znadu«, završio je Nidžan uz potvrđivanje svojih suputnika, »sve, gdje je tko što ukrao ili zapalio. Sve se naše selo vodi u njihovim knjigama! — Šta smo mi onda mogli drugo, nego bježi niz one škaline — sve po pet ujedanput preskakujući! — a onda leti ravno k cugu, da što prije odemo iz Zagreba i vraga da nas još ne zatvore. Eto sad, ljudi, sudite, jesmo li dobro uradili i bi li tko drugi mjesto nas bolje.«

»Ne bi nitko«, mrmljali ljudi iz Razvala, te se stali razilaziti, jer su se bojali, da ne bi Nidžan još šta pripoviedao, što je onaj stari od »Sedmorice« za njima vikao — onaj stari s bradom u vrh stola, što iz svojih knjiga znade svačije griehe . . .

»Nismo ih trebali ni slati u Zagreb«, govorili su jedni, »kad gospoda sve znaju. Sad smo još gore napravili. Ali tako je: tko s psom leže, s buhama ustane.«

Milan Ogrizović

---

[1]) Opravdavaš; [2]) vlakova; [3]) od njemačke rečenice: Halt, wer da?, a znači: Stoj, tko si?; [4]) slobodno; [5]) stubama; [6]) zaista, jamačno; [7]) purane; [8]) hodnik; [9]) sumnjivci.

Izseljenik

Kao toliki naši ljudi prije rata ostavio je i seljak Ilija Matin svoje selo i otišao u Ameriku, ali se poslije dvie godine opet vratio i ostao obrađivati svoju zemlju.

Liepo proljetno jutro. Vjetrić popuhuje, nosi mirise zemlje i zvukove šume i sela. Drhće uzduh, i poigrava svietlo, kao da se nadglasavaju zovući na posao.

Ilija Matin iznese iz štaglja nov novcat plug, što ga je kupio prije nekoliko dana, i natovari ga na kola. Onda sjedne u kola Tera s košaricom na krilu. Spremila je u nju nešto mesa, sira, kruha i testiju[1]) s vodom. Napokon se popne i Ilija, prihvati uzde, skine kapu — pomozi, Bože, — i pođu. Vrata je zatvorila za njima. Terica, koja će ostati kod kuće.

Ovo mu je prvo oranje nakon dvie godine. Zaboravio je svoje buntovničke misli, zaboravio kojekakove zgode i nezgode, što ih je doživio, odkako se vratio kući, i on sada kreće na posao kao i svaki njegov susjed i znanac. Kad je njih vidio, kako se spremaju, kako mirno prelaze s rieči o poslu i poslovima na samo djelo, onda je prestao umovati, i nije mogao nego da ode i on pogledati, kakav mu je plug. Pa kad je vidio, da je zarđao, da su oranice razpucale da je sve zapušteno, i da bi trebalo mnogo opravka, odvezao se u grad i kupio nov plug i novu branu.

Danas će orati.

Nije se osvrtao lievo ni desno, nije se nigdje ustavljao i nikamo se svraćao, nego ravno kroz selo u polje.

Kad su prispjeli na oranicu, i on konje upregnuo pod plug, uhvati Tera uzde, a Ilija Matin učini bičem križ pred konjima, nazove Boga i prihvati se ručice plužne.

— Ajdemode! — šapne polako kao i nekada, a konji poslušaše. Liepo je osjetio, kako ga vjetrić škaklje, kako se u nj ulieva svježina jutra, kako se stapa sa svim onim, što je oko njega, on Ilija Matin, na rođenoj grudi!...

Nož je zasjekao. Ilija pritisne, lemeš dočeka, i sa zemlje se digne početak prve brazde. Zemlja je bila malo vlažna. Bila je orna!

---

[1]) vrč

Ilija je gledao preda se u nož. Nož je rezao korjenčiće, brazda se lagano dizala, kao da će se popeti do Ilije, do njegove ruke, da mu izbije iz ruku plug; ali Ilija pritisnuo ručice, zatjerao nož dublje u zemlju, da se u nju zagrize, i nije se dao oslabiti odporom, nije popuštao. Mirno je ravnao plugom i draga je srdca stupao uzkim puteljkom, što mu ga je ostavljala nova, mlada, istom podignuta brazda. Tek kadikad skrenuli bi konji malo odviše u stranu, i on bi onda navrnuo plug na protivnu stranu, da izpravi ili zabaci brazdu, a plug bi ga onda zanio, i on bi morao skočiti u hodu na novu brazdu, da nađe više i jače uporište i veću snagu. Lice bi mu se tada malo trznulo, kao da je govorio: »Kuda ćeš, kuda me zanosiš?«...

Ali to nisu bila pitanja, i na ta pitanja nije bilo odgovora. To je bio niemi razgovor čovjeka i zemlje, koji može čuti i razumjeti samo onaj, tko je ljubi.

Plug se odmicao dalje, a Ilija se Matin sav predao svome poslu.

To je bio posao njegovih otaca i njegovih djedova, i kao što su ga obavljali oni tiho i predano utapajući u njemu sve svoje želje, misli i snove, tako je sada i on utonuo sav u ovo rezanje kruha svojega. To je bio onaj veliki i riedki čas, za kojim mu je duša žeđala, dok je bio tamo daleko u tuđem kraju, dok je kopao budakom duboko u utrobi zemlje ili pržio lice i tielo pred golemim pećima...

Sada je visoko nad njima bilo vedro, modro nebo, u kojem se dizala i spuštala, kao da je tkogod povlači na nevidljivoj niti, sitna crna točka, i od nje se razliegao po svemu kraju zvonak glas. Ševa. Dizala se sve više i više, i njezina se pjesma sve slabije čula, kao da su je upili u sebe ili prigušili bieli, laki i pahuljasti oblačci, koji su odnekle doplovili. Sunce je pripicalo, a vjetrić je hladio i tiho govorio: Ovdje je tvoje mjesto, ovdje upri...

Kao kruh, kao kruh svakidanji, kada ga režeš velikim i oštrim nožem...

Tera je stupala pored pluga. Kadikad bi mahnula bičem i opomenula konje. Dok je brazda tekla, stupala je ona tiho i zamišljeno, gledajući čas konje, čas zemlju. I konji su spuštali glave.

Orali su tako, i nitko nije progovorio ni jedne rieči.

Ne valja govoriti.

Kad su već sustali, naredi Ilija, da stanu i da se odmore.

Sunce je bilo visoko, a sa tek uzorane zemlje dizale se pare. Drhtale su odvajajući se od zemlje i gubile se u sunčanom žaru poput tihog, nečujnog uzdaha, poput posljednjeg pozdrava.

I na Iliji je drhtala svaka mišica. Već dugo nije radio ovakav posao. Njegove su ruke vukle, kopale, dizale težke terete, ali ovakav odpor nisu već davno i davno svladavale. On je posve jasno osjećao kako mu drhću mišići, i nije mu bilo žao muke.

2.

Uza sve se to Ilija Matin nije mogao više smiriti na svojoj zemlji. Kako reče jedan njegov suputnik: »Dok si ondje, vuče te srdce kući, a kad si kod kuće, onda vidiš, da ne možeš ostati.«

Minula je godina. Ilija Matin vratio se u novi kraj i poveo sa sobom djecu. Žena njegova Tera umrla je nekoliko mjeseci prije nego što će krenuti na put. Oboljela je opet, on ne zna od čega. Vodio ju je liečniku, ali nije pomoglo. Poslije njezine smrti njemu je bilo pogotovo jasno, da mu nema obstanka u starom kraju. Bez žene? Da uzme drugu? Ne. I zašto? Ondje on može biti bez žene. Zna, vidio je to i bio toliko bez nje. Djeca su odrasla, pa će moći biti i ona bez majke. Prodao je zemlju, kućicu i podkućnicu i razstao se laka srdca sa selom i svim poznatima, kao da i ne ide u nepovrat. Mislio je, da nikad više ne će ni pitati ni čuti štogod o svom kraju.

Ali se prevario.

Nije imao više ništa u starom kraju, a ipak je bio najsretniji, ako se sastao s kimgod, tko je poznavao njegov rodni kraj. Pitao je onda za svakoga u selu, za prodanu zemlju i kuću, kao da su to živi stvorovi, koji mogu osjetiti sreću i nesreću. Volio je on svoju djecu i bavio se njima, ali mu ona nisu mogla nadoknaditi sve. Djeca se doskora priviknula novom životu i novim prilikama, ali Ilija se sada manje u njemu snalazio nego prije. Dok je radio, još bi nekako zaboravio, ali u časovima, kada nije radio, onda je osjećao, kao da je još uviek ostavio u starom kraju nešto, što se ne može ponieti, a što je jače od svih njegovih misli, od svega, što vidi i znade. Nije se opijao, nije tražio zabave ni išta drugo, a razgovarao s onima, koji su se još namjeravali vratiti, upravo se bojao i izbjegavao ih.

Hoće li se kadgod smiriti? Možda bi ipak bilo bolje, da nije nikada krenuo od kuće... Ali što to sada koristi... Proći će i to i bit će sve dobro.

Došlo je novo proljeće i liepi dani, ali sunce je bilo sakriveno gustim maglama i dimom, i samo se slutilo, da negdje daleko sija i grije. Ilija se Matin upravo probudio na ležaju u kolibi, u kojoj su se smjestili on i djeca i tri stara stanara. Već nekoliko mjeseci radi u tom rovu, pa se namjestio ovdje u blizini »jame«.

Na istom ležaju, na kojem on sada leži, ležao je prije njega neki Talijan, što konači kod njih. Na drugom ležaju mienjaju se isto tako druga dva radnika, a djeca spavaju na podu. Zrak je u kolibi zagušljiv, prozorčić se ne otvara nego riedko, da ne navali u sobicu dim i čađa. U njoj je sve pusto, kao da su se istom doselili, i kao da će već sutra dalje. Pa ipak, tko zna, dokle će ostati ovdje. Možda godinu dana.

Ilija navuče čizme, a kako odielo i nije skidao svaki dan sa sebe, nije ga trebao ni oblačiti. Još dok je bio samac u novom kraju, navikao je tako, pa tako čini i sada.

A šta mari?! Svejedno je.

Samo kadikad mu dođe, pa bi glavom udario o zid. Ali prođe to, u poslu se sve zaboravlja. Istina je, on sada više i ne misli na povratak, i često mu se čini, da je zapao među točkove, koji ne miruju danju ni noću, i nitko ne zna i nemože znati, dokle će se među njima vrtjeti. Možda godinu, možda mjesec, a možda samo koji dan.

Ilija se ogleda. Nema nikoga. Onaj je već otišao, djeca su također izašla po poslu, i Ilija Matin stegne remen i sjedne jesti. To mu je diete priredilo zajutrak. Dobra je njegova Terica... Kad je pojeo, uputi se poznatom stazom do velike daščare, u kojoj je smješten stroj za spuštanje u jamu. Ondje su već čekali drugi. Ima ih iz različitih strana. Crni, izmučeni, tromi kao i on. Nekoji se razgovaraju, ali najviše ih šuti, jer ili se ne umiju između sebe razgovarati, ili nemaju što da reknu.

Čekaju tako, da dođe red na njih, da se potrpaju u kola, koja će ih spustiti u zemlju.

Konačno je došao red i na Iliju Matina. Popeo se, stao kraj nekog bradatog, nizkog Rumunja, s kojim zajedno radi, i koji ga je već tražio očima. Ilija mu kimnu glavom, i oni se više ne pogledaše.

Prispjeli su. Po strani još kopača i lopata, kako su je ostavili oni, koji su radili do njihova dolazka minulu noć, i oni se prihvatiše posla. Treba se požuriti, treba natovariti i izvesti mnogo malenih kolica, jer inače će biti krivo jednom ili drugomu. Ilija kopa, a Rumunj tovari. Tako danas tako sutra, i tko zna dokle. Rumunj se žuri, trpa kao mahnit, goni natrpana kolica i vuče poput živine. Bio bi srdit, da ne nađe hrpu, s koje bi mogao trpati u kola, kad se vrati. Često mrmlja, Ilija ga ne razumije, ali mu ipak razabira, da se ljuti. Već je natrpao kolica i sada ih spušta do iztovarišta. Da odviše ne jure na nekim mjestima, zaustavlja ih nekim drvetom, a prije nego što će doći do kojega razkršća, javlja se dugim zategnutim povicima. Ilija gleda za njim, gleda dugo njegovu svjetiljku, kako se u tami njiše, spušta ili diže kao kriesnica, a onda je poslije zavoja nestaje. I onda je svuda tama. Ilijina svjetiljka obasjava tek malen krug oko njega. Iz drugog crnog hodnika čuju se udarci budakom, i kako se ruši i pada kamen. Ti su udarci kao razgovor, što se unosi u ovaj veliki grob.

(Iz pripoviedke »Na ivici«) *Andrija Milčinović*

Nioba

Nioba, kraljica tebanska, bijaše kćerka Tantalova. I nju je milovala sreća, te se ponosila koječim, što nije imala nijedna Pirina kćerka. Muž njezin Amfion dobi od muza prekrasnu liru; kad je u nju udarao, slagalo se kamenje samo i dizali se zidovi kraljevskoga grada Tebe. Otac joj Tantal bijaše prijatelj i miljenik bogova. Ona je bila kraljica liepoga kraljevstva, a uzto puna veličanstvene ljepote. Ali ničim se sretna kraljica nije ponosila onoliko, koliko sa svoje četrnaestero djece: sedam kćeri i sedam sinova bijaše joj najveći ponos; i mogla se dičiti, jer je jedno diete bilo ljepše, zdravije i jedrije od drugoga. Zato su je i zvali najsretnijom majkom, a to bi ostala, da je nije uništila obiest, koju rađa sreća.

Jednom je proročica M a n t a, kćerka vrača Tiresije, po nadahnuću božjem pozivala žene po ulicama tebanskim, da se okite lovorom i prinesu žrtve u čast Latoni i blizancima njezinima: A p o l o n u i A r t e m i d i. Kad su se Tebanke kupile i zabavljene bile

službom božjom, dođe najednom Nioba s mnogobrojnom pratnjom u sjajnu, zlatom izvezenu odielu. Nioba plane, ali je i u ljutini bilo njezino lice krasno. Ponosita odmjeri biesnim okom žene i klikne:

— Zar ste sišle s uma, kad izkazujete poštu bogovima, o kojima vam se tek priča, a ne obožavate biće, koje u još većoj mjeri uživa milost nebesa, a među vama živi? Kad Latoni dižete žrtvenike, zašto se mojemu božanstvu ne pali tamjan? Ta meni je otac Tantal, jedini od smrtnika, koji je za jednim stolom sjedio s bezsmrtnim bogovima! Meni je majka D i o n a, sestra P l e j a d a, što trepte na nebu; moj pradjed Atlant nosi na leđima svod nebeski, a moj djed je Zeus, kralj bogova; meni se pokoravaju narodi frigijski, mene i muža mojega slušaju i zidovi grada Kadmova, koji su sliepo sliedili zvuk žica muža mojega; svaki kutić dvora mojega pun je bogatstva; a k tome imam još lice, dostojno božice, i djece toliko, koliko ni jedna mati; sedam je kćeri — sedam krasnih cvjetova, sedam sinova — sedam liepih momaka, a to će reći: sedam zetova i isto toliko nevjesta. Recite, ne mogu li se ponositi! Samo se usudite cieniti više neznanu kćer titansku Latonu, koja nije na cieloj prostranoj zemlji našla mjesta, da Zeusu porodi djecu, dok se na nju nije smilovao otočić Del, koji je u ono vrieme još površinom morskom amo tamo plivao! Ondje je rodila Apolona i Artemidu, jednu sedminu onoga, što ja imam. Tko može poreći, da sam sretna? Tko sumnja, da i ne ću ostati sretna? Imao bi udes dosta muke, kad bi mi htio nauditi. Sve kad bi mi uzeo ovo ili ono, makar i neko od djece, pitam, da li mogu spasti na broj blizanaca Latoninih? Zato se kanite tih žrtava, bacite lovor iz kose. Raziđite se kućama svojim i kanite se ludosti!

Prestrašene ženske skinu vience s glave, ostave žrtve nedovršene i raziđu se brzo moleći se u srdcu, da im uvrieđeno božanstvo oprosti.

Bogumrzke rieči Niobine dopru do vrhunca delskog brda Cinta, gdje je Latona s blizancima izdaleka gledala, što se u Tebi zbiva.

— Jao, djeco, šta sam doživjela! Mene, majku vašu, koja se jedino Heri klanja, drzko grdi smrtno stvorenje. Pa i vas pogrđuje Nioba, ona vas manje cieni nego djecu svoju! — I htjede moliti sina, da je osveti, ali joj on presieče rieč:

— Ne tuži se, majko! Tim se samo odgađa kazna!

Uza nj pristane i sestra Artemida. Zaviju se u oblak i za čas se stvore pred gradom Kadmovim. Tu se na trkalištu vježbalo sedam

sinova Niobinih. Najstariji je Izmen baš u lakom trku vježbao konja. Iznenada ga pogodi strjelica Apolonova baš sred srdca, te se sruši s konja. Brat je njegov Sipil dobro razabrao zveku tobolca Apolonova, pa kao što mornar za bure traži luku, htjede i on izbjeći sigurnoj ruci Apolonovoj. Uzalud. I njega zahvati smrtonosna striela i probije mu vrat. Dva su se druga brata njegova Tantal i Fedim, uhvatila i rvala. Jedna jedina strjelica osvetnikova obojicu je prostrelila i srušila u prah, te izpuzte dušu. Peti brat Alfenor, kad vidje, gdje su ona dvojica pala, pohrli k njima, da im zagrli hladno truplo, ali i njega stigne ubojita strjelica Latonina sina, pogodi ga kao i najstarijega, u srdce junačko. Šestomu bratu Damasihtonu, nježnom mladiću s dugim uvojcima, zarije se strjelica u otvorena usta, te iz njih šiknu topao mlaz krvi. Kad je taj pomor braće svoje vidio sedmi i posljednji sin Niobin Ilionej, koji je bio još dječak, baci se na koljena i usrdno se stane moliti:

— O, vi svi bogovi zajedno, poštedite mene!

To je tako umiljato izrekao, da je ganuo samoga strašnoga strielca; on se smiluje djetetu, ali bijaše prekasno, jer je smrtonosna strjelica bila već odapeta i jadno diete ubila na mjestu.

Na glas o toj nesreći rine kralj Amfion ubojito gvožđe sebi u prsa. Plač i jauk razlegne se dvorom i dopre do ženskih odaja. Nioba nije u prvi mah vjerovala niti je mislila, da tako što mogu učiniti olimpski bogovi. Ali joj se doskora razbije svaka sumnja. Kolike li razlike između prijašnje Niobe, koja se malo prije ponosna koraka vratila kući, i one Niobe, koju je sada poništila tuga i žalost; onoj su i najiskreniji prijatelji zavidali, ovu je žalio sav sviet, pa i neprijatelji. Kao mahnita potrči napolje, baci se na hladna tjelesa, stane grliti i cjelivati sinove — sad ovoga sad onoga. Nato se uzpravi, digne ruke k nebu i klikne: — Uživaj, nemilosrdna Latono, u nevolji mojoj, smrt me ove sedmorice baca u grob! Veseli se, pobiedila si!

U taj tren dođoše i kćeri Niobine. U crnini, razpuštene kose stajahu oko mrtvih tjelesa svoje braće. Tračak zloradosti sine u oku Niobi, kad je ugledala krasne i stasite kćeri. Ona obnevidi i podrugljivo pogleda k nebu i klikne: — Pobjednice! Ne, još mi u ovoj nesreći ostaje više nego tebi u sreći tvojoj. I poslije smrti sinova tebe nadkriljujem.

Istom što je te rieči izustila, zazuji zrakom zuj, kao kad se napne tetiva na luku. Sve se prestraši, samo Nioba osta mirna;

nesreća je učini srčanijom. U taj se tren jedna od djevojaka uhvati za srdce i izvuče strjelicu, što joj se duboko u prsa zarila. Sruši se bez sviesti na mrtva brata, što je bio do nje, i pusti dušu. Druga potrča k nesretnoj djevojci, da je tješi, ali najednom sustane od rane, koja se nije vidjela. Treća padne, dok je bježala, a na nju se sruši četvrta, peta i šesta. Još osta samo najmlađa, koja se skloni majci pod okrilje.

— Samo tu jednu mi pusti! — zajauče majka, digavši oči k nebu. Najmlađu mi bar poštedi od tolikih!

Ali dok je ona još molila, klone i posljednje diete u majčinu krilu. I osta Nioba sama među truplima djece i muža. Ona se od žalosti okameni. Nikakav se povjetarac nije igrao kosom njezinom; sva joj se krv izgubi s obraza, oči joj se ne micahu na tužnu, ukočenu licu; u cielom liku ne bijaše traga života. Žile stanu, bilo utihne, vrat se više ne makne, ruke su ukoče, noge ne koraknu; i sva se unutrašnjost pretvori u kamen. Ništa više nije odavalo života do suza njezinih, koje su joj neprestano ronile niz kameno lice. Uto zahvati kamen neka neobična jaka struja vjetra, digne ga, prenese preko mora u domovinu Niobinu, u Lidiju, i posadi ga na liticu u gori Sipilu. Tu jadna Nioba na vrhu mramorne stiene još i danas rosi suzama mramor.

Iz Srkuljeve zbirke »Biserje grčkih priča«

Materina njega

Vezak vezla neva[1]) i zaova[2])
Pod ružicom na zelenoj travi.
Zaovica veli nevjestici:
»Nevjestice, po Bogu sestrice,
Il' si rasla bora gledajući,
Il'jablana zelenijeh granu,
Ili vitu jelu plemenitu?«
Nevjestica njojzi progovara:
»Zaovice, jorgovan-grančice,
Niesam rasla bora gledajući,
Ni jablana zelenijeh grana,

Niti vite jele plemenite,
Već u majke njegu njegujući.
Mila me je njegovala majka:
Rano me je u postelju slala,
Rano me je na uranak zvala.
Ne zovi me grlom ni avazom,[3])
Već me budi granom jorgovana:
Ustaj, srdce, granulo je sunce!«

Narodna pjesma

---

[1]) neva, nevjesta, mlada sinova ili bratova žena; [2]) zaova, muževa sestra; [3]) avaz, glas, povik.

Bog zna, kako će kazniti čovjeka

Bio jedan veoma bogat gazda; imao je prostrano stanje i u njemu svega u izobilju. Jednom je imao goste i rekao im: »Da mi stanje izgori, znao bih tebi pomoći«. Što je rekao, to se i dogodilo. Dok se on tako s gostima zabavljao, izađe netko na dvorište i odmah se vrati pa poviče: »Gori — kod vas gori!« — »Kad gori, neka gori!« reče gazda. Nije gasio, a ni drugima nije dao gasiti; tako je sve izgorjelo do temelja. Gazda se nije mnogo žalostio; imao je novce sakrivene u vrbi nad vodom i bio je za njih siguran. Iznenada došla je poplava, podrovala vrbu i odniela je.

Tako je čovjek postao siromah i služio kao listonoša.

Dogodi se jednom, da ga je na putu zatekla noć, pa je morao moliti za konak kod bogatoga i dobrodušnoga gazde. Iza večere, prije spavanja, razgovarahu o svemu i svačemu. I putnik počne pripoviedati, kako je i on bio bogat; kako je pogorio i zapao u biedu. »Imao sam doduše«, reče, »još malo novaca i sakrio ih u vrbu; ali je došla poplava, podrovala vrbu i odniela moje novce. Tako sam ostao bez svega i pod starost ću valjda morati prosjačiti«. Čuvši to gazda pogleda na svoju ženu. Ta je vrba doplovila pod njihov sjenik, a kad su je sjekli, izpaše iz nje novci. Muž i žena izađoše u komoru i počeše se savjetovati, na koji bi način ovome čovjeku vratili novce, da ne sazna, kako je do njih došao. »Znaš, što ćemo

učiniti?« reče gazda. »Izrezat ćemo donju koru od kruha, izvadit ćemo sredinu, staviti unutra novce i korom ih nanovo pokriti, a kad od nas pođe, dat ćemo mu kruh na put«. Tako i učiniše. Ujutro, kad je odlazio, dadoše mu hjeb kruha i rekoše: »Uzmite, dobro će vam doći na putu!« Uzme, zahvali i pođe svojim putem. Na putu ga sretoše trgovci svinjama, kakvi su prije i k njemu dolazili; zapitaše ga, ima li što za prodaju. On im odgovori: »Imao sam, ali me stigla nesreća — pogorio sam i sada moram služiti«. Uto odjednom segne za torbom i reče: »Kupite od mene ovaj hljeb, nisam gladan i težko mi je nositi ga; bolje će mi na putu doći kakav groš«.

Dogovoriše se trgovci, uzeše hljeb, a on novce, i raziđoše se. Iza toga dođoše ti trgovci u ono selo k onome istom gazdi, čiji je bio taj hljeb, i zapitaše, ima li što za prodaju. »Ja nemam, ali Bog ima«, odgovori gazda; »sjednite malo i odpočinite!« I naloži ženi, da ih počasti, a oni mu rekoše, da ne treba. »Kupili smo na putu hljeb kruha od nekakvoga čovjeka, koji raznosi pisma. Gazda i njegova žena odmah se dosjetiše jadu. Kad trgovci izvadiše hljeb i položiše ga na stol, bio to uistinu onaj, koji su dali putniku. Gazda pogleda na ženu i reče gostima: »Hajdemo prije pogledati svinje, valjda ćete nešto kupiti«. — »Hajdemo«, rekoše te izađoše iz kuće. Gazda namigne ženi, a ova je već znala, što hoće. Pošto su izašli, donese drugi hljeb i položi ga na stol, a onaj odnese. Vratiše se, dogovoriše za svinje i odoše.

Nakon nekoga vremena opet je taj čovjek nosio pismo i došao k onome gazdi na konak. Gazdi i gazdarici bilo je to drago; mislili su, da će mu sada nekako vratiti novce. Počastiše ga, dadoše mu konak, a kad je izašao van, zamotaše novce u rubac i metnuše mu ih u torbu; zatim mu dadoše zajutrak i oprostiše se s njim. Listonoša ode te idući stazom po voćnjaku pomisli: »Gle, kako su krasne ove jabuke! Ubrat ću ih nekoliko sebi za put«. Objesi torbu o drvo, da mu ne smeta, i posegne za jabukama. Ali upravo u taj čas dođe gazda. Videći ga ovaj čovjek brzo pobjegne, a torbu ostavi na drvetu. Gazda je opazio, malo se zamisli te reče: »Siromah, uplašio se, čak je i torbu zaboravio«.

Skine je govoreći: »Morat će ići preko brvi; požurit ću se kroz ovo grmlje, da me ne vidi, i položit ću torbu na brv; tamo će je sigurno uzeti«. I učini tako. Obtrči okolo, položi torbu s novcima na

brv i sjedne iza nedalekoga grma pazeći, šta će ovaj učiniti. Za čas dođe putnik k brvi te sklopivši oči zamisli se i reče: »Dobro, da još vidim, te mogu služiti kao listonoša i sebi kruh zarađivati! Šta bih radio, da osliepim, kako bih prešao preko brvi? Pokušat ću, da li će mi to uspjeti!« Zažmiri te tuckajući štapom po brvi pođe dalje, prekorači torbu i ode. Gazda je to promatrao kao omamljen i reče glasno: »Razljutio je Gospodina Boga!«

Karel Jaromír Erben

Požar u Martinu

(Zapisci majke)

Od toga za nas dosta sudbonosnoga 5. svibnja (1881.), kada je bio velik požar u Martinu, zahvativši i nas, t. j. kuću, u kojoj stanujemo i trgujemo, malo bilježim o svojoj djeci. Zaokupile su nas kojekakve brige, koje ometaju misao u ravnovjesju.

Kad je popodne planula vatra, igrala su se djeca u dvorištu na piesku, gdje je susjed H. postavljao novi ambar. Prvo mi je bilo, da naložim Zuzki i Marku, da u nastaloj vrevi najprije svoje stvari smjeste na sigurno mjesto, da im ne smeta briga za njih. Nato smo odpremili djecu s Markom otuda, na onu stranu mjesta, gdje nije prietila opasnost, naloživši joj, da savjestno čuva djecu. Tek iza toga dali smo se na obranbeni posao, otac u dućanu, a ja sam nevjerojatnom brzinom spremala rublje, perine i druge stvari u zamote, a Zuka ih je nosila dolje u sigurni magazin sa željeznim rešetkama.

No za čas smo morali uteći iz kuće, jer je vatra bila već svuda oko nas. Na trgu lomot, vika, trka, trubljenje vatrogasnih truba — a to sve u najezdi plamenoga dima, prepunjena iskrama i upaljenim trešćicama. Dim je žestoko gonio južnim smjerom. Kroz tu upaljenu, zagušljivu vrevu utekli smo Riadku i odahnuli smo tek, kad smo se izkopali iz vatrene struje. Vidjeli smo, kako dim redom zahvaća krovove kuća pokrivene šindrom, kako u kratak čas nasrću na njih stotine plamenova, a u drugi čas bukne svaki krov jednovitim plamenom, koji se s užasnom brzinom slio ujedno u visok plamen. Toranj katoličke crkve sliči divskoj upaljenoj svieći, kojoj plamen vjetra vije u jednom smjeru.

Glavna nam je briga bila, da nađemo djecu, no dugo nam to nije pošlo za rukom. Hodali smo između skupina ljudi, koji su se zaustavljali, jadikovali, mnogo pričali, tražili smo i pojedine dalje skupine, no sve uzalud — tek jedva nekako ih pronađe otac nedaleko od željezničke postaje u bačvara Z. Kad mi ih je doveo, privila sam ih k sebi toplije nego ikada inače, od radosti što su tu, što im se nije ništa dogodilo. Bili smo doduše u taj čas kao bez kuće, ali smo bili svi zajedno.

Otac je otišao izpitati, što se zbiva s našim stanom. Ali tamo dugo nije bilo pristupa ni samim vatrogascima, dok se vatra, poduprta žestokim vjetrom, nije izbjesnila. Tada smo izkusili, kako je to, kad čovjek sa svojima nema kamo sklonuti glavu.

Po mraku sam se odvažila otići s djecom na drugi kraj mjesta, kojega se vatra nije dotakla, i to u naš uviek gostoljubivi župnički stan, da molim noćište. Tamo su nas primili doslovno razširenih ruku, odmah su nam prepustili svoju najprijatniju sobu, spremno su nam nanosili gomilu bielih mekanih perina i udesili za nas postelje. Smjesta sam se iza one groze i uzbuđenja našla sa svojom djecom — kao u priči — u ljubeznoj, brižnoj njezi kao u rođenih roditelja. Bog naplatio milim prijateljima njihovu dobrotu! Taj svietli dojam na tmurnoj pozadini toga dana ne će mi tako lako izčeznuti iz duše.

No zato sam se sutradan ujutro tjeskobna srdca približila kući. Svuda neizbježni zadah garišta, u svakom dvorištu i pred svakom kućom crne se izgorjele grede, koje su mjestimice još tinjale; svagdje očađeni, prljavom vodom zaliveni zidovi — odvratna slika u bistrom jutarnjem svietlu. A ljudi svi, koje sam susrela, tihi i mučaljivi . . .

Nama nije prodrla vatra u dućan i magazin, a ni u sobama nije progorjelo, no u njima je bilo dosta čađe i pepela, jer su prozori popucali od paleža susjednog krova od šindre, a bez sumnje bi bio oganj i unutra prodro, da je vjetar puhao s one strane. Provalio je jedino na kuhinjski prozor s protivne strane, odakle bi se odmah bila vatra razširila i u susjednu sobu, ali na sreću se tu našao brižljiv zaštitnik, koji je to zaustavio, zapaljeni prozor polio i od njega odmaknuo kuhinjsko pokućstvo. Budilo je to dojam pustoši — iznutra i izvana neka težka, tužna promjena . . .

A od toga dana pritisle su nas velike brige. I izravne smo i neizravne štete imali, mnogo nam je stvari i robe pogorjelo u pobočnim zgradama. U prve dane voda je curila i u sobe kao rječicom i oštetila nam pokućtvo, kad su došle kiše, a nije još bilo krova. No najveća nam je briga to, što je iza vatre prešla kuća, u kojoj stanujemo, u druge ruke, i mi se s trgovinom moramo do jeseni iz nje seliti. Zato smo kupili i mi u blizini gradilište; već se laćamo posla i osjećamo sve neizbježne brige i mrzosti, koje su s tim spojene.

No baš djeca su ono, što nas u to težko vrieme tješi, a i razveseli. Nedavno sam podvečer sjedila, zlovoljna od kojekakvih neprijatnosti, sama u sobi, i nisam mogla raztjerati loše razpoloženje, ni kad je moj Ivica vrativši se sa svoje šetnje docupkao do mene. Bez sumnje mi je htio veselo progovoriti, priobćiti mi kakvu svoju zgodu, kako to uviek biva, ali ovaj put, tek što je pogledao na me, već je svojim osjetljivim srdašcem oćutio, da mi je nešto; osupnut je zastao tiho preda mnom i s izrazom duboke sućuti upirući u mene svoje očice, koje su se punile suzama, upitao me približavajći mi se licem:

»Mamice moja, zašto si tako žalostna?«

»Eto, više nisam žalostna, kad si ti uza me!« odgovorila sam iz istinske pobude, jer je na to njegovo pitanje moja zla volja odjednom sasvim nekamo propala. Uzela sam ga u krilo, iztetošila do mile volje — i sve su mrzosti bile zaboravljene.

No on se nastojao što prije koliko-toliko osloboditi u mom naručaju i raztvorio je hitro lievu ručicu, u kojoj se pokazalo nekoliko napola zrelih šljiva. To je on meni donio pogađam pa ih je i nekoliko sati držao u šaci, da ih mogne meni dati. Gledao je na njih, kao da važe, da li bi me njima ponudio. To mi je bilo čudno, jer nas inače odmah nudi onim, što donese.

»Hoćeš i meni dati koju od njih?« javim se dakle sama.

»Ali kad su kisele — kisele su«, umovao je, no već ih je i prevrtao na svom malenom dlanu, izabrao je, koja mu se činila najzrelija, i davao mi je:

»Ovu, mama moja, ne onu kiselu!«

»Tu ti popapaj, ja ću sebi uzeti drugu«, opirala sam se posežući na njegov dlan za zelenijom. No on to nije nikako dopuštao, nego mi je nudio izabranu:

»Ovu, mamice, ovu — dobla je, s vincem« t. j. sočna je), otvarao mi je tek moj premili uslužni sinčić, dok god je nisam uzela. Sad mu je već bilo na mjestu njegovo darežljivo srdašce.

(Iz knjige »Moja djeca«) *Elena Marothy-Šoltesová*

Božić staroga pastira

Selo je živjelo opet kao i prije. Brige su postajale sve veće i veće, jer se približavao Božić, a tada ljudi dvostruko osjećaju siromaštvo i nestašicu.

Tik pred blagdan i vrieme se pogoršalo. Nad kućama su se gomilali tamni, težki oblaci, i sumorna polutama je pritiskivala selo. Nikako se nije htjelo razvedriti. Umorne, težke snježne pahuljice lepršale su cieli dan, a poslije podne u četiri sata već se moralo paliti svietlo. Navečer su male sjajne točkice brzo prestale svietliti u selu, a iza tamnih prozora nije bilo čuti ni daha, ni šušnja.

— Ove godine ćemo imati vrlo tužan Božić! — govorili su ljudi.

Nisu imali razloga da se bilo čemu vesele, ali ipak Isusovo rođenje se moralo dostojno proslaviti.

U petak se i stari pastir uputio u selo. Napustio je svoju snježnu planinu i pokucao na vratima župnikova stana. Na ramenu je nosio liep bor, pun sniega.

— Odkud vi tako kasno? — iznenadio se župnik.

— Morao sam sići zbog blagdana! — odvrati stari Alojzije tresući snieg sa sebe. — Želio bih na Badnjak zapaliti barem jednu malu svieću!... Zato sam mislio, ako već prolazim ovuda, pokucat ću i kod velečastnoga, a da baš ne dođem praznih ruku, odsjekao sam ovaj mali bor, da i vi imate božićno drvce!...

Svećenik je bio ganut i tužan u isti mah.

— Zahvaljujem vam, ali ja sam sâm i već odavna svetkujem Božić bez bora.

— Ništa zato! — smiešio se stari. — Samo vi ukrasite drvce i zapalite svieće, inače ne ćete znati, da je Badnjak.

— Imate pravo, Alojzije! — odvrati svećenik i pomisli, koliko prirodne i urođene nježnosti ima u tom poludivljem pastiru.

Ove jednostavne i tople rieči su mu godile. Brđanin je izpunio kuću blaženim mirom svoje čiste, jednostavne duše i mirisom svojega sočnoga govora. Širio je oko sebe toplinu, snagu i povjerenje. Svećenik se veselio, da je došao, i zadržao ga preko noći. Ponudio mu je da jede, a poslije večere su se malo porazgovorili.

Sutradan stari pastir napravi stalak za bor, naciepa drva za blagdane i počisti dvorište od sniega.

Sumrak se već spuštao, kada se počeo spremati na put.

— Eto, ja ću polako kući!

Svećenik ga je zadržavao.

— Poslušajte me, Alojzije! Nemojte ići nikuda. Budite moj gost preko Božića!

— To je nemoguće! — prestrašeno će stari. — Božić je samo onda Božić, ako ga kod kuće slavimo. Na taj dan se i divlje zvieri zavlače u svoja skrovišta... Kakav bi to bio Badnjak, ako ne bih bio kod kuće? Nemojte, velečastni, ni govoriti o tome.

— A što ćete raditi sami kod kuće na Badnjak? — pitao je svećenik radoznalo.

— Zapalit ću ovu sviećicu, koju sam kupio u zadruzi, molit ću se pred njom, a malo ću i pjevati... Moja dva psa će gledati... Vatra će veselo pucketati, i mi ćemo čekati Isusa... Ne mogu Ga dočekati u hladnoj izbi, zaključanih vrata!... To i velečastni mora uvidjeti!... Ove godine će možda i drvosječe doći k meni, jer smo se dogovorili, da ćemo prikazati Isusovo rođenje onako, kako je to u knjigama opisano.

Svećenik se začudio.

— Kako ćete vi to prikazati?

Stari se malo stidio i nećkao, ali konačno se odvažio i rekao:

— Ima u mojoj blizini jedna velika spilja, u kojoj smo napravili male jaslice. Sva je spilja posuta slamom. Kraj jaslica ćemo metnuti dva vola, utjerat ćemo nekoliko ovaca, da bude upravo onako, kako je napisano u knjigama... A i ostale uloge smo već podielili... Eto, tako će biti... Zato vas molim, da me ne zaustavljate, jer ja moram biti tamo...

Svećenik se tronuto zamislio.

— E, kad je tako, onda samo idite, dragi Alojzije!

Brđanin se sav sretan mašio svoje torbe i veselo uputio u planinu. Bio je sav usopljen od žurbe, jer nikako nije htio zakasniti na božićne igre...

Svećenik je dugo gledao za njim. Zavidao je tom priprostom čovjeku i utonuo u duboku sjetu — — —

Jozsef Nyirö

Božanska igra

Dantea je na putu kroz Raj vodila Beatrice. Pri kraju ona zaprema svoje mjesto u rajskom vrtu, a pjesniku pristupa starac sv. Bernardo, koji mu svraća pogled prema Kraljici Neba.

Raj XXXI

A Starac će »Da stigneš k cilju svome,
rad čega njena rieč i nalog sveti
Ljubavi posla k tebi ovamo me,
vrt ovaj svojim očima preleti;
od toga dobit vid ćeš pouzdani,
po Božjoj zraci da se možeš peti.
Kraljica rajska, koje žar me hrani,
milošću nas će sveudilj da poji,
jer ja Bernard njen sam preodani«.
Ko čovjek, možda iz Hrvatske, koji
Veroniku nam vidjet došao je,
pa pred tom slavom starodavnom stoji
zabezeknut, a misli mu se roje:
»Gospodine moj, Isukrste Bože,
takvo je dakle bilo lice Tvoje?«
Tako ja stah kraj onog, što ga prože
Ljubav, te dolje još, dok molio se,
prvine mira nebeskoga pože.
»Sine milosti«, započe on, »to se
blaženo žiće upoznati ne da,
ako ti oči samo po dnu kose,
već motri kola sva do zadnjeg reda,
dok oko priesto s Kraljicom ti spazi,
što svak je ovdje i sluša i gleda«.

(Preveo Milan Pavelić)

Dante Alighieri

Turnir u Ashbyu

Pošto je bilo određeno, da gospođa Rowena bude kraljica vitežke igre, i pošto su je smjestili na njeno častno mjesto, zaori klicanje svjetine, koje umalo što nije zaglušilo glasnu zveku trubalja. Sjajne zrake svietloga sunca ogledahu se u blistavom oružju vitezova, koji se skupiše na suprotnim krajevima pregrade, da se ozbiljno posavjetuju, kako će najbolje urediti bojni red i održati mejdan.

Nato glasnici dadoše znak, da se svjetina smiri, dok bi se pročitali zakoni turnira. Zakoni su bili tako sastavljeni, da se donekle smanje pogibli igre, a ta je opreznost bila to potrebnija, što je bilo određeno, da se mejdan bije oštrim mačevima i šiljastim kopljima.

Borcima je bilo zabranjeno bosti mačem, a samo je udaranje bilo dopušteno. Buzdohanom ili nadžakom mogli su se vitezovi po volji služiti, no bodež bijaše zabranjeno oružje. Koji je vitez spao s konja, smio je ponoviti mejdan stojećke s kojimgod vitezom od protivne stranke, koji bi također ostao bez konja; u tom je slučaju konjanicima bilo zabranjeno navaliti na nj. Ako je koji vitez od svoga protivnika bio dognan na kraj pregrade, tako da se tielom ili oružjem taknuo plota, mora se priznati pobieđenim, a opremu i konja njegova predavali su protivniku, da radi s njima, što ga volja. Takvu vitezu nije bilo dopušteno biti i dalje dionikom junačkoga mejdana. Ako je koji borac pao, te nije bio kadar sam stati na noge, smio je štitonoša ili paž njegov ući u pregradu i odvući gospodara svoga iz gužve, ali i u tom slučaju smatrao se vitez pobieđenim, a oružje i konja dosuđivali su pobjednicima. Borba je trebala prestati, čim kraljević Ivan baci svoj kraljevski štap; to se obično radilo, da se sprieči uzaludno prolievanje krvi, kad bi strašna igra predugo trajala. Svakom vitezu, koji bi prekršio zakone turnira ili drugčije kako povriedio načela častnoga vitežtva, uzeli bi oružje, štit bi njegov okrenuli, a njega samoga posadili jahaćke na plot pregrade, da za kazan svoga nevitežkog vladanja bude izvrgnut obćenomu ruglu. Pošto oglasiše te odredbe, glasnici završiše svoj govor i opomenuše svakoga čestitog viteza, da izvrši dužnost i steče milost kraljice »ljepote i ljubavi«. Nakon toga vratiše se oni na svoja mjesta.

Vitezovi ušavši na oba kraja pregrade u dugoj povorci poredaše se u dva reda, točno jedni prema drugima; vođa svake stranke

stade u sredinu prednjega reda, ali istom onda, kad je brižno pregledao redove svoje stranke i svakoga postavio na svoje mjesto.

Bio je krasan, no ujedno strašan prizor za svakoga gledaoca, kad bi pogledao te hrabre borce na vatrenim konjima i u bogatoj opremi, gdje stoje spremni za groznu borbu; jašući na bojnim sedlima poput željeznih stupova izčekivali su znak za borbu jednako željno kao i njihovi plemeniti konji, koji su ržući i udarajući kopitima o zemlju pokazivali nestrpljivost.

Ali još su vitezovi mirno držali uvis svoja duga koplja; sjajni šiljci blistahu se u svietlu sunca, a zastavice, kojima su koplja bila nakićena, lepršahu nad perjanicom šljemova. Tako ostadoše, dok nisu redatelji točno i pomnjivo pregledali njihove redove, da ne bi koja stranka imala više ili manje od određenoga broja boraca. Broj bijaše sasvim jednak. Redatelji izađoše iz pregrade, a Vilim Wyvil dade gromovnim glasom znak: Napried! Na tu rieč zatrubiše trublje — borci naglo spustiše koplja i prirediše ih za navalu — ostruge se zabodoše u bedra konja, i prednji redovi obiju stranaka srnuše jedan protiv drugoga s tolikom silom, da se triesak njihova sukoba čuo milju daleko. Stražnji redovi primicahu se laganijim korakom, jedni da pomognu pobieđenima, a drugi, da se posluže uspjehom pobjednika.

Posljedice sukoba nisu se odmah mogle vidjeti, jer prašina, uzdignuta nogama od toliko konja, zamračivaše zrak; nekoliko vremena prođe, dok su zabrinuti gledaoci mogli razabrati sudbinu pojedinih boraca. Kad se prašina slegla, opaziše, da je polovica vitezova sa svake strane spala s konja: jedni vještinom protivnikova koplja, drugi većom težinom i jakošću neprijatelja, koja u isti čas obori i konja i konjanika. Neki od njih već bijahu stali na noge i zametnuli borbu s onima od protivnika. koji su također ostali bez konja, a više njih s obadvie strane, koji su bili težko ranjeni, te nisu mogli nastaviti mejdana, ustavljahu krv tkanicama i nastojahu, da se uklone iz meteža. Konjanici, kojima su gotovo sva koplja bila polomljena od žestine nasrtaja, stadoše sad izbliza boriti se mačevima kličući svoje lozinke i udarajući po protivnicima, kao da čast i život zavisi o uspjehu borbe.

Naskoro se još poveća metež dolazkom stražnjih redova obadviju stranaka, koji su dotada stajali u pričuvi, a sad su priskočili u pomoć drugovima. Pratioci božjaka Brian de Bois-Guilberta, koji vođaše jednu stranku, klicahu: »*Beau-seant! Beau-seant!* — Za hram! Za hram!«; protivnici pak njihovi, kojima stajaše na čelu nepoznati

vitez, odvraćahu im: »*Desdichado! Desdichado!*« — uzimajući za lozinku znak na štitu svoga vođe.

Pošto se vitezovi tako zakvačiše, borilo se s obje strane s najvećom žestinom, ali s nejednakom srećom. Gužva boraca primicala se sad k južnom, sad k sjevernom kraju pregrade, već kako je koja stranka bila jača. Prasak udaraca i vika boraca miešala se u grozan sklad s jekom trubalja, koja zaglušivaše stenjanje onih, što su pali i valjali se bez pomoći pod nogama konja. Sjajna odora vitezova, koja je naskoro bila zaprljana prašinom i krvlju, savijaše se pod udarcima mača i nadžaka. Ponosne perjanice, pokidane sa šljemova, lepetahu zrakom poput pramena sniega. Štogod je izpočetka bilo liepo i prijatno u toj junačkoj igri, izčeznulo je netragom, a što je sad oko gledalo, pobuđivalo je samo grozu ili sažaljivanje.

Ali sila navike tolika je, da su ne samo prosti gledaoci, koje je naravno privlačio pogled tako grozan, već što više i odlične gospođe, koje se gurahu na galerijama, gledale borbu; dašto s nekom jezom, no ipak nisu osjećale želje, da odvrate pogled od strašne slike. Amo tamo, istina, pobliedilo bi koje liepo lišce, a mogao se čuti i po koji slabi krik, kad bi zaručnik ili brat ili muž bio zbačen s konja, ali obćenito su gospođe sokolile borce čas pljeskajući čas riečima: »Hrabri junače! Odvažni borče!« — čim bi spazile osobito krepak i vješt udarac.

Kad su već žene toliko voljele tu krvavu igru, ne ćemo se čuditi uzbuđenju mužkih gledalaca. Svaka nenadana zgoda izazivala bi glasnu viku; svi su gledaoci uprli oči u pregradu i toliko se uživjeli u borbu, kao da i sami osjećaju udarce, što tamo dolje sjecaju zrak. A za svake stranke čuo se glas glasnikâ, gdje viču: »Napried, hrabri vitezovi! Čovjek umire, ali slava živi! Napried — bolja je smrt od poraza! Napried, hrabri junaci — krasne oči motre vaša djela!«

Pored sve revnosti, kojom su gledaoci pratili različne zgode borbe, ipak je svak najviše nastojao, da uvreba vođe obadviju stranaka, koji se bacahu u najgušću navalu boraca hrabreći drugove riečju i primjerom. Obadvojica pokazivahu veliko junačtvo; ni Bois-Guilbert ni Desdichado ne nađoše u protivničkim redovima viteza, koji bi im bio ravan. Više su puta u razdraženosti pokušali, da se sukobe, jer su dobro znali, da će pad jednoga od vođa odlučiti pobjedom, ali metež i vreva bijahu toliki, da je izprva sav trud njihov, da se nađu, ostao uzaludan; redovno ih razstavljaše žestina njihovih

pratilaca, od kojih svaki bijaše željan, da steče čast ogledajući snagu svoju u borbi s vođom protivne stranke.

Najzad je razbojište postajalo sve praznije. Mnogi su, priznavši se pobiеđenima, morali uzmaći do nakraj pregrade ili su drugčije bili nesposobni nastaviti borbu. Sada se sukobiše božjak i Desdichado. Smjesta nasrnuše jedan na drugoga u ljutoj jarosti silnoga neprijateljstva, koju još povećavaše živa želja za časti i pobjedom. Tolika je bila njihova vještina u napadanju i odbijanju, da su gledaoci nehotice i jednodušno udarili u glasno klicanje — a to je bio dokaz njihova uzhićenja i udivljenja.

U taj čas počela stranka »nepoznatoga viteza« uzmicati. Nešto gorostasna ruka viteza Front-de-Boeufa, nešto golema snaga viteza Athelstana od Coningsburgha stade svom silom goniti i tjerati protivnike. Pošto se riešiše najbližih neprijatelja, kao da je obadvojici u isti mah sinula misao, da će najviše i najznatnije koristiti svojoj stranci, ako priskoče u pomoć božjaku u borbi s njegovim takmacem. Okrenuvši stoga u isti čas konje, normanski vitez (Front-de-Boeuf) potjera svoga konja prema Desdichadu, a isto učini saksonski boljar (Athelstan). Da ga nije u dobri čas opomenula jednodušna vika gledalaca — koji su, naravno, pokazivali veliku naklonost prema hrabromu junaku — ne bi on tome nejednakom i nenadanom napadaju nikako mogao odoljeti.

»Čuvaj se, čuvaj se, Desdichado!« zaori krik tako glasan, da je vitez smjesta opazio pogibao; udarivši dakle svom silom božjaka, u isti čas okrenu konja, da se ukloni nasrtaju Athelstana i Front-de-Boeufa. Pošto im se ovako izmače cilj, obadva viteza sunuše u prostor između božjaka i njegova protivnika, a konji im se zaletješe s tolikom silom jedan prema drugomu, da su ih jahači jedva zadržali. Ali naskoro sabravši se okrenuše konje i sva trojica složno poletješe, da izvrše zajedničku svoju nakanu i nepoznatoga viteza zbace s konja.

Ništa ga ne bi bilo spasilo, da nije bilo neobične jakosti i okretnosti u plemenitoga konja, što ga je dobio u turniru prošloga dana. To je bilo za nj to važnije, što je Bois-Guilbertov konj bio ranjen, a konji Front-de-Boeufa i Athelstana bili su umorni nešto od težine gorostasnih jahača, odjevenih u podpuno željeznu odoru, nešto od tegoba i napora prijašnje borbe. Izvanredna jahačka vještina nepoznatoga viteza i okretnost plemenitoga konja, što ga je jahao, učiniše, te je kroz nekoliko časaka bio vrstan mačem odbijati protiv-

nike svoje. Kretao se amo tamo kao sokol u brzom letu zavaravajući neprijatelje, koliko je mogao, i navaljujući sad na jednoga, sad na drugoga. Zamahivao je krepko mačem plašeći svoje gonitelje, a uklanjao se vješto udarcima, koji su bili njemu namienjeni.

Ali pored svega pljeskanja uzhićenih gledalaca, koje se gromorno razliegalo pregradom, svak je jasno vidio, da će najzad biti svladan, a plemići oko kraljevića Ivana jednoglasno ga zamoliše, da baci svoj štap i spasi hrabroga viteza od sramotna poraza u nejednakoj borbi.

»Tako mi svietla nebeskoga, ne ću!« odgovori kraljević Ivan, »taj ugursuz, koji taji ime i ne mari doći na našu gostbu, već je dobio jednu nagradu, pa sad može lako ustupiti mjesto drugima.» No dok je još bio u rieči, iznenadna zgoda sasvim promieni sliku razbojišta.

U redovima nepoznatoga viteza bijaše neki borac, odjeven u crnu vitežku odoru. Jahao je na crnu konju, koji je bio golem, visok i, kako se činilo, jak i krepak kao i konjanik njegov. Taj vitez, koji na svom štitu nije imao nikakva znaka, dosada se veoma malo upletao u samu borbu i odbijao je naočigled sasvim lako borce, koji su na nj natrčavali, no niti je na koga navaljivao niti se koristio svojoš vještinom. Činilo se, ukratko, da je dosad bio više gledalac nego dionik u vitežkoj igri, pa zato su ga gledaoci među sobom prozvali »crnom bezposlicom«.

Ujedanput kao da se vitez otresao ravnodušnosti; spazivši naime, da je vođa njegove stranke u tolikom škripcu, podbode konja svoga, koji je bio još sasvim krepak, i odleti poput munje drugu u pomoć viknuvši glasom kao od trublje: »Desdichado, ide pomoć!« Bio je krajnji čas: dok je nepoznati vitez navaljivao na božjaka primače mu se Front-de-Boeuf s podignutim mačem, no prije nego što bi zamahnuo, udari ga crni vitez u glavu tolikom silom, da se mač okliznuo sa sjajnoga šljema i s jednakom gotovo snagom lupnuo o gvozdeni načelak konja, a Front-de-Boeuf i konj mu bez sviesti padoše na zemlju. Zatim okrenu crni vitez konja protiv Athelstana. Kako mu se mač polomio u sukobu s Front--de-Boeufom, izbi iz ruku debeloga Saksonca nadžak, kojim je onaj prietio, pa zamahnuvši njime kao vještak, koji umije dobro služiti se oružjem, udari ga tako krepko, da se Athelstan kao mrtav srušio na tle. Stekavši tu dvostruku pobjedu, kojoj se to više klicalo, što je bila sasvim iznenadna — crni se vitez iznova preda običnoj ravnodušnosti i bezbrižnosti vrativši se mirno na sjeverni kraj pregrade i ostavi vođu svoga, da sam, kako najbolje zna, uredi stvar s Bois-Guilbertom, a to sad nije bilo više težko. Božjakov konj, koji je izgubio mnogo krvi, nije mogao ni časak odoljeti junačkom nasrtaju nepoznatoga viteza. Brian de Bois-Guilbert odkotrlja se na zemlju, a kako se zapleo u stremen, nije mogao više stati na noge. Protivnik njegov skoči s konja, zamahnu kobnim mačem nad njegovom glavom i pozva ga, da se preda — ali u taj čas kraljević Ivan, kojega je pogibelj božjakova mnogo više dirnula nego težka borba njegova takmaca, oslobodi Bois-Guilberta ljute sramote, da se prizna svladanim; bacivši svoj kraljevski štap prekine borbu i dokrajči igru...

Tako svrši slavna borba u Ashby-de-la Zouche. Bio je to jedan od najsjajnijih turnira onoga vieka. Premda su samo četiri viteza ostala mrtva — među njima jedan, koji se zagušio od vrućine pod svojom odorom — ipak ih je bilo više od trideset težko ranjenih, od kojih četiri ili pet nikad nisu ozdravili. Neki su ostali za cieli život nemoćni, a oni, koji su najbolje prošli, zadržali su uspomenu toga dana do groba; zato se i spominje ta vitežka igra u starim knjigama kao »plemeniti i veseli turnir u Ashbyu«.

Walter Scott

Sveta noć

Bio jednom jedan čovjek, koji je pošao u mrklu noć, da posudi vatre. Išao je od kuće do kuće i kucao na vratima. »Ej, dragi ljudi pomozite mi!« govorio je. »Žena mi je upravo rodila djetešce, i moram zapaliti vatru, da nju i mališa ogrijem«.

Ali je bila gluha noć. Svi su ljudi spavali, i nitko mu nije odgovarao.

Čovjek je išao te išao. Napokon spazi u velikoj daljini svjetlost. Pođe u tom pravcu i nađe oganj, gdje na polju gori. Oko vatre je ležala gomila bielih ovaca i spavala, a stari pastir čuvao je stado.

Kad je čovjek, koji je išao posuditi vatre, došao do ovaca, vidi tri velika psa, gdje kod nogu pastirovih počivaju i spavaju. Spazivši psi čovjeka, koji je išao prema vatri, sva tri se probude i otvore ralje, kao da hoće zalajati, ali se nije čulo glasa. Čovjek je vidio, kako su im se zubi pri svjetlosti vatre zablieštili i kako su svi nasrnuli na nj. On je osjećao, kako je jedan zinuo, da ga zgrabi za noge, a drugi za ruku, dok ga je treći spopao za grkljan. Ali gubice i zubi, kojima su psi htjeli ugrizti, nisu ih slušali, i tako se čovjeku ne dogodi ni najmanje zlo.

Nato se čovjek htio zaputiti dalje, da nađe, što mu treba. Ali ovce su tako nagusto ležale jedna do druge, leđa uz leđa, da nije mogao naprieđ. Nato se čovjek popne na leđa životinja i preko njih pođe prema vatri. I nijedna ovca nije se probudila ni maknula.

Kad je čovjek došao do vatre, digne pastir glavu. Bio je to već čovjek star i mrzovoljast, osoran i nemilostiv prema svakome. Vidjevši stranca, gdje ide prema njemu, zgrabi svoju šiljastu batinu, koju bi držao u ruci, kad je svoje stado čuvao, i baci je na njega. Batina sa zvizgom poleti prema čovjeku, ali prije nego što ga je pogodila, skrene na stranu i šikne pokraj njega daleko u polje.

Nato čovjek dođe k pastiru i reče mu: »Dobri prijatelju, pomozi mi i posudi mi malo vatre. Žena mi je upravo rodila djetešce, a ja moram vatru naložiti, da ogrijem nju i mališa«. Pastir bi najradije rekao, da ne da, ali kad je na to pomislio, da psi čovjeku nisu mogli ništa nažao učiniti, da ovce nisu pred njim pobjegle, i da ga njegova batina nije htjela udariti, malo se prestraši te se ne usudi strancu odbiti molbu.

»Uzmi, koliko trebaš«, reče čovjeku.

Ali vatra je bila gotovo sva izgorjela. Nije više preostalo ni cjepanice ni ugarka, nego samo velika hrpa žeravice, a stranac nije imao ni lopate ni posude, u kojoj bi ponio užareni ugljen.

Vidjevši to pastir reče mu još jednom: »Uzmi, koliko trebaš!« I veselio se, da čovjek ne će moći vatre odnieti. Ali čovjek se sagne, uzme golim rukama ugljen iz pepela i metne ga u svoju kabanicu. Niti je ugljen opalio njegovu ruku, kad ga se dotakao, niti je opalio njegovu kabanicu, nego ga je čovjek nosio, kao da su to orasi ili jabuke.

Kad je pastir, koji je bio zao i mrzovoljast čovjek, sve to vidio, sam se u sebi počne čuditi: »Ta kakva je to noć, u kojoj psi ne grizu, ovce se ne plaše, koplje ne gađa i vatra ne pali?« Zovne natrag stranca, te ga zapita: »Ta kakva je to noć? I kako to, da je sve prema tebi tako milostivo?«

Nato će čovjek: »Ne mogu ti reći, ako ti sam ne vidiš«. I htio je poći dalje svojim putem, da naloži vatru pa da može ogrijati ženu i diete.

Ali pastir odluči, da ne pusti čovjeka s očiju, dok ne sazna, što to sve znači. On ustane i pođe za njim, dok nije došao do njegove kuće.

Sad pastir vidi, da taj čovjek nije imao ni kolibe, da u njoj stanuje, nego je stanovao zajedno sa ženom i djetetom u jednoj gorskoj špilji, koja se sastojala od samih golih kamenih stiena.

No pastir je mislio, da bi se diete u hladnoj spilji moglo smrznuti, pa premda nije baš bio srdca milostiva, ipak ga se to dojmilo te odluči pomoći djetetu. Skine svoju torbu s leđa, izvuče iz nje meko, bielo ovčje runo pa ga dade strancu, da položi na nj diete.

Ali u tom času, kada je pokazao, da i on može biti milosrdan otvore mu se oči i vidi, što prije nije vidio, i čuje, što prije nije mogao čuti.

On vidje, da je okolo naokolo njega stajalo kolo malih anđelaka sa srebrnim krilima. Svaki je od njih imao gusle u rukama, i svi su glasno pjevali, da se ove noći rodio Spasitelj, koji će sviet spasiti od njegovih grieha.

Sad on razumje, zašto su ove noći sve stvari bile tako dobre volje, da nisu nikome ništa htjele nažao učiniti.

A nisu bili anđeli samo oko pastira, nego ih je on svagdje vidio. Oni su sjedili u spilji, i oni su sjedili na brdu, oni su letjeli pod nebom. U velikim jatima išli su oni preko puta, stajali i pogledavali diete.

Radost, i veselje, i igranje vladalo je svuda, i to je sve vidio pastir u tamnoj noći, u kojoj prije nije mogao ništa opaziti. I on se veselio, da su mu se oči otvorile, pao je na koljena i hvalio Boga.

Selma Lagerlöf

Molitva

Otci pustinjaci i nevine žene
da se dignu srdcem u strane tajnene,
da za buru borba zemaljskih ga kriepe,
sastavili mnoge molitve su liepe;
al ni jedna mene ne dira toliko
kao ona, štono svećenik ju viko
ponavljat u posta velikoga dane;
češće od svih ona mojom usnom gane
i klonulom da mi trajno polet živi:
»Od nerada, što ga malodušje skrivi,
i od vladoljublja, zmije sakrivene,
od besjeda šupljih štiti, Bože, mene;
a griehote moje odkrij oku momu,
da se ne usudim sudit bratu svomu;
daj ljubavi meni, daj mi poniznosti,
daj mi duh čistoće i uztrpljivosti.«

A. S. Puškin

Najbolji sastavak

Bio je to prvi školski dan iza velikih ljetnih praznika. Mladi je učitelj Jost šetao razredom promatrajući svoje đake kao seljak, koji gleda, kakav je posao opravilo ljetno sunce, odkako je zadnji put pohodio svoju njivu.

Nato sjedne k stolu i zamisli se malo . . . Najedared izvadi iz džepa od prsluka nožić, digne ga u vis i držeći ga reče: »Čujte, dečki, tko napiše štogod o prošlim praznicima, može se natjecati za ovaj nož. Tko načini najbolji sastavak, dobit će nož. A da ne bude prigovora, sudit ćete vi sami!«

Govoreći to držao je tu sjajnu stvarcu u zraku i okretao ju je zamamljivo amo-tamo, da je blistava oštrica sievala pred njihovim očima. Nastade komešanje.

*

Tjedan dana kasnije. Josip Wettengel se uzvrpoljio, izdigao se i ustao, u ruci mu je bilježnica, a u njoj sastavak. On iziđe iz klupe

i stane do kraja stola kraj učitelja, koji je pratio očima ono, što je Wettengel čitao naglas. A sastavak je glasio ovako:

»Konj je koristna domaća životinja. On vuče kola i plug. Na njemu se može i jahati. Konj ima četiri noge i rep. Konj je vrlo koristan. On ždere sieno i djetelinu . . .«

Tu netko prekine čitača: »Gospodine Joste, i Jakov Knauf je napisao nešto o konju, ali on to ne će . . .«

No učitelj reče: »Dakako da će i Jakov doći na red, ali najprije da čujemo sve do kraja.«

Jakov Knauf, povučen u dno klupe, nije već ništa čuo, što se dalje čitalo: kako se konji diele na bielce, riđane i vrance, da konj ima podkove, a divlji ih nemaju, pa je i magarac zapravo konj, ali ne pravi. Sve to nije čuo Jakov, jer je mislio samo na kuću, gdje je bio o praznicima, i na slugu Kreuzingera, s kojim se sprijateljio, te su se i tikali, i mislio je na dva konja, kojima je on . . . Da, i čuo je Kreuzinger-Ludla, gdje sad glasno govori . . .: »Jakove, što si ti tu pisao o konjima — ili bolje o konju, kao da je jedan jedini na čitavom Božjem svietu. U toj tvojoj pisariji nema ni krvi ni mesa, sve ti je to prazna slama, nikad voda tim koritom proteći ne će, žedna će je zemlja odmah upiti. Mali, ja sam Kreuzinger i znam, što je brazdaš i što je povodnik, pa kad već pišeš o konju, neka to nije onaj trojanski konj, koji ima svakoga vraga u trbuhu, a neka nije ni drveno kljuse, na kom uče jahati, i ne slušaj ti učitelja s naočarima, koji tek iz knjige pozna kljusad, jer taj ne grize. Slušaj, Jakove, kako ja to zamišljam . . .«

Sad je Jakov Knauf ipak morao pogledati učitelja, premda ga je već odavna poznavao, i sad je opet znao sasvim sigurno, da on ne nosi naočari, dakle se ne boji ni konja; i tjeskoba, što ga je još sapinjala, sad mu popusti.

I tako je čuo i zadnju rečenicu, koju je Wettengel čitao: »Neki ljudi jedu konjsko meso, pa i odatle se vidi, da je konj čovjeku veoma koristan.«

Nastade načas tišina. Učitelj Jost bockajući nožićem po stolu reče: »A sada neka dođe Jakov i neka čita!« I Jakov Knauf dotetura napolje i čitaše:

»Kako sam se upoznao sa starim Fricom. Kad sam bio kod strica u Stockhofu, stajao sam na vratima od staje i nisam se usudio unutra, jer su tamo bila dva konja. A bilo je i vrlo tamno u staji. No sluga reče: »Samo ti uđi!« Nato sam ušao. Nato sluga reče: »To

ti je stari Fric, a ovo je Zieten. Ho, Fri, ho Zieten, gledajte, to je Jakov iz grada, gdje elektrika vozi.« Nato Fric pusti najedanput od sebe glas, kao da trubi, a ja sam se prestrašio i rekao sam: »Zašto on tako riče?« »Riče!« reče sluga i nasmije se; »ne riču konji. Svaka životinja ima svoj glas: guska gače, a konjče rže . . .«

Sad poklopi učitelj Jost papir rukom. Njegove su oči preko razreda lutale nekud u daljinu. »Rže«, reče on za se i kimne: »Dakako: rže, tako sam i ja kao diete slušao: I mome je to uhu draže negoli: riče . . .«.

Rekao je to i za se i učenicima, koji su ga napeto pogledali. Nato doda: »A sad nastavi, Jakove!«

». . . Sad Fric okrene glavu prema meni i pogleda me. Oči njegove pametne su bile, i njima me pogledao. I nato on položi glavu na Zietenov vrat, kao da mu želi nešto šapnuti na uho, i nato sluga odmah meni reče: »Vidiš li ti, on šapće Zietenu na uho, da si ti Jakov iz grada, gdje elektrika vozi . . .«.

Glas Jakova Knaufa podrhtavao je izprva nesigurno. Ali kad je primietio, da svi vrlo pomnjivo slušaju, a i učitelj da je vrlo prijazan, postajao mu je glas sve jači.

»Još si ti i više toga napisao«, reče gospodin Jost listajući po bilježnici, »gle, čitava je bilježnica puna; pa sve o starom Fricu i njegovu vjernom Zietenu.« I glas mu zazvoni tako toplo . . .

I učitelj čitaše u po glasa nadpise: »Kako sam na starom Fricu jahao na pojilo . . . Sa starim Fricom u kovačnici . . . Stari Fric vuče još za dvojicu . . . Ja smijem hraniti staroga Frica . . . Kako je stari Fric pametan . . .«

Nastade duga tišina. Gospodin se Jost zagleda i opet preko razreda.

»Nema li nikoga više da se natječe za nož?« upita on. Nitko se ne javi.

Tad nastavi: »Bio nekoć jedan razred pun dječaka. Trebali su napisati o dugim, dugim praznicima mali jedan sastavčić, i tko bi ga najbolje izradio, dobio bi za nagradu nožić. Ali za dugih, dugih praznika presušilo se đacima crnilo, te već nisu mogli pisati, ili su zatvorenih očiju trčali kroz duge, duge praznike, kao da spavaju; sedam tjedana prespavali, sedam tjedana. Možda je svaki od njih već i imao nožić, samo ga Josip Wettengel i Jakov Knauf nisu imali,

i zato su samo oni nešto napisali. Nato je razred presudio, koga će od njih dvojice zapasti nožić. Što mislite, tko ga je dobio?«

»Jakov, Jakov!« viknuše gotovo svi.

Tako je Jakov Knauf dobio nožić, a mi mislimo, da ga je i zaslužio.

Hermann Lorch

Juriš na katedralu

Na nesreću slučaj je poslužio hrabrom gluhaku.

Kada je sišao na ravan krov između dva tornja, misli su mu brujale u glavi. Trčao je nekoliko časaka duž galerije amo tamo, kao lud, gledajući odozgo zbijeno mnoštvo skitnica, spremno da se baci na crkvu, pa se moli vragu ili Bogu, da spasi Egipćanku. Palo mu je na um, da se popne na zvonik i da zazvoni na uzbunu; ali prije nego što bi mogao staviti zvono u gibanje, prije nego što bi zvono »Marija« moglo izbaciti jedan jedini zvuk zapomaganja, ne bi li crkvena vrata mogla i deset puta biti probijena? Bio je upravo trenutak, kada su se tvrdoglavci dolje približavali vratima sa svojim bravarskim alatom. Što dakle da učini?

Najednom se sjeti, da su zidari cio dan radili na popravku zida, kostura i krovišta južnoga tornja. To mu je sinulo poput munje. Zid je bio od kamena, krovište od olova, kostur od drveta. Ovaj kostur je neobično gust, tako da su ga zvali šumom.

Quasimodo potrči u taj toranj. Donje prostorije bile su doista pune građe. Bilo je tu kruta kamenja za gradnju, snopova olovnih listova, svježnjeva letava, debelih balvana već načetih od pile i gomila žbuke. Ukratko, sve što je potrebno za gradnju.

Vrieme je odmicalo. Dolje su stavljene u pore željezne poluge i čekići. Snagom, koju je osjećaj opasnosti podeseterostručio, on podigne jednu gredu, najtežu i najdulju, izpruži je kroz prozorčić, zatim je ponovno uhvati izvana pa je stade puštati preko ruba ograde, što okružuje ravni krov, i napokon izpusti u bezdan. U tom pade s visine od sto i šestdeset stopa golema greda, ostrugnu zid, razbije kipove, okrenu se više puta oko svoje osi poput krila vjetrenjače, koje bi samo letjelo prostorom. Napokon stignu do zemlje, strašan krik se diže, a crna greda odskakujući na taracu sličila je zmiji, što poskakuje.

Quasimodo opazi, kako su se skitnice razbježale zbog pada balvana poput pepela, kada diete u nj puše. On izkoristi njihovu stravu, pa dok su oni upirali poglede na kijaču, što je pala s neba, te su izbijali oči kamenim kipovima svetaca na crkvenim vratima, odapinjući na njih strjelice i sačmu, Quasimodo je šutke gomilao žbuku, kamenje, grubo i klesano, pa čak i torbe sa zidarskim alatom, na obrubu ograde, odakle je već bila poletjela greda.

Čim su oni počeli udarati o velika vrata, stade padati tuča kamenja, tako da im se pričinilo, da se crkva sama ruši na njihove glave.

Tko bi u taj čas mogao vidjeti Quasimoda, uplašio bi se. Nezavisno od hrpe strjeljiva, koje je poslagao na ogradi, on je naslagao kup kamenja na samom ravnom krovu. Čim je kamenje na vanjskom obrubu potrošeno, on bi prihvatio novo s hrpe. Prigibao se, uzpravljao, ponovno se sagibao i uzpravljao, nevjerojatnom živahnošću. Njegova debela nakazna glava naginjala bi se preko ograde, a zatim bi pao golem kamen, pa drugi. Od vremena do vremena pratio je pogledom pad kojeg liepog kamena, pa kad bi kamen dobro ubijao, on bi rekao: Hm!

No skitnice nisu malaksale. Već preko dvadeset puta potresla su se debela vrata pod neprestanim udarcima hrastove grede, koje je pojačavala snaga stotinu ruku. Uokvirene plohe na vratima su pucale, rezbarije se razbijale u komadiće, vratnice su kod svakog udarca poskakivale na svojim glavicama, daske su se poremetile, drvo se lomilo u prah, satrto između željeznih rebara. Srećom za Quasimoda bilo je u vratima više željeza nego drva.

On je ipak osjećao, da se velika vrata tresu. Premda nije čuo, ipak je svaki udarac odjekivao u šupljini i utrobi crkve. Vidio je odozgo skitnice, pune slavodobića i biesa, kako pokazuju pestnicu mračnom pročelju, te je zbog Egipćanke i zbog sebe, zavidio na krilima sovama, što su jatimice odlietale iznad njegove glave.

Njegova kiša kamenja nije dostajala, da odbije napadače.

U tom času tjeskobe opazi nešto izpod ograde, s koje je udarao u prosjake: dva duga kamena žlieba, koji su se izlievali neposredno iznad velikih vrata. Nutarnji otvor tih žljebova dopirao je do pločnika samoga krova. Jedna misao pade mu na um. Potrči u svoju zvonarsku komoru po svežanj suhih grana, stavi na svežanj mnogo letava s mnogo olovnih smotaka, dakle strjeljivo, kojim se još nije služio, pa pošto je dobro namjestio tu lomaču pred otvorom obaju žljebova, zapali je vatrom svoje svjetiljke.

Kako je kamenje bilo prestalo padati, skitnice su prestale gledati u zrak. Lopovi, koji su drhtali poput pasa, što navaljuju na vepra u njegovu brlogu, bučno su se gurali oko velikih vrata, sasvim iznakaženih od udaraca grede, ali još uviek čvrstih. Sa strepnjom su očekivali veliki udarac, koji će probiti vrata. Svatko je nastojao biti što bliže, da bi mogao prvi pojuriti, kad se ona otvore, u bogatu katedralu i golemu riznicu, gdje se sakupilo blago triju stoljeća. Sjećali su se, urličući od veselja i gladi, liepih srebrnih križeva, krasnih plašteva od svile, liepih crvenih nadgrobnih ploča, razkoši, kojom je bio opremljen kor, blistavih svečanosti i Božića u sjaju sviećnjaka, Uzkrsa obasjanih suncem, svih tih sjajnih svetkovina, kod kojih su plaštevi, sviećnjaci, kaleži, svetohraništa i moćnici šarali žrtvenike slikom zlata i dragoga kamenja. Bez sumnje su u tom liepom času ovi bosjaci, slabunjavci i vražji sluge mislili mnogo manje na oslobođenje Egipćanke nego na pljačku Naše Gospe. Vjerovali bismo čak, da je mnogima među njima Esmeralda bila samo izlika, ako kradljivcima uobće trebaju izlike.

Odjednom, upravo u času, kada su se okupili oko grede za zadnji napor, te je svatko zadržao dah i napeo mišiće, da bi dao čitavu svoju snagu za odlučni udarac, zavijanje, još strašnije od onoga, što je nastalo i izdahnulo pod srušenim balvanom, odjeknulo je među njima. Koji nisu vikali i koji su još bili na životu, pogledaše. Dva mlaza rastopljena olova padala su s visine zvonika među zbijeno mnoštvo. To ljudsko more srušilo se pod vrelom kovinom, koja je na objema točkama, kuda je padala, načinila u gomili dvie crne i zadimljene rupe, kao što bi vrela voda načinila u snijegu. Vidjelo se, kako na pola sagorjeli ljudi umiru urličući od bola. Kapi ove strašne kiše razpršale su se oko glavnih mlazova na napadača i prodirale u lubanje poput plamenih svrdlova. Ta grozna vatra obasipala je ove biednike tučom zrnja.

Vika je bila strahovita. Oni se razbježaše na sve strane, odbacivši gredu na lešine, najsmioniji kao što i najplašljiviji, i doskora je trg pred crkvom po drugi put bio prazan.

Svi pogledi uzdignuli su se prema vrhu crkve. Ono, što su vidjeli bilo je neobično. Na vrhu najviše galerije, iznad središnjeg okruglog prozora u obliku ruže, dizao se velik plamen između oba zvonika, u vrtlogu iskara silan, neobuzdan i biesan plamen, kojega bi komade vjetar kadkada odnio u dim. Izpod tog plamena, izpod tamne ograde

s ukrasom oblika djeteline, što je bio užaren, dva žlieba, što su izgledala kao ralje neke nemani, rigala su bez prestanka tu užarenu kišu, koja je ostavljala srebrni trag nad tamom donjeg pročelja. Kako su se približavala oba mlaza tekućeg olova, proširivali su se u obliku snopa, poput vode, što izbija iz tisuću rupa kante za zalievanje. Iznad plamena golemi tornjevi, od kojih su se vidjele dvie oštre i odsječene strane, jedna sasvim crna, a druga sasvim crvena, činili su se još veći zbog čitave neizmjernosti sjene, koju su bacali na nebo. Njihovi bezbrojni kipovi vragova i zmajeva poprimali su tmuran izgled. Nemirna jasnoća plamena stvarala je utisak, kao da se oni kreću. Bilo je tu guja, koje kao da su se smijale, zmajeva, koji kao da su štektali, i guštera, koji su puhali u vatru, nemani, koje su kihale u dimu. A među svim ovim nakazama, koje su ovaj plamen i buku probudile iz kamenog sna, bila je jedna, koja je koracala, koju su od vremena do vremena vidjeli, gdje prolazi preko užarenog čela lomače poput šišmiša pred sviećom.

Zacielo će taj neobični svjetionik probuditi u daljini drvara na brežuljku Bicetre[2]), koji će se uplašiti, kad opazi, kako na njegovim vriesovima tetura gorostasna sjena tornjeva Naše Gospe.

Victor Hugo[3])

[1]) Mlada Egipćanka Esmeralda, osuđena na smrt, oslobođena je u času, kad su je vodili na vješala. Krvnicima ju je oteo i zatvorio u crkvu Notre-Dame zvonar Quasimodo (čitaj Kasimodo). No sud odredi, da se ona ima izručiti, pa množtvo skitnica provali na crkveni trg, da otme Esmeraldu. — [2]) Čitaj Bisetr, mjesto, danas predgrađe južno od Pariza. — [3]) Čitaj Igo, jedan je od najvećih francuzkih pjesnika XIX. vieka (1802.—1885.). Ovaj odlomak uzet je iz znamenitog poviestnog romana »Notre-Dame de Paris« (čitaj Notr Dam d' Pari) — »Naša Gospa od Pariza«, koji je preveden i na hrvatski, pod naslovom »Zvonar Majke Božje Parižke« (Zagreb, 1903.).

Harpagon nagovara kćerku

Harpagon: Eto, kakvi su mekušci ti gospodičići! Slabiji su od pilića! To sam ti, kćeri moja, odlučio: što se tiče tvoga brata, njemu sam odredio neku bogatu udovicu, o kojoj su mi jutros pričali, a tebe ću dati g. Anselmu.

Eliza: Gospodinu Anselmu?

Harpagon: Da, on je zreo, razborit i mudar čovjek, nije prešao petdesetu, a da o njegovu bogatstvu i ne govorim.

Eliza (klanjajući se): S vašim dopuštenjem, otče, ja se ne bih udavala.

Harpagon (također se klanja): A ja bih, s vašim dopuštenjem, moja mala kćerčice, moja prijateljice, htio, da se vi udate.

Eliza: Oprostite, otče!

Harpagon: Oprostite, kćerko!

Eliza: Ja sam najpokornija službenica g. Anselmu, ali, s vašim dopuštenjem, ja ga ne bih uzela.

Harpagon: Ja sam vaš najpokorniji sluga; ali, s vašim dopuštenjem, vi ćete se udati još večeras.

Eliza: Još večeras?

Harpagon: Još večeras.

Eliza: To ne će biti, otče!

Harpagon: To će biti, kćerko!

Eliza: Ne!

Harpagon: Da!

Eliza: Ne, kažem vam.

Harpagon: Da, kažem vam.

Eliza: Na tu me stvar vi ne ćete moći natjerati.

Harpagon: Na tu ću te stvar ja natjerati.

Eliza: Ja ću se radije ubiti nego da pođem za takvoga muža.

Harpagon: Ne ćeš se ti ubiti, nego ćeš liepo poći za njega. Kakva je to smjelost! Tko je ikada vidio, da kći razgovara tako sa svojim otcem?

Eliza: Tko je ikada vidio, da otac udaje svoju kćer na taj način?

Harpagon: To je takva partija, da joj nema prigovora, a kladim se, da će cieli sviet odobriti moj izbor.

Eliza: A ja se kladim, da nitko pri zdravoj pameti ne će odobriti.

Harpagon (ugledavši izdaleka Valerija): Evo Valerija; hoćeš li, da nam on bude sudac u ovoj stvari?

Eliza: Pristajem.

Harpagon: Hoćeš li se pokoriti njegovoj presudi?

Eliza: Da, ja ću raditi, kako on odluči.

Harpagon: Tako treba.

Harpagon: Dođi, Valerije, ovamo! Izabrali smo te, da nam kažeš, tko ima pravo, moja kći ili ja.

Valerije: Vi imate pravo, gospodine, bez svake sumnje.

Harpagon: Znaš li ti, o čemu smo govorili?

Valerije: Ne, ali vi ne možete imati krivo, vi ste utjelovljena pravda.

Harpagon: Ja hoću da joj dadem večeras muža i bogata, a ova napržica mi u lice kaže, da ne će za nj poći. Što ti na to kažeš?

Valerije: Što ja velim?

Harpagon: Da.

Valerije: Ovaj, da . . .

Harpagon: Što?

Valerije: Ja kažem, da se na kraju krajeva s vama slažem, i vi nemožete imati krivo, ali ima li i ona posve krivo, i . . .

Harpagon: Što? Gospodin Anselmo je odlična prilika; on je plemenitaš, i to doista plemenit, ugodan, imućan, mudar, a od prve mu žene nije ostalo nijedno diete. Zar ona može što bolje očekivati?

Valerije: To je istina. Ali i ona bi vama mogla reći, da je to nekako previše brzo, pa da bi trebalo malko počekati, da vidi, hoće li se njene naklonosti priljubiti s . . .

Harpagon: Ovo je prilika, gdje treba stvar odmah prihvatiti. Jer, ovdje ja imam prednost, kakvu ne ću tako skoro imati: on će je uzeti bez miraza.

Valerije: Bez miraza?

Harpagon: Da.

Valerije: E, kad je tako, ja nemam više što kazati. To je očevidan razlog, i treba ga primiti.

Harpagon: Tu ću ja uštedjeti liepu svoticu.

Valerije: Bez sumnje, to ne podnosi prigovora. Doduše vaša bi vam kći mogla reći, da je ženitba mnogo važnija stvar nego što se obično drži, da se tu radi o sreći ili nesreći kroz cio život; i da se ne smije stupiti u odnose, koji traju cio život, bez velike opreznosti.

Harpagon: Bez miraza!

Valerije: Tako je, to je kod svega tako važno, razumije se. Ima ljudi, koji bi mogli reći, da bi trebalo imati obzira i prema djevojčinoj naklonosti i da bi ta velika razlika u godinama, osjećaju i u naravi mogla imati kobnih posljedica u braku.

Harpagon: Bez miraza!!

Valerije: Razumije se, tu nema prigovora. Tko do belaja može tome što prigovoriti? Ono je doduše istina, da ima dosta otčeva, koji više paze na osjećaje svojih kćeri nego na miraz, koji bi imali dati, koji ih ne žele žrtvovati probitcima, nego prije svega nastoje, da ih dobro udome, da one mogu sačuvati svoj mir, svoju čast, svoju radost, koji . . .

Harpagon: Bez miraza!!

Valerije: To je istina, to zatvara svačija usta! Bez miraza! Tko može naći sredstvo, da tome odoli . . .?

Harpagon (gleda prema vrtu. Sam za se): Jao, čini mi se, da neki pas laje. Ne ide li to netko prema mojim novcima? (Valeriju:) Odmah ću se vratiti, nemoj se micati.

(Iz »Škrtca«) *Molière*

Kralj Lear i njegove tri kćeri

U zemlji ovoj Lear je vlado
u miru, bio silan kralj,
i svega imô draga srdcu,
što radost mu je moglo dić.
Kraj svega, što mu narav dade,
još krasne kćeri imo tri;
liepe bjehu kraljevićke,
da nije ljepših nigdje već.

A jednoć kralju prohtjelo se
upitat svoje kćeri tri,
ej koja li će milom otcu
dokazat veću ljubav moć.
»Starini meni vi ste — reče —
veselje, al sad želim čut
za ljubav, vjeru, koja l' hoće
u tomu prva od vas bit.«

Govorit počne najstarija:
»Oj, otče dragi, pamti to,
pred licem tvojim teb' za ljubav
nek prolije se moja krv;
za tebe nek se presieče
sad krvavo mi srdce tu,
da i najmanji trpiš jad.«

»Za tebe i ja — druga reče —
oj otče dragi, zadnje zlo
od sviju zala, što ih ima,
pretrpjet hoću vazda rad,
i služit ću danju, noću,
gospodstvu tvomu marna ja,
da pokoj vazda, sladka radost
neprilika te čuva svih.«

»Veselim ja se činom takvim
— odgovori im stari kralj —
al kakva li je, ti najmlađa
oj kćerce, ljubav tvoja, kaž'!«
Kordelija mu mlada reče:
»Što ljubavi ti dugujem,
koliko diete ja te ljubim,
dokazat više ne znam ja.«

»Zar samo to ćeš ti dokazat,
što duguješ mi? — reče kralj -
»U teb' je mala, vidim, ljubav,
u koje veće nije nać.
Od dvora svoga ja te tjeram,
diete moje nisi ti,
nijedan dio kraljevstva mi
od mene ne ćeš dobit lje.

Sestara tvojih veća j' ljubav,
no tražit pravom mogu ja,
te kraljevstva mi zemlje budi
baš jednak dio svakoj njih,
i dvori sjajni i sva dobra;
a tvoje će me sestre stog
kod sebe držat, ljubiti me,
dok ne dođe mi smrtni dan.«

Što udvorice rekle sestre,
zaslužiše si time čast.
A bježat treća morala je,
al njena ljubav veća bi.
Kordeliji je stradat bilo,
siroti bježat kojekud
bez smilovanja ostavljenoj,
i proći mnogi britski grad.

Ali napokon si bolju sreću
u zemlji nađe francuzkoj,
sirota sinja premda bješe,

al prekrasnom je držao svak.
Za kreposti joj sam kralj čuo,
te gospu krasnu vidjev tu,
za kraljicu je, ženu uzme,
i povladi mu čitav dvor.

Kod kćeri svojih njezin otac
tad boravio kralj je Lear,
al obećanu ljubav one
zaboraviše brzo svu,
i starija mu kćerka Ragan,
na dvoru dokle njenom bi,
imetak uzme ponajljepši
i pratilaca velik broj.

Jer dvaest ljudi dvorilo je
klečećke Leara dotad sve,
al ona deset tek mu pusti,
a poslije pusti jedva tri,
i jedan da je odveć misleć,
sve uzme od njeg napokon
u nadi, da kralj ne će više
u dvoru njenom ostat htjet.

»Zar takvu plaću — reče starac
imadem, pošto dadoh sve,
a sada zar mi prosit valja,
što dadoh prije djeci sam?
Gonoreli se, drugoj kćeri,
uputit ja ću; ta će, znam,
spram mene bolja, blaža biti,
olakšat će mi ona jad.«

Poteče brzo k njenom dvoru,
al ona tugu otca čuv
odgovri mu, da joj žao,
što u njeg nema blaga već;
al bogcu pomoć ne može se,
već ako hoće, može bit

u kuhinji joj; tu će imat,
što kuharicam ostane.

Kad čuje rieč, gorko plačuć
odgovori joj ovo on:
»Ej zašto lud sam, zašto pustih,
da primjer budem ljudma svim?
Povratit ću se natrag — reče —
gdje Ragan vlada, u njen dvor,
uradit ona to mi ne će,
već bolja će mi, mislim bit.«

Kad k njojzi dođe, onda dade
izbaciti ga, veleć još,
kad dobro mu je kod nje bilo,
da ostat nije htio on. —
Gonorelli si kćeri natrag
pohiti tada jadan kralj,
u kuhinji joj željan jesti,
što njeni momci bace već.

Al što mu prije obećano,
zadobit nije mogo sad,
jer, jednoč odbit, nije više
do vrata kćeri smio doć.
Med dvjema kćerma pomoć tražeć
prebijao se, jeo rad
od prosjačkih zalogaja,
a nedavno je bio kralj.

Tad na pamet mu dođe ono,
što ponajmlađa reče kći,
da ono samo činit hoće,
što djetinja je dužnost njoj.
Al bojao se k njoj pristupit,
ta protjerô je nekoč nju. —
Poludi mahnit, jer u duši
već boljele ga rane zle.

Ko mlieko bielu kosu stane
i uvojke si trgat on ,
i poštovana častna lica
tad okalja si krvlju sva.
Brežuljkom, šumam, izvor-vodam
izjavljo tugu svaki čas;
brežuljci, šume, nieme stvari
— pričinjalo se — plaču s njim.

U nevoljama takvim težkim
do zemlje dođe francuzke
u nadi, da će milovati
Kordelija ga bolje kći.
Ah, dobre l' gospe! Kada ona
za patnje otca svoga ču,
po dužnosti mu okrepljenja
i dobra pošlje brzo sveg.

I nalog dade, neka plemstvo
u povorku se skupi tad,
da doprate joj liepo otca
u dvore kralja; — a njen muž ,
Aganip vrlo plemeniti,
junačtvo ljubeć, dobar glas,
zapovjedi si vitezima
u oružju se naći svim.

U Englezku se brzo spremi,
da Learu vrati kraljevstvo,
s Kordelijom si dragom svojom
da kćerma dvjema uzme tron.
U boju vjerna, plemenita
Kordelija si nađe smrt,
al krunu opet u starosti
dobričina si steče kralj.

Al kada čuje starac, da je
Kordelija mu mrtva kći
(za otca dragog, ljubeći ga,
učinila je bojak taj),
tad na grud pane joj ko mrtav
i ne digne se više s nje,
pa život na toj dobroj kćeri
na prsima joj izdahne.

Kad događaje te gospoda,
kad plemići ih vide svi,
jednoglasice dvie sestre
osudili su na smrt tad
i dali krune njine jednom,
koj' bješe prvi onim rod. —
Sad vidjeli ste, kako gine
oholost, grieh, neposluh.

Wiliam Shakespeare

ŽANJU SRPI, MAŠU KOSE

Ljetno podne

U travi se žute cvjetovi,
i zuje zlaćane pčele,
za sjenatim onim stablima
krupni se oblaci biele.
I nebo se plavi visoko,
kud nečujno laste plove,
pod briegom iz crvenih krovova
podnevno zvono zove.
A dalje iza tih krovova
zlatno se polje stere,
valovito, mirno i spokojno,
i s huma se k humu vere.

Vladimir Vidrić

Pregled dnevnog rada i počinka u Poljicima

Bog je stvorija čovika na ovon svitu da radi; brez truda ne vrije ruda, ili se od truda zgrčit ili od glada umrit, nije druge. Za ništa ne ćemo gospodinu Bogu više odgovarat, šta za vrieme izgubljeno, stoga ne valja se lisičit (otezat, okljevat) jutrom na rađu[1]); netom cikne dan, na noge. Kaže se: Ko rano rani, dva posla opravi, a ko kasno ustaje, obojak mu nestaje. Kad su rabotni (u Docu kažu radetni ili radeći) a lipi dani, to će reć, brez kiše, pravi težak ne čeka, da ga sunce zateče u postelji, u prozorje ili svanuće on se već opremlja za u polje, sunce ga nađe u krču. Kad je pod zimu, okrenu ledovi, ružna vrimena, ne priši, čeka do dobro objutri, da se stepli[2]) dan. Čeljad timari blago; stopanjice i najmenice, koje valja da u red stave kuću, njiman[3]) je liti, zimi uvik rano dizanje a kasno liganje. Je li u kući mlada nevista, nju je red, da se digne prva, poć na vodu, užgat vatru, sredit kuću. Di

nije neviste, divojka, kada stigla na svoje godine od mladosti i valjanosti, prva se diže i oprema kućne poslove; uza nju sprema i najmenica (služkinja), koja je kuća drži, a di nije toga, svi posli jutarnji panu na pleća stopanjice ili gazdarice. Ženske se prve dižu, poza njiman mužkići, mlađi pri stariji', a dica i sasvim stara čeljad najzadnja. Kad je svetac ili ružan dan pod kišu, mončad se pusti, da obaspe jutro sve do ručno doba, za divojke to bi bila sramota, one se uvik dižu rano. Kad se probudi čeljade, protegne se životom, izlomi latke, protare krmelje na očima, stavlja na ze zlamen sv. križa, to će reć, prikrsti se, pomoli se Bogu i oblači se.

Kad se težaci navečer vraćaju iz polja, iđu na vodu i umiju ruke od zemlje, gnoja, a niki i obraz od pota (znoja). Mlađarija, šta došla iz soldatije, umije sada ruke i vrat sapunom, koji daje mirlis. Po nekim selin i divojke umivaju se u sapunu, da in bude bilija koža.

Svak se oblači i obuje kraj svoje postelje. Zimi, kad je više puta mokra obuća, ostavi se obnoć sušit pokraj ognja, pa ujutro niki se obuvaju kraj komina[5]). Kad se počne obuvat i odivat, ne čini drugog posla, doklen ne svrši i sasvin se opremi, osin što moli Boga. Obučen i opremljen uzimlje svoj alat i iđe u polje. Obišno[6]) iđe se na rađu naščesrdce[7]), samo zimi popije se kapac[8]) rakije i izidu dvi tri suhe smokve. U gornjin Poljicin, di nije rakije, mlađarija izpeče po jedan kukuruz, iđe na rađu i zoblje. Dici se daje ujutro komad kruva. Po nikim boljim kućan u primorju naučili su se sada pit kavu ujutro, onaku šćetu (prostu), ulije se kapac rakije, da ojača, a niki piju kavu s mlikom; di nije mlika, ulije se žumance od jaja u cukar, s otin se primiša i pije kava s mlikon. Kad se počelo radit, ne pristaje se, to će reć, ne opočine se, tamo dok ne poskoči sunce, dok ne dođe ručno doba. Dok se ruča, počije se, sidne se na obalu, na gomilu, ili ako je liti, u 'lad pod cablo[9]), opružu se noge, i svi se skupu oko terpeze (zastor, na kon se prostre), da blaguju. Ko je od lule i duvana, kad se dobro napije, napuni lulu i zapali. O ručku se počine za debelu uru, pa onda 'ajd za rađom sve do podneva. Slava glasu Božjemu, podne zvoni, gospodar se prekrsti (učini zlamen križa), Bog se moli, pa se posida za obid ili užinu. Jiće je za obid malo obilatije, pa je i počinak obilatiji. Zimi se ne počije vele, jer je kratak dan, ali liti, ko bi odolija na onoj sparini, svak podvije ruke pod glavu i poslin obida traži 'ladovinu, da obaspe jednu dvi ure, kad se počme spušćat sunce zapadu. U ko-

pačini vinograda najveće je jiće, jer najveća rađa, okolo četiri ure po podne marenda[10]) je, težak gucne zalogaj, to'ko (toliko) da se slađe napije, nema počitka nego odma' motiku u ruke do prid sami suton, kad se digne s rađe i polazi kući na večeru. Mrak se počeja 'vatat, zvoni Zdravo Marija, čeljad se okuplja u kuću, bilo liti ili zimi, pomoli se Bogu i sida za stol da večera. Po večeri ne iđe se odma" na spalo[11]), nego ako je baš satrveno od truda. Mlađarija liti izađe prid kuću, na ulicu, a zimi okupi se oko komina, pa se vodu razgovori, šemluci do kasne ure noći. Koji su bili u svitu, na kraljevoj službi, pripovidaju, kako je tamo; ko se razumi u slova i služi mu dobro grlo, uzme pismaricu i zapiva na vas glas koju junašku. Još se čuje i po koja gusla 'di gudi, ali nije nać u svakon konšiluku čovika pratika[12]) za guslanje i pivanje.

Najveća je rađa u polju na pramaliće. Sadu se loze na mlade krčevine, škrope se loze raztopinom modroga kamena, taklja se[13]), razkopaje vinograd, siju se razsadi za kupus, zelje i duvan, sadu se krunpiri, sije se ječam, kukuruz, podoraje se proso, sije se salata i cviće, sadi se kapula[14]), nosi se gnoj za duvan i kupus. Kad okrene led u proliće, bude neprilike s ovcan, nema jin se šta davat, kroz dugu zimu sve se izpraznilo, a vanka[15]) u polju slaba pomoć, trave još nije. Čoban uvik u mokru, umete na sebi odiću i obuću, muke dosta podnese. Na lito sadi se duvan i kupus, okapaju se i ogrću krunpiri i kukuruz, sije se proso, prisađuje se zelje, škropi se duvan, čistu se zaperci na lozi, šulja se zemlja u vinogradu, ženje se i kosi trava, žito sređuje, beru se i sušu višnje, a tako i smokve. Ako je žetva kišovita, ima dosta muke sa snopin, jer izkisnu, pa žito izklija. U sijačini prosa dodije volarin obad gonjajući vole, a u vršitbi muve i obadi smućuju vole. U litu se kopaju vrti za razsad, za mladi sad, neka busi prigoru, trôja[16]) i sva travurina prožge, kopaju se pasike[17]) za oranicu, strigu se ovce. Na jesen nosi se intrada[18]) u kuću, bere se grožđe, nosi se duvan, sabire, suši i pači[19]), siče sušanj, sije se šenica ozimica, nosi se gnoj, beru se masline. Kad je jesen kiševita, duvan popli-snavi, a kukuruz ne more se osušit, pa 'dikod i propane, mala pomoć od njega. Ni zimi se ne dangubi; pravom težaku, kaže se, nikad ne manjka posla. Kad prispije zeman[20]), rižu se loze, a je li lipa suva zima, krču se ledine, obkrčuje oko zemalja, vadi se kamenje, reble (panj), ziđu se ograde, siku drva, pali se kla-

čina[21]), popravljaju se i radu puti. Pane li velik led, pa se ne more vanka, red je pri'vatit se kućnog posla, o oruđu, blagu, izdilaju se stoci, popravljaju opanke, minaju i dilaju stine.

Frano Ivanišević

---

1) posao, rad; 2) ugrije; 3) njima; 4) bjelja; 5) ognjište; 6) obično; 7) natašte; 8) kapljica; 9) stablo; 10) užina; 11) spavanje; 12) vješta; 13) kolči se; 14) crveni luk; 15) vani; 16) troskot (polygonum aviculare); 17) pasika, pasičina, jedna vrsta trave; 18) prirod; 19) izravna se; 20) vrieme; 21) krečana, vapnenica.

Moj otac

Moj otac je seljak i ne zna, kako se živi u gradu,
gdje je i noću svietlo kao na selu po danu...
On obično utone sav u svoje misli pri radu
i često ublažuje slinom žuljeve vruće na dlanu.

Sve je njegovo dobro zemlja i nekoliko krava,
što kadkad u sumrak zamuču, kao da nešto žele,
tada on pođe k njima i prije no legne da spava ,
pogladi svaku kravu i zatim svako tele.

I noću ustane često, da zaviri u staje,
pa ako slučajno nađe, gdje telad muzu krave,
on na povratku u kuću svima pripovijeda, šta je
i kako sutra treba da telad drugamo stave.
Svakog blagdana ustane rano i u crkvu ide.
Na putu mu se učini, da blagdan ćuti i polje.
Propoviedi našeg župnika obično mu se svide
i drži, da se nešto i ne može reći bolje.

Tako moj otac živi, a s njim i drugi seljaci.
Oni znadu, da uz zemlju nije živjeti lako...
Oni živu u znoju, u brizi, sa žuljem na šaci,
a zatim i umiru tako.

Stjepan Hrastovec

Vilija Božja

U selu Brestu držao se Badnjak dva dana prije Božića, a «Vilija Božja«, kako narod naziva, drži se dan prije Božića. Na Badnji dan seljaci nisu postili, tek bi navečer spremali takvo jelo, koje se jelo vilicama (pirunima). Po seoskom shvaćanju rieč Badnji dan dolazi od glagola »nabadati«, jer su navečer Bandjeg dana nabadali vilicama.

Taj običaj postojao je pred nekih 50 godina. Danas se naziv Badnji dan vrlo malo spominje; mjesto njega služi »Vilija Božja«.

Na Viliju Božju ne pali se vatra do poslije podne. Narod posti. Oko devet sati ujutro jedu kruha i popiju čašicu rakije. Ako netko dođe u goste ,počaste ga rakijom. Toga dana seljaci ne rade težak posao. Domaćica sprema kuću, da joj na Božić bude čista. Domaćin ciepa drva, čisti staju i hrani stoku. Djevojke spremaju odiela i jedna drugu pita, što će na polnoóku obući. Mužki se briju i šišaju. Poslije podne domaćica zapali vatru i pristavi jelo za večeru. Kada se smrkne, svatko dođe svojoj kući večerati. Prije nego počnu jesti. domaćin iziđe iz kuće te opali nekoliko hitaca iz puške ili pištolja za znak, da se u njegovoj kući pristupilo k večeri.

Stoka je dobro nahranjena, a staje, kada »Zdravomarija« zazvoni, ključem se dobro zatvore. Zatvaraju se staje zato, da ne bi tko od susjeda ukrao siena izpred stoke i odnio svojoj stoki. Govore: u kojoj je staji ili dvoru (kako kažu seljaci) ukradeno siena navečer Vilije Božje, da se stoka suši ili mršavi, a ona stoka, koja jede ukradeno sieno, da deblja. Prije nego će domaćin zatvoriti staju, načini za svaku glavu, što je u staji ima, mali svežnjić od siena i slame, te svežnjiće donese u kuću i metne ih pod stol, prije nego će početi večerati.

Kućna se čeljad prije večere pomoli Bogu za žive i mrtve i da ih Bog očuva od zla vremena i svake nesreće. Poslije molitve metnu u jedan hljeb dvie svieće; zapale ih, te jedna gori za žive, a druga za mrtve. Čeljad stane jesti. Vatra bukti, a za vatrom gori veliki panj, koji domaćin metne na ognjište, čim se vatra zapalila. Taj panj zovu »čok«. Vatra na Viliju Božju bez čoka nema vriednosti Domaćin od svakoga jela, koje je na stolu, metne po jednu žlicu na čok govoreći: »Da Bog da dobru litinu u žitu, krumpiru i u svakom drugom plodu«. Za vrieme jela ukućani paze, da se rukama stola ne dotiču, jer bi preko ljeta po tielu imali čirove.

Prvo jelo, koje okuse, jest maneštra (neka vrsta jela od kukuruza i pasulja); drugo jelo je bakalar s »poseticama«, koje se prave od tiesta, a imaju oblik malenih četvorina; treće je jelo kelj. Ta se jela osobito jedu na Viliju Božju. Pije se vino, ali vrlo malo. Poslije večere mlađa čeljad sjednu oko svieća, koje gore u hljebu, a stariji oko vatre. Mlađi paze na svieće, kada će izgorjeti, i kamo će dim krenuti. Ako prije izgori svieća od mrtvih, kažu, da treba više moliti za mrtve nego za žive, i obratno. Kada se svieća ugasi, i na koju stranu krene dim, na onoj strani ili u onome kraju, govore, bit će bolja ljetina.

Iza toga nastane igra lješnjacima i orasima. Ta se igra zove »po koliko«. Netko od ukućana stisne u šaku, da nitko ne vidi, dva, tri lješnjaka (»liškanja«) i kaže drugome: »Po koliko?« pokazujući mu zatvorenu pest. Taj pogađa i kaže, da su u ruci pari. Ako su doista u ruci pari, pogađač, koji je rekao, da su u ruci pari, izgubi onoliko lješnjaka, koliko ih je bilo u ruci. Tako se ova igra nastavlja čitavu večer. Osim toga igraju i igru »podkinkin«. Igrač stisne lješnjak u šaci pod koji prst i kaže svome drugu, s kojim igra: »podkinkin«, a ovaj mu odgovori: »pod ovim«... pokazujući na prst, pod kojim misli, da je lješnjak. Igrač dobije lješnjak, ako pogodi, pod kojim je prstom. Ne pogodi li, mora svome drugu dati svoj lješnjak.

Ovako se ukućani igraju do 11 sati, a zatim se igra prekine, i ukućani se stanu spremati k polnoćci. Poslije polnoćnice seljaci se raziđu svojim kućama. Domaćin, prije nego će leći, ide u staju pogledati, što mu stoka radi.

Jakov Mikac

Težaci

Uvik tako isto,
na bardu i na poju,
sunce, zemja, judi
činidu Božju voju.

Svijedu se težaci
i teško kopaju;
zemlja pod njima stenje,
motike lasketaju.

Kroz sve dane tako
kopaju u redu
i uvečer trudni
po putima gredu.

Sutra jedni dojdu
tužni prez jednega,
koji je za uvik
u Sonici lega.

Drugi drugog dana
potidu se, sviju;
težačiću noven
za sobon se smiju.

I tako uvik isto
svijedu se, kopaju;
i jedni umiru,
drugi se rajaju.

Samo poja sama
ostaju od sveca,

kad gredu do crikve,
di zvon slavi ol breca.

I molidu se Bogu
za sve martve duše,
i molidu za se:
da ne bude suše.

Bog zna, odkad tako,
po bardu i poju,
sunce, zemja, judi
činidu Božju voju.

Pere Ljubić

Zima u slavonskim selima

Prolaze posljednji dani jeseni. Prošao je već i dan svetoga Luke i svetoga Martina, kad se okrstilo mlado vino. Evo pred vratima već i svete Kate, svete Barbare i svete Lucije. Dolazi z i m a.

Iza prvih debelih mrazova počele su lepršati prve krupne sniežne pahuljice, koje se odmah otapaju, čim padnu na drvo ili zemlju — znak, da je u njima još topline i života.

No domala će nestati i toga života. Ohladit će se posvema i zemlja i drveće, snieg će početi jače padati. Od stotinu onih raznolikih pahuljica naslagat će se po drveću i krovovima biela i jednolična haljina. Male ptičice, koje su ostale još u našim krajevima, da tu kao sirotice prezime, stisle se u čoporima između granja; ne daju od sebe ni jednoga glasa, zgurile se i našepirile svoja perajca — ta zima im je, a gladne su...

Kroz sniežne magle vide se stupovi dima, što se dižu iznad seljačkih kuća i kućeraka. A po cesti na neutrtom saoniku skližu se već prve saonice. Čuje se rzanje upregnutih konja, s kojih nadaleko ozvanjaju cincari... Na selu sve kao da je zamrlo. Tek nariedko čuje se otvaranje kućnih vrata. Stisli se starci i starice kraj toplih peći, a djeca se po sobi igraju. Njima kao da nije zima. Po-

bjeći će stoga prvom zgodom na snieg, da se ondje grudama poigravaju ili povezu na starim saonicama, što im je još prošle godine načinio babo od komada debelih dasaka.

I ako bi se činilo, da je u tim kratkim zimskim danima a drugim noćima posvema zamro život na selu, ima ipak taj zimski život svoje čari, ima svoju poeziju. Već ranim jutrom polazi seljački sviet na zornice, na izpovied i svetu pričest, da čistom dušom dočeka veliki blagdan Božića — dan Kristova rođenja u betlehemskoj štalici. Za taj dan spremit će nešto više i najveća sirotinja na selu, da dočeka Božić s punim stolom i s veseljem. Tada će zapjevati i onaj starac i ono diete staru hrvatsku božićnu pjesmu:

Narodi nam se kralj nebeski
Od Marije, čiste Djevice...

I veselit će se starac, veselit će se kao i ona nevina djeca, koja su prostrla svoje ležaje na slamici na podu. Nema više nikakve sjete. I ciela seljačka obitelj složno nastavlja tu tako jednostavnu, a ipak veličanstvenu pjesmu Svetoj Noći:

Na tom mladom ljetu veselimo se...

O ponoći polaze duge povorke s bakljama i fenjerima u ruci tamo već razsvietljenim prozorima crkve na briegu ili usred sela. Glasovi zvona sada kao da jače i svečanije zvone nego obično. A to sveto veselje kao da ne može ukrotiti oduševljenje mladeži.

No proći će domala ti veseli i sveti božićni dani. S tugom će se dieliti od njih i mlado i staro, jer su svi na te dane oćutjeli neko posebno duševno zadovoljstvo. Nije bilo na te dane ni svađa, ni psovaka, ni kletava, ni međusobne mržnje. Cielo selo bilo je u te dane jedna sretna i zadovoljna sveta obitelj. Svi su tada shvatili pjesmu onih anđela, koji su pjevali nad betlehemskom štalicom:

Slava Bogu na visini,
a mir ljudma na zemlji,
koji su dobre volje!...

Neka se zato gradovi diče urednim cestama i palačama i bogatim stolovima, nema u gradskim dušama toga svetog veselja, što ga ima selo u svojoj jednostavnosti, a ipak tolikoj svetosti — nadnaravnosti. Nikad ljudska duša nije tako blizu Boga, kao što je to o Božiću na selu.

Milan Ivšić

Dugo u noć, u zimsku bielu noć

Dugo u noć, u zimsku gluhu noć
Moja mati bielo platno tka.
Njen pognut lik i prosjede njene kose
Odavna je već zališe suzama.

Trak lampe s prozora pružen je čitavim dvorištem
Po sniegu, što vani pada
U tišini bez kraja, u tišini bez kraja:
Anđeli s neba, nježnim rukama,
Spuštaju smrzle zvjezdice na zemlju
Pazeć da ne bi zlato moje probudili.

Dugo u noć, u zimsku pustu noć
Moja mati bielo platno tka.

O mati žalostna! Kaži, šta to sja
U tvojim očima.

Dugo u noć, u zimsku bielu noć?

Dragutin Tadijanović

Bogorodičine trešnje

Dragoševa se majka opasno razboljela. Svi su u kući vrlo zabrinuti, i dobra kuma, i vjerna služavka Kristina, pa i sestrica Anica i brat Ćiro. Dragoš smišlja, što bi on učinio, da mama ozdravi. Kristina je rekla, da treba žrtvovati nešto najmilije. Kuma je dala zapaliti svieću na oltaru Majke Božje. A on? Među svojim igračkama nije našao ništa zgodno. Vojnici su mu svi pomalo ranjeni, a ni konji nisu cieli... Našao je ipak jedan četvrtak. Tim će novčićem kupiti, što mu se čini najzgodnije. Ali ništa nije dosta liepo, dosta skupocjeno... Gle prvih trešanja! Njih će kupiti, jer su mu one najdraže i najslađe. Makar je mogao kupiti tek dvie malene kitice, a dobio od babe Klare još jednu, sve ih je skupa odnio Gospi za mamino zdravlje.

Anica je također mislila na žrtvu, ali njena je bila druge vrste. Ona će se svladati u svojim pogrješkama... A kada je ipak osvanuo dan sreće i veselja, kada je majka prvi put sjela sa svojima k zajedničkom objedu, onda je Dragoš bio sviestan, da su ipak i samo njegove trešnje doniele zdravlje ljubljenoj majčici. Velika je pak darovana košara sladkih trešanja gospodina župnika zasladila svima ručak, a malom je dobrom sinčiću bila nagrada i uzvrat za njegovih šestnaest trešanja žrtvovanih na bielom žrtveniku.

Bila je nedjelja. Dragošu nije težko rano ustajati i s tatom ići u crkvu. U crkvi nije bilo mnogo svieta. Nekoliko baba i staraca klečalo je u klupama. Pred svetim se Florianom ustavila Kristina. Gospodin mežnar zapaljivao je svieće. Dragoš stane pred bielim oltarom, izvadi trešnje iz džepa i liepo ih poreda na oltaru, one dvie veće kitice jednu kraj druge, a onu manju treću u sredinu. Onda siđe i klekne na stepenicu, zagleda se u svoje trešnje i stane se moliti:

— Dragi Bogo i Majka Božja, dajte da ozdravi moja mama.

I tako je moleći se Bogu gledao u trešnje, kako se liepo crvene na bielom oltaru, pa pogleda i na sliku Majke Božje, da li ona vidi, šta joj je on tu donio. Učinilo mu se, kao da su trešnje rasle i množile se i crvenjele se kao ružice. I bilo mu je drago. Sada više nije ni mislio, da bi ih jeo, samo je želio, da im se dragi Bogo raduje, jer su tako liepe.

Uto zvekne zvonce, i odmah zatim zabruje orgulje. Dragoš se trgne. To svira njegov tata, i Dragoš treba da mu pomogne pjevati. Liepo klecne dva puta pred oltarom, prekrsti se i ode na kor. Tu odmah stane k osloncu, pritisne nos uz ogradu kroz šupljinu između izrezanoga vinova lišća i grozdova pa pogleda dolje, da vidi, jesu li uistinu njegove trešnje na mjestu. Jesu, hvala Bogu, i Dragoš veselo zapjeva s tatom:

»Svet, svet, svet!«

Poslije kod pjevanja dođe mu odjednom na pamet misao, i on se od te misli čisto zapanji. Šta će biti s onim trešnjama? Tko će ih poslije pojesti? Dragi Bogo? Ali on je duh, i svi nebesnici su duhovi, a dusi niti jedu niti piju, jer im i ne treba.

Zabrine se Dragoš za svoju žrtvu. Na povratku kući stane pitati tatu:

— Tata?

Tata je zamišljen, ne odgovara, Dragoš zaintači.

— No, šta ćeš?

— Tata, je li, tata, šta biva od onih stvari, što ljudi žrtvuju, dragome Bogu, kad ga oni mole, da im štogod učini ili dade ili...

— Kako ti to misliš?

— No znaš, tata, kad nešto žrtvuju, da im bolestnik ozdravi ili nešto slično, i daju svieće ili drugo što.

— Svieće se pale u crkvi, — odgovori tata.

— Da, to znam, ali druge stvari? — oklievaše Dragoš, — na primjer — trešnje?

— Trešnje? A tko daruje trešnje? — nasmije se tata. — No i za njih našla bi se mušterija. Jamačno pozobala bi ih djeca crkvenjakova.

— A joj, moje trešnje! — izlane se Dragoš i stane kao ukopan.

— T v o j e trešnje? O kakvim se to trešnjama tebi sanja? — pita otac začuđeno.

Dragoš ne odgovori, nego čim dođe kući s tatom, smjesta se okrene i vrati u crkvu, da vidi, jesu li trešnje još na mjestu. I gle, bile su još onako, kako ih je Dragoš poredao.

Sad se on smireno vrati kući. Tata se valjda prevario, da će ih crkvenjakova djeca pojesti. Ta pozna ih on, to je bio Sepl i Hanzl. Pa zar oni da jedu njegove, t. j. Bogorodičine trešnje, što ih je on žrtvovao?

Tri dana, odkada je onomadne Dragoš odnio trešnje u crkvu, izdržao je, da osim Anice i Kristine nikome nije ni rieči rekao. Samo je u crkvu trčao svaki dan. Odmah drugoga dana trešnje nisu više bile na oltaru.

— Jao, gdje su? — pitao se Dragoš vrlo uznemiren.

Treći dan uvrebao je crkvenjaka.

— Jelte, gospodine mežnjaru, jeste l' vi uzeli moje trešnje tamo s bielog oltara? — pitao je sav zaduhan.

— Kakve trešnje? — stari će crkvenjak otresito. A zar se kakve trešnje ostavljaju u crkvi? Crkva valjda nije nikakva tržnica.

— Pa, ja sam ih samo metnuo — odgovori Dragoš krotko — za mamino zdravlje. A znate li možda, tko ih je uzeo?

Crkvenjak se ljutito pograbi za svoj veliki nos, strašno se nakostruši i zarogobori:

— Ajd otale, briga mene za tvoje trešnje.

I htjede otići. Aha, ali Dragoša nije se tako lako otresti.

— Mora vas biti briga — rekne odlučno — jer je to bila žrtva Majci Božjoj i dragome Bogu, da ozdravi mama. Znate li?

— No pa dobro, ako je žrtva, žrtva je primljena. Jesi l' me razumio?

Dragoš zine. Eh kad je tako... onda je razumio.

— Onda je dobro, — rekne na glas i uputi se kući, pa odmah Kristini, da se pohvali, kako mu je žrtva primljena.

Jagoda Truhelka

Šum pšenice

Iz luga vjetar dune u doba gluho
i zelenu plahtu niz obronke zatalasa.
Lelujanje se začuje tako suho.
To šumi dolinama klas do klasa.
Vriedni domaćin kroz otvoren prozor sluša
šumor klasja i smije se u duši.
I sve mu se čini, kao da već čuje,
kako se zrelo zrnje u hambare ruši.
Miris pšenice duša mi snažno diše.
I šum slušam stojeći za ogradom od trnja.
O hvala ti, Bože, što se u klasju ovom njiše
i moja skromna šačica zrnja.

Nikola Šop

Anica šije

Izpod izturenih kapaka strujao je ljetni dašak u hladovinu kuće i mazio se oko lica majke i kćeri, koje su bile zabavljene ručnim radom. Pred kućom galamili dječaci podajući se neograničeno slobodnom prazničkome veselju. Popodnevnu tišinu u sobi prekidalo pokadšto zujanje zalutale pčele i šuštanje platna pod maminim rukama.

Mama kroji. Ona kroji i broji, mjeri i mozga, kako bi pokrojila što više košulja, pa da još ostane platna za drugo potrebito ruho. Kad zareže u pređu, zveckaju škare, kad zadere, fijuče kao strieia iz luka. Onda opet časom utihne, čuje se samo vika djece na ulici. Napolju nesmiljeno sja sunce. Ali i u sobi pomalo grije.

— Ah! — zazuji iznenada kroz sobu.

— No šta je? — pita mama prenuvši se iz svojih računa i mjera i izronivši iz gomile biela platna, što se oko nje nadulo kao pjena.

— Ah mama, tako je vruće! — zabaci Anica kosu sa oznojena čela.

— Eh, šta ćeš, zato je i ljeto — rekne mama.

— Prsti mi se tako znoje.

— A ti ih otari.

— Ali mi igla ne će da bode. Platno je tako tvrdo i gladko. Sve se igla po njemu skliže. I prste sam već sve izbola.

— Pazi, pa ih ne ćeš izbosti, — svjetovala mama raztreseno, jer je upravo imala riešiti težko jedno pitanje.

Anica nanovo potegne, bode, bocka u oporu pređu, bocka i uzdiše. Zamalo eto je opet:

— Mama, vidi, ne valja mi igla. Ne će nikako da šije.

— A, šta ne će. Samo ti šij! — sokolila majka kćer, koja je pod njezinim nadzorom šivala svoju prvu košulju, pravu pravcatu košulju, koja će se i oblačiti i nositi. — Pazi samo, da ti šav bude ravan i zabodljaji liepo jednaki.

— Ah, Bogo moj! još i ravno i jednako da bude? — cviljela Anica. — Ta to je upravo nemoguće na toj vrućini. Ni samo platno ne da, da ga bockam. Sve mi se pod prstima izmiče i i i...

— I šta još? pita mama nedirnuta kćerkinim mukama. Mama ima punu glavu briga i krojeva, kako će što bolje i svestranije izkoristiti skupocjenu pređu.

I zapravo se zbog Anice i poduzeo čitav ovaj posao. Sjedi vam Anica tako neki dan s lutkom u naramku tamo pred vratima spremišta ništa zla ne sluteći i gleda, kako se dječaci oko bedema viju po onoj ledinici i igraju se hajduka. I što se borba žešće razvijala, u Anice više raslo srdce i dođe joj pusta želja, da i ona zađe u vatru, da se tuče s neprijateljem i da juriša na kule i gradove. Ali znajući, da je vrlo opasno po trećega, ako se umieša, gdje se dvoje bije, zadovoljila se samo time, da je glasnim uzvikivanjem poticala i bodrila sad jednu stranku sad drugu na sve žešće napadaje. Kad al uto zaori s prozora mamin glas:

— Anice, amo te malo u kuću!

Poslušno se Anica makla sa stepenica i poletjela u kuću misleći, kakvo joj to veselje spremila mama, kad joj je glas bio tako neobično živ i jasan. Kad ona u sobu, a to mama sjedjela za šivaljkom, onom novom čudnovatom spravom, na kojoj se tako silno brzo šivalo, da je čisto kao kakova čarolija. Mami je na krilu top platna, pa će — ne znam, što joj je odjednom došlo — Anici svečano:

— Anice, diete moje, ne pristoji se tebi više igrati se s dječacima...

— Pa ja sam samo gledala, kako se oni igraju, — uleti Anica majci u rieč.

— I to više ne treba, jer je to danguba, — prihvati mama. — Ti si već gotovo odrasla i vrieme je...

— O ja ću skoro nositi dugačke haljine, je li mamice? — ponovo se zaleti Anica i neuljudno prekine majci govor. Ah Bogo, pomisli na svu prešu, zar ona ne misli počesto na dugačke suknje, taj znak ženske odraslosti? I kad nitko ne vidi, ona nateže suknju, kako bi bila dulja, pa se obazire natrag i mjeri, dokle već dosiže, ne kuckaju li skuti već po petama.

— Doći će i tome vrieme — rekne mama. — Ali najprije treba naučiti mnoge stvari i ozbiljno se prihvatiti posla. Ja sam eto kupila tog platna, da ga pokrojimo na košulje tebi i braći tvojoj. I ti ćeš se na tome platnu učiti šivati.

Anica je na tu novost zinula. Ali nije joj bilo krivo.

— Pa ja već znam šivati. Šta tu treba da se uči mnogo.

Poslušno sjede na stolicu. Mama joj tutne u ruku dva povelika komada platna, pokaže joj, kako se nižu zabodljaji i rekne svečano:

— Dakle, u ime Božje, počni!

Anica se udobno namjestila, čvrsto pograbila šuštavo platno i stala udievati konac u iglicu.

— Ih, Bogo moj, šivanja! I to mi je baš nešto! —rekne lakoumno. — Šta sam ja već sašila košulja i ruha za svoje lutke. Petnaestero ih ima, i svake veličine. Dosta je tu posla, dok se to sve zaodjene i obuče.

I onda nastavi umovati:

— Šivanje je mnogo veselije i zabavnije nego pletenje čarapa. Je li, mamice?

Mama samo šuteći kimne glavom.

— Mamice, ti upravo tako krojiš, kao da si učila geometriju, — primieti Anica iznenada. — I ja moram kod gospođice neprestano crtati, kako se od četverokuta prave trokuti i od trokuta četverokuti, a da bude sve od jednako velikoga komada.

Jedno vrieme vladala je tišina. Čulo se samo zveckanje škara, šuštanje platna i bockanje Aničine iglice.

— Nego ovo je ipak nekako drugačije — pomisli Anica odjednom na glas i izpruži ruku sa švelom, da bolje vidi, šta je već i koliko je sašila.

— Vidi, mama, koliko sam napravila!

— Ne valjaju ti zabodljaji, — opomene mama. — Ovih nekoliko nejednaki su. Odpori ih, pa nanovo šij.

Anica poslušno para. Ha, to baš nije zabavno. Prekine se konac. Valja iznova udievati u iglu. Šije se iznova. Što dulje šije, to je manje veselje. Svaki čas gleda, koliko još ima do kraja. Bogo moj, ta upravo kao da se još nije ni počelo.

Anica bocka dalje. Hu, što je danas vruće. Već se na čelu i sljepočicama sabiru kapljice znoja.

— Sad bi već moglo biti »Amen« — cviljela je Aničina duša, kako ono reče Dragoš, dok je još bio malen i molio uveče Otčenaš.

Pa i platno kao da se počelo ozbiljno buniti. Ni njemu se kanda više ne da, da ga bockaju. Ni igla ne će više da probija platno. A prst, već sav izranjen ne može turati iglu. Kuša odprieti o stol. I kvrc, igla se, dakako, prelomi.

Mama opomene Anicu, što nije pazila na iglu. Igle su skupe, i kad se lome, kriva je samo nepažnja šivačice. Podade Anici drugu, novu novcatu. Anica joj se poveselila, što je tako sjajna i uška joj pozlaćena, pa neko vrieme šuteći nizala zabodljaj na zabodljaj. Dok opet jednom ne zacvili:

— Ah, što je vruće, sva sam već kao okupana u znoju. I ovaj šav nikada ne će doći kraju. A što me leđa bole ovako bez prekida sjedeći na jednom mjestu...

Mama šuti, ništa ne odgovara.

— Mama gle, jesam li već puno napravila?

Mama pogleda. Trese glavom gledajući čudnovato posijane zabodljaje kćerine.

— Začudo mi je, kako ti gladko i brzo ide od ruke, kad šiješ za lutke, a kad trebaš šiti ozbiljnu i koristnu stvar, onda se prsti znoje, igla se sklize i puca, a zabodljaji, da Bog sačuva, kao vojska na bojnome polju nakon izgubljene bitke.

— Eh, znaš, mamice, Anica će povjerljivo prikučivši se stolicom k majci, to ti je tako. Za lutke šivati, to je prvo igra i šala, jer je sve sitno i malo, i onda drugo, tu odmah vidiš, šta će biti. Ne traje dugo, i gotova je košulja ili suknjica ili haljinica. A na ovom ozbiljnom i koristnom šivanju od same veličine ništa se ne vidi, šta će to biti, već samo milju dugački šav i po njemu sitni zabodljaji kao zrnca prašine, i čisto ih ne vidiš, što se tako sporo nižu, i šav ostaje bez kraja i konca. To zbilja nije nimalo veseli posao. Što misliš, koliko puta još moram zabosti, dok prevalim ove dvije milje. I Bog zna, hoću li ikada i doživjeti kraj?

Mama se blago nasmije. Kroz prozor ulaze široki i oštri valovi dječje vike. Junaci se uhvatili u šake, biju se, oko njih se zamaglilo od prašine, vitlaju se perjanice, ruke, sablje, smota se u klupko tjelesa i opet se razmota, pa se bojovnici razbjegnu na sve strane.

— Ah, mamice — uzdahne Anica iz dna duše ne znam već po koji put. — Zar tebi, mamice, nije žao tvoje jedinice, što se toliko muči šivanjem na tom vrućem danu, pa još i o praznicima, koji su za to, da se praznuju; a dotle se dječaci slobodno smiju igrati ili skitati Bog te pitaj kuda sve po gradu. I nikome ne pada na um, da i njima ponudi, neka i oni sašiju košulju ili tako. To je ipak nepravda! Zašto je to tako?

Ova nova misao tako uzbudi Anicu, da je žestoko zabola iglom. Igla cikne od muke, platno zacvili kao da je na samrti. Onda odgovori mama:

— Zato, što su oni dječaci, a ti si djevojčica.

— Ali ja u tome ne vidim nikakve pravde, meni je to vrlo krivo — nastavi Anica. — Zato, što sam ja žensko, ja nesamo da učim škole i knjige baš kao i oni, i još gdjekad i bolje, nego osim toga još radi po kući, pomaži ovo i ono, i sad još i šij, i tko zna, u što ćete me još zapreći.

— Eh, šta ćeš — majka će s uzdahom — takva je naša sudbina. U svako doba djevojka se morala prije svega razumjeti u sve vrste kućnoga posla, a k tome spada i šivanje i krojenje. Kakva bi to i bila kućanica, koja ne zna sašiti košulju i drugo rublje?

— Ali zar nije dosta, da učim knjigu kao Ćiro? — uporno će Anica.

— Nije. Knjiga i škola došle su k svemu ostalome, jer to traži novo doba.

— Ah, težko ti nama djevojkama, kad se u ovo novo doba sve zlo na nas obara.

— Da Bog da, ne snašlo te nikada gore zlo — odgovori mama namještajući se, da šije na šivaljci.

— Zar ima još i gorega? — rekne Anica i zavitla joj ruka dugom žicom konca po zraku. Čim se potroši jedna žica, odlane Anici i onda udije nov konac, polako i natenane, zavitla po zraku i zavrče uzao. Tako je ipak malo razonode i vrieme prođe.

— Samo nemoj, da ti bude uzao velik kao topovsko tane — opomene mama, u koje je bio čudan običaj, da je vidjela na dvie strane: i svoj posao i kćerin.

— Ne ću, mamice. Načinit ću, da bude malen majušan kao makovo zrnce. Vidi kolišan je, i ne vidi se.

— Neka, neka — mama se zaposleno i baci pogled na kćerino šivanje. — No gle, ovi su ti zabodljaji već ljepši i jednakiji, a ni šav ne krivuda više tako kao u početku.

To je Anici drago čuti. Čisto joj od materine hvale okrilatili prsti. Zašutjela, hoće da bude još ljepše, i onda će možda i kraj prije dohvatiti.

Opet jedno vrieme šute i šiju.

Napolju iznova dječaci zagalamili. Galama se približavala kući, štaviše, ulazi u dvorište. Najednoć bane na vrata Ćiro, i sav zadihan uleti u sobu.

— No, što je bilo? — zapita mama — kako to ulaziš u kuću kao divljak?

— Igramo se — odgovori i stane po sobi obilaziti i fićukati.

— Nemoj fićukati — opomene ga sestra oštro. — Ne znaš li da pred gospođama mužkarci ne smiju fućkati?

— Aula, da ti sebi čak ne utvaraš, da si i ti kakva gospoja! zahihoće Ćiro. — Mama, jesi l' takva šta čula, Anica hoće da je gospoja! Da se nasmijem.

— Ako i nisam ja, ali je mama, da znaš, — stane se Anici pomalo dizati sestrinski bies. Oči joj se zakriese, lice porumeni, gotova je, da se baci u borbu. — I ti mi se ne trebaš rugati, razumiješ li?

— Iš, gospoja, gospoja! — sprdao se Ćiro tarući prste Anici pred licem.

— Mama, Ćiro mi se ruga — zavrisne Anica sad već u očitoj razdraženosti.

— Aha, i još moraš šiti, a mi se liepo igramo. Neka, neka.

— Mama! — zakriešti Anica biesno i pograbi škarice, pa da će ih baciti na brata.

— Anice! — vikne mama i uhvati prestrašeno Anicu za ruku. — Jesi li pri pameti?

Ćiro sretno umakne na vrata, a Anica u isti čas zaciči:

— Jao, ubola sam se.

— Eto, to ti je kazna, što si digla ruku na brata, — prikori je mama.

— Samo vidi, kako krv curi, — jauče Anica.

— Amo prst, da ga zavijem, pa ne će curiti.

Mama vješto zavije prst u bielo platno.

— Ali ja sad ne mogu više šivati — upozori Anica mamu.

— Zašto ne bi mogla? Ovaj ti prst ne treba za šivanje. Eto vidiš, ja šijem, makar sam se posjekla na palcu, i to još na desnoj ruci. Ne valja se zbog svake malenkosti odmah prenemagati.

Jagoda Truhelka

U rudniku

Tamo daleko za nevjernim morem
mrke su staze u mrtve dubine,
ugljen tu niče i — miliarde,
tisuću ljudi bez spomena gine.

Možda je drvo sred rovova trulo,
ili su otrovni plinovi krivi,
opet su zasuti robovi bieli,
negdje duboko i mrtvi i živi.

Ništa. Na burzi su pali papiri,
zapušten rudnik i lomna je građa,
propali ljudi, al sami tuđinci:
tovar sa izseljeničkih lađa.

Ipak su išli spasavati — rudnik,
lešine tražit, da ne truju zraka,
našli su mrtve u najdonjem rovu,
jednog bez putnice, bez svakog znaka.

Nitko mu ne zna ni ime ni zemlju:
tko onaj nakažen obraz da pozna,
usne su stisnute, nemaju rieči,
smrt ih oniemila, gladna i grozna.

Ruke su zgrčene, jedna o mašklin,
druga grčevito srdca se hvata,

vrećicu drži, i u njoj je možda
prištednje težke i krvava zlata?

Našli su samo sirotinjske zemlje
(njegove bješe domovine gruda!)
Doš'o je konzul Jenki i reko:
»Bit će to Hrvat, takvi su svuda!«

Dragutin Domjanić

Prvi put u kuhinji

Nikada ne ću zaboraviti toga jutra, kad me je majka povela u kuhinju i rekla: »Hajde, kćerko, da izpuniš, što si obećala«. Pri tom mi je predala ključeve od smočnice i ormara, iz kojega je izvadila čistu pregaču, zatim me pogladila po licu i nekako osobito pogledala. Činilo mi se, da me žali i opet kao da se raduje.

Kad je izašla i za sobom zatvorila vrata, bilo mi je kao ubogom Robinzonu, kad ga je more izbacilo na kopno, i on se našao sam samcat na pustom otoku. A bilo je dobro, što sam se sjetila Robinzona. Ta on je sjajno svladao sve nevolje te goloruk načinio, što mu je trebalo, da ugodno i udobno živi; pa kako da ja ne priredim jednostavnu goveđu juhu s rezancima, govedinu s umakom od hrena i gnječenim krumpirom i palačinke. Da, to je lakše i zabavnije, nego što je bilo jučer, kad sam morala odgovarati, što se ono dogodilo nekih 200 god. pr. Krista. Samo da počnem, no gdje je svemu početak?

Nakon duga razmišljanja odlučim da najprije skočim u prizemlje, gdje je mesnica, u kojoj naša majka nabavlja meso. Putem u mesnicu dosjetim se, da nemam ni pojma, koliko mesa treba uzeti, ali sam se tješila, da će mi u tome pomoći prijazna mesarica, koja tako sigurno razsieca velike komade različitog mesa. No eto mi prve ne-

volje! Razboljela se, upravo se danas morala razboljeti! Mjesto nje sieče i važe nekakav golem mrkonja, kojega se bojim i zapitati, koliko mi treba za sedmero ljudi, pa dok on dvori one, koji su prije mene došli, rješavam u glavi tu težku zadaću. Koliko, koliko bi to moglo biti? Pola kg na glavu, bit će 3½ kg svega? Čini mi se, da je previše, bit će valjda $^1/_3$ kg svakome dosta, pa kad je red na meni, odvažno zatražim 2.30 kg govedine. »Kakve?« pita mesar, a ja ne znam. »Pržolice, butine«, nabraja on, a meni je pravo čudo, što meso jednoga vola ima toliko imena, i upravo odahnem, kad on dosta nestrpljivo upita, hoću li peći ili kuhati. »Dakako kuhati!« odgovorim, i sjetivši se, da sam čula, kako je juha dobra od kostiju, naložim mu, da mi dade mnogo kosti. Mrkonja me vrlo zadovoljno pogleda i pokupi sve kosti sa svoga panja te ih pobaca na vagu. Bilo ih je dva puta više nego mesa.

Iza te prve dvoumice o količini mesa došlo je stotinu drugih. U koji lonac da pristavim, koliko da soli dam, koliko hrena, krumpira, koliko masti, brašna, jaja, a uza sve to kao da mi je štednjak naviestio najveće i vječno neprijateljstvo. Najprije u njemu ne će nikako gorjeti, onda opet previše, a za koji se čas vatra posvema ugasi. Koliko sam puta pošla k vratima, da u majke ili bake zamolim pomoć, i opet sam odustala od stida. A one baš ni blizu. Da je tu makar naša Kata, no ona je dolje u praonici, i kao da se zauviek onamo odselila. Samo je jedanput na čas došla po nekakve krpe i odmah otišla, a da me nije pravo ni pogledala. Jedanput se i bakica pojavila na vratima — činila se sva zaprepaštena — i brzo je zatvorila vrata. Sigurno ju je smetala množina suđa po stolu i po svim stolcima. Ali nekamo sam ga morala metnuti, da čeka, dok bude oprano.

Najbolje mi je išlo kod juhe, ma da je i tu bilo mnogo neprilika, dok sam našla pravi lonac. Prvi je naime i drugi bio premalen za sve, za one košturine i zelenje, koje sam pometala u nj, da ne bude juhi prigovora. Ali rezanci, rezanci! Nikako s tiestom na kraj, a baš sam onako radila, kako sam vidjela majku, kad sam je u kuhinji kadkad pohodila. Sasula sam brašno na dasku, u sredini ga razgrnula, nalila vode, pomiešala i — bilo je, kao da je za ljepivo. Brzo sam dodala brašna, malo, nije koristilo, dala sam više, a ono postalo kamen. Najednoć se sjetim, da su majčini rezanci žuti, pa šta bi tu moglo još trebati? Aha, jaja! Jedno mi se čini premalo, uzmem dva pa onda iznova, i opet izašlo ljepivo, zatim kamen i tako redom,

dok mi se nije činilo, da mogu pristupiti valjanju. Bože, što sam se uznojila kod toga posla, dok nije izašlo nešto, što je donekle naličilo majčinim rezancima, koji su tako fini i svi jednaki, a moji su bili neki debeli, neki tanki, neki široki, a drugi još širi.

A palačinke! Kad se sjetim onih gimnastičkih vježba, kojima sam htjela onako kao majka zabaciti tavu uvis, da tiesto odskoči, u zraku se okrene i opet razširi na tavi! Skočilo je i moje, možda se i okrenulo, ali se kao meni uprkos složilo mjesto lievo u tavu — na štednjak. Pa što je zacičalo, što se zadimilo! Da se ne zagušim, morala sam otvoriti prozor i vrata, a tada je nastao pravi orkan. Samo što me nije odnio! Konačno je nekako težkom mukom izašlo sedam palačinaka, koje su se mogle dati na stol. Toliko ih braco obično sam pojede, ali ja sam već bila izgubila svako povjerenje u objed i slutila sam, da će mojim gostima i tih sedam biti previše.

Ne, nikad ne ću zaboraviti toga dana! Podne je bilo već davno odzvonilo; čula sam otca i braću, kad su dolazili, čula sam, kako nestrpljivo šeću hodnikom, a ništa nije gotovo. A kad je sve bilo gotovo, onda je tek bilo najgore; kako su mi prije toga suze same navirale na oči, sad mi je bilo, da glasno zajecam!

Ukratko: od juhe je ostala samo neka kaša od rezanaca, jer je u loncu bilo kosti i zelenja, a premalo vode. A i ta kaša bila sama sol. Govedina je, koliko je govedine bilo, ostala tvrda. Za umak se nije moglo reći, je li sol ili ocat. Krumpir je plivao u masti, a ono sedam palačinaka bilo je kao sedam podmorskih kabela.

A ona težka šutnja za objedom! Svi su upirali oči u tanjur ili su odlažući žlicu gledali preda se, dok nisam ja postavivši na stol palačinke klonula na stolac te pokrivši lice rukama zaplakala. Nisam se više mogla svladati, ali nisu mogli ni oni, samo što oni nisu suzdržavali suze, nego glasan, neobuzdan, upravo veseo smieh. I svi su pritrčali k meni, gladili me i milovali, dok se nisam malo smirila. Tada je majka doniela na stol neka hladna jela, koja je jučer priredila znajući, kako će moj objed svršiti.

Kad smo iza objeda pošli k drugom stolu, uz koji su roditelji i baka pili crnu kavu, posadi me otac kraj sebe. Ja sam bila ganuta, što se on i nitko od mojih ne ljuti na me, pa sam i opet zaplakala, ali otac me milo pogladi i reče:

— Ne zaboravi današnji dan, diete moje, neka ti danas i sve buduće dane govori, da za svaku dužnost i za svaki posao, koji moraš raditi, treba nauke, jer nitko ne dolazi na taj sviet kao gotov

majstor svoje struke. Svaki je majstor najprije bio šegrt, svatko je morao prije proći svoju školu i s većom je ili manjom mukom svršiti, dok je mogao stati na vlastite noge i svoj posao samostalno i dobro raditi. Tako je moralo biti nekada, tako mora biti i sada, pače sada još više, jer su današnje životne prilike teže, tako težke, da se samo pravi majstori u svojoj struci mogu održati. Ti si dosad sve vrieme i svu pažnju obraćala školskim predmetima i zato liepo napreduješ, znaš množinu toga, o čemu, kako si nedavno čula, nisu djevojke prije 150 godina ni sanjale. Nije bilo dobro i nije moglo tako ostati, da jedna polovica čovječanstva svaki dan napreduje, a druga da ostaje u tmini i neznanju, ali ne bi bilo dobro ni to, da od tebe bude majstorica u životu izvan kuće, a u kući, u tvom domu, da ostaneš šegrtica, to više, jer je zvanje žene domaćice teže od drugih zvanja.

— Teže? — zapitam iznenađena.

— Teže! — ponovi majka smiešeći se onim blagim, strpljivim smieškom, kojim ona prilazi ranim jutrom i u kasnu noć k našoj postelji, kojim nas miri i blaži, kad joj pričamo naše nevolje.

— Teže! — nastavi otac, jer od tebe, od tvoje volje i uztrajnosti, od tvoga znanja i vještine zavisjet će, rasti ili padati sreća tvojega doma i svih tvojih tako, kako ona raste pod brižnim rukama tvoje majke. Još više, ne budeš li šegrtica, nego majstorica u tvojem domu, ti ćeš potaknuti u mnoge šegrtice želju, da bude majstorica, pa da kao i ti pridonese glavni dio k općem napredku i blagostanju čitavog naroda.

Moram reći, da ni bakica ni ja nismo razumjele, kako da mi, pa da smo još kakve majstorice u svom domu, pridonesemo glavni dio napredku i blagostanju čitavog naroda. Samo majka, čini mi se, da je znala, što otac misli.

No otac je već ustao, jer je došlo vrieme, da ide za svojim poslom. Oprostivši se od nas reče, da će mi sutra protumačiti, što nisam danas razumjela.

(Iz knjige: »Kućanstvo za školu i dom«)

Milka Pogačić

Smrt moje bake

Već se krila u dvorištu bude
i na vrh lipe sja vlažno list.
Negdje škrinuše mala vrata.
I vazduh je tako modar i čist.

Već je iz štale Biserka sama
izišla i čeka zabrinuta
na korake dobre muzilje svoje
i bujnost rosnu poljskog puta.

I kvočka je izišla s pilićima.
Ali u dvorištu nema zrnja.
I pas, ko zaboravljen gost,
pod prozorom kuhinje čeka na kost.

I kočijaš je već usto stari.
Tražeći uzde on još driema.
Čuje se, kako konje timari
i gunđa što još doručka nema.

Najzad je pievac pod prozor prišo
i kukuriknuo iz snažnih grudi.
Triput krikno. Triput zaviknuo.
Ali se baka moja ne budi.

Nikola Šop

DA BI VAZDA SRETNA BILA

Braća zidaju grad

Grad gradila tri brata rođena:
Što bi braća obdan sagradila,
To bi vila obnoć porušila.
Al povika iza grada vila:
»Ne grad' grada tri brata rođena,
Vi ne ćete sagraditi grada,
Doklem koji ne ugradi ljubu.«
Ljuto su se braća zaklinjala,
Da nijedan ljubi kazat ne će.
Đuro svojoj kazivao ljubi,
Stipo svojoj kazivao ljubi —
Ivo svojoj nije kazivao.
Kad ujutro bieli dan svanuo
I žareno sunce ogranulo,
Budi majka liepog Đure ljubu:
»Ajd ustani, liepog Đure ljubo,
Ajd ustani, za grad ručak nosi!«
Al govori liepog Đure ljuba:
»Svekrvice, nerođena majko,
Nerođena kao i rođena,
Ja ne mogu ručak odnieti,
Ljuto me je zabolila glava.«
Budi majka liepog Stipe ljubu:
»Ajd ustani, liepog Stipe ljubo,
Ajd ustani, za grad ručak nosi!«
Al govori liepog Stipe ljuba:
»Svekrvice, nerođena majko,
Nerođena kao i rođena,
Mene boli i srdce i glava,
Pa ne mogu da ustanem mlada.«
Budi majka liepog Ive ljubu:
»Ajd ustani, liepog Ive ljubo,
Ajd ustani, za grad ručak nosi!«
Al povika liepog Ive ljuba:
»Stan' pričekaj, stara mila majko
Dok nadojim čedo prenejako!«
Pa ti ode Ivanova ljuba.
Kada su je braća ugledala,
Đuro kaže: to je moja ljuba!
Stipo kaže: to je moja ljuba!
Ivo šuti, ništa ne govori.
Kad je došla Ivanova ljuba,
Hvataše ju, u grad ju metaše,
Zidaše je do bielih ruku.
Al govori Ivanova ljuba:
»Djeverovi, braća nerođena,
Ostavite moje biele ruke,
Kad mi dođe moja sirotica,
Da je mogu pomilovat njima!«
Kad su došli do medenih usta,
Zaklinja ih Ivanova ljuba:
»Djeverovi, braćo nerođena,
Ostav'te mi moja medna usta,
Kad mi dođe moja sirotica,
Da ju mogu poljubiti njima.«
Kad su došli do crnih očiju,
Govori im Ivanova ljuba:
»Djeverovi, braćo nerođena,
Ostavte mi moje crne oči,
Kad mi moja sirotica dođe,
Da je mogu pogledati njima.«

Narodna pjesma

Mladost — radost

Za Hrelju se priča da je u kolievci gnjavio zmije, a za mene se znade da sam u djetinjstvu zmije nogama gazio. Tome imade živih svjedoka!

Nekog se dana pročulo, da u kaljužinama pod mostom imade malenih žabica, koje imadu glavu kao žaba, a rep kao riba. Hajde, da vidimo!

Dignusmo se, a sve po izbor junaci, od pet do šest godina. Jedan ponio sa sobom i staru »cidilku«, na koju se mlieko ciedi, pa ćemo na žabice kao afrički lovci na krokodile.

I tako sve do studenca. Odtuda po sitnome piesku pokraj mora prema mostu. Kad tamo, po onom se vlažnom piesku vijuga tankovita, srebrolika zmijica.

»Zmija! Zmija!« uzvikali se bosi moji drugovi bježeći. A ja se zaletim, pa zmijici petom od cipele — zgnječim glavu.

To se za časak odigralo.

Na brzu ruku uhvatimo nekoliko onih repatih žabica te kući. Kogagod sastanemo, taj mora čuti za našu zmiju. Kad sam je ubio, bila je tanka i lakat dugačka, a možda i manja. Dok smo došli kući, porasla je za dobra dva koraka, a za malo još za dva, jer ubijene zmije silno rastu!

Do večeri znala su sva novljanska djeca, da je Vladić ubio zmijetinu veću od konopa, a deblju od čovječje noge.

Jedan jedini moj prijatelj tvrdio je, da to nije bila ni zmijetina, ni zmija, već malena zmijica. I da je još mamu sisala . . .

O zavisti, nikad te ne bilo!

Nekog dana zabasam u »tuđe« selo, t. j. pet šest časaka od naše kuće, i vidim neku crno obučenu, crnim rubcem pokrivenu ženu. Ogleda se, kao da nekoga čeka.

Kad me opazi, zovne me k sebi i povede me u sobu.

Posred svietle sobe stoji stol, a na njemu sprema za pisanje.

»Sjedi, Vlade, pa ćeš mi napisati jedno pismo« reče mi žena.

Dosjetim se, što je. Na stolu leže školske knjige malene njezine kćerke, koja je nedavno umrla; to će javiti mužu.

Tako je i bilo.

Uboga žena (s preslicom za pojasom) ide po sobi i kazuje mi u pero:

»Dragi moj Andre!

Tužna i žalostna srdca javljam Ti, da je gospodin Bog premilu našu Katicu pozvao s ovoga svieta . . .«

Pa se šeće po sobi i tihim, od suza prigušenim glasom, zbori.

Glas njezin bio je tako mekan, rieči njezine tako liepe, birane i mile, da sam se razplakao.

Kad napisah, potrepta me žena po ramenu i reče: »Svi kažu, da si velik tepac i nevaljanac, a ja vidim, da nisi.«

To mi je vrlo laskalo!

Fran Mažuranić

Radna služba

Treba da se izkopaju u nekim razmacima četverouglaste rupe, duboke za jednu lopatu. To će biti gniezda za male sadnice drveća. Stari šumar izlazi i pokazuje nam, kako se to radi.

Najprije se lopatom izreže tratina u obliku četverokuta, zatim se skine. Za korienje se drži crnica, mastni humus. Ovaj je sloj debeo samo nekoliko prsta, a pod njim počinje svietlo-žuta, mršava pjeskulja.

Čitav je obronak kamenit i pun korienja prastarog, davno posječenog drveća. Čim je skinut gornji sloj, ponajviše se ne može više ništa raditi lopatom. Sada mora trnokop prodirati u oporo tlo. Kamenje i korienje sraslo je čvrsto zajedno, kao da čini jednu tvar. Dug je i mukotrpan posao probiti rupu u taj gustiš. Trnokop udari svaki čas uz jak triesak o kamen; često se mora lopatom sjeći korienje, koje je žilavo poput podplata. Kadkada nam se držalica pod rukama prelomi, pa i najjače oružje znade zatajiti.

Divlji, neobuzdani brieg žestoko se opire našemu podhvatu, da ga ukrotimo. Kada čovjek na njem čuči i prodire u nj svojim izmorenim rukama hoteći mu nametnuti red, on je neukroćeno, ponosno zviere, divlji konj, koji se propinje protiv stege i uzda.

Mali šumski đavao sjedi svagdje u kamenju i korienju i buni ga protiv našega rada . . .

Konačno je jama u zemlji pročišćena, mi se smijemo i prolazimo na drugu jamu. Izsječeni komad tratine bacamo naglavce u jamu s travom prema dolje: trava će biti poput spužve, koja drži u sebi i

zraka i vlage, pa će mlado stablo imati od toga koristi: ono će pustiti svoje žile u onu crnicu iznad povaljene trave, te žile će doskora uroniti u pripravljen ležaj i sisati vodu i zrak. Kad mlado stablo čvrsto priraste, ukopana će tratina polagano iztrunuti i napraviti plodan hranjivi sloj. Onda već sadnica može uspievati.

Sada smo pobiedili, sadimo šumu.

Oprezno stavljamo biljke u brižno pripravljeno tlo. Mlada nježnozelena stabalca leže mlohavo u našim rukama. Mrzla vlaga grize naše ruke, ali mi to jedva osjećamo.

Sadimo biljku za biljkom, i najednom smo već gotovi. Zasadili smo mladu šumu. Bio je to težak, mučan posao.

Ali sada će nastati mlada šuma: zelena, ukorienjena vojska. Rast će na pustom proplanku daleke gore, bit će od godine do godine viša. Mi ćemo već davno biti razsuti po svem svietu — i, Bog bi znao, jednom ćemo ležati svi pod zemljom, i ni živa duša ne će više za nas znati . . .

Ali šuma, naše djelo, ostat će — ona će rasti i rasti i jedanput će stajati poput hrama s tisuću stupova, i kad bude kroz nju hujala bura, ona će brujati poput golemih orgulja.

*

Kad smo čuli, da će sliedeće nedjelje početi s gradnjom ceste — ceste za odvoz drva preko južnog obronka šume dolje prema gradu, — obuzelo nas je veliko uzbuđenje. Obistinit će se dakle: gradit ćemo cestu diljem zemlje.

O Bože, pomisao je velika: cestu, na kojoj će se voziti kola, — na kojoj će teći život! Sadili smo šume, — sada ćemo graditi cestu.

»Bit će sasvim drugačije, nego što vi mislite« reče on. »Mnogo manje romantično, nego što možda mislite. Mučno i težko i jednolično. Trebat će zemlju kopati, kolica gurati, mnogo, mnogo kolica punih zemlje, — a onda vući kamenje — i tucati kamenje — i učvrstit podlogu prućem — vas će boljeti leđa, da ćete psovati — ruke će vam biti ogrebene i žuljevite — bit će vam puno teže nego kod poslova oko kulture. Osim toga dolazi ljeto — težka sparina — i osam sati na dan — osam dugih, težkih sati svaki dan — bez obzira na vrućinu i umor i žeđu.«

To nam veli poslovođa.

O — ta znamo to.

Romantično ne će biti, ne, valjda ćemo često psovati i proklinjati bjesomučni posao, točno će tako biti, to nam je jasno.

Ali: gradit ćemo cestu.

O, razumijete li to? To je tajanstveni, veliki, vreli život, koji će rasti iz tisuću žuljavih ruku. Iz našega udarca motike skače život.

Gradimo cestu, i iza svakog udarca motike skače život...

Kad smo prvi put ovuda stupali (nije tome ni tako davno), bio je ovdje zarastao poljski put između polja i livada. Zatim je uronio u šumu i prešao gore u široki kolni put, koji se protezao u pola visine duž briega.

Onda smo zabijali postrance kolčiće na livadama, mnogo smo drveća posjekli u šumi: očistili smo širok prolaz do ceste.

Za par dana bila je pruga među livadama olupljena — to se stvorilo kao preko noći. To će biti naša cesta! Ona je istom u početnom stanju, ali se već može razvijati.

Tada su se počela kotrljati kolica, tračnice su se pružale sve dalje i dalje, nasipi zemlje gomilali su se sa strane. Zatim smo naišli na prve pećine; trebalo ih je razbijati — stajali smo bez daha iza zaklona i brojili gromke eksplozije.

O, sve je raslo, raslo je svakog sata. Sa svakim radnim danom rasla je naša cesta! Naše djelo!

Nije nam ni palo na pamet, da o tome razmišljamo, tako nas je cesta zaokupila. Mi smo sve to stalno doživljavali, naveče smo bili umorni poput vreće te nismo mogli niti smo htjeli da se otresemo toga zanosnog omamljenog stanja.

Prošla su dva tjedna. Došlo je i ljeto, i vrućina, kadkada već nesnosna. Onda pohlepno slušamo, kako odbija sat na zvoniku. Ali svakog jutra, dok je još svjež zrak i dok naše čizme tresu rosu s trave, naše ruke opet dobiju snage i sve počinje iznova.

Nema pravoga umora.

Cesta je zatražila svoju prvu žrtvu.

Jednom drugu pao je oštar kamen na ruku i prosjekao mu kucavicu. Nastala je široka, otvorena rana, krv je šiknula u mlazovima. Drug je pritisnuo palcem na žilu. Krv je već zamrljala radničke hlače — kapnula je na tamno tlo — preko iztucanog kamenja išao je svietlocrveni trag.

Drug se smješkao. Digao je u vis ruku, koju je zdravstvenik propisno povezao — i tako je napustio posao.

Rad je tekao dalje. Za par dana zacielila je rana.

Krv, koja je kapala na tlo, usisala je zemlja; krvlju poškropljeno kamenje upotriebili smo već davno kao rubno kamenje. Tvoja krv, druže, uzidana je u našu cestu: djelo će biti dobro...

Gradimo cestu. Nejasno se sjećam biele pruge kroz polje, uza strminu i kroz igličavu šumu. Sada će skoro biti gotova! Gotovo sam se preplašio. Ona će skoro biti tu; po njoj će se voziti kola, ljudi će po njoj hodati, konji će se dahćući penjati gore. Ali onda cesta ne će više pripadati nama.

Mi ćemo se svi razići na sve strane; cesta više ne će biti naša, njome će zavladati život. Čovjeka snalazi neka bol. Zar ne bi moglo biti uviek tako? razmišljam u sumraku. O, da na njoj možemo graditi čitav svoj život! I dok onako pun čežnje razmišljam, sinula mi je najednom spoznaja: naša c e s t a ne će biti n i k a d a g o t o v a!

Moramo na njoj raditi uviek dalje, čitav svoj život — na cesti, druže, od srdca k srdcu!

Stefan Sturm

Savjeti Kirnu

Tebi ću odana srdca ja svjetovat ono, što i sam,
Kirno, ko diete još, od drugih dobrijeh čuh.
Razuman budi i djelima ružnim i kriviČnim nemoj
zgrtati nagradu, čast, zgrtati bogatstvo, sjaj!

*

Radije pobožan živi pod krovom siromašnim, biednim,
nego da bogatstvom sjaš, stekavši krivično što!
Uobće sva se vrlina na pravdi pravoj temelji;
dobar je, Kirno, svak, ako je pravedan on.

*

Nad pravdu nema ljepote, ni dobra od zdravlja većeg;
postići, što želja je kog, nad slasti to ti je slast.

*

Nikad za sitnicu druga izgubiti miloga nemoj,
slušajuć, Kirno moj, klevetu, zloradu rieč!

Na druga kad bi se tko razgnjevio rad svakog grieha,
jedan drugome tad nikada prijatelj, drug
bio baš ne bi; ta griesi smrtniku i sami od sebe
dolaze, Kirno moj, rado ih oprašta Bog.

*

Ni u čem nemoj prevršit! Sredina je najbolja u svem.
Tako krepost ćeš steć — težko doseći je nju.

*

Djeci nikakva blaga, moj Kirno, ostavit ne ćeš
boljega, nego je stid — dobru je pratilac on.

*

Dva tri puta se svjetuj o onom, što na um ti dođe!
Ako je nagao tko, na štetu čovjek je taj.

*

Mnogo se prijatelja, drugova uz čašu jati,
ali u ozbiljan čas manje već nađe se njih.

*

U zlu se ne poništa nit se ponesi u dobru!
Plemeniti će duh jednako snositi sve.

*

Nit će se čovjek ikada rodit nit rodi se on još,
tko će ugoditi svim i onda pod zemlju leć.
Niti je onaj, smrtnicim' što vlada i bozima vječnim —
sam Zeus, Kronov nam sin, kadar ugoditi svim.

*

Ako tko otca i mater, kad ostare, prezire, grdi,
malo ti, Kirno moj, pošte zaslužuje taj.

*

Razbor, Kirno, ko najljepši dar podjeljuje bozi
ljudima; on ti je jak svačemu uhvatit kraj.

Teognid

Težko drugu bez druga

Liepo pjeva slavujak
u zelenoj šumici,
u zelenoj šumici,
na tananoj grančici.
Otud idu tri lovca,
da strieljaju slavuja;
on se njima molio:
»Nemojte me strieljati;
nemojte me strieljati,
ja ću vama pjevati
u zelenoj baščici,
na rumenoj ružici.«

Uhvatiše tri lovca
i odnieše slavuja;
metnuše ga u dvore,
da im drage veseli.
Ne će slavuj da pjeva,
nego hoće da jadi;
Odnieše ga tri lovca
i pustiše u luge.
Stade slavuj pjevati:
»Težko drugu bez druga,
težko drugu bez druga
i slavuju bez luga!«

Narodna pjesma

Srčanost

Sokratu je bilo sedamdeset godina, kad su ga u Ateni osudili, da pije otrov, jer se njegov visoki nauk nije slagao s predrasudama grčkoga naroda. Obiediše ga, da kvari atensku mladež dižući je proti bogovima države. A on je imao toliku duševnu snagu i moć, da je nesamo prkosio nasilju sudaca nego i nasilju pučana, koji ga nisu razumjeli. Umro je govoreći o neumrlosti duše. Zadnje rieči, koje izusti sudcima, bijahu: »Vrieme je, da se već razstanemo; ja, da umrem, a vi, da živite; no komu je bolje, nitko ne zna osim Boga«. Koliko je velikih muževa i mudraca bilo prognano radi vjere!

Gotovo do jedan stupanj znanosti, koji nas vodi k poznavanju nebesa, zemlje i nas istih, bi udaren odlučnošću, gorljivošću, požrtvovnošću i srčanošću velikana, koji su u prošlosti živjeli, a ipak kukavni njihovi suvremenici nisu mogli zapriečiti, da im danas prosvietljeni sviet plete vience slave.

Pusta ona nesnošljivost, kojoj su kao žrtva padali svi dični umnici i znanstvenici, nije ipak nama bez pouke. Da, uči nas, da budemo snošljivi prema onima, koji ne misle kao i mi, ako samo savjestno vrše svoj posao, ako pošteno misle i očituju svoje uvjerenje slobodno i iskreno. Reče Platon, da je ovaj sviet knjiga, koju je Bog ljudima napisao, a čovjek ne može čitati i učiti tu knjigu i pravom se njezinu smislu dovinuti, a da to u dobro uređenoj pameti ne urodi dubokom pomisli o božanskoj moći, bistrim poznanjem Božje mudrosti i većom harnošću prema Božjoj dobroti.

Ako je takva bila hrabrost mučenika znanosti, to zaista ne bijaše manje slavna hrabrost mučenika vjere. Čovjek i žena, koji trpe, da savjest svoju ne izdadu, koji trpe dugo na osami, a nikoga nema, da ih utješi, hrabriji su i srčaniji od vojska u boju, gdje i najbojaznijega ohrabri zanos i sila družine.

Tko bi izkazao broj svih onih neumrlih imena, štono su za načela pred najvećim mučilima, pogiblima i mukama pravo djelovali i junacima se pokazali na duhovnom poprištu svieta ne žacajući se svoj život pregorjeti radije negoli se iznevjeriti onomu, što im je savjest priznavala kao istinu!

Ovakvi muževi vazda su pokazali, što je značaj u svem svojem sjaju, te nam svakdano iznose po koji plemeniti prizor, da mu se u poviesti divimo. Dične i plemenite žene iztakoše se ovdje isto tako kao i mužkarci pokazujući se ovdje kao prave pravcate junakinje. Takva je na pr. bila Ana Askew. Kad su je mučili tako, da su joj kosti izlomili, ona niti pisnu niti zubim škripnu, nego je ponosito krvnike gledala, tvrda u svojoj vjeri. A takve bijahu i Latimerova i Ridleyeva, koje mjesto da svoj hudi udes plaču i da se u prsa biju, pođoše u smrt kao na pir hrabreći jedna drugu i govoreći: »Milošću Božjom mi ćemo danas uzpiriti vatru u Englezkoj, koju nikada ne će ugasiti!« Takva bijaše i Marija Dyer, koju puritanci objesiše, jer je propoviedala puku; ona je neustrašivim korakom došla do vješala i ravnodušno se predala u ruke krvniku te je mirno i veselo izdahnula.

Ne pokaza se manje hrabrim dobri Thomas More, koji se bez otezanja popeo na vješala i umro vedra čela pošavši radije u smrt nego da izda svoju savjest. Kad je prije smrti More odlučio, da ne će odstupiti od svojih načela, osjetio je u duši, kao da je najveću pobjedu odnio, i reče svome zetu Roperu: »Sinko moj, zahvaljujem našemu Gospodinu, da je pobjeda moja!« Vojvoda od Norfolka stavljaše mu pred oči pogibao, kojoj se izvrgavaše, veleći mu: »More, težko je glavarima prkositi; njihov gnjev gotova smrt!« »Treba li se bojati samo toga, milorde?« odgovori More. »U tom slučaju između vas i mene nema druge razlike, nego da meni valja umirati danas,

a vama sutra.« Dok je mnogim velikim muževima barem to Bog dao, da su ih u mukama i opasnostima tješile njihove žene, More nije imao ni te radosti. Njegova ga drugarica nigda nije ni pomislila tješiti, dok je bio u zatvoru. Ona nije mogla dokučiti, da je on imao razloga radije tamnovati nego izpunjujući kraljevu volju uživati slobodu u svojoj liepoj kući u Chelsea-u kod svojih knjiga, perivoja, slika, žene i svoga poroda. Žena mu jednog dana reče: »Ja se čudim, da se ti, koga su uviek držali za mudra čovjeka, hoćeš sada pokazati prvom budalom, pa da gnjiješ u ovoj tiesnoj i gnusnoj tamnici s miševima i krticama, kad bi mogao slobodno izići, samo da učiniš što i ostali velikaši.« Ali je More mislio drugačije o svojoj dužnosti. Nije njemu bilo samo do osobne udobnosti, pa je žena zaman mudrovala. On je uljudno udalji govoreći joj vedra i vesela čela: »Nisam li ja ovdje blizu neba, kao da sam i kod svoje kuće?« A ona uvredljivo odgovori: »Ludosti! Ludosti!« Naprotiv Moreova kći Margareta Roper hrabrila je otca, da uztraje u svojim načelima, i nije nikada klonula, da ga ne bi sokolila i tješila za njegova dugoga tamnovanja. Nemajući pera ni crnila More pisaše kćeri ugljenom te joj u jednom od tih listova govoraše: »Kad bih ti ja pismeno htio izkazati svu onu dragost, koju osjećam čitajući tvoje listove prepune žarke kćerinske ljubavi, ne bi mi dotekla puna košara ugljena.« More bijaše mučenik pravorieka, ne htjede se krivo zakleti i poginu radi svoje iskrenosti. Njegovu odrubljenu glavu po divljačkom običaju onoga vremena izložiše na londonskom mostu, a Margareta Roper junački je zahtievala, da bi tu glavu skinuli i njoj predali.

Čovjek pošten i hrabar ne skanjuje se u izboru smrti ili sramote. Govori se o kraljevskom knezu Straffordu, da se na Tower Hill, gdje su ga čekala vješala, uzpeo korakom i načinom kakva generala na čelu vojske, siguran za pobjedu, a ne poput čovjeka na smrt osuđena. I republikanac Ivan Eliot ode na vješala neustrašiv govoreći: »Tisuću puta umrieti, a duše ne oskvrnuti, jer njezinu čistoću većma cienim nego sav sviet!« Najveća mu je skrb bila ta, što je za sobom ostavljao ženu. Kad ju je opazio, kako za njim gleda s jednog visokog prozora, uzpne se na kolima i mašući šeširom zavika: »Na nebo, ljubavi moja, na nebo, a tebe mi valja ovdje u oluji ostaviti.« Putem ga je jedan iz skupa zazvao imenom govoreći mu: »Nikad nisi sjedio na slavnijoj stolici od ove«. Nato on odgovori: »Istina, istina!« I to mu je bilo vrlo drago.

Premda je dobar uspjeh nagrada, za koju se svaki čovjek muči, ipak koliko se i koliko puta nevoljnik kini, a da se ni izdaleka ne

nada svojoj koristi. Takvo junačtvo ne ćemo mjeriti po uspjehu nego po odporu, na koji su borci udarali, pa po hrabrosti, kakvom su do zadnje kapi krvi uztrajali.

Rodoljub, koji srne u borbu za dom, gdje mu je pobjeda nemoguća, mučenik, koji ide na smrt kroz pobjedonosnu viku svojih neprijatelja, obretnik, koji kao Kolumbo sačuva lavsko srdce u ljutim godinama svoga stradanja i težkih muka: to su uzori ćudoredne uzvišenosti, koja dira najtanje žice ljudskoga srdca više od bilo koje podpune i sjajne pobjede.

Nego većinom hrabrost, kakve se u svietu hoće, nije razvikano junačtvo. Može se čovjek hrabrim pokazati u običnom svagdanjem životu isto onako kao na bojnom polju. Hoće se na pr. obične odlučnosti i hrabrosti, da se kao poštenjaci održimo i da napasti svladamo, da istinu izpovjedimo, da zapravo budemo ono, što jesmo, a ne da se krabuljimo, da pošteno o svojim žuljevima živimo, a ne sramotno, na štetu drugoga.

Velik dio nesreća i mana, što su sviet poplavile, dolazi od slabosti i neodlučnosti ili, da bolje reknemo, od toga, što nema prave hrabrosti. Ljudi mogu i te kako poznavati, što je pravedno, a nemati srdca, da to čine; mogu poznavati svoje dužnosti, a nikad zbiljski ne odlučiti da ih vrše. Čovjek, koji je nestalan i neuzgojen, sužanj je svake napasti; on se ne zna opirati; možeš ga navesti, kud hoćeš, pa ako je u zlu družtvu, eto ti ga odmah spremna na svako zlo.

S. Smiles

Manje rieči — više čina

»Puna srdca, pune čaše!«
Sve se toči rujno vino,
a hrapava grla poju:
»Liepa naša domovino!«

Čaše u kut! Novi plamen
nek nam mlada srdca žari!
Bud'mo divi i Hrvati,
ko što bjehu naši stari!

Prazne čaše — srdca puna,
manje rieči — više čina,
tad će biti opet sretna
Liepa naša domovina!

Rikard Katalinić Jeretov

Izbor zvanja

Poglavica ribara Andrija Dorčić i žena mu Lucija imaju jedinca sina Tita, koji je već kao dječak neobično vješt očevu zanatu. Uza sve to Andrija ima samo jednu želju: da mu sin svrši škole i da bude gospodin.

1.

Početkom rujna, jedne nedjelje poslije podne, bili su kod Andrijine kuće u posjetima kumovi, gospođa i gospodin Dabić. Nesnošljivih žega nije doduše već bilo, ali dugački još dani bili su topli i suhi, o suncu vidljivo je dozrievao grozd. I te nedjelje okupali su se supruzi Dabić nedaleko od Andrijine kuće u zaklonjenoj dražici, a poslije kupanja ponudila je Lucija kumu bielom kavom, a kuma sirovom butinom i čašom domaćega vina. Sjedjeli su oko stola na žalu. Topao zrak nije se gibao, daleka pučina sjajno se prostirala svojom veličanstvenom tišinom, tek na samom žalu nježno je i jedva osjetljivo zapljuskivalo more na plitčini po gladkom kamenju. Nad zidom, što je zaklanjao luku, izprepleli su se visoko u zraku križevi i konopi jarbola na brodovima usidrenim u luci. Na pučini bio je velik jedrenjak s razapetim jedrima; činilo se, kao da se stalno smirio na jednoj točki u kanalu.

— Baš je ugodno — nekoliko je puta opetovao Dabić, a gospođa mu svaki put prihvaćala podavajući se slasti mirovanja u ugodnom osjećanju umornosti iza morskoga kupanja.

Još je sunce bilo visoko iznad otoka, kad je gospođa Lukrecija zatvorila svoj suncobran i voljko udahnula zraka, što je zastrujio od pučine pun morskoga mirisa. A u taj čas pojavila se iza nedalekoga rta barka ribarica s Titom. Barka je plovila uz obalu stalnim pravcem kao sviesna životinja, pokoravajući se odano vlasti malog čovjeka, što je sjekao vodu dvjema vitkim veslima. Uzduž barke bile su položene ostve, a njihov okrajak, što je visio iznad barke, odrazivao se u vodi vijugajući se pred barkom kao zmija.

— Eto nam Tita — rekla je gospođa Lukrecija, naviknuta gotovo svaki put, kad bi se ovdje u posjetima našla, da se Tito u ovo doba po prilici vraća s ribarije.

Međutim je Tito opazio svoje kumove, i sjetivši se otčevih i majčinih opomena, da se pred njih ne pristoji izići bos, poluodjeven

i sav zaudarajući po ribi, zamaknuo je s barkom za najbliži rt, da se u dražici okupa i odjene.

Tito se naužije ribarije, — primietio je Dabić — a kako se on to samo izvještio! Vidi se, da ga otčev zanat zanima.

— Još ovo malo, dok počne škola, — rekao je na to Andrija — a onda treba postaviti na ribariju križ. U latinskim će školama biti malo drugačije, nego što je bilo u malima.

— I vi ste s njim naumili stalno u gimnaziju? — upita Dabić.

— Kume, a da kamo ću s njime?

— Hm... — Dabić je udario prstima po stolu; na njegovu zamišljenomu licu čitao je Andrija neku neprijatnu misao, s kojom nije htio jasno na vidjelo.

— Vi, kume, kao da to ne odobravate? — upitao je Dabića.

— Andrija, da vam otvoreno i bez zamjere kao vaš stari prijatelj i kum rečem: ne...

— A ja ne pojmim: zašto ne? — gorkim, gotovo uvriеđenim glasom pitao je Andrija.

Zato, kume, što mu eto možete namrieti sigurno mjesto u životu ... Recite iskreno: što vama fali?

— U kući, Bogu hvala, ništa... Ali moj posao i vaš posao... ili posao svećenika ili činovnika... Razlika je to!... A da zašto ste vi, kume, dali svoja dva sina u škole?

— Nisam zato, da budu činovnici. Bit će obadvojica ono, što sam i ja — trgovci, ali morali su u više škole, jer su danas druga vremena za trgovački posao, nego što su bila onda, kad sam ja počeo trgovati. Ja sam došao kao šegrt u trgovinu, čim sam svršio pučku školu. Poslije sam imao učitelja, koji me je učio njemački i talijanski i dao mi upute u vođenje trgovačkih knjiga. A da naučim trgovačko dopisivanje, morao sam svojom rukom prepisati cieli godišnjak gospodareva dopisivanja u njemačkom i talijanskom jeziku Drugo se onda od trgovca nije zahtievalo, a tko je i toliko znao, bio je na glasu kao vrlo izučen trgovac.

— Dobro je to, kume, — trpko se smiešio Andrija. — Ali zar su škole samo za gospodsku djecu, a moj sin da ostane ribar, kao što mu je bio otac, djed, pradjed, i što ja znam dokle to ide!

— Ovo ću vam reći, Andrija. Da sam ja poglavica ribara, pa da imam ovako jedinoga sina, koji se od temelja razumije u moj posao i bavi se njime od ljubavi, ja bih ga, pošto svrši školu, uzeo

k sebi u posao. A onda, Andrija, ja bih se zanimao i razpitivao, gdje ljudi i drugačije znadu loviti ribu, a ne samo kao što je mi ovdje lovimo. U tom se i sastoji napredak ljudstva. Bog je čovjeku dao razum, da traži, sudi i obraća prirodne sile i pojave prema olakšici svoga života. Životinja provodi svoj život jednako, kao što ga je provodila pred tisuću godina, ali ljudi ne ribare ni sto godina jednako...

Sunce je zalazilo za otok rumeno kao krv, razlivši odsjev preko svega kanala kao žarku crvenu rieku. Veliki jedrenjak ulazio je u luku s englezkom zastavom na glavnom jarbolu. Po jarbolima, križevima i konopima penjali su se mornari i savijali jedra uz škripu i cvil kolotura. Svečana tišina prostirala se nadaleko; na moru i na kopnu brzo su se izmjenjivale bogate boje miešajući se s punim sjenama predvečeri. Osjetljivo hladna struja prožimala je zrak — svečano se pripravljao dolazak jesenske večeri na moru. Kad su se napokon na cesti oprostili s kumovima, rekao je Andrija Luciji smrknuvši naglo lice:

— I taj se Dabić drži u pogledu Titova školovanja, kao da mu je zavidan... Neka govore, što hoće... a nisu to pravi prijatelji, koji bi me htjeli uputiti, da je bolje biti ribar nego činovnik ili pop...

2.

Na Miholje osvanule su u luci dvije barke, razom krcate lokarada — a kao čudo pronosilo se gradom pripoviedanje, da je tolika lovina glavna zasluga nejakoga Tita.

Dan uoči Miholja imalo je posebno gradsko izaslanstvo da uredi neka pitanja sa susjednom obćinom u pogledu međe. Među gradskim izaslanicima našao se i Andrija Dorčić. Izaslanstvo je mislilo, da će brzo biti gotovo, ali konačno uredovanje u krmpotskoj obćini zateglo se do kasne večeri. Da se gospoda građani ne moraju strmom cestom po tamnoj noći vraćati kući, odluče čekati mjesec, koji je izlazio iza ponoći. Dotle su se smjestili kao gosti kod krmpotskog župnika, samo se vratio kući jedan obćinski stražar, a po njem je poručio Andrija ribarima, da mjesto njega preuzme mjesto na svjećarici Kajetan Cazlin.

Oko devete ure otisnula se svjećarica na more.

Na žalu su neki ribari poliegali, a neki posjedali. Prate driemno očima svjećaricu, što svojim rumenim svietlom odmiče u neprozirnu noć nad pučinom.

Krvavo svietlo ribarice stajalo je nepomično na jednom mjestu. Ljudi u barci, obasjani s jedne strane žarkim rumenilom, neko su se vrieme nemirno komešali.

— Koji im je đavo? — upita neki ribar ljutito. — Ne bih rekao, da su našli ribu... nešto im se drugo dogodilo...

U ribarici bila su uz svjećara — glavno lice — još trojica ljudi: dva veslača i lučar, koji je po zapovjedi svjećara ložio na vatru luč, kao što su i obadva veslača radila veslima samo po njegovoj zapoviedi. Uspjeh lova zavisi od vještine svjećara, zato je to mesto zapremao redovito sam Andrija. — Pored one četvorice stisnuo se u barci uz svjećara i Tito i zurio također nepomično u more, po kojem se daleko razlio širok i rumen odsjev vatre.

A Cazlin je protiv običaja i pravila bio nemiran na svom mjestu. Niz lice i vrat obilno mu se ciedio znoj; kadikad bi stisnuo usta i zastenjao, da utomi neku bol.

— Vas kao da nešto boli, Kajetane? — upita ga lučar.

— Oh! — odvrati Kajetan stisnuvši oči, ali je opet zurio u more.

— Što vas muči? — radoznalo nastavi lučar.

— U drobu... matrun, da Bog oslobodi... Evo, sav sam u znoju, a ledeni srsi prolaze mi životom. I stresao se kao od studeni.

— Nešto ste takovo pojeli, što li? — mislio je jedan od veslača.

— Kozlovinu, odnio je vrag! Nikada je ne podnosim.

Ušutjeli su. Kajetan je još neko vrieme zurio u more, a onda je rekao težko se dižući sa svoga mjesta:

— Ne mogu više... Dolaze mi pred oči crni oblaci, ne vidim... Eto vam, pa radite, što znate, a ja više ne mogu...

Povlačio se sa svoga mjesta jaučući u dušak: — A jo-o-o-o-o.

Dok je tako stenjao savivši se na dnu barke do nogu veslača pitala su se oba veslača i lučar: Što se ima raditi?

— Ja ću biti na svieći! — rekao je na to odlučno Tito, i već je bio sagnut nad more gornjim tielom, ondje gdje je malo prije isto tako sagnut zurio u more Cazlin.

— Nejak si ti za to — odbije ga jedan od veslača. Nejak si, nebore, gdje bi ti to!...

— A što sam ja ovo prvi put na svjećarici? — prigovori Tito. — Samo da nađemo ribu... Samo vi mene slušajte, a nemojte da budemo u barci dvojica ili trojica gospodari.

Njegove su rieči bile uvjerljive, a i njegovo lice ojačano izrazitim crtama izkustva, što se često vidi kod djece, koja se rano, a s razumievanjem, počnu baviti kakvim praktičnim radom.

Cazlin je na dnu barke stenjao i zazivao u pomoć Isusa i Mariju, ali ga Tito nije čuo. Zurio je u more široko otvorenim očima, u koje je ušla sva njegova duša. I lučar i veslači pitali su se pogledima:

— Šta da se radi?

Barka se sporo micala. Tito, sav u jarkom svietlu, ukočio se sagnut nad more kao kip.

— Riba... reče najednom tihim, ali sigurnim glasom.

Bjelkasto i sivo množtvo riba pokazalo se duboko pod barkom kao sika i tromo se dizalo prema površini.

— Napried... natrag... ne pljuskaj veslom... — odrešito je, ali s sprimjesom strasti zapoviedio Tito. Ozbiljnost i uzbuđenje davalo je njegovom djetinjem licu čisto muževan izražaj, premda mu se nenadano izpunila smjela želja, da se jednom nađe ovako samostalan bez ičijeg nadzora, na mjestu svjećara.

Bjelkasto množtvo sve se više dizalo k površini, a o rumenom svietlu već su se razabirale pojedine ribe svojim skladnim tielom.

— Kajetane, našli smo ribu... reče jedan od veslača bolestnomu ribaru; možda biste vi htjeli da pogledate?

Mjesto odgovora zastenje Kajetan na dnu barke:

— O Isuse... o djevice Marijo...

— Samo da mu sad ne popusti muka — pomisli Tito.

— Dobro vodi ribu — prizna jedan veslač, a smiešak velikog zadovoljstva provali na Titovo lice:

— Riba zapovieda meni, a ja po njoj vama... eto, zato je dobro vodim — razjasni Tito.

Napokon je sretno doveo ribu k obali, gdje su je ribari zatvorili mrežom.

S udivljenjem spominjali su ribari Tita:

— Ja se, duše mi, ne bih odvažio — reče jedan, a drugi mu, jedan od veslača, uleti u rieč:

— Kako samo zna zapoviedati... Odnio me vrag, ako nisam bio, stojeći na veslu, u većem strahu nego kad mi zapovieda u barci otac.

— Vražka je to glavica — pohvalno su govorili i drugi krcajući u barke obilan lov.

Sutradan oko jedanaeste ure pošli su Andrija i Tito, obadva svečano odjeveni, da upišu Tita u gimnaziju.

(Iz romana »Tito Dorčić«)

Vjenceslav Novak

Polonijev savjet sinu Laertu

Laerte, još si ovdje! Bogme na brod!
Na rame jedra zasio ti vjetar,
a tebe traže, blagoslov ti evo!
Ti mali ovaj nauk dobro pamti:
Na jeziku nek misli tvoje nisu,
ni koja mislo nezgodna na djelu.
Bud' uviek prijaznik, a prostak nigda.
Svog prijatelja, kušana u nuždi,
poveži za srdce od nada lancim;
od zabave svom dlanu ne daj žulja
sa drugom, što se golić tek izlego.
Zametnut kavgu čuvaj se, al iz nje
izađi, da se dušman čuva tebe.
Prikloni uho svakom, svoj glas nikom;
čuj svačij' sud, al svoj pridrži za se.
Odielo imaj skupo, prema kesi,
ni šareno ni pirlitano — sjajno,
jer čovjeka po ruhu često poznaš,
a rodom, zvanjem u Francuzkoj prvi
baš u tom birani su, gospodski su.
Uzaimati nit' posudit nemoj,
jer s posuđenim često druga gubiš,
a zajam ugle tvoje kuće ruši.
A iznad svega: ostaj sebi vjeran —
odatle sliedi, ko dan iza noći,
da laža ne ćeš biti ni spram kome.
Hajd! Blagoslov moj nek to uskori ti!

(Iz »Hamleta«)

Wiliam Shakespeare

Jaka volja

Ljudima nedostaje volja, a ne snaga. *Victor Hugo*

»Ne mogu! To je sasvim nemoguće«, reče neki poručnik Aleksandru Velikome, kada ga je neprijatelj potisnuo iz tvrđave.

»Odlaži« zagrmi slavni Makedonac »ništa nije nemoguće onome, koji ima volju da pobiedi« i stavivši se na čelo vojske protjera neprijatelja iz tvrđave.

Napoleon je pohodio u Egiptu bolnice okuženih. Time je htio pokazati, da čvrsta volja može nadvladati i strahotu kuge.

Volja poput Napoleonove ne samo da je liek za tielo već je i poticaj za nadčovječna djela. Ona je mnoge podigla sa smrtne postelje i učinila ih sposobnima, da izvrše čudesna djela.

Walter Scott bio je u svojoj petdeset i petoj godini dužan dva i po milijuna. I ako je bio već u godinama, odluči izplatiti svoj dug do posljednje banice, i održa svoju rieč. Čvrsta odluka dade njegovu duhu i tielu sposobnost i jakost za rad. Svaka žilica, svaki živac u njemu govorio je: »Dug se mora izplatiti.« Svaka kap krvi obodrena voljom povećala je snagu njegova mozga i vodila mu pero. Dug je bio izplaćen. »Trpim strašno« zabilježio je Walter Scott u svome dnevniku »i često želim leći i zaspati vječnim snom, ali ću svoju odluku izvesti do kraja«. Njegova snažna volja djelovala je još i onda, kad je njegov duh postao sasvim nesposoban za rad.

»Čovjeku, koji hoće, ništa nije nemoguće« kaže Mirabeau. »Ako je što potrebno, neka se izvede. To je zakon za svaki uspjeh.«

Buldwer piše: »U vjeri bi bila velika moć i onda, kada bi se ona ticala samo zemaljskih stvari. Ako je netko čvrsto uvjeren, da će nešto izvršiti, zacielo će to izvršiti, pa makar mu se zasada činilo nemogućim. Što možemo čovjeku, koji ima neoborivu odluku? Takav ne će priznati, da je pobieđen, makar mu i obje noge bile odsječene. On se bori i bez njih. Njega ne plaše potežkoće i odpor, a progon služi mu na korist, jer ga goni na još veći napor. Naučite li čovjeka abecedu i dadete li mu željeznu volju, tada ne možete proračunati, dokle će napredovati. Zatvorite Galileja radi njegovih matematičnih odkrića, on će u svojoj ćeliji praviti pokuse slamom. Uzmi Euleru očnji vid, on će razmišljanjem dublje razviti svoju darovitost za rješavanje matematičkih problema.

Sviet se uviek povodi za čovjekom, koji ima čvrstu volju. Kao što ne možemo zabraniti suncu, da svietli, tako ne možemo ni velike ljude spriečiti u njihovu radu.

Quentin Matsys htio je napustiti namjeru, da postane slikar. Tada mu rekoše, da će, ako naslika vrlo liepu sliku, dobiti za ženu kćerku svoga majstora, koju je žarko ljubio. Obodren uzdanjem u tako izvanrednu nagradu dade se na posao s takvom voljom, da je nitko više nije mogao svladati, te naslika remek djelo »Tvrdice«. Volja poput njegove postizava nemoguće.

Balzacov otac nastojao je odvratiti svoga sina od književnosti. »Ne znaš li« reče mu »da svaki pisac postaje kralj ili prosjak«. Nakon te izjave prepuste ga roditelji njegovoj sudbini. U tavanskoj sobici borio se deset godina sa siromaštvom i oskudicom. Napokon je izvojštio pobjedu i postao na svoj način kralj.

Kakvu je snažnu volju imao Darwin! Gotovo nikada zdrav, trpio je užasne tjelesne bolove, poznate samo njegovoj ženi, pa je ipak bio neizcrpljive strpljivosti. »Četrdeset godina« kaže njegov sin »ni jednoga dana nije bio sasvim zdrav« no kroz ovih četrdeset godina nastojao je biti razpoložen kod posla, kojega bi se žacali i najzdraviji ljudi. Bio je tako uztrajan u radu, te se gotovo izpričavao zbog svoje strpljivosti: »Nikako ne mogu biti samo napola kod posla« — upravo kao da je to slabost. Najmilija mu primjetba bijaše: »Od čvrste odluke zavisi sve!« Kao dokaz njegove veličajne uztrpljivosti uztrajnosti i točnosti navodi se, da mu je za skupljanje gradiva za jedno njegovo djelo trebalo dvadeset godina, a na drugome je radio punih trideset godina.

Orison Swet Marden

Mati

Preko devet gora, dolina i brda,
usred sela biedna
koliba je stara, a u izbi ima
stan sirota jedna.

Nije dugo išla stazom žića, ipak
biele nosi prame...
Sveti, mili Bože, što joj mladost ote?
— Vječna miso na me.

Svi se snovi njeni, sve se želje njene
oko mene kreću.
Nema sudbe svoje, sa mnom dieli moju
nesreću i sreću.

Ja sam duša njena. Pa da sve me progna,
znam, da ona ne bi;
da me sviet ko izmet baci, ona plačuć
svila bi me k sebi.

I da nebo na me razsrđeno pusti
grom i munju biesnu,
ustala bi ona i pod munju, slabu
podmetnula desnu.

Ah, ja nisam sam i lako život snosim,
dokle sa mnom pati
preko devet gora sirotica jedna:
draga moja mati.

Izidor Poljak

Štedi vrieme

Sinko moj!

Malo ljudi umije štedjeti svoj novac, no još ih manje štedi vrieme — pa ipak je vrieme skupocjenije od novca. Ja iskreno želim, da Ti štediš i vrieme i novac, jer sad si u dobi, da počneš ozbiljno razmišljati o tim stvarima, koje su toliko važne. Mladi ljudi ne smiju misliti, da imaju vremena na pretek — da ga smiju potratiti, koliko ih volja, pa će im još dosta ostati; veliki je imetak često zaveo ljude na ludo razsipanje. Težke li zablude, koju je svak okajao, ali, na žalost, svak prekasno okajao! Stari Mr. Lowndes, poznati tajnik državne riznice za vladanja kralja Vilima, kraljice Ane i kralja Jurja I., običavaše kazivati: »Pazi na novčić! Funte će same na se paziti«. Tomu načelu, koje je on ne samo propoviedao već i sam revno izvršivao, imaju njegovi unuci zahvaliti zlatni imetak, što im ga je djed ostavi.

Što vriedi za novac, to jednako vriedi i za vrieme. Ozbiljno te opominjem, da paziš na one časove i četvrti sata u toku dana, za koje ljudi misle, da su prekratki, a da bi im se svratila kakva pažnja; pa ipak, kad bi ih sračunao na koncu godine, dosegli bi vrlo znatan dio vremena. Recimo, da si se dogovorio, da o podne budeš na nekom mjestu; izišao si u jedanaest sati, da učiniš prvo dva tri pohoda; onih znanaca nema kod kuće — sad, mjesto da bezposleno, a možda i sam dangubiš do dvanaest, vrati se kući, napiši do podne koje pismo ili dohvati koju dobru knjigu. Ja ne mislim, da uzmeš Descartesa, Mallebranchea, Lockea ili Newtona, pa da površno u njima premećeš stranice, već izberi knjigu, koja će ti pružati razumnu zabavu — recimo Horacija, Boileaua, Wallera, La Bruyéra — i pročitaj koji odlomak iz nje! Ovako ćeš uštedjeti mnogo vremena, a ta će ti ušteda dobro doći. Mnogo ljudi trati odveć vremena čitanjem, jer čitaju knjige nevriedne i lake ruke, kao što su oni glupi romani iz prošla dva stoljeća, u kojima su bez ukusa prikazani karakteri, kojih nikad nije bilo, a kićeno su ocrtana čuvstva, kojih nitko nikad nije osjećao. Hvataj se najviše priznatih knjiga u svakom jeziku: slavnih pjesnika, povjestničara, govornika ili filozofa! Tako će Ti (da kažem na trgovačku) ovo vrieme nositi petdeset po sto, dok drugima ne nosi više od tri do četiri po sto, a možda i ne nosi ništa.

Mnogo ljudi gubi previše lienošću; protežu se i zievaju u udobnim naslonjačima, kazuju sami sebi, da sada nemaju kad štogod započeti, pa da to najposlije mogu činiti i u drugo koje vrieme. Jao onomu, u kojega je takvo svojstvo — ono je najveća zapreka u radu i stjecanju znanja! Dok si mlad, nemaš ni prava ni potrebe da budeš lien — ja imam, ako me je volja, jer ja sam doslužio svoje godine. Ti si istom stupio u sviet i treba da budeš radin i marljiv i neumoran. Ako smjeraš kad sam zapoviedati, valja da zaslužiš tu čast svojom marljivošću. Ne odgađaj nikad do sutra, što se može učiniti danas!

Brzina je duša rada, a ništa ne će toliko uskoriti brzinu, koliko valjan razpored. Napravi sebi razpored za svaki posao i drži ga se postojano, koliko to nenadane zgode dopuštaju. Odredi stalan dan i sat u tjednu za svoje račune i nastoj, da budu u redu, kako treba: tako će ti oni sami malo vremena otimati, pa ipak ćeš vazda biti na čistu s novčanim poslovima. Kakvih god imao pisama i listova složi ih prema njihovoj sadržini i naznači nadpisima, da se svaki čas

bilo kojim od njih možeš poslužiti. Napravi razpored i za čitanje svoje, jer njemu trebaš pokloniti određeni dio svojih dopodneva. Nastoj čitati smišljeno i sabrano, a ne onako prekidano i površno, kako mnogi ljudi čitaju odlomke najrazličnijih pisaca o najrazličnijim predmetima. Zabilježi ukratko sve, što si čitao, da Ti bude za jačanje pamćenja, ali nemoj drugima dosađivati navođenjem. Ne čitaj nikad poviesti bez zemljovida i kronologijske tablice kraj sebe, da u nju zaviruješ, jer bez toga nije poviest drugo do li zbrkana gomila događaja. Još Ti jednu stvar preporučujem, koja je i meni bila od velike koristi, a to je, da se rano dižeš i svako jutro u isti sat, bilo ma kako kasno, što si uvečer legao. Ova će Ti navika privriediti bar sat dva prije običnih poslova dopodnevnih za čitanje ili razmišljanje, i sačuvat će Ti zdravlje, jer ćeš najzad biti prinuđen, da rano liegaš.

Reći ćeš možda, kako bi mnogi mladići rekli, da je sav taj red i razpored vrlo tegoban i jedino podoban za mlohave ljude, jer se plemeniti duh i mladenačka vatra osjećaju njime nemilo sapeti, no ja to odbijam i naprotiv tvrdim, da će Ti valjani razpored namicati i više vremena i više volje za zabave, a on nesamo što nije tegotan, već kad ga se budeš držao mjesec dana, bit će Ti naprotiv tegotno, da ga ostaviš. Posao i oštri glad daje volje za zabave, kao što je tjelesna vježba daje za jelo; posao se nikad ne dade čestito izvršiti bez stalna razporeda, ali on podbada duh na zabave — kazalište, družtvo, ples i mnogo će više naslađivati čovjeka, koji je u poslu proveo prijašnji dio dana, nego čovjeka, koji ga je potratio dangubeći. Bezbrižnost lakomislena čovjeka pokazuje se u svem njegovu vladanju: on je u zabavama svojim dosadan, a nijedan mu posao ne polazi za rukom.

Dao Bog, da bi se Ti pokoravao mojim savjetima s onom radošću, s kojom Ti ih ja dajem! Ne boj ih se — ja Ti ne dajem savjeta, koji bi se kosili s Tvojom nasladom. U svemu, što govorim, vodi me samo briga za Te; vjeruj mojemu izkustvu, kad znaš, da smiješ vjerovati mojoj ljubavi.

Zdravo!

Lord Chesterfield

Novac i izkustvo

Prije tri godine sretnem u Ilici nekoga mladog čovjeka, još napo dječaka, na kome se vidjelo, da još ne zna, što je život. Bio je rodom iz nekoga manjega grada, ali je već nekoliko mjeseci živio u Zagrebu razmišljajući, gdje bi se smjestio i gdje bi pokušao svoju sreću. Pitao je i mene za savjet, premda je mogao vidjeti, da je izkusniji, da ni ja još nisam riešio tu zadaću, koja je sad njega čekala. Bio je to mladić iz prilično imućne porodice, kome je majka dala dosta sredstava za prvi početak. Kada sam ga drugi put sreo, njegovo je lice sjalo od zadovoljstva, jer se — kako mi odmah reče — sastao s nekim svojim daljim rođakom, koji je već dugo živio u gradu, poznavao dobro prilike i imao veliko izkustvo u poslovima svake ruke. Prema mladićevu pripoviedanju nakaniše njih dvojica udružiti se, da osnuju trgovačko zastupstvo i da prodaju pamuk, tkanine, vunu — i što ja znam, što još! Moj mlađi znanac imađaše novaca, a njegov rođak izkustva. Posao je, dakle, morao napredovati. Za nekoliko godina mogli bi zaraditi više nego što se i nadaju!

Poslije dvie godine sretnem opet toga mladog čovjeka, gotovo na istom mjestu, gdje i prvi put; ali mi se učini, da je vrlo tužan. »No, kako napreduje posao?« upitam ga ja. — »Tako, tako» odgovori mi on oklievajući. — »Kako to?« rekoh »vaš rođak svojim izkustvom, a vi novcem — ta posao je morao ići!« — »Upravo smo se juče razišli« odgovori mi mladić uzdišući »sad ima on novac, a ja izkustvo.«

Max Eyth

Vršenje dužnosti

Ako vršiš vjerno svoju dužnost,
sve će ti biti blagoslovljeno.

Tko je dobro shvatio svoju dužnost, taj će je odmah izvršiti. Jedino, što imamo sasvim u svojoj vlasti, to su naša djela. Put dužnosti nije uviek lagan, jer ima na njemu mnogo težkoća, koje treba svladati.

Često smo puta oštroumni, da uvidimo, što treba raditi, ali se ne možemo čvrsto odlučiti da to izvršimo. Za neodlučnoga ima

tisuću smetnja na putu. On razmišlja i snatri, ali ne radi ništa. Nemoj se mnogo obazirati, već pristupaj odmah k djelu! To je lozinka dobra radnika.

Onaj čovjek ne može ništa uraditi, koji najprije pita: »Što će drugi kazati?« Ako pitaš: »Je li to moja dužnost?« onda se ne treba brinuti za predbacivanja drugih, nego možeš pače prkositi njihovu izsmjehivanju.

Ne živi čovjek samo za sebe. On živi i za dobro ostalih. Svatko ima da vrši neke dužnosti, najbogatiji — kao i najsiromašniji. Jednima život pruža samo zadovoljstvo, drugima patnju, ali najbolji ljudi ne smatraju zadovoljstvo, pa ni samu slavu ciljem života. Da bismo mogli na ovom svietu neprestano vršiti svoju dužnost, potrebno je, da razvijamo i njegujemo sve sposobnosti, koje nam je Bog dao. A on nam je dao sve. Njegova viša volja treba da je vodič naše volje.

Vojnička nam poslušnost daje dosta primjera, kako se dužnost vjerno vrši. Sjetimo se neznabožačke straže u Pompejima, koja je umrla na svom mjestu, dok je Vezuv zasipao grad svojom lavom. To je pravi vojnik! Dok su drugi bježali, on je stajao na svojem mjestu. To mu je bila dužnost. Bilo mu je naređeno, da čuva mjesto, i on je ostao, dok ga nije udavila sumporna para lave. Njegovo se tielo razpalo u prah, ali je njegovo djelo ostalo vječno. I Tvoj sitni rad, učeniče, može uspjeti samo onda, ako shvatiš, što je tvoja dužnost, i ako se prožmeš osjećajem, da je ona tvoja dnevna školska i domaća zadaća, koju učitelj nikada posebno ne zadaje.

(Po Smilesu)

Pjesnik i mudrac

Živio je pjesnik i gladan i žedan u svojoj osami. Pjevao je i odkrivao svietu sve svoje boli, svoje tajne i svoje nade, ali sviet je prolazio kraj njega i njegovih pjesama s istom nebrigom. I začu neshvaćeni pjesnik, da negdje u gori živi još u većoj osami starac mudrac, pa odluči poći do njega te mu se potužiti na ljudsku nebrigu i zatražiti u njega savjet za svoj rad. Išao je, išao trnovitim putem i našao mudraca na vrhuncu timora[1]) pod vedrim nebom, usred skromne potleušice.

— Otče, reče pjesnik starcu mudracu. — Ja ne znam, što da još kažem tome hladnome svietu u pjesmama svojim. Ja ne znam, kako da mu progovorim. Odkrio sam mu, otče, sve svoje boli, sve svoje tajne čežnje i nade, a sviet kô da je srdca kamena. Vjeruj mi, otče, ja sam mu pokazao svoje bolno srdce na dlanu.

Mudri starac pogleda sućutno mladoga pjesnika pa mu reče mirno:

— Ti si svietu odkrio svoje srdce; pokaži, moj pjesniče, ljudima njihovo srdce.

Rikard Katalinić Jeretov

---

[1]) timor: pećina, stiena.

Molitva

O Bože, koji dade nam u baštinu
najslađu zemlju i more najgorčije,
daj nam i milost, da sveđ mogli budemo
tu mastnu grudu orati,
taj mermer kamen lomiti,
tim sinjim morem ploviti!
Duboko neka režu naši plugovi,
visoko nek se dignu naši batovi;
al naša vesla, i sidra, i jarboli,
nek pljuskaju sve valove,
nek stružu svim dubinama,
nek strše nad svim vodama.
O Bože, daj nam ljutih suza potoke,
da more naše postane još gorčije
za tuđa usta... Pa ćemo Te slaviti
u danak sreće šuštanjem
pješčanih žala, pustinjskih
oluja divljim pjesama!

Vladimir Nazor

Rad se radom izplaćuje

Ruka ruku mije, a obraz obadvie.
Narodna poslovica

Danas ima na svietu obilje mnogih dobara, kojih nije bilo u prvo doba roda ljudskoga, premda je zemlja bila ista kao i danas. Ovo obilje nije drugo nego ljudskom radnjom nakupljeno blago, a od njega opet dobiva svaki svoj dio po mjeri i vriednosti svoga rada. Sviet se već ne brine samo za danas i sjutra, nego se obazire i na buduće vrieme; pak mu još nije dosta skrbiti za se i sadašnji rod, nego se brine i za dalje rodove iza sebe. Gradovi i ceste, kuće i zgrade, vinogradi i krčevine, zaklade i uredbe svake vrsti poslužit će ljudima iza nas, koji će opet svojim trudom i radnjom priraditi nešto i ostaviti drugima iza sebe. Tako se naraštaj naraštaju pridovezuje, tako čovjek čovjeku, a spaja ih sve u jedno nužda i potreba životna, koja se radom namiruje. Makar kako čije potrebe bile malene, drugim se putem namiriti ne mogu nego plodom ili vlastitog ili tuđeg rada. Imućan čovjek, koji ništa ne radi, nego samo troši, što su drugi stekli, dokle sve ne iztroši: i on zamjenjuje rad radom, naravno ne svoj rad, nego tuđi rad i tuđu muku. Onaj je imetak, koji on tako lako troši, nekoga stao posla i brige, možda i velike i krvave; a ima na žalost i slučajeva u svietu, gdje su se roditelji i rođaci težko mučili i trudili i mnogo stradali, dok su spravili imetak, koji djeca njihova ili rodbina za kratko vrieme potratiše. Nego budući da je to grjehota proti prirodnom zakonu, po kojemu nam svima valja raditi, ona se osvećuje sama sobom; jer kad su ovi raztekli svoj imetak, ne preosta im drugo, nego stradati ili pristati uz kakav pošten rad.

Ako čovjek nije tako sretan, da su mu stariji ostavili imetka u baštinu ili da mu ga je tko darovao, nitko mu ne da ni oblačila ni hrane ni stana, ako štogod ne radi; a od zraka se ne da živjeti. Naprotiv, ako se prihvati kakva rada, imat će svega prema vriednosti svojega posla. Onda radi za njega i švelja i krojač i postolar i ratar i mlinar i pekar i što je god obrtnika, koji rade na onom, što njemu treba. Oni svoje djelo s njegovim zamjenjuju, i to ovako: on je zaslužio nešto na dan ili na tjedan, te prema vriednosti svoje zasluge kupuje odjeću, hranu i drugo koješta. A oni opet novcem, koji dobivaju od njega za opravu i hranu, kupuju, što njima treba,

a čega nemaju. Seljak donosi u grad svoga žita, vina i povrća, što ga je obradio i pobrao u svom polju, vrtu i vinogradu; prodaje ga i kupuje, čega u njega nema; ali da nije težio svoje zemlje, zemlja ne bi rodila ničega koristna za ljude, i on bi mogao puhati u prazne dlanove, ali mu ljudi ne bi ništa dali, jer ni on nije ništa dao. Obrtnik radi na svojem obrtu i radi po više stvari, koje njemu samu malo trebaju; jer postolaru ne trebaju šestere postole, što ih može za tjedan učiniti, a to bi bilo, računajući 52 tjedna za godinu dana, tri stotine i dvanaestere postole, dok ih on sam kroz godište jedva četvere podere. Ali za one tri stotine i osmere, koje mu preostaju, dobije novaca, da uzmogne zadovoljiti drugim svojim potrebama. Pače neki ljudi ne trebaju uobće za sebe onoga, na čem rade, na priliku zlatar i draguljar, koji grade narukvice i naušnice i druge nakite od zlata i draga kamenja; oni ih za sebe ne trebaju, no tim poslom postignu, da uzmognu dobiti, što su drugi pripremili i priredili, a što njima treba.

Tako svaki čovjek mora ili od svoje radnje ili imetka nešto dati, što nije drugo nego prišteđena i nakupljena radnja, da dobije tuđe djelo. A tko sebi prisvaja tuđi rad ili imetak, a ne odvraća ga vriednošću svojega rada, nego ili sustegne radniku od pogođene plaće ili prevari na trgu ili ne plati duga ili otme što je tuđe; takav ne prisvaja sebi samo stvar, već upravo trud ili skrb i brigu, koju je ta stvar koga mu drago stala; zato se veli, da je nepravedno blago tuđa muka, a takav čovjek da o tuđim žuljevima živi; i budući da nitko nije dužan za tuđega čovjeka rabotati i skrbiti, to nepravednik vrieđa nekim načinom tuđu slobodu.

Premda se rad uzvraća radom ili imetkom iste ciene, ipak se svaki rad ne izplaćuje jednako. Nadničar, koji nosi vapno, kamenje ili opeke za građevinu, ne stječe, koliko zidar, a ovaj opet ne zarađuje onoliko, koliko majstor graditelj. Tako obrtnik svojom radnjom ne zaslužuje, koliko gdjekoji trgovac. Trgovački pomoćnik nije ni izdaleka plaćen kao liečnik ili odvjetnik, sve da i duže radi na svojem poslu i s većim naporom od ove dvojice. A to zato, jer se ciena i vriednost radnja ne prosuđuje samo ni po vremenu ni po trudu, osim u poslu jedne iste vrste; no kod različnih radnja različna je i ciena. Ta se ciena uglavljuje po većoj vrstnoći; a vrstan je rad mnogo rjeđi od priprosta; ali treba da je i ljudima stalo do takva rada, i to biva po prilici kao i u stvarima: što su stvari rjeđe, a više se za njih pita, to su dragocjenije. Uzmi kilogram zlata i kilo-

gram željeza, koliko im je golema razlika u cieni! Dok kilogram željeza možeš dobiti razmjerno za malen novac, dotle je kilogramu zlata ciena tolika, da se čovjek snebiva, kada to izračuna. Težaka i obrtnika mnogo je više negoli graditelja, majstora i tvorničara. U jednom istom poslu napredniji je rad, gdje je više umieća. Veći nauk, vještina i umieće daje radu veću vriednost i cienu, i zato se takav rad bolje izplaćuje. Ali veću vriednost daje i imetak, jer on, kako je već rečeno, nije ništa drugo nego nakupljen rad, a veći rad mnogo je izdašniji nego manji; kao što na prostranu polju od više rali i više priraste nego na pol rali zemlje.

Kada čovjek kupuje kaput, on plaća ujedno do deset, petnaest i više ljudi, koji su oko njega posla imali, dok je, recimo, postao od ovčje vune ono, što je sada; ali oni ljudi ne bi bili mogli čekati kupca, dok on uztreba kaput, nego je jedan drugomu doplaćivao trud: trgovac, koji je vunu nakupovao, platio je trud onomu. koji je vunu na svojim ovcama strigao; koji ju je opet u trgovca kupio, da je očisti, platio je trgovcu i vunu i posao; drugi opet platio ovomu, što je predujmio jednomu, trećemu, pak pri prodaji i svoj trud uračunao; i tako biva sve dotle, dok kaput nije gotov.

Tako posljednji, koji dobavlja kakvu stvar, plaća sve one ljude, koji su na njoj bilo što radili ili s njom posla imali trošeći novac ili vrieme; a plaća ih svojim radom po vriednosti toga rada.

Odtuda biva, da onaj, koji više priradi ili privriedi svojim poslom, dobiva i više od drugih u zamjenu.

Ivan Filipović

Mladost zanesenost

O vi mlade godinice, vi ste rumene ružice. Za vašega cvieta mladenac je zdrav i čitav; krvca mu vrije, žila mu bije; lice mu se žari kao živi plamenak; a srdce, mlado srdce, koje trnom života još ogrebeno nije, ono sve kuca i trepti i raju života se nada. Iz vesela mu oka čista duša prozire: duša, kojom vihor našega nemira još razmitao nije, koju mrazovi nemila izkustva još osušili, te kojoj čisto još ogledalo strasti i slabosti ljudske još okaljale ni potamnile nisu. A što da rečem o duhu mladoga junaka? Ako mu je ovaj zeleni sviet tako sladak; ako se tako rado popinje na brda i vrhove, da ga

se nagleda, kako je liep, kako je prostran; ako se ničije oko tako ne opoji svietom u dolu i klasom na polju; ako ničijemu uhu potoci tako milo ne žubore, ni slavuji tako divno ne poju; ako on žedan najslađe pije vodu studeniku, a gladan najdublje zagrize u jabuku rumeniku; ako gorska travica i pitoma ružica nikomu tako ne miriše; ako tihi vjetar i gusta dubrava nikomu tako ne godi, nit ičije srdce tako ne ljubi, kako srdce viteza mladog: u kom je sve mlado i jarko, kako je i sam; ako je dakle sva njegova narav i puna i jedra, i silna i krepka (pravi sin zemlje!) — to s druge opet strane duh njegov — kako samo iskra dobra nauka u mozgu zatinja, i onaj se oganj na srdcu zapali, koji se ni ugasiti ni zapretati ne da — to onda taj duh, u takvom tielu, na zemlji mira neima. Krilom mahne, u visine jezdi, težke oblake probija i daleko na zviezde zaleti, te se mladi junak zemlje i ne sjeća. Kako je mlad, za trud i ne zna, nu krila sve dalje još stere i bolji mah uzme, ne bi li vidio, gdje je ta munja, koje se diete plašilo, gdje li se ti gromovi legu. Ali, o ti, srdce ljudsko! čim više znaš, tim više bi htjelo znati. Brza nam junak konja sagledao, — vihor-konja! — na njega se hiti, te požđeni, te poreni po svjetovima, po svemiru: da ugleda, što se gledati ne da; da dozna, što se doznati ne da; da ono činiti drzne, što nitko činiti nije smio. Kao Bog (ta njegova je roda!), ni za vjekove ne bi htio da zna, ni za prostore. Omilio mu visoki sviet, napio se rajske luči te prezire našu zemaljsku nizinu, našu grjehotu. Ali kad na putu sreo zmije aždaje, crvene jezike i duge rogove i druge sotone, to će on crne nepodobe i njihove vojvode, koje mu zemlju trovaše (tad se je sjeti) i dosad je truju, na mejdan vikati, na junački mejdan, te žarko sunce za djevera klicati. Sad se on bori kao sveti Mihovil za istinu svetu, gadom pogaženu; pak kad strašila premogao gornja, tada na zemlju se spusti, na zemlju, domovinu, da i strašila premogne donja; sad se spominje rebra Adamova, svog unučtva od matere Eve, težke muke njezinih sinova, i braće svoje. Svetim ognjem plane te se bori za pravicu ljudsku, dok vragove ne obori i sjemena im ne zatre.

Sretan i presretan, ako mu, dok se tako zanio, sunce krila ne raztopi: te on slano more kao Ikar davni ne okrvavi.

Fran Kurelac

Hrvatskom sinu

Nit ko carstvo nebeskoga sina,
nit ko strica sjevernoga kraj,
široka ni' tvoja domovina,
naš hrvatski mili zavičaj;
al sred bure svieta i sred truda
sveta neka ti je ova gruda,
Ljubi mi je, mili sine moj.
Od djedova ti je ostavljena,
svetom krvi stoput pokrštena,
na njoj, sine, čvrsto, krepko stoj.

Ta na njoj je narod taj naš niko,
dičan narod, pa još živ i zdrav,
za slobodu ginut odviek viko,
za slobodu biesan kao lav!
I ti, sinko, iz toga si krila,
roda sreća nek t' je uviek mila:
Ljubi rod svoj, dragi sine moj.
Bili vedri ili burni časi,
ti ponosno rodu svom se glasi
i do groba uza nj vjerno stoj.

B'jaše časa dosta, ah, predosta,
što nas bubanj zvao pod tuđi stieg,
a Hrvatčad ona »divlja, prosta«
satjerala vraga viek u bieg;
plaća tvoja, kom te sviet nadari?
Robstva b'jasmo, vele, janjičari!
Zato dobro pamti, sine moj,
već je hora, da radimo danas;
ne radimo tuđem, veće za nas:
Rad za narod nek je život tvoj.

Da, u kolo amo, svi Hrvati,
svaki sada po razumu svom
objeručke nek se posla lati,
da gradimo netom liep si dom.

Čina treba, čina, ljudi, čuste!
Nije nam do vike prazne, puste,
zato dobro pamti, sine moj:
I ti nosi kamen toj palači,
i ti podaj zrno toj pogači,
nije ploda, gdje ne teče znoj.

Tvrđa nam je na razmaku vieka
dom hrvatski, — ti joj graničar,
odsvud, odsvud prieti zloba prieka,
da razori taj božanski dar;
al ti drži uviek pušku punu,
pomno, sinko, stoj mi na kordunu,
pa naperi oštro pogled svoj:
Na pomolu, gdje nam prieti kuga,
il se šteni ili se vijuga,
ti zagrmi gromom, sine: Stoj!

Stojder, vraže, ni koraka više,
ni koraka, il u jedan hip
zrno moje biljeg ti napiše,
i satrt će mahom vražji kip. —
Oj neka to misli, radi, snuje,
plete, mrsi, glođe, grize, ruje,
razbit će si gnjusno rilo krt
o diamantnom roda našeg slogu
gdje pisano stoji, a po Bogu:
Tu sloboda samo ili smrt.

Da, sloboda, ona divna sila,
po koj tužna zemlja biva raj
O slobodo, steri zlatna krila
nad hrvatski liepi zavičaj.
U slobodi nek se rod naš grli,
majka, ljuba, djeca, junak vrli,
po slobodi tek si, sine, svoj.
Pa nek tuđ ti laska, laže, miti
ti ne slušaj, sloboda te štiti:
Nju obrani krvcom, sine moj.

A da sudba branit je ne dade,
da nam zadnji odzvonio čas,
u verigah ne nalazi nade,
robstvo nek t' ne bude rđav spas:
Na toj grudi, gdje te majka rodi,
nek i zviezda života zahodi,
i slobodan legni u svoj grob;
da ti škripi ljutit vrag nad rakom:
»Slobodan tu Hrvat pao junakom,
bio zadnji, al ne bio rob.« «

August Šenoa

Čar domovine

Naše je putovanje od New Vorka (čit. Njujorka) do Hamburga trajalo preko dvie sedmice. Kad smo napokon ugledali kopno, proniklo nas čuvstvo nade, da ćemo, ako Bog da, do nekoliko dana zagrliti naše mile.

Čim nas izkrcaše, ne gubeći vremena odjurismo put Beča. Iste večeri vlak nas je nosio put Trsta. Moj stric, kad smo prispjeli u Trst, bio je sav uzbuđen. Sve ga je opilo: more, sunce, lađe i naši ljudi. Kupili smo i neke skromne darove za naše i čekali na odlazak lađe u Dalmaciju. Petoga dana bili smo u Gružu, odakle smo preko Dubrovnika kolima udarili ravno put Cavtata.

Tko projuri ovom cestom, ne će je lako zaboraviti. Čitava krajina miriše kao kita cvieća. Tu i tamo razsijane kuće, po kojima se penje loza i prozore im kiti. Raztrkane ovce brste po koji stručak trave, a rudasti jaganjci od radosti, da su živi, skaču za majkama. Samo krave spokojno leže žvačući travu i gledajući na prolaznike velikim mirnim očima.

Najednom svu tu tišinu prekine šum nagloga potočića, što se žurno vere kroz kamenje, kao da se boji, da ne će na vrieme stići. I mlin se negdje javio, pa i ženski glasovi, što se iz daleka dozivlju. Ne vidiš ih od pustih maslina, jabuka i krušaka, što su od obilnoga voća sagnule grane. Tamo na međama su ljese, a na njima se suše smokve. Sa svih strana uzvrpoljili se radini ljudi, što uprieše, da u znoju lica otmu plodove hraniteljici zemlji. Prođu li kola ili osamljeni putnik, odupru se za čas o motiku te izpod nadignute ruke dugo

gledaju za njim. Od žarkoga sunca pod očnicama skrile im se oči, ali se lice smije i mjesto riečima, podsmiehom nas pozdravljaju. Naši su to ljudi, i osjećaš, da se raduju tvome dolazku.

Kad smo se mašili Obad-sela, već smo iz visoka ugledali Cavtat, koji se kao bieli labud kupa u modrom moru. S k o č i s m o i z k o l a i k l e č e ć i p o l j u b i s m o r o đ e n u g r u d u. Rieč domovina stisla nam je suzom grlo! Našli se neki siromasi, uzeli nam prtljagu i nosili je pred nama. A mi korakom za njima, i za četvrt sata bili smo u Tihi.

Svaka međa, svaki kamečak bili su mi stari prijatelji. Susreću nas poznati, koji se žure na objed. Sunce dvostruko uprlo, a ptičice se od radosti razglagoljale. Kao da na spozdravljaju . . . »Ciu . . . ciu . . . Dobro nam došli, dobro nam došli.«

A tko se to prema meni uputio? A tko drugi nego rođeni ćaće (otac). Čas je stao, da me omjeri i da me se nagleda, kao da ne vjeruje svojim očima, i onda se požuri, da me zagrli i do sita izljubi. Stricu se nije nadao. Išli smo skupa. Meni navrle rieči, kao da se u brzini natječu, koja će koju prestići. Ali najednom, i ne oprostivši se s ujcem, zatrkah se uz ulicu i zaletjeh se ravno u zagrljaj mami, koja me čekala na vratima dvora.

Ovo je bio najveseliji dan moga života. Od toga časa osjetih, da je doba lutanja i biede prošlo, i da sam našao put, što mi ga je Bog od poroda zabilježio, u m j e t n o s t.

(Iz knjige »Moj život«) *Vlaho Bukovac*

Govor na gori

Ȉ ōn pòdigāvši ȍči svòje na ȕčenīke gȍvorāšē: Blȁgo vȁma siròmasima, jêr je vȁše králjevstvo Bȍžjē. Blȁgo vȁma, kȍjī ste sȁd gládni, jêr ćete se nàsititi. Blȁgo vȁma, kȍjī sȁd plȁčētē, jêr ćete se smìjati. Blȁgo vȁma, kȁd zamŕzē ljûdi nà vās i kȁd vas ìzobćē i pògr̄dē i zàbācē ȉme vȁše kȁo zlȍ zȁradi sîna čòvječjēga! Vesèlite se ù onaj dân i klȉkūjte, jêr, glȅ, vȅlika je vȁša pláća nȁ nebu, jêr su tȁko učìnili prórocima òtci njìhovi. Ȁli tȅžko vȁma bògatima, jêr ste prímili svòju ȕtjehu. Tȅžko

vȁma, kȍjī ste sàda sȉti, jêr ćete gladòvati. Tȅžko vȁma, kȍjī se sȁd smíjēte, jêr ćete tugòvati i plȁkati. Tȅžko vȁma, kȁd vam stȁnū svȉ ljûdi lȁskati, jêr su tȁko čìnili njȉhovi òtci lȁžnīm prórocima. Ȁli kâžēm vȁma, kȍjī slȕšāte: Ljúbite svòje nèprijatelje, dòbro čìnite ȍnīma, kȍji vâs mŕzē! Blagòslīvljājte ȍnē, kȍjī vâs kúnū, i mòlite se zà onē, kȍjī vâs klèvećū! I kȍjī te ùdarī po òbrazu, okréni mu ì drugī, i kȍji ti ȍtmē kàbanicu, ne uzkráti mu ni kòšulje. Svȁkomu, kȍjī ištē u tèbe, pòdāj; i òd onoga, kȍjī ȍtmē tvòje, ne tráži nȁtrāg. I kȁko hȍćete, da čìnē ljûdi vȁma, onàko čìnite ì vī njȉma. I ȁko ljûbīte ȍnē, kȍjī vâs ljûbē, kàkvu zaslùžujēte mȉlōst? Jêr i grjȅšnīci ljûbē ȍnē, kôjī njȉh ljûbē. I ȁko čìnīte dòbro ȍnīma, kȍjī vam dòbro čìnē, kàkvu zaslùžujēte mȉlōst? Jêr tô čìnē i grjȅšnīci. I ȁko dâjēte ȍnīma, òd kojīh se nâdāte, dà ćete dòbiti nȁtrāg, kàkvu zaslùžujēte mȉlōst? Jêr i grjȅšnīci dâjū zájam grjȅšnīcima, dȁ i òni jȅdnāko nȁtrāg dȍbijū. Nȅgo ljúbite neprȉjatelje svòje, dòbro čìnite i dâjte zájam ne nádājūći se ȍdātle nȉčemu, i bȉt će vam pláća vȅlika, i bȉt ćete sȉnovi Svèvišnjēga, jêr je ôn blâg nèzahvālnima i zlȉma. Bȕdite dàkle milòsrdni, kȁo što je i Òtac vȁš milòsrdan. Ne súdite, i nê će vam se súditi; ne osùđūjte i nê ćete bȉti òsūđeni; òprāštajte, i bȉt će vam òprošteno. Dâjte, i dȁt će vam se: mjȅru dòbru, nabijènu, stresènu, prèobilatu dȁt će u náručje vȁše; jêr kàkvom mjȅrom mjȅrīte, onàkvom će se vȁma òdmjeriti. A kâza im i prîču: Mȍže li slièpac vòditi slièpca? Nê će li ȍbadva pȁsti ù jamu? Níje ȕčenik nad ȕčiteljem, a svȁki će bȉti sàvr̄šen, ȁko bȕdē, kȁo što je bȉo ȕčitelj njègov. A zȁšto vȉdīš trûn ȕ oku brȁta svôga, a gréde ȕ oku svôme ne òpāžāš? Ȉli kȁko mȍžeš rȅći brȁtu svômu: Brȁte, dâj da ìzvadīm trûn ȉz oka tvôga, kȁd sâm nè vidīš gréde ȕ oku svôme? Licèmjere, ìzvadi nâjprije grêdu ȉz oka svôga, pà ćeš ônda vȉdjeti da ìzvadīš trûn ȉz oka brȁta svôga. Nêmā dȑveta dòbra, da rȍdī zȁo rôd, ni dȑveta zlȁ, da rȍdī dȍbar rôd. Svȁkō se dȑvo pò svōm ròdu pòznājē, jêr se smȍkve ne bèrū s tr̄nja, nȉti se grôžđe bèrē s kûpine. Dȍbar čòvjek iz dòbra blâga sȑdca svôga ìznosī dòbro, a zȁo čòvjek ìz zla blâga ìznosī zlȍ; jêr iz punìne sȑdca ûsta gòvorē. A štȍ me zòvēte: Gospòdine, Gospòdine, a ne čìnīte, štȍ gȍvorīm? Svȁkī, kȍjī dòlazī k mȅni i slȕšā mòje rȉeči i izvr̀šujē ih, kázat ću vam, kàkav je. Ôn je kȁo čòvjek, kȍjī grâdī kȕću, pa kòpā u dubìnu i ùdarī tèmelj na stièni. A kȁd dôđē pȍplava, nàvālī bujȉca nà onū kȕću, i nè može je pokrénuti, jêr bȉjāše dòbro sàgrāđena. A kȍjī slȕšā i ne izvr̀šujē, ôn je kȁo čòvjek, kȍjī sàzīdā svòju kȕću na zèmlji bez tèmelja, i nàvālī nà njū bujica, i ȍdmah pádē, i vȅlika bȉ rȕševina kȕće ȍnē.

(Iz Lukina Evanđelja, gl. 6.)

Budi svoj

Oj, budi svoj! Ta stvoren jesi čitav,
u grudi nosiš, brate, srdce cielo;
ne kloni dušom, i da niesi mlitav,
put vedra neba diži svoje čelo!
Pa došli danci nevolje i muke,
pa teko s čela krvav tebi znoj,
ti skupi pamet, upri zdrave ruke,
i budi svoj!

Oj, budi svoj! Znaj, tvoja glava mlada
nebolike ti zlatne sanke budi,
ko sivi soko uzvini se nada;
al sviet je sviet i ljudi tek su ljudi.
Da, zbilja goni s uzglavlja te meka,
u sebični te zovuć svieta boj;
ma što te, brate, u životu čeka:
ti budi svoj!

Oj, budi svoj! Taj sviet ti nije pakô,
ni raj ti nije; rodi trnom, cvietom.
Ni desno, lievo da se nijesi makô,
već ravno pođi, dok te nosi svietom!
Koracaj bez obzira krepko, živo,
sudbina dok ne rekne tebi: Stoj!
I pravim drži pravo, krivim krivo,
i budi svoj!

Oj, budi svoj! Ta Božji ti je zamet,
a Bog sve mrzi, što je laž i varka;
i neka ti je vazda vedra pamet,
i srdce vrelo, duša čista, žarka.
Nek ravno um i srdce tvoje važu,
tek tako bit ćeš čovjek, brate moj,
da zli i dobri ljudi smjerno kažu:
Da, on je svoj!

Oj budi svoj! Al brat si budi braći.
I radi za sviet, al ne slušaj pljeska.
I ljubi sviet, al ne nadaj se plaći,
jer hvala ljudska voda je vrh pieska;
u tvojoj sviesti hvala ti je trudu,
s poštena tekar lica teče pošten znoj.
I nisi, brate, živio zaludu,
kad jesi svoj.

Oj, budi svoj, i čovjek ljudskog zvanja,
pa diži čelo kao sunce čisto;
jer kukavica tek se rđi klanja.
Tvoj jezik, srdce nek su vazda isto.
Za sjajnim zlatom ko za Bogom gledi
tek mićenika robskih podli roj;
ti gledaj, da li duša zlata vriedi,
pa budi svoj!

Da, budi svoj! Pa dođe l' poći hora,
gdje tisuć zviezda zlaćenih se vije,
kad čovjek račun završiti mora,
i ti ga svršuj, nek ti žao nije;
jer tvoje srdce šapnuti će tijo:
Oj mirno, brajne, sad si račun zbroj!
Poštenjak, čovjek na zemlji si bio:
Ta bio svoj!

August Šenoa

Bilježke o piscima

ALI, glasoviti turski povjestničar. Rodom je iz Galipolja. Živio je od 1542. do 1599. Napisao je preko 30 djela, većinom poviestnoga sadržaja. Služio je kao tajnik kod Sokolovića: Kara Alibega, kliškog sandžaka, Ferhad-paše, bosanskog namjestnika, i vezira Kara Mustafa-paše. Duže je boravio kod Balibega Malkoča, požežkoga sandžaka. Veći dio svoga života proveo je među bosanskim muslimanima, družio se s njima i prvi ih u turskoj poviesti nazvao Hrvatima.

BABIĆ KRUNOSLAV. Rođen je 12. IV. 1875. u Senju. Profesor zoologije na sveučilištu u Zagrebu i ravnatelj zooložkog muzeja. Napisao je mnogo djela o životinjama Jadranskoga mora i nekoliko školskih prirodopisnih knjiga. Najpoznatije mu je djelo »Život Jadranskog mora«.

BRLIĆ-MAŽURANIĆ IVANA (1874.—1938.). Najpoznatija hrvatska dječja književnica. Njezine su priče pravo umjetničko prikazivanje bez nametnutih pouka, svježe i pune humora. (»Priče iz davnine«, »Čudnovate zgode šegrta Hlapića«, »Knjiga mladini«, »Basne i bajke«.)

BUDAK MILE, Doglavnik i hrvatski književnik. Rodio se u Sv. Roku u Lici 30. VIII. 1889. U svojim pripoviestima i romanima prikazuje Liku i Zagreb. Najpoznatije mu je djelo veliki roman »Ognjište«. Taj je roman postigao najveći uspjeh, što ga je ikad postigao koji roman kod Hrvata. Izdao je i knjige »Pod gorom«, »Na Veliki petak«, »Ratno roblje«, »Vučja smrt«, »Opanci dida Vidurine«, »Razcvjetana trešnja«, »San o sreći«, »Na vulkanima« i »Direktor Križanić«.

BUKOVAC VLAHO. Rodio se u Cavtatu kod Dubrovnika 1855. Svoju težku mladost opisao je u djelu »Moj život.« Bio je jedan od najznamenitijih hrvatskih slikara, radio je ponajviše u tuđini pa je bio i profesor umjetničke škole u Pragu, gdje je umro 1922. Najpoznatije su mu slike »Gundulićev san« i »Hrvatski preporod« (na zastoru zagrebačkog kazališta).

CAR EMIN VIKTOR. Rodio se u Kraju u Istri 1870. Bio je učitelj i prosvjetni radnik. Izdavao je dječji list »Mladi Istranin«, poslije »Mladi Hrvat«. U svome književnom radu prikazuje ponajviše narodni život u Istri. Poznatiji su mu romani »Pusto ognjište«, »Usahlo vrelo«, »Iza plime« i drama »Zimsko sunce«.

DANTE ALIGHIERI, jedan od najvećih pjesnika svih vremena. Rođen je u Firenci 1265. Prognan iz rodnoga grada zbog političkih razloga umro je u Ravenni 1321. Glavno mu je djelo »Božanska komedija« (Divina commedia), u kojemu opisuje svoj maštovni put kroz pakao, čistilište i raj. Smatraju ga otcem talijanske književnosti i talijanskog književnog jezika.

DOMJANIĆ DRAGUTIN (1875.—1933.). Pjesme su mu osjećajne, iskrene i nježne, naročito one, koje su izpjevane kajkavskim narječjem. U domoljubnim pjesmama odsieva tuga za prošlim, ljepšim danima i žalost za domovinom. Izdao je zbirke »Kipci i popevke«, »V suncu i senci«, »Po dragom kraju«.

ĐALSKI BABIĆ LJUBA (1854.—1935.). Ljubav prema starinskom životu pod starim plemićkim krovovima u dragom i pitomom zagorskom kraju rodila je djela »Pod starim krovovima«, »Iz varmeđinskih dana«, »Diljem doma«, »Na rođenoj grudi«, »Osvit« i dr. Osjećaj rodoljuba prožima te pripoviesti i romane. Ali ima i takvih, gdje Đalski potanko prikazuje duševni život: »Janko Borislavić«, »Radmilović«, »Đurđica Agićeva« i podosta manjih.

FIAMIN IVAN. Rođen u Škobićima kod Volovskoga u Istri g. 1833., a umro g. 1890. na Rieci kao prepošt kaptola. Pisao je i prerađivao poučne i odgojne knjige za mladež. Glavno mu je djelo »Radnja, čovjeku dužnost i blagodat«.

GALOVIĆ FRAN. Rođen 1887. u Peterancu, pao na ratištu 1914. Pjevao je lirske pjesme štokavskim i kajkavskim (podravskim) narječjem. U njima iznosi dotjeranim jezikom osjećaje i slutnju svoje rane smrti. U ciklusu »Z mojih bregov« zahvatio je seljački život. Pisao je pripoviesti: »Začarano ogledalo«, »Izpovied« i drame: »Tamara«, »Grieh«, »Mors regni«, »Pred smrt«, »Mati«, »Valovi«, »Marija Mandaljena«.

GERVAIS DRAGO (čitaj: Žerve), suvremeni hrvatski pjesnik (rođen 1904.). On uglavnom pjeva na čakavskom narječju. Pjesme su mu pune topline i ljubavi za naš primorski sviet.

HORVAT IGNAC, svećenik i književnik iz Gradišća (Njemačka). Rodio se g. 1895. Napisao mnogo priča i pripoviesti, od kojih su neke tiskane u knjigama »Veliki i mali« i »Gradišćanke«.

HORVAT IVO, profesor (rođen 1903.). U mlađim godinama pisao je pjesme (»Rieči srdca«, »Zvuci osame«). Sada uređuje »Znanje i radost«, enciklopedijski zbornik za mladež.

HORVAT JOSIP, rođen 1896., hrvatski novinar i pisac. Neobično plodan u svome radu. Horvat je dosada objavio golem broj razprava, članaka, životopisa i opisa hrvatskih krajeva. Izdao je, između ostaloga, i knjigu »Liepa naša domovina«, »Četrdesetosma«, knjigu o Starčeviću, o Supilu, o hrvatskoj kulturi.

HUGO VICTOR, jedan od najvećih francuzkih pjesnika 19. st. Živi od 1802. do 1885. Piše pjesme, romane i drame. Najpoznatija mu je drama »Hernani«, a od romana su osobito na glasu »Notre Dame de Paris« i »Les Miserables« (Biednici). Odlikuje se jakom maštom i slikovitim i snažnim jezikom.

IVANIŠEVIĆ FRANE. Rođen 1863. u Podstrani kraj Splita. Bavio se mnogo prosvjetnim i socialnim radom. U Zborniku za nar. život i običaje opisao je splitska Poljica.

IVŠIĆ MILAN, gospodarski pisac. Bavi se družtvovnim, gospodarskim i pravnim naukama. Prvi je u Hrvatskoj organizirao sa seljacima Pasionske igre (Prikaz života i smrti Isusa Krista) poput onih u Oberammergauu u Njemačkoj.

JURKIĆ ŠTEFA, piše pripoviesti, legende i romane. Osobito je vješta u crtanju ženske duše. Glavna su joj djela: »Legenda u bojama«, »Čipke« i »Petnaest tornjeva«.

KATALINIĆ JERETOV RIKARD. Rođen 1869. u Istri. Izabrane njegove pjesme »S moje lire« izdala Mat. Hrv. 1904. Iztaknuo se crticama »Inje«. Kao dječji pjesnik surađivao je u »Smilju« i napisao knjigu »Priče za djecu«.

KLAIĆ VJEKOSLAV, jedan od najplodnijih hrvatskih povjestničara. Najveće mu je djelo »Poviest Hrvata«, koje na žalost nije dovršeno. Bavio se drugim granama znanosti i umjetnosti. Rodio se 1849., a umro je 1928.

KÖRNER THEODOR. Rođen 1791., pao na bojnom polju 1813. u ratu za slobodu Njemačke. Ostavio je zbirku pjesama »Lira i mač« (1814.). Po njegovoj drami »Zrinski« (1812.) sastavio je Badalić libreto za Zajčevu operu »Nikola Šubić Zrinski«.

KOZARAC JOSIP (1858.—1906.) opisuje Slavoniju. Žigoše mane slavonskih seljaka, ponajviše žena, koje su često krive, da selo propada, a zemlja dolazi u ruke stranaca. On uči, da se treba povratiti k selu i zemlji. Glavni su mu romani: »Mrtvi kapitali« i »Među svietlom i tminom«.

KRANJČEVIĆ SILVIJE STRAHIMIR (1865.—1908.), hrvatski pjesnik. Kranjčević je jedan od najvećih hrvatskih pjesnika, a pjeva hrvatskoj domovini ili u svojim pjesmama prikazuje družtvene patnje. Pri kraju svoga života zapao je u duboku tugu i očaj. Cjelokupna njegova djela izašla su u novije vrieme u četiri knjige u Zagrebu.

KURELAC FRAN, jezikoslovac, sabirač narodnoga blaga i prevodilac. Rođen 1811. u Bruvnu u Hrvatskoj, a umro u Zagrebu 1874. Od mnogih njegovih djela ističemo: »Recimo koju«, »Runje i pahuljice« i »Jačke ili narodne pjesme ugarskih Hrvata« (1871.).

LAGERLÖF SELMA, švedska pjesnikinja. Rođena 1858. Stekla svjetsku slavu romanom »Gösta Berling« (1891.). Građu za svoja djela crpe iz domaće poviesti. Poznata su joj djela »Legenda o Kristu« i »Jeruzalem«; u »Čudesnom putovanju Nilsa Holgerssona s divljim patkama« pruža djeci i puku vjernu sliku svoga naroda i zemlje.

LENDIĆ IVO, novinar i pjesnik. Rođen 4. VI. 1908. u Janjini. U svojim pjesmama toplo prikazuje seljački život dalmatinske Hrvatske, zatim svoje doživljaje i bolove praćene s velikim pouzdanjem u Boga. Izdao je knjige »Pjesme« i »Angelusi«.

LESKOVAR JANKO, rođen 1861. u Valentinovu, u Hrvatskom Zagorju, pisao je pripoviesti i romane, u kojima je prikazivao suvremeni život, osobito ljude slabe volje ili onakve ljude, kojima uviek nešto stoji na putu, da budu podpuno sretni.

LIVADIĆ BRANIMIR, pripovjedač i kritičar. Dugo godina uređivao je književni časopis »Savremenik« i »Kolo« Matice Hrvatske.

LOVRETIĆ JOSIP, svećenik. Rođen 1865. u Otoku u Slavoniji. Piše pripoviedke i crtice iz slavonskoga života: »Marica« (1887.), »Dvie sestre« (1889.), »Uoči biskupova dana« i dr. Najvažniji su mu radovi o narodnom životu i običajima: »Narodna nošnja u Privlaki i Otoku«, »Otok, narodni život i običaji«, »Pozlatinski vezovi u mojim sobama«.

MARDEN ORISON SWET, američki književnik iz 19. st. Napisao je mnogo knjiga o radu i uspjesima u životu. Više njegovih djela prevela je Jelka Plivelić na hrvatski jezik (»Samopouzdanje vodi k pobjedi«, »Volja i uspjeh«, »Upotriebi darovitost svoju« i t. d.).

MARKOVIĆ ZDENKA. Rođena 1884. u Požegi. Izdala pripoviedke i crtice »Led« (1920.), »Kuća u sniegu« (1922.) i »Prozori moga djetinjstva«. Prevodi djela iz poljske književnosti.

MAŽURANIĆ FRAN (1859.—1928.), pisac umjetničkih, duhovitih i toplih, često rodoljubnih crtica. Napisao je zbirke: »Lišće« i »Od zore do mraka«.

MIHANOVIĆ ANTUN. Rođen u Zagrebu 1796., umro u Klanjcu 1861. Pjesnik je hrvatske narodne i državne himne »Liepa naša domovina«, koja je tiskana u časopisu »Danici« g. 1835., a spjevao ju je pjesnik nadahnut ljepotom prirode u Zelenjaku, uvali, kojom protječe Sutla izpod Cesar-grada kraj Klanjca. Himnu je uglasbio Josip Runjanin (1821.—1878.), a konačnu instrumentaciju udesio Jakov Gotovac 1941.

MILČINOVIĆ ANDRIJA (1877.—1937.), književnik, rodom iz Siska. Napisao je veći broj propoviesti i crtica (»Zapisci«, »Pod branom«, »Mladi ljudi«).

MOLIERE JEAN BAPTISTE POQUELIN (1622.—1673.), francuzki pisac komedija, glumac. Živio za Louisa (Ljudevita) XIV.; oštri kritičar družtvenih poroka s neobičnom sposobnošću izrazitog crtanja značajeva. Najznatnija su mu djela: »Kaćiperke«, »Učene žene«, »Tartuffe«, »Misanthrope«, »Škrtac«, »Umišljeni bolestnik« i »Građanin plemić«.

NEHAJEV-CIHLAR MILUTIN. Rodio se u Senju 1880., umro 1931. u Zagrebu. Kao književnik pisao je drame, romane, kritike, poviestno-političke razprave i sl. Najznatniji su mu romani »Bieg« i »Vuci«.

NIKOLIĆ RIKARD, rođen 1879., pripovjedač i pjesnik.

NOVAK VJENCESLAV. Rodio se 1. I. 1859. u Senju, a umro 20. IX. 1905. u Zagrebu. Bio je učitelj pa zatim profesor glasbe na učiteljskoj školi u Zagrebu. Napisao je mnogo pripoviedaka i romana, od kojih su poznatiji: »Pod Nehajem«, »Podgorske pripoviesti«, »Dva svieta«, »Tito Dorčić«. U svojim djelima opisuje život Hrvatskoga Primorja, osobito Senja, prikazuje družtvene prilike u selu i gradu, a obrađuje i sadržaj iz umjetničkog svieta.

OGRIZOVIĆ MILAN, rodio se u Senju 1877., umro 1923. u Zagrebu, profesor i književnik. Pisao je pjesme, pripoviesti, drame i kritike. Od njegovih djela najpoznatija je drama »Hasanaginica« spjevana prema istoimenoj narodnoj pjesmi.

PAVLINOVIĆ MIHOVIO, svećenik i političar, neustrašivi narodni vođa i govornik. Rodio se u Podgori kod Makarske 1831., gdje je i umro 1887. Pjevao je pjesme, sabirao narodne rieči, pjesme i sl. Od izdanih knjiga spomena su vriedne »Pjesme i besjede«, »Različiti spisi«, »Hrvatski razgovori«, »Ognjištar« i dr.

POLIĆ NIKOLA, pjesnik. Rođen 1890. u Sušaku. U pjesmama, koje su mu objavljene u zbirci »Jučerašnji grad« (1936.), odlikuje se opisima vlastitih duševnih stanja u dotjeranom obliku.

POLJAK IZIDOR. Rodio se u Bednji u Hrvatskom Zagorju 7. V. 1883., umro u Brčkom 21. VIII. 1924. Bio je vjeroučitelj i župnik u Bosni. Izdao je zbirke: »Pjesme« i »Sa Bielog brda«.

PRERADOVIĆ PAULA, unuka Petra Preradovića, austrijska pjesnikinja. Rođena 1887. Opisuje u njemačkim pjesmama čar Jadranskog mora i poviestnu veličinu Dubrovnika. Napisala je i životopisni roman svoga djeda »Pero i Pava«.

PRERADOVIĆ PETAR (1818.—1877.), pjesnik u vrieme preporoda. Poznate su njegove domoljubne pjesme: Zora puca, Putnik, Rodu o jeziku, Jezik roda moga, Naša zemlja, Na Grobniku i t. d. Duboke su mu misaone pjesme: Bogu, Smrt, Starac klesar i dr. Napisao je i dramu »Kraljević Marko«, u kojoj veliča ratarsko zanimanje, koje hrani sviet i promiče nar. prosvjetu. U epu »Prvi ljudi« prikazuje život i patnje čovječjega roda.

PUŠKIN ALEKSANDAR (1799.—1837.), prvi ruski umjetnik pjesnik, koji je postao uzorom u umjetničkom stvaranju kasnijim velikim ruskim piscima. Od njegovih pjesničkih djela najvažnija je drama »Boris Godunov« i roman u stihovima »Evgenij Onjegin«, u kojem je prikazan divni lik Tatjanin.

SABIĆ MARIN. Rođen 10. III. 1860. u Starigradu na Hvaru, a umro 12. VI. 1923. u Visu. Pisao je kritike i pjesme; izdao je zbirku »Trenutci«. Najljepše su mu pjesme vjerskog sadržaja.

SCOTT WALTER (1771.—1832.), englezki književnik. Obrađuje u brojnim romanima poviest Škotske u 17. i 18. st. (»Waverlay« 1814., »Ivanhoe« 1820.). Oštro ocrtanim značajevima i vjerno oslikanim prilikama stvorio je povjestnički (historijski) roman 19. st.

SHAKESPEARE WILLIAM (Šekspir) (1564.—1616.), najveći englezki dramatik. Za razliku od tadašnje francuzke drame zabacuje jedinstvo mjesta i vremena. Drame su mu građene na priči (»Romeo i Julija«, »Otelo«, »Mletački trgovac«), na kronikama (»Hamlet«, »Kralj Lear«, »Macbeth«), na poviesti (drame o englezkim kraljevima, nadalje: »Koriolan«, »Julije Cezar«, »Antonije i Kleopatra«) ili na šalama i pošalicama (»Kako vam drago«, »Ukroćena goropadnica«, »Vesele žene Windsorske«, »Mnogo vike ni za što«, »San ljetne noći«).

SMILES SAMUEL. Rođen 1812. u Haddingtonu u Škotskoj, a umro 1904. u Londonu. Njegova pučkim načinom pisana poučna djela o moralu prevedena su gotovo na sve evropske jezike: »Samopomoć«, »Značaj«, »Život i rad«. Opisao je i živote nekih izumitelja (Stevensona, Bultina, Natta i dr.).

ŠENOA AUGUST (1838.—1881.), prvi hrvatski pravi romanopisac, pjesnik stare hrvatske slave, grada Zagreba. Rodoljubne su mu pjesme: Budi svoj, Na Ozlju gradu, Smrt Petra Svačića, Fratarska oporuka i t. d. Romani: »Zlatarovo zlato«, »Seljačka buna«, »Diogenes« i »Kletva« živo prikazuju prošlost hrvatskog naroda. Osim romana pisao je pripoviesti i novele: »Čuvaj se senjske ruke«, »Mladi gospodin«, »Prijan Lovro«, »Vladimir«, »Prosjak Luka«, »Branka« i druge. Djela su mu prožeta domoljubljem.

ŠIMUNOVIĆ DINKO. Rođen 1873. u Kninu, a umro u Zagrebu 1933. Napisao je pripoviedke: »Mrkodol«, »Alkar«, »Duga«, »Muljika«, »Sa Krke i Cetine«, »Sirota«, »Đerdan«, romane: »Tuđinac« i »Porodica Vinčić«. Poznata mu je knjiga uspomena »Mladi dani«. Poslije smrti objavljene su njegove »Posmrtne novele«. Šimunović je pjesnik dalmatinske Zagore. Jezik mu je bujan i svjež.

ŠOLTESOVA-MAROTHY ELENA (rođena 1855. u Krupinu, umrla 1923. u Turčianskom Sv. Martinu u Slovačkoj), slovačka književnica. Njeno je najpoznatije djelo »Moje deti« (Moja djeca). To je djelo prevedeno i na hrvatski (izdanje Matice Hrvatske). Kad je navršila sedamdeset godina života, izdala je knjigu uspomena »Sedamdesiat rokov života«.

ŠOP NIKOLA, pjesnik. Rođen u Jajcu 1904. Zbirke lirike: »Isus i moja sjena«, »Pjesme siromašnog sina«, »Od ranih do kasnih pietlova«. Piše pjesme u prozi o svom rodnom kraljevskom Jajcu. Prevodi s latinskog.

TADIJANOVIĆ DRAGUTIN (rođen 1905. u Rastušju u Slavoniji), jedan od najnadarenijih suvremenih pjesnika. Izdao je više zbirki pjesama, a g. 1942 izašla je zbirka njegovih probranih pjesama »Tuga zemlje«.

TREŠĆEC-BOROTA VLADIMIR. Rođen 1870. u Topuskom. Bio je drž. činovnik u Bosni, zatim intendant zagrebačkog kazališta. Napisao je mnogo pripoviedaka i roman »U malome svietu«.

TRNSKI IVAN (1819.—1910.), upravni činovnik. Bavio se književnošću od rane mladosti do duboke starosti, pa mu je rad obilan i raznovrstan. Od pripoviedaka najpoznatija mu je »Učitelj Dobrašin«.

TRUHELKA JAGODA, hrvatska književnica. Izdala je više knjiga za mladež, od kojih su poznate: »Naša djeca«, »U carstvu duša«, »Zlatni danci«, »Pipo i Pipa« i dr.

VIDRIĆ VLADIMIR (1875.—1909.), rođen Zagrebčanin, pjesnik liepoga umjetničkog oblika.

VODOPIĆ MATO, rođen 1816. u Dubrovniku, gdje je i umro 1893. Bio je svećenik i biskup dubrovački. On je pripovjedač dubrovačke okolice, a najljepše su mu pripoviesti »Tužna Jele« i »Marija Konavoka«.

Pogovor

Državni tajnik u ministarstvu nastave g. prof. Marko Veršić povjerio je u mjesecu lipnju 1941. g. Družtvu hrvatskih srednjoškolskih profesora, da izradi priedlog za sastavljanje hrvatskih čitanaka u srednjim školama. Družtvo je sazvalo profesore stručnjake na dvie sjednice i predalo ministarstvu nastave stručan priedlog, na osnovu kojega je državni tajnik g. prof. Marko Veršić predao sastavljanje hrvatskih čitanaka I.—IV. i VII.—VIII. gg. profesorima Vjekoslavu Štefaniću, Pavlu Tijanu i meni. Kako sam već prije pripravljao građu za čitanke, to smo za osnov čitanke za I.—II. i III.—IV. razred uzeli plodove moga dosadašnjega rada, a kod sređivanja gradiva pomagali su mi g. Tijan u nešto većoj, a g. Štefanić u manjoj mjeri. Osim gg. Tijana i Štefanića pomogli su svojim priedlozima za štiva još ova gospoda: sveučilištni profesori dr. A. Barac i dr. V. Petz, te ravnatelji i nastavnici srednjih škola: Z. Doroghy, dr. J. Dujmušić, P. Grgec, dr. M. Ille, gđa Kovačević, dr. M. Kralj, A. Nametak, M. Neorčić, O. Ostermann, S. Pavičić, S. Pelc, I. Renđeo, Šepić, L. Tompa, S. Trontl, dr. V. Vogrin, J. Vrana i dr.

Prvotno je zamišljena čitanka za sva četiri niža razreda kao jedna cjelina, ali se poslije radi prevelikog obsega moralo od toga odustati i knjiga podieliti u dva svezka, jedan za I.—II. r., a drugi za III.—IV. r.

U ovoj je čitanci ujedno dan prvi pokušaj, da se neka štiva i pjesme ilustriraju izvornim crtežima. Crteže su izradili gg.: prof. A. Kuman, J. V. Meissner, K. Mijić, Zdenka Sertić i Jeronim Miše.

Iskreno sam zahvalan ocjenjivačima ove knjige gg. dru Blažu Jurišiću i Stjepanu Pavičiću, koji su me upozorili na neke propuste. Njihove sam opazke mogao s uspjehom gotovo u cielosti prihvatiti.

* *

Drugo izdanje čitanke »Sjetva« izlazi posebno za III. r. pod naslovom »Knjiga radosti«, a posebno za IV. r. pod naslovom »Sjetva«. U ovom drugom izdanju ima novih štiva i razpored je nešto drugčiji.

Dr. M. UJEVIĆ

USTAŠKA NAČELA

1. Hrvatski narod jest samosvojna narodna (etnička) jedinica, on je narod sam po sebi, te u narodnosnom smislu nije istovjetan s ni jednim drugim narodom, niti je dio ili pleme bilo kojega drugog naroda.

2. Hrvatski narod ima svoje izvorno poviestno ime Hrvat, pod kojim se je pojavio u davno poviestno doba, pod kojim je prije 1400 godina došao u današnju svou postojbinu, te pod kojim živi sve do danas. Toga imena ne može i ne smije zamieniti nikakvo drugo ime.

3. Svoju današnju postojbinu učinio je hrvatski narod već u pradavna vremena svojom domovinom, u njoj se trajno nastanio, s njome srastao i dao joj izvorno i naravno ime Hrvatska. To ime ne može se i ne smije se zamieniti ni s jednim drugim imenom.

4. Zemlja, koju je u pradavno doba hrvatski narod zaposjeo, te koja je postala njegovom domovinom, prostire se na više pokrajina, koje su posebna pokrajinska imena imale dielom još prije dolazka Hrvata, a druga su pokrajinska imena nastala poslije, no sve te pokrajine sačinjavaju jednu jedinstvenu domovinu Hrvatsku, te nitko nema prava da bilo koju od tih pokrajina svojata za sebe.

5. Hrvatski je narod u svoju domovinu Hrvatsku došao kao podpuno slobodan narod, i to u vrieme seobe naroda vlastitom pobudom, te je tu zemlju osvojio i svojom za uviek učinio.

6. Hrvatski je narod u svoju domovinu Hrvatsku došao podpuno izgrađen (organiziran) ne samo obiteljski, nego i vojnički, te je odmah po dolazku osnovao svoju vlastitu državu sa svim obilježjima državnosti.

7. Svoju vlastitu državu Hrvatsku, osnovanu već onda, kada su mnogi drugi narodi živjeli još podpuno nesređeni (neorganizirani), hrvatski je narod održao kroz sve vjekove pa do konca svjetskoga rata, a nije se nje ni prava na nju nikada, pa ni koncem svjetskog rata, bilo kojim činom ili bilo kojom zakonitom odlukom odrekao ili to svoje pravo na koga drugoga prenio. Tek mu je koncem svjetskog rata tuđinska sila spriečila, da dalje vrši svoja vrhovnička (suverena) prava u vlastitoj svojoj državi Hrvatskoj.

8. Hrvatski narod ima pravo na svoju vrhovničku (suverenu) vlast u svojoj vlastitoj državi Hrvatskoj na cielom svome narodnom i poviestnom području oživotvoriti, t. j. svoju podpuno samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu opet uzpostaviti. Tu uzpostavu imade pravo izvršiti svim sredstvima, pa i silom oružja.

Hrvatski narod ne vežu nikakve međunarodne niti državopravne obveze iz sadašnjosti niti iz prošlosti, koje nisu u podpunoj suglasnosti

s ovim načelima. niti će se na takve obveze u svojoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj obazirati.

9. Hrvatski narod ima pravo na sreću i blagostanje kao cjelina, a isto takvo pravo ima i svaki pojedini Hrvat kao član te cjeline. Ta sreća i blagostanje mogu se oživotvoriti i ostvariti za narod kao cjelinu i za pojedince kao članove cjeline jedino u posve samostalnoj i nezavisnoj državi Hrvatskoj, koja ne smije i ne može biti sastavnim dielom ni u kakvom obliku ni jedne druge države ili ine državne tvorevine.

10. Hrvatski narod ima svoje vrhovničko pravo (suverenitet), po kojemu on jedini ima vladati u svojoj državi i upravljati svim svojim državnim i narodnim poslovima.

11. U hrvatskim narodnim i državnim poslovima u samostalnoj i nezavisnoj državi Hrvatskoj ne smije odlučivati nitko, tko nije po koljenima i po krvi član hrvatskoga naroda, te isto tako ne smije o sudbini hrvatskoga naroda i hrvatske države odlučivati ni jedan strani narod ni država.

12. Seljačtvo nije samo temelj i izvor svakoga života, nego ono i samo po sebi sačinjava hrvatski narod, te je kao takvo nosilac i vršilac svake državne vlasti u hrvatskoj državi.

I kraj toga svi staleži hrvatskoga naroda sačinjavaju jednu narodnu cjelinu, budući da i ostali staleži u hrvatskom narodu, kojih su članovi pripadnici hrvatske krvi, imaju ne samo svoj korien i podrietlo, nego i trajnu obiteljsku vezu sa selom.

Tko u Hrvatskoj ne potječe iz seljačke obitelji, taj u 90 slučajeva od stotine nije hrvatskoga podrietla ni krvi, već je doseljeni stranac.

13. Sva tvarna (materialna) i duhovna dobra u hrvatskoj državi vlastničtvo su naroda, te je on jedini vlastan njima razpolagati i njima se koristiti.

Prirodna bogatstva hrvatske domovine, napose njezine šume i rude, ne mogu biti predmetom privatne trgovine.

Zemlja može biti vlasničtvo samo onoga, koji je obrađuje sam sa svojom obitelju, t. j. seljaka.

14. Temelj svake vriednosti jest samo rad, a temelj svakog prava jest dužnost. Stoga u hrvatskoj državi rad označuje stupanj vriednosti svakoga pojedinca i ima predstavljati temelj cjelokupnoga narodnog blagostanja.

Nitko ne može imati nikakvih posebnih prava, nego samo dužnosti prema narodu i državi, koje jedino daju svakome pravo na siguran život.

15. Vršenje svih javnih dužnosti (funkcija) vezano je odgovornošću. Svatko, tko u ime naroda ili države vrši javne poslove bilo kakve vrste, odgovara svojim dobrom i svojim životom za sva djela i propuste.

No dužnost i odgovornost prema cjelini imaju biti temeljem svake djelatnosti u posebničkom (privatnome) životu svakog pojedinca, člana hrvatskoga naroda.

16. Težište ćudoredne (moralne) snage hrvatskoga naroda leži u urednom i vjerskom obiteljskom životu, njegove gospodarske snage u seljačkom gospodarstvu, zadružnom životu i prirodnom bogatstvu hrvatske zemlje, obranbene snage u sredbotvornim (organizatornim) i prokušanim vojnim vrlinama.

Prosvjetni i kulturni napredak hrvatskoga naroda temelji se na prirodnoj narodnoj darovitosti i prokušanoj sposobnosti na polju nauke, znanosti i prosvjete.

Veleobrt, obrt, kućno rukotvorstvo i trgovina imaju biti ruka pomoćnica u cjelokupnom seljačkom i obćem narodnom gospodarstvu. Te grane života imaju biti polje častnoga rada i vrelo dostojnoga života radnika, a ne sredstvo gomilanja narodne imovine u rukama glavničara (kapitalista).

17. Skladno gajenje, promicanje i usavršavanje svih narodnih vrlina i grana narodnog života zadaća je svih pregnuća javnoga rada i državne vlasti kao takve, jer one daju podpuno jamstvo obstanka, vjekovnog bivstvovanja i blagostanja sadanjih i budućih pokoljenja cjelokupnog hrvatskog naroda i obstojnosti i sigurnosti Nezavisne Države Hrvatske.

Na ovim načelima temelji Hrvatski ustaški pokret svoj rad i borbu, te kroči otvoreno i odvažno napried k cilju, t. j. k podpunom oslobođenju hrvatskoga naroda i uzpostavi samostalne i nezavisne države Hrvatske.

SADRŽAJ

Strana

Pregled pisaca

CIENA Kn 150.–

58